พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๔

อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต เอกาทสกนิบาต

เล่มที่ ๒๔

พระสุตตันตปิฎก

อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. ปฐมปัณณาสก์

๑. อานิสังสวรรค

หมวดว่าด้วยอานิสงส์

๑. กิมัตถิยสูตร

ว่าด้วยคำถามเกี่ยวกับผลแห่งศีล

[๑] ข้าพเจ้า[๑]ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร[๒] ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศีลที่เป็นกุศล[๓] มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีอวิปปฏิสาร(ความไม่ร้อนใจ)เป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์”

“อวิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์(ความบันเทิงใจ)เป็นผล มีปราโมทย์เป็น อานิสงส์”

“ปราโมทย์มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปราโมทย์มีปีติ(ความอิ่มใจ)เป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์”

“ปีติมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปีติมีปัสสัทธิ (ความสงบกายสงบใจ) เป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์”

“ปัสสัทธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์”

“สุขมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์”

---

[๑] คำว่า **ข้าพเจ้า** ในตอนเริ่มต้นของพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ ในเล่มนี้ หมายถึงพระอานนท์

[๒] **ที่สมควร** (เอกมนฺตํ) ในที่นี้หมายถึงที่เหมาะสมเว้นโทษ ๖ ประการคือ (๑) ไกลเกินไป (๒) ใกล้เกินไป (๓) อยู่เหนือลม (๔) สูงเกินไป (๕) อยู่ตรงหน้าเกินไป (๖) อยู่ข้างหลังเกินไป (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๑๕)

[๓] **ศีลที่เป็นกุศล** หมายถึงศีลที่ไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อความไม่เก้อเขิน ไม่ร้อนใจ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

“สมาธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะ[๑] (ความรู้ ความเห็นตามความเป็นจริง) เป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์”

“ยถาภูตญาณทัสสนะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา[๒] (ความเบื่อหน่าย) และวิราคะ[๓] (ความคลายกำหนัด) เป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์”

“นิพพิทาและวิราคะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะ[๔] (ความรู้ความเห็นในวิมุตติ) เป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์

อานนท์ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาและวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์ นิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ อย่างนี้ อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรหัตตผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ อย่างนี้แล”

กิมัตถิยสูตรที่ ๑ จบ

๒. เจตนากรณียสูตร
ว่าด้วยกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยความตั้งใจ

[๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขออวิปปฏิสารจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่อวิปปฏิสารเกิดขึ้นแก่บุคคล ผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลนี้ เป็นธรรมดา[๕]*/*

---

[๑] **ยถาภูตญาณทัสสนะ** หมายถึงตรุณวิปัสสนาคือวิปัสสนาที่ยังอ่อนกำลัง เป็นความรู้ขั้วต่อที่ตัดแยกระหว่างความเป็นปุถุชนกับความเป็นอริยบุคคล ยังไม่ใช่ความรู้ขั้นสุดท้าย (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

[๒] **นิพพิทา** ในที่นี้หมายถึงพลวิปัสสนา คือวิปัสสนาที่มีพลัง (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

[๓] **วิราคะ** หมายถึงมรรคที่สืบเนื่องจากนิพพิทา ก่อนวิมุตติจะเกิดขึ้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

[๔] **วิมุตติญาณทัสสนะ** เป็นความรู้ขั้นสุดท้าย แยกอธิบายได้ว่า **วิมุตติ** หมายถึงอรหัตตผล **ญาณทัสสนะ** หมายถึงปัจจเวกขณญาณ คือญาณที่เกิดขึ้นถัดจากการบรรลุมรรคผลด้วยมัคคญาณและผลญาณเพื่อพิจารณามรรคผล พิจารณากิเลสที่ละได้และเหลืออยู่รวมทั้งพิจารณานิพพาน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

[๕] **ธรรมดา** ในที่นี้หมายถึงสภาวธรรมที่เกิดเอง คำนี้มุ่งแสดงกฎแห่งเหตุผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒/๓๑๘)

บุคคลผู้มีอวิปปฏิสารไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปราโมทย์จงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปราโมทย์เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีอวิปปฏิสารนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีปราโมทย์ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปีติจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปีติเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีปราโมทย์นี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอกายของเราจงสงบ” การที่บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติมีกายสงบนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีกายสงบไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเสวยสุข” การที่บุคคลผู้มีกายสงบเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีสุขไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอจิตของเราจงเป็นสมาธิ” การที่บุคคลผู้มีสุขมีจิตเป็นสมาธินี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงรู้เห็นตามความเป็นจริง” การที่บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิรู้เห็นตามความเป็นจริงนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเบื่อหน่ายคลายกำหนัด” การที่บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงเบื่อหน่ายคลายกำหนัดนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนัดไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะ” การที่บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนัดทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะนี้ เป็น ธรรมดา

นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็น อานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาและวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมให้ธรรมทั้งหลายบริบูรณ์ เพื่อออกจากฝั่งนี้สู่ฝั่งโน้น[๑] อย่างนี้แล

เจตนากรณียสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปฐมอุปนิสสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๑

---

[๑] **ฝั่งนี้** ในที่นี้หมายถึงวัฏฏะ ๓ คือ **กิเลสวัฏฏ์** (วงจรกิเลส)ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน **กัมมวัฏฏ์** (วงจรกรรม)ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ **วิปากวัฏฏ์** (วงจรวิบาก)ประกอบด้วยวิญญาณนามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนาซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏคืออุปัติภพคือชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

ฝั่งโน้น หมายถึงนิพพาน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒/๓๑๘, องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๒-๕/๓๗๖)

[๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มี อวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาและวิราคะของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสาร ไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ เมื่อ นิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ ปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปีติมีปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมีสุข ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมีสัมมาสมาธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาและวิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและ วิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและวิราคะ ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ปฐมอุปนิสสูตรที่ ๓ จบ

๔. ทุติยอุปนิสสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๒

[๔] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อ ปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาและวิราคะของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสาร ไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปีติ มีปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมีสุขของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมี สัมมาสมาธิของบุคคล ผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาและวิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและ วิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและวิราคะ ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ทุติยอุปนิสสูตรที่ ๔ จบ

๕. ตติยอุปนิสสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๓

[๕] ณ ที่นั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาและ วิราคะของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีนิพพิทาและวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปีติมี ปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมี สุขของ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาและวิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและ วิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่า มีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อนิพพิทาและวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้ สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาและวิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่ง และใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ตติยอุปนิสสูตรที่ ๕ จบ

๖. สมาธิสูตร
ว่าด้วยการได้สมาธิของภิกษุ

[๖] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญา(ความจำได้หมายรู้)ในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน[๑] ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ใน ธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌาน[๒]ว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌาน[๓]ว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌาน[๔]ว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อานนท์ มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา"

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้อย่างไร การที่ภิกษุ ได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ใน ธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็น อากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายนตฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา"

---

[๑] **มีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน** หมายถึงการบริกรรมดินเป็นอารมณ์กัมมัฏฐานโดยกำหนดว่า "ดิน ดิน" (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖/๓๑๙)

[๒] **อากาสานัญจายตนฌาน** หมายถึงฌานที่กำหนดอากาศคือช่องว่างอันหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ เป็นฌานขั้นที่ ๑ ของอรูปฌาน ๔ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘)

[๓] **วิญญาณัญจายตนฌาน** หมายถึง ฌานที่กำหนดวิญญาณอันหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ เป็นฌานขั้นที่ ๒ ของอรูปฌาน ๔ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘)

[๔] **อากิญจัญญายตนฌาน** หมายถึงฌานที่กำหนดภาวะไม่มีอะไรเป็นอารมณ์ ฌานนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัญญัคคะ (ที่สุดแห่งสัญญา) เพราะเป็นภาวะสุดท้ายของการมีสัญญากล่าวคือผู้บรรลุอากิญจัญญายตน-ฌานแล้ว ขั้นต่อไปจะเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานบ้าง เข้าถึงสัญญานิโรธบ้าง (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสัญญา อย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน[๑] อานนท์ มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ใน อากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา”

สมาธิสูตรที่ ๖ จบ

๗. สารีปุตตสูตร
ว่าด้วยพระสารีบุตรตอบปัญหาพระอานนท์

[๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า

“ท่านสารีบุตร มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลม ว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌาน ว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านอานนท์ มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระอานนท์ถามว่า “ท่านสารีบุตร มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านอานนท์ สมัยหนึ่ง ผมอยู่ที่ป่าอันธวัน เขต กรุงสาวัตถีนี้แล ณ ที่นั้น ผมได้เข้าสมาธิโดยไม่มีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ใน อากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็น

---

[๑] คำว่า “**ภาวะที่สงบประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ และนิพพาน**” ทั้งหมดนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสมุ่งแสดงถึงสมาธิในผลสมาบัติ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖/๓๑๙)

อากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌานในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า แต่ผมเป็นผู้มีสัญญา”

ท่านพระอานนท์ถามว่า “ในสมัยนั้น ท่านสารีบุตรเป็นผู้มีสัญญาอย่างไร”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ผู้มีอายุ สัญญาอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่ผมว่า “ความดับภพเป็นนิพพาน ความดับภพเป็นนิพพาน” สัญญาอย่างหนึ่งดับไป ผู้มีอายุ สัญญาอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่ผมว่า “ความดับภพเป็นนิพพาน ความดับภพเป็น นิพพาน” สัญญาอย่างหนึ่งดับไป เปรียบเหมือนเมื่อไฟมีเชื้อกำลังไหม้อยู่ เปลวไฟอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เปลวไฟอย่างหนึ่งดับไปฉะนั้น ผู้มีอายุ ในสมัยนั้น ผมได้มีสัญญา ว่า “ความดับภพเป็นนิพพาน”

สารีปุตตสูตรที่ ๗ จบ

๘. ฌานสูตร
ว่าด้วยภิกษุผู้มีฌาน

[๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่มีศีล อย่างนี้ เธอชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ด้วยคิดว่า “ทางที่ดี เราควรเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล” เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เมื่อนั้น เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธาและมีศีล แต่ไม่เป็นพหูสูต ฯลฯ เป็น พหูสูตแต่ไม่เป็นธรรมกถึก[๑] เป็นธรรมกถึกแต่ไม่เข้าไปสู่บริษัท เข้าไปสู่บริษัทแต่ไม่แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัทแต่ไม่ทรงวินัย ทรงวินัยแต่ไม่อยู่ป่าเป็นวัตร และไม่อยู่ในเสนาสนะอันสงัด อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัดแต่ไม่ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง[๒] ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยยาก ได้โดยลำบาก ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก แต่ไม่ได้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ[๓] ปัญญาวิมุตติ[๔]อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน อย่างนี้ เธอชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ด้วยคิดว่า

---

[๑] **ธรรมกถึก** หมายถึงผู้กล่าวสอนธรรม ผู้แสดงธรรม หรือนักเทศน์ซึ่งจะต้องมีองค์ธรรม ๕ ประการ คือ (๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับ (๒) แสดงอ้างเหตุผล (๓) แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู (๔) ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม (๕) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น (องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔)

[๒] **มีในจิตยิ่ง** (อภิเจตสิก) ในที่นี้หมายถึงอุปจารสมาธิ (ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๖/๑๗๓)

[๓] **เจโตวิมุตติ** หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิต ซึ่งเป็นผลแห่งสมาธิ (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒)

[๔] **ปัญญาวิมุตติ** หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการกำจัดอวิชชาได้ ซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒)

“ทางที่ดี เราควรเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เข้าไปสู่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ทรงวินัย อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัด ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่อง อยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก และทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ เป็นพหูสูต ๑ เป็นธรรมกถึก ๑ เข้าไปสู่บริษัท ๑ แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ๑ ทรงวินัย ๑ อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัด ๑ ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ๑ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ๑ เมื่อนั้น เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงชื่อว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสได้รอบด้าน[๑] และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

ฌานสูตรที่ ๘ จบ

๙. สันตวิโมกขสูตร
ว่าด้วยสันตวิโมกข์[๒]

[๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธาแต่ไม่มีศีล เป็นผู้มีศีลแต่ไม่เป็นพหูสูต เป็นพหูสูตแต่ไม่เป็นธรรมกถึก เป็นธรรมกถึกแต่ไม่เข้าไปสู่บริษัท เข้าไปสู่บริษัทแต่ไม่เป็นผู้แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัทแต่ไม่ทรงวินัย ทรงวินัยแต่ไม่อยู่ป่าเป็นวัตร และไม่อยู่ในเสนาสนะ อันสงัด อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัด แต่ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฌานเสียได้ด้วยกาย[๓]อยู่ ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะ ล่วงรูปฌานเสียได้ด้วยกายอยู่ แต่ไม่ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน อย่างนี้ เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ด้วยคิดว่า “ทางที่ดี เราควรเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เข้าไปสู่บริษัทแกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ทรงวินัย อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัด ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูป เพราะล่วงรูปฌานเสียได้ด้วยกายอยู่ และทำ

---

[๑] **ก่อให้เกิดความเลื่อมใสได้รอบด้าน** หมายถึงมีกายกรรม วจีกรรมที่น่าเลื่อมใส (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘/๓๑๙)

[๒] **สันตวิโมกข์** หมายถึงอรูปฌานที่พ้นได้อย่างสิ้นเชิง เพราะพ้นจากธรรมที่เป็นข้าศึกกล่าวคือนิวรณ์ ๕ และเพราะไม่เกี่ยวข้องในอารมณ์เป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙/๓๒๐)

[๓] **กาย** ในที่นี้หมายถึงนามกาย คือกองแห่งนามธรรม ได้แก่ เจตสิกทั้งหลาย

ให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน”

เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ เป็นพหูสูต ๑ เป็นธรรมกถึก ๑ เข้าไปสู่ บริษัท ๑ แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ๑ ทรงวินัย ๑ อยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่ในเสนาสนะอันสงัด ๑ ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฌานเสียได้ด้วยกายอยู่ ๑ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ๑ เมื่อนั้น เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วย องค์นั้นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงชื่อว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสได้รอบด้าน และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

สันตวิโมกขสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. วิชชาสูตร
ว่าด้วยวิชชา

[๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่มีศีล อย่างนี้ เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ด้วยคิดว่า “ทางที่ดี เราควรเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล” เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เมื่อนั้น เธอจึงชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล แต่ไม่เป็นพหูสูต เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นธรรมกถึก เป็นธรรมกถึก แต่ไม่เข้าไปสู่บริษัท เข้าไปสู่บริษัท แต่ไม่แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แต่ไม่ทรงวินัย ทรงวินัย แต่ระลึกชาติก่อนไม่ได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ แต่ไม่เห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ไม่รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม เห็นหมู่สัตว์ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม แต่ไม่ทำให้แจ้ง ฯลฯ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างนี้ เธอจึงชื่อว่า ไม่เป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ ด้วยคิดว่า “ทางที่ดี เราควรเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เข้าไปสู่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ทรงวินัย ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติ บ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ทำให้แจ้ง ฯลฯ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ เป็นพหูสูต ๑ เป็นธรรมกถึก ๑ เข้าไปสู่บริษัท ๑ แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ๑ ทรงวินัย ๑ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติ

บ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ๑ เห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ๑ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ๑ เมื่อนั้น ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงชื่อว่าเป็นผู้ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสได้รอบด้าน และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

วิชชาสูตรที่ ๑๐ จบ

อานิสังสวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	กิมัตถิยสูตร	๒.	เจตนากรณียสูตร
๓.	ปฐมอุปนิสสูตร	๔.	ทุติยอุปนิสสูตร
๕.	ตติยอุปนิสสูตร	๖.	สมาธิสูตร
๗.	สารีปุตตสูตร	๘.	ฌานสูตร
๙.	สันตวิโมกขสูตร	๑๐.	วิชชาสูตร

๒. นาถกรณวรรค

หมวดว่าด้วยนาถกรณธรรม[๑]

๑. เสนาสนสูตร

ว่าด้วยองค์ประกอบของเสนาสนะ

[๑๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อาศัยใช้สอยเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนักก็จะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า[๒] เป็นพระผู้มีพระภาค[๓]”

---

[๑] ดูปฐมนาถสูตร หน้า ๓๑ และทุติยนาถสูตร หน้า ๓๔ ในเล่มนี้

[๒] ชื่อว่า **พระพุทธเจ้า** เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

[๓] ชื่อว่า **พระผู้มีพระภาค** เพราะ (๑) ทรงมีโชค (๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส (๓) ทรงประกอบด้วย ภคธรรม ๖

๒. เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นจัด ไม่ร้อนจัด เป็นปานกลาง ควรแก่การบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในศาสดา หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย

๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร[๑] เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง[๒] มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ทั้งหลายอยู่

๕. เป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างนี้แล

เสนาสนะประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างไร

คือ เสนาสนะในธรรมวินัยนี้

๑. อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก[๓] มีทางไปมาสะดวก กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนมีเสียงน้อย ไม่อึกทึก มีเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานกระทบน้อย

๒. เมื่อภิกษุอยู่ในเสนาสนะนั้น มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขารที่เกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองเลย

๓. ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย เป็นพหูสูต เรียนจบคัมภีร์[๔] ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาอยู่ในเสนาสนะนั้น

ประการ (คือ ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน โลกุตตรธรรม ยศ สิริ ความสำเร็จประโยชน์ ตามต้องการและความเพียร) (๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม (๕) ทรงเสพอริยธรรม (๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้ง ๓ (๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก (๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว (๙) ทรงมีส่วนแห่ง ปัจจัย ๔ เป็นต้น (ตามนัย วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘)

[๑] **ปรารภความเพียร** ในที่นี้หมายถึงประคองความเพียรทางกายและใจไว้ (องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒/๑)

[๒] **มีความเข้มแข็ง** ในที่นี้หมายถึงมีกำลังความเพียร (องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒/๑)

[๓] **เสนาสนะที่อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก** มีอธิบายประกอบว่า เสนาสนะที่อยู่ไกลนัก เมื่อภิกษุอยู่อาศัย ย่อมลำบากกายที่จะเที่ยวบิณฑบาต จิตใจกระสับกระส่าย ไม่สามารถเจริญสมาธิให้เกิดได้ เสนาสนะที่ อยู่ใกล้นัก ก็จะพลุกพล่านไปด้วยผู้คน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๓๒๐)

[๔] **เรียนจบคัมภีร์(อาคตาคม)** ในที่นี้หมายถึงเรียนจบพระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎก ๕ นิกาย ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๐/๙๘)

๔. ภิกษุนั้นเข้าไปหาภิกษุผู้เถระเหล่านั้น ในเวลาที่สมควรแล้ว จึงสอบถามไต่ถามว่า “พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร”

๕. ภิกษุผู้เถระเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยข้อที่ยังไม่เปิดเผย ทำข้อที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น

เสนาสนะประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อาศัยใช้สอยเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนัก ก็จะทำให้แจ้ง ฯลฯ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

เสนาสนสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปัญจังคสูตร
ว่าด้วยองค์ ๕

[๑๒] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ บัณฑิตเรียกว่า ผู้ประกอบด้วยคุณทั้งมวล ผู้อยู่จบพรหมจรรย์[๑] เป็นอุดมบุรุษในธรรมวินัยนี้

ภิกษุผู้ละองค์ ๕ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละกามฉันทะ(ความพอใจในกาม)

๒. เป็นผู้ละพยาบาท(ความคิดร้าย)

๓. เป็นผู้ละถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม)

๔. เป็นผู้ละอุทธัจจกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)

๕. เป็นผู้ละวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย)

ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยสีลขันธ์(กองศีล)ที่เป็นอเสขะ[๒]

๒. เป็นผู้ประกอบด้วยสมาธิขันธ์(กองสมาธิ)ที่เป็นอเสขะ

๓. เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาขันธ์(กองปัญญา)ที่เป็นอเสขะ

๔. เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติขันธ์(กองวิมุตติ)ที่เป็นอเสขะ

---

[๑] **อยู่จบพรหมจรรย์** หมายถึงกิจแห่งการปฏิบัติเพื่อทำลายอาสวกิเลสจบสิ้นสมบูรณ์แล้ว ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง แต่ยังมีหน้าที่เพื่อผู้อื่นอยู่ ผู้บรรลุถึงขั้นนี้ได้ ชื่อว่าอเสขบุคคล (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

[๒] **อเสขะ** หมายถึงธรรมระดับโลกุตตระของพระอเสขะ คือพระอรหันตขีณาสพ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๓๒๐)

๕. เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติญาณทัสสนขันธ์[๑] (กองวิมุตติญาณทัสสนะ) ที่เป็นอเสขะ

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ บัณฑิตเรียกว่า ผู้ประกอบด้วยคุณทั้งมวล ผู้อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นอุดมบุรุษในธรรมวินัยนี้

กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ
และวิจิกิจฉา ย่อมไม่มีแก่ภิกษุโดยประการทั้งปวง
ภิกษุผู้เช่นนั้นสมบูรณ์ด้วยสีลขันธ์ที่เป็นอเสขะ
สมาธิขันธ์ที่เป็นอเสขะ ปัญญาขันธ์ที่เป็นอเสขะ
วิมุตติขันธ์ที่เป็นอเสขะ
และวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ที่เป็นอเสขะ
ภิกษุนั้นแลผู้ละองค์ ๕ ได้ สมบูรณ์ด้วยองค์ ๕
ภิกษุนั้นแล บัณฑิตเรียกว่า “ผู้ประกอบด้วยคุณทั้งมวล”
ในธรรมวินัยนี้

ปัญจังคสูตรที่ ๒ จบ

๓. สังโยชนสูตร
ว่าด้วยสังโยชน์

[๑๓] ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์(ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์) ๑๐ ประการนี้

สังโยชน์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

โอรัมภาคิยสังโยชน์(สังโยชน์เบื้องต่ำ) ๕ ประการ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการ

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน)
๒. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)
๓. สีลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต)
๔. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม)
๕. พยาบาท (ความคิดร้าย)

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้

อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

---

[๑] **วิมุตติญาณทัสสนขันธ์** ในที่นี้หมายถึงปัจจเวกขณญาณเป็นขันธ์ระดับโลกิยะ ส่วนขันธ์ที่เหลือข้างต้นเป็นขันธ์ระดับโลกุตตระ (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๘/๑๖๐, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๓๒๐)

๑. รูปราคะ (ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน)

๒. อรูปราคะ (ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน)

๓. มานะ (ความถือตัว)

๔. อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)

๕. อวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง)

อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล

สังโยชนสูตรที่ ๓ จบ

๔. เจโตขีลสูตร[๑]

ว่าด้วยกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู

[๑๔] ภิกษุทั้งหลาย กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้ กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังตัดไม่ขาด เมื่อกลางคืนหรือ กลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้[๒]แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นยังละไม่ได้ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในศาสดา[๓] จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในศาสดานั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

๒. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในธรรม ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

---

[๑] ดู ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕-๑๘๙/๑๙๗-๒๐๓, องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๗๑-๗๒/๕๖๓-๕๖๔

[๒] **พึงหวังได้** ในที่นี้หมายถึงจำต้องปรารถนา จำต้องได้ จำต้องมีแน่นอน (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๐/๒๑๔, องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๗๕/๑๕๓)

[๓] **ไม่เลื่อมใสในศาสดา** ในที่นี้หมายถึงไม่เชื่อว่าพระสรีระของพระพุทธเจ้าประดับด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ไม่เชื่อพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าที่สามารถรู้อดีต อนาคต และปัจจุบัน (องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๕/๘๕)

๓. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสงฆ์ ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

๔. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสิกขา(ข้อที่จะต้องศึกษา) ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

๕. เป็นผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตถูกโทสะ(ความคิดประทุษร้าย)กระทบ มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตถูกโทสะกระทบ มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นยังละไม่ได้

กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นยังตัดไม่ขาด อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

๒. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาย ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

๓. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในรูป ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

๔. ฉันอาหารตามความต้องการจนอิ่มเกินไป ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

๕. ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทพตนใดตนหนึ่ง” จิตของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทพตนใดตนหนึ่ง” ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นยังตัดไม่ขาด

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้ กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังตัดไม่ขาด เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย

เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในกาฬปักษ์(ข้างแรม)ผ่านไป ดวงจันทร์ นั้นย่อมเสื่อมจากความงาม ย่อมเสื่อมจากรัศมี ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและด้านกว้าง ฉันใด

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้ กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังตัดไม่ขาด เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย ฉันนั้น

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดขาดแล้ว เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นละได้แล้ว อะไรบ้าง คือ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในศาสดา จิตของภิกษุ ผู้ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในศาสดานั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๒. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในพระธรรม ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๓. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในพระสงฆ์ ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๔. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในสิกขา ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๕. เป็นผู้ไม่โกรธ พอใจ มีจิตไม่ถูกโทสะกระทบ มีจิตไม่แข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ไม่โกรธ พอใจ มีจิตไม่ถูกโทสะกระทบ มีจิตไม่แข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายนั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนืองๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญ เพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อม ไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญ เพียร ละได้แล้ว

นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นละได้แล้ว

กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นตัดขาดแล้ว อะไรบ้าง คือ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความ เร่า

ร้อน ปราศจากความอยากในกามทั้งหลายนั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดขาดแล้ว

๒. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกาย ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดขาดแล้ว

๓. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในรูป ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดขาดแล้ว

๔. ฉันอาหารตามต้องการจนอิ่มแล้ว ไม่ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ฯลฯ นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดขาดแล้ว

๕. ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะหรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทพตนใดตนหนึ่ง” จิตของภิกษุผู้ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทพตนใดตนหนึ่ง” ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนืองๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดขาดแล้ว

นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นตัดขาดแล้ว

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดขาดแล้ว เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในชุณหปักษ์(ข้างขึ้น) ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยความงาม ย่อมเจริญด้วยรัศมี ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง ฉันใด

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดขาดแล้ว เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย ฉันนั้น

เจโตขีลสูตรที่ ๔ จบ

๕. อัปปมาทสูตร
ว่าด้วยความไม่ประมาทเลิศกว่ากุศลธรรม

[๑๕] ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า หรือมีเท้ามากก็ตาม มีรูปหรือไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น

รอยเท้าของสัตว์ที่เที่ยวไปบนแผ่นดินทั้งหมด รวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้าง ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยเท้าใหญ่ ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น

กลอนของเรือนยอดทั้งหมด ทอดไปถึงยอด รวมลงที่ยอด ยอดเรือน ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่ากลอนเหล่านั้นทั้งหมด ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิต กล่าวว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น

กลิ่นหอมที่เกิดแต่รากชนิดใดชนิดหนึ่ง กฤษณา ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่ากลิ่นหอมที่เกิดแต่รากเหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

กลิ่นหอมที่เกิดแต่แก่นชนิดใดชนิดหนึ่ง จันทน์แดง ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่ากลิ่นหอมที่เกิดแต่แก่นเหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

กลิ่นหอมที่เกิดแต่ดอกชนิดใดชนิดหนึ่ง ดอกมะลิ ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่ากลิ่นที่เกิดแต่ดอกเหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

พระราชาผู้มีอำนาจน้อยทั้งหมด ย่อมคล้อยตามพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิ ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่าพระราชาผู้มีอำนาจน้อยเหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

แสงสว่างของดวงดาวทั้งหมด ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งแสงสว่างของ ดวงจันทร์ แสงสว่างของดวงจันทร์ ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่าแสงสว่างของดวงดาวเหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

ในสารทฤดู เมื่อฝนขาดหายปราศจากเมฆ ดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นสู่ท้องฟ้า กำจัดความมืดที่มีอยู่ในอากาศทั้งหมด ย่อมส่องแสง แผดแสงเจิดจ้า และแจ่มกระจ่าง ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ

แม่น้ำใหญ่ทั้งหลาย คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดย่อมไหลบ่าลงสู่มหาสมุทร น้อมไปสู่มหาสมุทร โน้มไปสู่มหาสมุทร โอนไปสู่มหาสมุทร มหาสมุทร ชาวโลกกล่าวว่า เลิศกว่าแม่น้ำใหญ่เหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรม เหล่านั้น

อัปปมาทสูตรที่ ๕ จบ

๖. อาหุเนยยสูตร
ว่าด้วยบุคคลผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย

[๑๖] ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

บุคคล ๑๐ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า
๓. ท่านผู้เป็นอุภโตภาควิมุต[๑]
๔. ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต[๒]
๕. ท่านผู้เป็นกายสักขี[๓]
๖. ท่านผู้เป็นทิฏฐิปัตตะ[๔]
๗. ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต[๑]

---

[๑] **ท่านผู้เป็นอุภโตภาควิมุต** (ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน) หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยนามกาย ได้เจโตวิมุตติขั้นอรูปสมาบัติและสิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา เป็นพระอรหันต์ ผู้ได้ปัญญาวิมุตติ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖)

[๒] **ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต** (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา) หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน ๆ มิได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ แต่สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑)

[๓] **ท่านผู้เป็นกายสักขี** (ผู้เป็นพยานในนามกาย) หมายถึงท่านที่ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยนามกาย และ อาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะรู้เห็นด้วยปัญญา ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัตที่มีสมาธินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑)

[๔] **ท่านผู้เป็นทิฏฐิปัตตะ** (ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ) หมายถึงผู้เข้าใจอริยสัจถูกต้องและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็นด้วยปัญญา ได้แก่พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไปจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัตที่มี ปัญญินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑)

๘. ท่านผู้เป็นธัมมานุสารี[๒]

๙. ท่านผู้เป็นสัทธานุสารี[๓]

๑๐. ท่านผู้เป็นโคตรภู[๔]

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

อาหุเนยยสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมนาถสูตร
ว่าด้วยนาถกรณธรรม สูตรที่ ๑

[๑๗] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง อยู่เลย บุคคลผู้ไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์ นาถกรณธรรม(ธรรมเครื่องกระทำที่พึ่ง) ๑๐ ประการนี้

นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์[๕] เพียบพร้อมด้วยอาจาระ[๖] (มารยาท)และโคจร(การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย

---

[๑] **ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต** (ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา) หมายถึงเข้าใจอริยสัจถูกต้อง ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัตที่มีสัทธินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑)

[๒] **ท่านผู้เป็นธัมมานุสารี** (ผู้แล่นไปตามธรรม) หมายถึงพระอริยบุคคลผู้บำเพ็ญอริยมรรค ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลมีปัญญาแก่กล้าเป็นตัวนำ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒)

[๓] **ท่านผู้เป็นสัทธานุสารี** (ผู้แล่นไปตามศรัทธา) คือท่านผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้าเป็นตัวนำ (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒)

[๔] **ท่านผู้เป็นโคตรภู** หมายถึงผู้ประกอบด้วยวิปัสสนาจิตที่มีพลังถึงที่สุดโดยเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องกันถึงโสดาปัตติมรรค, หรือท่านผู้ประกอบด้วยโคตรภูญาณ(ญาณครอบโคตร คือญาณที่เป็นหัวต่อระหว่างภาวะปุถุชนกับภาวะอริยบุคคล)อันมีนิพพานเป็นอารมณ์ หมายเอาผู้ปฏิบัติกำลังจะเข้าสู่ขั้นอริยบุคคลชั้นโสดาปัตติมรรค (องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๘-๑๐/๒๙๑, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๖/๓๒๒)

[๕] **สังวรในปาติโมกข์** มีอรรถาธิบายแต่ละคำดังนี้ สังวร หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา ปาติโมกข์ หมายถึงศีลสิกขาบทที่เป็นเหตุให้ผู้รักษาหลุดพ้นจากทุกข์ (ปาติ = รักษา + โมกขะ = ความ หลุดพ้น) (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๗)

[๖] **อาจาระ** หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย การไม่ล่วงละเมิดทางวาจา การไม่ล่วงละเมิดทางกายและทางวาจา หรือการสำรวมศีลทั้งหมด คือการไม่เลี้ยงชีพด้วยอาชีพที่ผิด ที่พระพุทธเจ้ารังเกียจ เช่น ไม่เลี้ยง ชีพด้วยการให้ไม้ไผ่ ให้ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เครื่องสาน ไม้สีฟัน ไม่เลี้ยงชีพด้วยการทำตนต่ำกว่าคฤหัสถ์ ด้วยการพูดเล่นเป็นแกงถั่ว(จริงบ้างไม่จริงบ้าง) ไม่เลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงเด็ก และการรับส่งข่าว (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๘)

โคจร หมายถึงสถานที่เที่ยวไปของภิกษุซึ่งไม่มีหญิงแพศยา(โสเภณี) ไม่มีหญิงหม้าย ไม่มีสาวเทื้อ(สาวแก่) ไม่

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ[๑] สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลาย ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ[๒] แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๓. เป็นผู้มีมิตรดี[๓] มีสหายดี[๔] มีเพื่อนดี[๕] แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มี สหายดี มีเพื่อนดี นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำ[๖]ของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง

มีบัณเฑาะก์ ไม่มีภิกษุณี ไม่มีร้านสุรา ไม่เป็นสถานที่ต้องคลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ และ พวกเดียรถีย์ตรงกันข้าม ต้องเป็นสถานที่ของตระกูลที่มีศรัทธาเลื่อมใสเป็นดุจบ่อน้ำ รุ่งเรืองด้วยผ้า กาสาวะ อบอวลด้วยกลิ่นฤาษี ใคร่ความผาสุกแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นสถานที่ที่ภิกษุ สำรวมอินทรีย์ ๖ งดเว้นการขวนขวายในการดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกต่อกุศล เช่น การฟ้อน ขับร้อง ประโคมดนตรี หรือหมายถึงสติปัฏฐาน ๔ (ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๖/๔๐๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๗-๑๘)

[๑] **สุตะ** ในที่นี้หมายถึงนวังคสัตถุศาสน์ (คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙) คือ (๑) สุตตะ(พระสูตรทั้งหลายรวมทั้งพระวินัยปิฎกและนิทเทส) (๒) เคยยะ(ข้อความร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถา ทั้งหมด) (๓) เวยยากรณะ(ความร้อยแก้ว) (๔) คาถา(ข้อความร้อยกรอง) (๕) อุทาน(พระคาถาพุทธอุทาน) (๖) อิติวุตตกะ พระสูตรที่ตรัสอ้างอิง (๗) ชาตกะ (ชาดก ๕๕๐ เรื่อง) (๘) อัพภูตธรรม(เรื่องอัศจรรย์) (๙) เวทัลละ(พระสูตรแบบถาม-ตอบ) ดู องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๖/๗, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๗๓/๑๒๕-๑๒๖

[๒] **แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ** หมายถึงรู้แจ้งธรรมโดยผลและเหตุด้วยปัญญา (องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๒๒/๓๐๐)

[๓] **มิตรดี** หมายถึงมิตรที่มีคุณธรรม คือศีลเป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

[๔] **สหายดี** หมายถึงเพื่อนร่วมงานที่ดี (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

[๕] **เพื่อนดี** หมายถึงเพื่อนที่รักใคร่สนิทสนม รู้ใจกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

[๖] **งานสูง** หมายถึงงานย้อมจีวร หรืองานโบกทาพระเจดีย์ ตลอดถึงงานที่จะต้องช่วยกันทำที่โรงอุโบสถ เรือนพระเจดีย์ เรือนต้นโพธิ์เป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

งานต่ำ หมายถึงงานเล็กน้อย มีล้างเท้า และนวดเท้าเป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

พิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ฯลฯ สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม[๑] เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม[๒] ในอภิวินัย[๓] แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๗. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๘. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๙. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน[๔] อย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง

---

[๑] **ผู้ใคร่ธรรม** ในที่นี้หมายถึงรักพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒)

[๒] **อภิธรรม** หมายถึงสัตตัปปกรณธรรม คืออภิธรรม ๗ คัมภีร์ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ มรรค ๔ และผล ๔ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๓)

[๓] **อภิวินัย** หมายถึงขันธกปริวาร หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องระงับกิเลส (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๓)

[๔] **ปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน** แปลจากคำบาลีว่า “เนปกฺก” อรรถกถาอธิบายว่า เป็นชื่อของปัญญาที่เป็นอุปการะแก่สติ (องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๔)

พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เลย บุคคลผู้ไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์

นาถกรณธรรม ๑๐ ประการนี้แล

ปฐมนาถสูตรที่ ๗ จบ

๘. ทุติยนาถสูตร
ว่าด้วยนาถกรณธรรม สูตรที่ ๒

[๑๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เลย บุคคลผู้ไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์ นาถกรณธรรม ๑๐ ประการนี้

นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะ[๑]ก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้[๒] แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๒. เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่ง

---

[๑] **พระเถระ** หมายถึงพระผู้มีระดับอายุ คุณธรรม ความรู้ที่นับว่าเป็นพระผู้ใหญ่ คือมีพรรษาตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป และทรงจำพระปาติโมกข์ได้ **พระมัชฌิมะ** หมายถึงพระระดับกลางมีพรรษาตั้งแต่ครบ ๕ แต่ยัง ไม่ถึง ๑๐ **พระนวกะ** หมายถึงพระใหม่มีระดับอายุ คุณธรรม ความรู้ที่นับว่ายังใหม่ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ ที่ยังต้องถืออนิสสัย (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๓)

[๒] ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ หน้า ๒๒ ในเล่มนี้

สอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๓. เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็น เถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำ[๑]ของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็น นวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้หนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็น มัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดีย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าว สั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็น ที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัยหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๗. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่หนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๘. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้หนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๙. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้หนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้

เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดีย่อม สำคัญภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ว่า “ภิกษุนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบหนอ” ภิกษุนั้นผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เลย บุคคลผู้ไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์

นาถกรณธรรม ๑๐ ประการนี้แล

ทุติยนาถสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมอริยวาสสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ สูตรที่ ๑

[๑๙] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้ ที่พระ อริยะอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือจักอยู่

ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖
๓. เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก
๔. เป็นผู้มีอปัสเสนธรรม (ธรรมเป็นดุจพนักพิง) ๔ ประการ
๕. เป็นผู้มีปัจเจกสัจจะบรรเทาได้
๖. เป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
๗. เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว
๘. เป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้
๙. เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี

๑๐. เป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้แล ที่พระอริยะอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือจักอยู่

ปฐมอริยวาสสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุติยอริยวาสสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ สูตรที่ ๒

[๒๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกุรุ ชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกุรุ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้แล ที่พระอริยะอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือจักอยู่

ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖
๓. เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก
๔. เป็นผู้มีอปัสเสนธรรม ๔ ประการ
๕. เป็นผู้มีปัจเจกสัจจะ[๑]บรรเทาได้
๖. เป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
๗. เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว
๘. เป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้
๙. เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี
๑๐. เป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี

ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละกามฉันทะได้ เป็นผู้ละพยาบาทได้ เป็นผู้ละถีนมิทธะได้ เป็นผู้ละอุทธัจจกุกกุจจะได้ เป็นผู้ละวิจิกิจฉาได้ ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฟังเสียงทางหู ฯลฯ ดมกลิ่นทางจมูก ฯลฯ ลิ้มรสทางลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะ

---

[๑] **ปัจเจกสัจจะ** หมายถึงความเห็นของแต่ละคนที่แตกต่างกันไปโดยยึดถือว่า “ความเห็นนี้เท่านั้นจริง ความเห็นนี้เท่านั้นจริง” (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๓๒๔)

ทางกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยใจที่รักษาด้วยสติ ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีอปัสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาแล้วเสพอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วอดกลั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วเว้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วบรรเทาอย่างหนึ่ง[๑] ภิกษุเป็นผู้มีอปัสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะบรรเทาได้ เป็นอย่างไร

คือ ปัจเจกสัจจะเป็นอันมาก คือเห็นว่า “โลกเที่ยง” บ้าง “โลกไม่เที่ยง” บ้าง “โลกมีที่สุด” บ้าง “โลกไม่มีที่สุด” บ้าง “ชีวะ[๒]กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน” บ้าง “ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน” บ้าง “หลังจากตายแล้วตถาคต[๓]เกิดอีก” บ้าง “หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก” บ้าง “หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีก ก็มี” บ้าง “หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่” บ้าง เหล่านั้นทั้งหมดของสมณพราหมณ์จำนวนมากอันภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรเทาได้ กำจัดได้ สละได้ คลายได้ ปล่อยวางได้ ละได้ สละคืนได้ ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะบรรเทาได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละการแสวงหากามได้ ละการแสวงหาภพได้ ระงับการแสวงหาพรหมจรรย์ได้ ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่าง นี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละความดำริในกามได้ เป็นผู้ละความดำริในพยาบาทได้ เป็นผู้ละความดำริในวิหิงสาได้ ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างไร

---

[๑] **พิจารณาแล้วเสพ** หมายถึงพิจารณาแล้วเสพปัจจัย ๔ มีจีวรเป็นต้น **พิจารณาแล้วอดกลั้น** หมายถึงพิจารณาแล้วอดกลั้นต่อความหนาวเป็นต้น **พิจารณาแล้วเว้น** หมายถึงพิจารณาแล้วเว้นช้างดุร้าย หรือคนพาลเป็นต้น **พิจารณาแล้วบรรเทา** หมายถึงพิจารณาแล้วบรรเทาอกุศลวิตก มีกามวิตก(ความตรึกในทางกาม) เป็นต้น (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๑, ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๓๐๘/๒๐๔)

[๒] **ชีวะ** ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะ หรืออาตมัน (ตามนัย อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) -/๑/๑๒๙)

[๓] **ตถาคต** ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้มาก่อนพุทธกาล หมายถึงอัตตา (อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงสัตว์ (เทียบ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๐๘)

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป ก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นจากราคะ หลุดพ้นจากโทสะ และหลุดพ้นจากโมหะ ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดว่า “ราคะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” รู้ชัดว่า “โทสะเราละได้เด็ดขาด ฯลฯ โมหะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไป ไม่ได้” ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

พระอริยะเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาลได้อาศัยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้อยู่เหมือนกัน พระอริยะเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักอาศัยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้อยู่เหมือนกัน พระอริยะเหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาลนี้ ก็อาศัยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้อยู่เหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการนี้แล ที่พระ อริยะอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือจักอยู่

ทุติยอริยวาสสูตรที่ ๑๐ จบ
นาถกรณวรรคที่ ๒ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	เสนาสนสูตร	๒.	ปัญจังคสูตร
๓.	สังโยชนสูตร	๔.	เจโตขีลสูตร
๕.	อัปปมาทสูตร	๖.	อาหุเนยยสูตร
๗.	ปฐมนาถสูตร	๘.	ทุติยนาถสูตร
๙.	ปฐมอริยวาสสูตร	๑๐.	ทุติยอริยวาสสูตร

๓. มหาวรรค
หมวดว่าด้วยเรื่องใหญ่
๑. สีหนาทสูตร[๑]
ว่าด้วยการบันลือสีหนาท

---

[๑] ดู ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๔/๕๘๖-๕๙๐

[๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาเย็น พญาราชสีห์ออกจากที่อาศัยแล้ว บิดกาย ชำเลืองดูรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ บันลือสีหนาท ๓ ครั้งแล้วก็หลีกไปหากิน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมันคิดว่า “เราอย่าทำให้สัตว์เล็ก ๆ ที่หากิน อยู่ในที่ไม่สม่ำเสมอต้องถูกฆ่าเลย[๑]”

คำว่า สีหะ นี้ เป็นชื่อของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อาการที่ตถาคตแสดงธรรมแก่บริษัท เป็นสีหนาทของตถาคตแท้

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้ที่ตถาคตประกอบแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ[๒] บันลือสีหนาท[๓] ประกาศพรหมจักร[๔]ในบริษัท[๕]

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตถาคตรู้ชัดฐานะ[๖]โดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะในโลกนี้ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็น อฐานะตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

---

[๑] ข้อความนี้อรรถกถาอธิบายว่า พญาราชสีห์บันลือสีหนาท เพราะมีความเอ็นดูต่อสัตว์เล็ก ๆ มีกำลังน้อยที่หากินอยู่ในที่ไม่ราบเรียบ ขรุขระ (วิ่งหนีไม่สะดวก) เมื่อมีความหวาดกลัว จะได้วิ่งหนีทันก่อนที่พญา ราชสีห์จะไปถึง (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๕)

[๒] **ฐานะที่องอาจ** (อาสภะ) อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงฐานะที่ประเสริฐที่สุด ที่สูงสุด หรือฐานะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในปางก่อน

อนึ่ง คำว่า อาสภะ มาจากคำว่า อุสภะ เป็นชื่อโคจ่าฝูงของโคจำนวนมากตั้ง ๑๐๐ ตัว ๑,๐๐๐ ตัว ๑๐๐ คอก ๑,๐๐๐ คอก มีสีขาว น่าดู มีกำลังสามารถนำภาระหนักยิ่งไปได้ ยืนหยัดด้วยเท้าทั้ง ๔ ไม่หวั่นไหวต่อเสียงฟ้าร้องตั้ง ๑๐๐ ครั้ง พระตถาคตเปรียบเหมือนโคอุสภะ คือ ประทับยืนข่มบริษัททั้ง ๘ ได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาท (ฐานะ) คือ เวสารัชชญาณ ๔ ประการ ไม่มีปัจจามิตรใดในโลกและเทวโลกที่สามารถทำให้พระองค์หวั่นไหวได้ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๖)

[๓] **บันลือสีหนาท** หมายถึงตรัสพระวาจาด้วยท่าทีองอาจดังพญาราชสีห์ ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใด เพราะทรงมั่นพระทัยในศีล สมาธิ ปัญญาของพระองค์ (ที.สี.ฏีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๓๒)

[๔] **พรหมจักร** หมายถึงธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม บริสุทธิ์ มี ๒ ประการ คือ (๑) ปฏิเวธญาณ ได้แก่ ญาณที่แสดงถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า (๒) เทสนาญาณ ได้แก่ ญาณที่แสดงถึงพระมหา กรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ญาณทั้ง ๒ นี้ชื่อว่าโอรสญาณ(ญาณส่วนพระองค์) มีเฉพาะพระพุทธเจ้า ทั้งหลายเท่านั้น ไม่มีแก่คนทั่วไป (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๗)

[๕] **บริษัท** หมายถึงหมู่, คณะ, ที่ประชุม ในที่นี้หมายถึงบริษัท ๘ คือ (๑) ขัตติยบริษัท (๒) พราหมณบริษัท (๓) คหบดีบริษัท (๔) สมณบริษัท (๕) จาตุมหาราชิกาบริษัท (๖) ตาวติงสบริษัท (สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น) (๗) มารบริษัท (๘) พรหมบริษัท (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๐๓/๒๙๗, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๗)

[๖] **ฐานะ** ในที่นี้หมายถึงเหตุและปัจจัย ที่เรียกว่า “ฐานะ” เพราะเป็นแดนตั้งขึ้น เกิดขึ้น และเป็นไปแห่งผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๘)

๒. ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๓. ตถาคตรู้ชัดปฏิปทาที่ให้ถึงภูมิทั้งปวง[๑]ตามความเป็นจริง การที่ตถาคต รู้ชัดปฏิปทาที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๔. ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด[๒] มีธาตุที่แตกต่างกัน[๓]ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๕. ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๖. ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อน ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือ สีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๗. ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง[๔] ความผ่องแผ้ว[๑] แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ และการออกจากฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ[๒]ตาม

---

[๑] **ภูมิทั้งปวง** ในที่นี้หมายถึงคติที่ควรไป(คติ) และคติที่ไม่ควรไป (อคติ) (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๘)

[๒] **ธาตุหลายชนิด** ในที่นี้หมายถึงธาตุ ๑๘ มีจักขุธาตุเป็นต้น (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๗๗/๔๗๓) และดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๕/๑๕๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๖๕

[๓] **ธาตุที่แตกต่างกัน** หมายถึงธาตุที่มีลักษณะต่างกัน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙, อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๗๖๐/๔๒๙)

[๔] **ความเศร้าหมอง** หมายถึงธรรมฝ่ายเสื่อม ได้แก่ กาม วิตก วิจาร และปีติ เป็นต้น ที่เป็นอุปสรรคต่อ การเจริญฌานตามลำดับขั้นของผู้ที่มีฌานยังไม่คล่องแคล่ว (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙, องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๑/

ความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ และการออกจากฌาน วิโมกข์ สมาธิ และ สมาบัติตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๘. ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัป[๓]เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัป[๔]เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่าง นั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพนี้” ตถาคตระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ การที่ตถาคตระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ พร้อมทั้ง ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคต อาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรใน บริษัท

๙. ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ(เคลื่อน) กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึง

---

๓๙๒)

[๑] **ความผ่องแผ้ว** หมายถึงธรรมฝ่ายเจริญ ได้แก่ การสงัดจากกาม การระงับวิตกวิจาร การจางคลายไปแห่งปีติ เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณต่อการเจริญฌานให้ยิ่งขึ้นไปของผู้ที่มีฌานคล่องแคล่ว (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙, องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๑/๓๙๒)

[๒] ในคำว่า “ฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ” นี้ **ฌาน** หมายถึงฌาน ๔ (ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน) (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙) **วิโมกข์** หมายถึงวิโมกข์ ๘ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙) และดู องฺ.อฏ□ก. (ไทย) ๒๓/๑๑๙/๔๓๐-๔๓๑ **สมาธิ** หมายถึงสมาธิ ๓ คือ สวิตักกสวิจาร-สมาธิ (สมาธิที่มีวิตกและวิจาร) อวิตักกวิจารมัตตสมาธิ (สมาธิที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจาร) อวิตักกาวิจารสมาธิ (สมาธิที่ไม่มีทั้งวิตกและวิจาร) (ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๓/๕๐) **สมาบัติ** หมายถึงอนุปุพพสมาบัติ ๙ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ ๑ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๙) และดู องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๒/๕๐๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๘/๕๖๓-๕๖๔

[๓] **สังวัฏฏกัป** หมายถึงกัปฝ่ายเสื่อม, ช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ

[๔] **วิวัฏฏกัป** หมายถึงกัปฝ่ายเจริญ, ช่วงระยะเวลาที่โลกกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ (ตามนัย วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๑๕๘)

หมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล การที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๑๐. ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน การที่ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้วปฏิญญาฐานะ ที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

ภิกษุทั้งหลาย กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้แล ที่ตถาคตประกอบแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

สีหนาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. อธิมุตติปทสูตร
ว่าด้วยอธิมุตติบท[๑]

[๒๒] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า

อานนท์ เรากล้าปฏิญญาในธรรมทั้งหลาย[๒]ที่เป็นไปเพื่อทำให้แจ้งอธิมุตติบท นั้น ๆ ด้วยปัญญาอันยิ่ง เพื่อแสดงธรรมโดยวิธีที่บุคคลผู้ปฏิบัติตามแล้วจักรู้ธรรมที่มีอยู่ว่า “มีอยู่” บ้าง ที่ไม่มีอยู่ว่า “ไม่มีอยู่” บ้าง ที่หยาบว่า “หยาบ” บ้าง ที่ประณีตว่า “ประณีต” บ้าง ที่ไม่ยอดเยี่ยมว่า “ไม่

---

[๑] **อธิมุตติบท** หมายถึงขันธ์ อายตนะ และธาตุ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงทิฏฐิ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๒/๓๓๑)

[๒] **ธรรมทั้งหลาย** ในที่นี้หมายถึงทศพลญาณ คือพระญาณเป็นกำลังของพระพุทธเจ้า ๑๐ ประการ (ดูข้อ ๒๑ สีหนาทสูตร) และสัพพัญญุตญาณ คือพระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๒/๓๓๑)

ยอดเยี่ยม” บ้าง ที่ยอดเยี่ยมว่า “ยอดเยี่ยม” บ้าง หรือเป็นไปได้ที่ผู้ปฏิบัติตามจักรู้สิ่งที่พึงรู้ จักเห็นสิ่งที่พึงเห็น หรือจักทำให้แจ้งสิ่งที่พึงทำให้แจ้ง

อานนท์ ญาณที่ยอดเยี่ยมกว่าญาณทั้งหลาย คือ ยถาภูตญาณ[๑] ในธรรม เหล่านั้น ๆ

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้ ที่ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะ ที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะในโลกนี้ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๒. ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรม ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ[๒]

๓. ตถาคตรู้ชัดปฏิปทาที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดปฏิปทาที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๔. ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๕. ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๖. ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่นและบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่นและบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

---

[๑] **ยถาภูตญาณ** ในที่นี้หมายถึงพระสัพพัญญุตญาณ คือพระปรีชาหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๒/๓๓๑)

[๒] “ฯลฯ” ที่ปรากฏในสูตรนี้ ดูความเต็มในสีหนาทสูตรในเล่มนี้

๗. ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ และการออกจากฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติตาม ความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ และการออก ฯลฯ ตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๘. ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๙. ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล การที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ

๑๐. ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน การที่ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

ภิกษุทั้งหลาย กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้แล ที่ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

อธิมุตติปทสูตรที่ ๒ จบ

๓. กายสูตร
ว่าด้วยธรรมที่พึงละทางกาย

[๒๓] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่บุคคลพึงละทางกาย แต่มิใช่ทางวาจาก็มี ธรรมที่บุคคลพึงละทางวาจา แต่มิใช่ทางกายก็มี ธรรมที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้ก็มี

ธรรมที่บุคคลพึงละทางกาย แต่มิใช่ทางวาจา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ต้องอาบัติบางส่วนที่เป็นอกุศลทางกาย เพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วว่ากล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านนั้นแลเป็นผู้ต้องอาบัติบางส่วนที่เป็นอกุศลทางกาย จะเป็นการดีหนอ ที่ท่านจะละกายทุจริตบำเพ็ญกายสุจริต” ภิกษุนั้นถูกเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วว่ากล่าวอยู่ จึงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต

นี้เรียกว่า ธรรมที่บุคคลพึงละทางกาย แต่มิใช่ทางวาจา

ธรรมที่บุคคลพึงละทางวาจา แต่มิใช่ทางกาย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ต้องอาบัติบางส่วนที่เป็นอกุศลทางวาจา เพื่อน พรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วว่ากล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านนั้นแลเป็นผู้ต้องอาบัติบางส่วนที่เป็นอกุศลทางวาจา จะเป็นการดีหนอ ที่ท่านจะละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต” ภิกษุนั้นถูกเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วว่ากล่าวอยู่ จึงละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต

นี้เรียกว่า ธรรมที่บุคคลพึงละทางวาจา แต่มิใช่ทางกาย

ธรรมที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้ เป็นอย่างไร

คือ โลภะ(ความโลภ)ที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้ โทสะ(ความประทุษร้าย) ... โมหะ(ความหลง) ... โกธะ(ความโกรธ) ... อุปนาหะ(ความผูกโกรธ) ... มักขะ(ความลบหลู่) ... ปฬาสะ (ความตีตัวเสมอ) ... มัจฉริยะ(ความตระหนี่) ที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้

ความริษยาอันชั่วที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้

ความริษยาอันชั่ว เป็นอย่างไร

คือ เมื่อคหบดีหรือบุตรของคหบดีในโลกนี้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทอง ทาส หรือผู้เข้าไปอาศัยของคหบดีหรือบุตรของคหบดีคนใดคนหนึ่ง มีความคิดอย่างนี้ว่า “ไฉนหนอคหบดีหรือบุตรของคหบดีนี้ จะไม่พึงสมบูรณ์ด้วย ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทอง”

อนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร มีความคิดอย่างนี้ว่า “ไฉนหนอ ท่านผู้นี้จะไม่พึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร”

นี้เรียกว่า ความริษยาอันชั่ว

ความริษยาอันชั่วที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้

(ความปรารถนาอันชั่วที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้)

ความปรารถนาอันชั่ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นผู้มีศรัทธา” เป็นผู้ทุศีล ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นผู้มีศีล” เป็นผู้มีสุตะน้อย ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นพหูสูต” เป็นผู้ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่ ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นผู้ชอบสงัด” เป็นผู้เกียจคร้าน ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเรา

ว่า “เป็นผู้ปรารภความเพียร” เป็นผู้หลงลืมสติ ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นผู้มีสติตั้งมั่น” เป็นผู้มีปัญญาทราม ปรารถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นผู้มีปัญญา” ไม่เป็นพระขีณาสพ ปราถนาว่า “คนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่า “เป็นพระขีณาสพ”

นี้เรียกว่า ความปรารถนาอันชั่ว

(ความปรารถนาอันชั่ว ที่บุคคลพึงละทางกายก็ไม่ได้ ทางวาจาก็ไม่ได้ แต่พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้)

หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้า ครอบงำภิกษุนั้นได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้

หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โทสะ โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยา อันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนา อันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้” อย่างนี้แล

กายสูตรที่ ๓ จบ

๔. มหาจุนทสูตร
ว่าด้วยพระมหาจุนทะ

[๒๔] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาจุนทะอยู่ที่สหชาติวัน แคว้นเจตี ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาจุนทะได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหาจุนทะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวอวดความรู้ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่ โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้ ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้”

ภิกษุเมื่อกล่าวอวดการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอันเจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มีปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้น อย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้ ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้”

ภิกษุเมื่อกล่าวอวดความรู้และการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็น ธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอันเจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มีปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้ ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้”

เปรียบเหมือนบุรุษเป็นคนยากจนแต่กล่าวอวดว่ามั่งมี เป็นคนไม่มีทรัพย์แต่กล่าวอวดว่ามีทรัพย์ เป็นคนไม่มีโภคะแต่กล่าวอวดว่ามีโภคะ เขาเมื่อมีกิจจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สักอย่างเกิดขึ้นก็ไม่อาจนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองออกใช้จ่าย ได้ คนทั้งหลายก็จะพึงรู้จักเขาอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้เป็นคนยากจนแต่กล่าวอวดว่ามั่งมี เป็นคนไม่มีทรัพย์แต่กล่าวอวดว่ามีทรัพย์ เป็นคนไม่มีโภคะแต่กล่าวอวดว่ามีโภคะ” ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้นี้เมื่อมีกิจจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สักอย่างเกิดขึ้นก็ไม่อาจนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองออกใช้จ่ายได้ ฉันใด

ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อกล่าวอวดความรู้และการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอันเจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มีปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยา อันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้ ท่านผู้นี้ย่อมไม่รู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิด แก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ได้”

ภิกษุเมื่อกล่าวอวดความรู้ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่ โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้”

ภิกษุเมื่อกล่าวอวดการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอันเจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มีปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้”

ภิกษุเมื่อกล่าวอวดความรู้และการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็น ธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอันเจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มีปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อม รู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่วจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้”

เปรียบเหมือนบุรุษเป็นคนมั่งมีจริง กล่าวอวดว่ามั่งมี เป็นคนมีทรัพย์จริง กล่าวอวดว่ามีทรัพย์ เป็นคนมีโภคะจริง กล่าวอวดว่ามีโภคะ เขาเมื่อมีกิจจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สักอย่างเกิดขึ้นก็อาจนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองออกใช้จ่ายได้ คนทั้งหลายพึงรู้จักเขาอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้เป็นคนมั่งมีจริง จึงกล่าวอวดว่ามั่งมี เป็นคนมีทรัพย์จริง จึงกล่าวอวดว่ามีทรัพย์ เป็นคนมีโภคะจริง จึงกล่าวอวดว่ามีโภคะ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้นี้เมื่อมีกิจจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สักอย่างเกิดขึ้นก็สามารถนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองออกใช้จ่ายได้” ฉันใด

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อกล่าวอวดความรู้และการเจริญ ย่อมกล่าวว่า “เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันเจริญแล้ว มีศีลอัน เจริญแล้ว มีจิตอันเจริญแล้ว มี

ปัญญาอันเจริญแล้ว” หากโลภะเข้าครอบงำภิกษุ นั้นไม่ได้ ... หากโทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วเข้าครอบงำภิกษุนั้นไม่ได้ คนก็จะพึงรู้ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โลภะจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น โลภะจึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้ ท่านผู้นี้ย่อมรู้ชัดอย่างที่โทสะ ... โมหะ ... โกธะ ... อุปนาหะ ... มักขะ ... ปฬาสะ ... มัจฉริยะ ... ความริษยาอันชั่ว ... ความปรารถนาอันชั่วจะไม่เกิดแก่ผู้รู้ชัด เพราะฉะนั้น ความปรารถนาอันชั่ว จึงเข้าครอบงำท่านผู้นี้ไม่ได้” อย่างนี้แล

มหาจุนทสูตรที่ ๔ จบ

๕. กสิณสูตร
ว่าด้วยบ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์[๑]

[๒๕] ภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการนี้

บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดปฐวีกสิณ(กสิณคือดิน)เบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

๒. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอาโปกสิณ(กสิณคือน้ำ) ...

๓. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดเตโชกสิณ(กสิณคือไฟ) ...

๔. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดวาโยกสิณ(กสิณคือลม) ...

๕. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดนีลกสิณ(กสิณคือสีเขียว) ...

๖. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดปีตกสิณ(กสิณคือสีเหลือง) ...

๗. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดโลหิตกสิณ(กสิณคือสีแดง) ...

๘. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดโอทาตกสิณ(กสิณคือสีขาว) ...

๙. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอากาสกสิณ(กสิณคือที่ว่างเปล่า) ...

๑๐. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดวิญญาณกสิณ(กสิณคือวิญญาณ)เบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

ภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการ นี้แล

กสิณสูตรที่ ๕ จบ

๖. กาลีสูตร
ว่าด้วยอุบาสิกาชื่อกาลี

---

[๑] **บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์** หมายถึงที่เกิดหรือที่เป็นไปแห่งธรรมทั้งหลายโดยบริกรรมกสิณเป็นอารมณ์ คำว่า **กสิณ** หมายถึงวัตถุสำหรับเพ่งเพื่อจูงใจให้เป็นสมาธิทั้งหมดหรือสิ้นเชิง กล่าวคือ วัตถุสำหรับแผ่ไปไม่เหลือ ไม่ปักใจอยู่ในอารมณ์กัมมัฏฐานเพียงอารมณ์เดียว (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๕/๓๓๓, องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๕/๓๙๕)

[๒๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจานะอยู่ ณ ปวัตตบรรพต เขตกรุงกุรรฆระ แคว้นอวันตีชนบท ครั้งนั้นแล อุบาสิกาชื่อกาลีชาวกรุงกุรรฆระ เข้าไปหาท่านพระ มหากัจจานะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระมหากัจจานะดังนี้ว่า ท่านเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ในกุมารีปัญหา[๑]ว่า

การบรรลุประโยชน์[๒] เป็นความสงบแห่งหทัย
เราชนะเสนา[๓] ที่มีรูปเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจแล้ว
เป็นผู้เดียวเพ่งอยู่ ได้ตรัสรู้ความสุขโดยลำดับ
เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ต้องอ้างบุคคลเป็นพยาน
การอ้างอิงใคร ๆ เป็นพยานจึงไม่มีสำหรับเรา

ท่านเจ้าข้า เนื้อความแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ จะพึงเห็นได้โดยพิสดาร อย่างไรหนอ

ท่านพระมหากัจจานะตอบว่า น้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่งทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติ[๔]ที่มีปฐวีกสิณเป็นอารมณ์ให้เกิดแล้ว แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงรู้ประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีปฐวีกสิณเป็นอารมณ์นั้นแล้วได้ทรงเห็นเบื้องต้น[๕] ... โทษ[๖] ... ธรรมเป็นเครื่อง(ความ)สลัดออก[๗] ... มัคคามัคคญาณทัสสนะ[๘] เพราะเหตุที่ทรงเห็นเบื้องต้น โทษ ธรรมเป็นเครื่องสลัดออก และมัคคามัคคญาณทัสสนะ การบรรลุประโยชน์จึงเป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าเป็นความสงบแห่งหทัย

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีอาโปกสิณเป็น อารมณ์ ... ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์ ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีวาโยกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีนีลกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์เชั้นยอด คือสมาบัติที่มีปีตกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีโลหิตกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์ชั้นยอด คือ สมาบัติที่มีโอทาตกสิณเป็นอารมณ์ ... ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีอากาสกสิณเป็นอารมณ์ ... สมณพราหมณ์พวกหนึ่งทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติ

---

[๑] **กุมารีปัญหา** หมายถึงคำถามของธิดามาร ปรากฏในมารธีตุสูตร (สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๑๕๒)

[๒] **ประโยชน์** ในที่นี้หมายถึงพระอรหัตตผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

[๓] **เสนา** ในที่นี้หมายถึงกิเลสมีราคะเป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

[๔] ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๒๑ หน้า ๔๕ ในเล่มนี้

[๕] **เบื้องต้น** หมายถึงสมุทัยสัจ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

[๖] **โทษ** หมายถึงทุกขสัจ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

[๗] **ความสลัดออก** หมายถึงนิโรธสัจ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

[๘] **มัคคามัคคญาณทัสสนะ** หมายถึงมัคคสัจ ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๖/๓๓๔)

ที่มีวิญญาณกสิณเป็นอารมณ์ให้เกิดแล้ว แต่พระผู้มีพระภาคได้ทรงรู้ประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีวิญญาณกสิณเป็นอารมณ์นั้นแล้วได้ทรงเห็นเบื้องต้น ... โทษ ... ธรรม เป็นเครื่องสลัดออก ... มัคคามัคคญาณทัสสนะ เพราะเหตุที่ทรงเห็นเบื้องต้น โทษ ธรรมเป็นเครื่องสลัดออก และมัคคามัคคญาณทัสสนะ การบรรลุประโยชน์เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าเป็นความสงบแห่งหทัย

เหตุดังนี้แล พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสพระดำรัสไว้ในกุมารีปัญหาว่า

การบรรลุประโยชน์เป็นความสงบแห่งหทัย
เราชนะเสนาที่มีรูปเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจแล้ว
เป็นผู้เดียวเพ่งอยู่ ได้ตรัสรู้ความสุขโดยลำดับ
เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ต้องอ้างบุคคลเป็นพยาน
การอ้างอิงใคร ๆ เป็นพยานจึงไม่มีสำหรับเรา

น้องหญิง เนื้อความแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ พึงเห็นได้โดยพิสดารอย่างนี้แล

กาลีสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมมหาปัญหาสูตร
ว่าด้วยปัญหาใหญ่ สูตรที่ ๑

[๒๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปครองอันตรวาสก ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “การเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถียังเช้านัก ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังอารามของพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก”

ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พวก อัญเดียรถีย์ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า

“ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด เธอทั้งหลายจงรู้แจ้งธรรมทั้งปวงเถิด ครั้นรู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้วจงอยู่เถิด” ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ท่านทั้งหลายจงรู้แจ้งธรรมทั้งปวงเถิด ครั้นรู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้วจงอยู่เถิด” ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุสาสนีนี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุสาสนีของพระสมณโคดมกับอนุสาสนีของพวกเราจะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร”

ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยคิดว่า “เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

ภิกษุเหล่านั้น ครั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเช้านี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายครองอันตรวาสก ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “การเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถียังเช้านักทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังอารามของพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก” ครั้นแล้วข้าพระองค์ทั้งหลายได้เข้าไปยังอารามของ พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกับข้าพระองค์ทั้งหลายดังนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลายมาเถิด เธอทั้งหลายจงรู้แจ้งธรรมทั้งปวงเถิด ครั้นรู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้วจงอยู่เถิด” ผู้มีอายุทั้งหลายแม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ผู้มี อายุทั้งหลาย มาเถิด เธอทั้งหลายจงรู้แจ้งธรรมทั้งปวงเถิด ครั้นรู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้วจงอยู่เถิด” ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุสาสนีนี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุสาสนีของพระสมณโคดมกับ อนุสาสนีของพวกเราจะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยคิดว่า “เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกมีวาทะอย่างนี้ เธอทั้งหลายควรถามอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑ ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒ ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓ ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔ ปัญหา ๕ อุทเทส ๕ ไวยากรณ์ ๕ ปัญหา ๖ อุทเทส ๖ ไวยากรณ์ ๖ ปัญหา ๗ อุทเทส ๗ ไวยากรณ์ ๗ ปัญหา ๘ อุทเทส ๘ ไวยากรณ์ ๘ ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙ ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามอย่างนี้แล้ว จักไม่สามารถตอบให้บริบูรณ์ได้ จักถึงความลำบากอย่างยิ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพวก อัญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามปัญหาอันมิใช่วิสัย

ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะยังจิตให้ยินดีได้ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้เว้นจากตถาคตหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากสาวกของตถาคตนี้

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๑ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๑ ประการคือ อะไร คือ สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร ภิกษุเมื่อเบื่อหน่าย

โดยชอบ คลาย กำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัด โดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๒ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๒ ประการคือ อะไร คือ นามและรูป ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๒ ประการ นี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๓ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๓ ประการคือ อะไร คือ เวทนา ๓[๑] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้น โดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๔ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๔ ประการคืออะไร คือ อาหาร ๔[๒] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๔ ประการนี้แล้ว จึงเป็น ผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๕ อุทเทส ๕ ไวยากรณ์ ๕” เพราะอาศัย อะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลาย กำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๕ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่ง

---

[๑] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๖, สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๒๗๐/๓๐๖

[๒] **อาหาร ๔** หมายถึง (๑) กวฬิงการาหาร(อาหารคือคำข้าว) (๒) ผัสสาหาร(อาหารคือผัสสะ) (๓) มโน-สัญเจตนาหาร(อาหารคือมโนสัญเจตนา) (๔) วิญญาณาหาร(อาหารคือวิญญาณ) ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๗, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๙๐/๘๔

ทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๕ ประการคืออะไร คืออุปาทานขันธ์ ๕[๑] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๕ อุทเทส ๕ ไวยากรณ์ ๕” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๖ อุทเทส ๖ ไวยากรณ์ ๖” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๖ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๖ ประการคือ อะไร คือ อายตนะภายใน ๖[๒] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๖ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๖ อุทเทส ๖ ไวยากรณ์ ๖” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๗ อุทเทส ๗ ไวยากรณ์ ๗” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๗ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๗ ประการคืออะไร คือ วิญญาณัฏฐิติ ๗[๓] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๗ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๗ อุทเทส ๗ ไวยากรณ์ ๗” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คำที่เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๘ อุทเทส ๘ ไวยากรณ์ ๘” เพราะอาศัย อะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๘ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๘ ประการคืออะไร คือ โลกธรรม ๘[๔] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๘ ประการนี้แล้ว จึงเป็น ผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวว่า “ปัญหา ๘ อุทเทส ๘ ไวยากรณ์ ๘” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ

---

[๑] ดู สำ.ข. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๘-๖๙

[๒] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๒๑๕-๓๑๖ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๔-๑๖๗/๑๑๗-๑๒๔

[๓] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕-๓๓๖, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๙-๗๐

[๔] ดู องฺ.อฏ□ก. (ไทย) ๒๓/๕-๖/๒๐๗-๒๑๐

มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๙ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๙ ประการคืออะไร คือ สัตตาวาส ๙[๑] ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๙ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” เพราะอาศัยอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์ โดยชอบในธรรม ๑๐ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๑๐ ประการคืออะไร คือ อกุศลกรรมบถ[๒] ๑๐ ประการ ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ปฐมมหาปัญหาสูตรที่ ๗ จบ

๘. ทุติยมหาปัญหาสูตร
ว่าด้วยปัญหาใหญ่ สูตรที่ ๒

[๒๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวัน ใกล้ชังคลนิคม ครั้งนั้น อุบาสกชาวกชังคละเป็นอันมากเข้าไปหาภิกษุณีชาวกชังคละถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามภิกษุณีชาวเมืองกชังคละดังนี้ว่า

“ข้าแต่แม่เจ้า พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในมหาปัญหาสูตรทั้งหลายว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑ ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒ ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓ ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔ ปัญหา ๕ อุทเทส ๕ ไวยากรณ์ ๕ ปัญหา ๖ อุทเทส ๖ ไวยากรณ์ ๖ ปัญหา ๗ อุทเทส ๗ ไวยากรณ์ ๗ ปัญหา ๘ อุทเทส ๘ ไวยากรณ์ ๘ ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙ ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” ข้าแต่แม่เจ้า เนื้อความแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ จะพึงเห็นได้โดยพิสดารอย่างไรหนอ”

ภิกษุณีชาวกชังคละตอบว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระดำรัสนี้ เราได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคก็หามิได้ เราได้สดับรับมาเฉพาะหน้าของ ภิกษุทั้งหลายผู้ได้อบรมใจก็หามิได้ แต่ว่าเนื้อความแห่งพระดำรัสนี้ปรากฏแก่เรา อย่างไร ท่านทั้งหลายก็จงฟังเนื้อความแห่งพระดำรัสนั้นอย่างนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” พวกอุบาสกชาวเมืองกชังคละรับคำของภิกษุณีชาวเมืองกชังคละแล้ว ภิกษุณีชาวเมืองกชังคละได้กล่าวดังนี้ว่า

---

[๑] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๑/๓๕๔-๓๕๕,๓๕๙/๔๒๐-๔๒๑

[๒] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒,๓๖๐/๔๓๑

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๑ ประการคืออะไร คือ สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ใน ปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๒ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๒ ประการคืออะไร คือ นามและรูป ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบใน ธรรม ๒ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัย พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๒ อุทเทส ๒ ไวยากรณ์ ๒” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๓ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๓ ประการคืออะไร คือ เวทนา ๓ ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัส ไว้ว่า “ปัญหา ๓ อุทเทส ๓ ไวยากรณ์ ๓” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๔ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๔ ประการคืออะไร คือ สติปัฏฐาน ๔[๑] ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๔ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๔ อุทเทส ๔ ไวยากรณ์ ๔” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

---

[๑] ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๓๗๔/๓๐๓-๓๐๖

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๕ อุทเทส ๕ ไวยากรณ์ ๕” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๕ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๕ ประการคืออะไร คือ อินทรีย์[๑] ๕ ... ธรรม ๖ ประการคืออะไร คือ นิสสรณียธาตุ ๖[๒] ... ธรรม ๗ ประการ คืออะไร คือ โพชฌงค์[๓] ๗ ... ธรรม ๘ ประการคืออะไร คือ อริยมรรคมีองค์[๔] ๘ ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๘ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๘ อุทเทส ๘ ไวยากรณ์ ๘” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๙ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๙ ประการคืออะไร คือ สัตตาวาส ๙ ภิกษุเมื่อเบื่อหน่ายโดยชอบ คลาย กำหนัดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์ โดยชอบในธรรม ๙ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๙ อุทเทส ๙ ไวยากรณ์ ๙” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” เพราะทรงอาศัยอะไรพระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑๐ ประการแล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน ธรรม ๑๐ ประการคืออะไร คือ กุศลกรรมบถ[๕] ๑๐ ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดย ชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จึงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน เพราะทรงอาศัยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” พระองค์จึงตรัสไว้เช่นนั้น

ผู้มีอายุทั้งหลาย พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในมหาปัญหาทั้งหลายว่า “ปัญหา ๑ อุทเทส ๑ ไวยากรณ์ ๑ ฯลฯ ปัญหา ๑๐ อุทเทส ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐” นั้นเราย่อมรู้ทั่วถึงเนื้อความ

---

[๑] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๐/๓๑๐, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๑/๕๖๐

[๒] ดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๗๒-๑๗๔/๑๔๑-๑๔๒

[๓] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๖๖-๔๗๑/๓๘๑-๓๘๔

[๔] ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗-๓๓๙ ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๕-๔๒๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖-๔๘๙/๓๙๕-๓๙๗

[๕] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓,๓๖๐/๔๓๑-๔๓๒

แห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ถ้าท่านทั้งหลายยังจำนงอยู่ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลสอบถามเนื้อความนี้ดูเถิด พระผู้มีพระภาคจะทรงตอบแก่ท่านทั้งหลายอย่างใด ท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนี้ไว้อย่างนั้นเถิด"

พวกอุบาสกชาวกชังคละรับคำแล้ว ชื่นชม อนุโมทนาภาษิตของภิกษุณี ชาวเมืองกชังคละ แล้วลุกจากอาสนะ ไหว้แล้ว ทำประทักษิณ[๑] เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร กราบทูลถ้อยคำสนทนากับภิกษุณีชาวเมืองกชังคละทั้งหมดนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ดีละ ดีละ คหบดีทั้งหลาย ภิกษุณีชาวเมืองกชังคละเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก ถ้าท่านทั้งหลายมาถามเนื้อความนั้นกับเรา แม้เราก็จะพึงตอบเนื้อความนี้เหมือนภิกษุณีชาวเมืองกชังคละได้ตอบแล้ว และเนื้อความของคำนั้นก็มีความหมายเช่นนี้แล ขอท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนี้เถิด"

ทุติยมหาปัญหาสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมโกสลสูตร
ว่าด้วยพระเจ้าปเสนทิโกศล สูตรที่ ๑

[๒๙] ภิกษุทั้งหลาย ชนบทของชาวกาสีและโกศลประมาณเท่าใด แว่นแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลประมาณเท่าใด พระเจ้าปเสนทิโกศลอันพสกนิกรเรียกว่า เป็นผู้เลิศในชนบทของชาวกาสีและโกศล และแว่นแคว้นเหล่านั้นประมาณเท่านั้น ถึงกระนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ยังมีความแปร[๒]มีความแปรผัน[๓]ไปได้ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสมบัตินั้น เมื่อเบื่อหน่ายในสมบัตินั้น ก็คลายกำหนัดในความเป็นพระราชาซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงสมบัติที่ ด้อยกว่า (๑)

ภิกษุทั้งหลาย ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ย่อมหมุนเวียนส่องทิศทั้งหลายให้สว่างอยู่ในที่ประมาณเท่าใด สหัสสธาโลกธาตุ[๔]มีอยู่ในที่ประมาณเท่านั้น ในสหัสสธาโลกธาตุนั้น มีดวงจันทร์ ๑,๐๐๐ ดวง มีดวงอาทิตย์ ๑,๐๐๐ ดวง มีขุนเขา สิเนรุ ๑,๐๐๐ ลูก มีชมพูทวีป ๑,๐๐๐ มีอปรโคยานทวีป ๑,๐๐๐ มีอุตตรกุรุทวีป ๑,๐๐๐ มีปุพพวิเทหทวีป ๑,๐๐๐ มีมหาสมุทร ๔,๐๐๐ มีท้าว

---

[๑] **ทำประทักษิณ** หมายถึงเดินเวียนขวา โดยการประนมมือเวียนไปทางขวาตามเข็มนาฬิกา ๓ รอบ มีผู้ที่ตนเคารพอยู่ทางขวา เสร็จแล้วหันหน้าไปทางผู้ที่ตนเคารพ เดินถอยหลังจนสุดสายตา คือจนมองไม่เห็นผู้ที่ตนเคารพนั้น คุกเข่าลงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วลุกขึ้นเดินจากไป (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๑๗๖-๗)

[๒] **ความแปร** (อัญญถัตตะ) ในที่นี้หมายถึงความเปลี่ยนกลายไปจากลักษณะหรือภาวะเดิม ได้แก่ชรา (องฺ. ติก.อ. (บาลี) ๒/๔๗/๑๕๔)

[๓] **ความแปรผัน** (วิปริณามะ) ในที่นี้หมายถึงความตาย (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๙/๓๓๘)

[๔] **สหัสสธาโลกธาตุ** ในที่นี้หมายถึงโลกธาตุที่มี ๑,๐๐๐ จักรวาล ดู องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๖

มหาราช ๔,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นจาตุมหาราช ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นดาวดึงส์ ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นยามา ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นดุสิต ๑,๐๐๐ มีพรหมโลก ๑,๐๐๐ สหัสสธาโลกธาตุประมาณเท่าใด ท้าวมหาพรหม อันชาวโลกกล่าวว่า เป็นผู้เลิศในสหัสสธาโลกธาตุประมาณเท่านั้น ถึงกระนั้นท้าวมหาพรหมก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวก ผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในสหัสสธาโลกธาตุนั้น เมื่อเบื่อหน่าย ในสหัสสธาโลกธาตุนั้น ก็คลายกำหนัดในความเป็นท้าวมหาพรหมซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๒)

สมัยที่โลกนี้พินาศ เมื่อโลกพินาศอยู่ สัตว์ทั้งหลายย่อมบังเกิดในพรหมโลกชั้นอาภัสสระโดยมาก สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้บังเกิดด้วยอำนาจฌาน มีปีติเป็นภักษา มีรัศมีในตัวเอง เที่ยวไปในอากาศ มีปกติดำรงอยู่ด้วยดี ย่อมดำรงอยู่ในพรหมโลกชั้น อาภัสสระนั้นตลอดกาลช้านาน เมื่อโลกพินาศอยู่ อาภัสสรพรหมทั้งหลาย อันชาวโลกกล่าวว่า เป็นผู้เลิศ ถึงกระนั้นอาภัสสรพรหมทั้งหลายก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในพรหมโลกชั้นอาภัสสระนั้น เมื่อเบื่อหน่ายในพรหมโลกชั้นอาภัสสระนั้น ก็คลายกำหนัดในความเป็นอาภัสสรพรหมซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๓)

บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการนี้

บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดปฐวีกสิณเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ
๒. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอาโปกสิณ ...
๓. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดเตโชกสิณ ...
๔. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดวาโยกสิณ ...
๕. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดนีลกสิณ ...
๖. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดปีตกสิณ ...
๗. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดโลหิตกสิณ ...
๘. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดโอทาตกสิณ ...
๙. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอากาสกสิณ ...
๑๐. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดวิญญาณกสิณเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

ภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการนี้แล

บรรดาบ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์ ๑๐ ประการนี้ วิญญาณกสิณ เบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณที่บุคคลหนึ่งรู้ชัดนี้ เป็นเลิศ สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีสัญญา อย่าง

นี้แลมีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้มีสัญญา อย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในบ่อเกิดแห่งกสิณนั้น เมื่อเบื่อหน่ายในบ่อเกิด แห่งกสิณนั้น ก็คลายกำหนัดแม้ในวิญญาณกสิณที่เลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงกสิณที่ด้อยกว่า (๔)

อภิภายตนะ ๘ ประการ[๑]

ภิกษุทั้งหลาย อภิภายตนะ ๘ ประการนี้

อภิภายตนะ ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน[๒] เห็นรูปภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๑

๒. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๒

๓. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน[๓] เห็นรูปภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๓

๔. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๔

๕. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม เปรียบเหมือนดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้งสองด้านที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วย ของ

---

[๑] **อภิภายตนะ** หมายถึงเหตุครอบงำ เหตุที่มีอิทธิพลได้แก่ญาณหรือฌานที่เป็นเหตุครอบงำนิวรณ์ ๕ และอารมณ์ทั้งหลาย คำนี้มาจาก อภิภู + อายตนะ ที่ชื่อว่า **อภิภู** เพราะครอบงำอารมณ์ และชื่อว่า **อายตนะ** เพราะเป็นที่เกิดความสุขอันวิเศษแก่พระโยคีทั้งหลาย เพราะเป็นมนายตนะและธัมมายตนะ (องฺ.อฏฺ□ก.อ. (บาลี) ๓/๖๕/๒๗๐, องฺ.อฏฺ□ก.ฏีกา (บาลี) ๓/๖๑-๖๕/๓๐๒, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๗๓/๑๖๔)

[๒] **มีรูปสัญญาภายใน** หมายถึงจำได้หมายรู้รูปภายในโดยการบริกรรมรูปภายใน ที่ยังไม่ถึงอัปปนา (องฺ.อฏฺ□ก.อ. (บาลี) ๓/๖๕/๒๗๐)

[๓] **มีอรูปสัญญาภายใน** หมายถึงปราศจากการบริกรรมในรูปภายใน เพราะไม่ให้รูปสัญญาเกิดขึ้น (องฺ.อฏฺ□ก.อ. (บาลี) ๓/๖๕/๒๗๑)

เขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๕

๖. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม เปรียบเหมือนดอกกรรณิกา ที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ฉันใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้งสองด้านที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๖

๗. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม เปรียบเหมือนดอกชบาที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้งสองด้านที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปภายนอก ที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๗

๘. บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม เปรียบเหมือนดาวประกายพรึกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม หรือเปรียบเหมือนผ้าเมือง พาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้งสองด้านที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะที่ ๘

ภิกษุทั้งหลาย อภิภายตนะ ๘ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาอภิภายตนะ ๘ ประการนี้ อภิภายตนะที่ ๘ คือ บุคคลหนึ่งมีอรูปสัญญาภายใน เห็นรูปภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นเลิศ สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีสัญญาอย่างนี้แลก็มีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้มีสัญญา อย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้สดับ

เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในอภิภายตนะนั้น เมื่อเบื่อหน่ายแม้ในอภิภายตนะนั้น ก็คลายกำหนัด ในอภิภายตนะซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๕)

ปฏิปทา ๔ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการนี้

ปฏิปทา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทุกขา ปฏิปทา ทันธาภิญญา (ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า)

๒. ทุกขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา (ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว)

๓. สุขา ปฏิปทา ทันธาภิญญา (ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า)

๔. สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา (ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว)

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการนี้แล

บรรดาปฏิปทา ๔ ประการนี้ สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา นี้เป็นเลิศ สัตว์ ทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แลก็มีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้ปฏิบัติอย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในปฏิปทานั้น เมื่อเบื่อหน่ายในปฏิปทานั้น ก็คลายกำหนัดในปฏิปทาซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๖)

สัญญา ๔ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๔ ประการนี้

สัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดปริตตารมณ์[๑]

๒. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดมหัคคตารมณ์[๒]

๓. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอัปปมาณารมณ์[๓]

๔. บุคคลหนึ่งย่อมรู้ชัดอากิญจัญญายตนฌาน[๑]ว่า “ไม่มีอะไร”

---

[๑] **ปริตตารมณ์** หมายถึงอารมณ์สมถกัมมัฏฐานที่ยังไม่ได้ขยายให้กว้างออกไป มีขนาดเพียงเท่ากระด้ง หรือถ้วยชาม (องฺ.อฏฺ□ก.อ. (บาลี) ๓/๖๕/๒๗๑, องฺ.อฏฺ□ก.ฏีกา (บาลี) ๓/๖๑-๖๕/๓๐๓) หรือหมายถึง ธรรมชั้นกามาวจร ดู อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๑๐๒๙/๒๙๓,๑๔๒๐/๓๘๗

[๒] **มหัคคตารมณ์** หมายถึงอารมณ์ที่ถึงความเป็นใหญ่ชั้นรูปาวจรและอรูปาวจร เพราะมีผลที่สามารถข่มกิเลสได้ และเพราะเป็นอารมณ์ที่สืบต่อกันมานาน และหมายถึงฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑๒/๙๒)

[๓] **อัปปมาณารมณ์** หมายถึงอารมณ์สมถกัมมัฏฐานที่ได้ขยายให้กว้างใหญ่ไพบูลย์ (องฺ.อฏฺ□ก.อ. (บาลี) ๓/๖๕/๒๗๑, องฺ.อฏฺ□ก.ฏีกา (บาลี) ๓/๖๑-๖๕/๓๐๔) หรือหมายถึงธรรมชั้นโลกุตตระ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ดู อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๑๐๓๑/๒๙๓

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๔ ประการนี้แล

บรรดาสัญญา ๔ ประการนี้ อากิญจัญญายตนฌานที่บุคคลหนึ่งรู้ชัดว่า “ไม่มีอะไร” นี้เป็นเลิศ สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีสัญญาอย่างนี้แลก็มีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ ทั้งหลายผู้มีสัญญาอย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญานั้น เมื่อเบื่อหน่ายในสัญญานั้น ก็คลายกำหนัดแม้ในสัญญาซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๗)

บรรดาวาทะนอกศาสนา วาทะว่า “ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว อัตภาพนี้ก็ไม่พึงมี แก่เรา ถ้าเราจักไม่มี ความกังวลอะไรจักไม่มีแก่เรา” นี้เป็นเลิศ บุคคลผู้มีวาทะ อย่างนี้ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า ความที่ใจไม่ชอบในภพจักไม่มีแก่เขา และความที่ใจชอบในความดับภพ จักไม่มีแก่เขา สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีวาทะอย่างนี้แลก็มีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้มีวาทะอย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้ สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวาทะนั้น เมื่อเบื่อหน่ายในวาทะนั้น ก็คลายกำหนัดในวาทะซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๘)

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัติความหมดจดในสัตว์ชั้นสูงสุดมีอยู่ บุคคลผู้ที่ล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน นี้เลิศกว่าสมณพราหมณ์ผู้บัญญัติความหมดจดในสัตว์ชั้นสูงสุด สมณพราหมณ์เหล่านั้น รู้ยิ่งแล้วซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น ย่อมแสดงธรรมเพื่อทำให้แจ้งซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีวาทะอย่างนี้แลก็มีอยู่ ถึงกระนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้มีวาทะอย่างนี้ก็ยังมีความแปร มีความแปรผันไปได้ อริยสาวกผู้ได้ สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น เมื่อ เบื่อหน่ายในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น ก็คลายกำหนัดในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานซึ่งเป็นเลิศ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงภาวะที่ด้อยกว่า (๙)

ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัตินิพพานอันยอดยิ่งในปัจจุบัน มีอยู่ ความหลุดพ้นแห่งจิตเพราะไม่ถือมั่น เพราะรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดผัสสายตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง นี้เลิศกว่าสมณพราหมณ์ผู้บัญญัตินิพพานอันยอดยิ่งในปัจจุบัน สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อม กล่าวตู่เราผู้มีวาทะอย่างนี้ ผู้กล่าวอย่างนี้ ด้วยคำไม่จริง คำเปล่า คำเท็จ คำไม่เป็นจริงว่า “พระสมณโคดมไม่บัญญัติการกำหนดรู้กาม รูป และเวทนาทั้งหลาย” ภิกษุ ทั้งหลาย เราบัญญัติการกำหนดรู้กาม รูป และเวทนาทั้งหลาย เป็นผู้ปราศจากตัณหาและมิจฉาทิฏฐิแล้ว ดับแล้ว เยือกเย็นแล้ว จึงบัญญัติอนุปาทาปรินิพพานในปัจจุบัน (๑๐)

ปฐมโกสลสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุติยโกสลสูตร

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๔ ข้อ ๖ หน้า ๙ ในเล่มนี้

ว่าด้วยพระเจ้าปเสนทิโกศล สูตรที่ ๒

[๓๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จกลับจากการรบ ทรงชนะสงครามมาสมพระราชประสงค์แล้ว ได้เสด็จไปยังอาราม โดยพระราชยานเท่าที่ยานจะไปได้ เสด็จลงจากพระราชยานแล้ว เสด็จไปด้วยพระบาทเข้าไปยังอาราม

สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปเดินจงกรมอยู่ที่กลางแจ้ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ โยมประสงค์จะเฝ้าพระองค์”

ภิกษุเหล่านั้นถวายพระพรว่า “ขอมหาบพิตรจงเงียบเสียงเสด็จเข้าไปยังพระ วิหารหลังนี้ ซึ่งมีประตูปิดสนิทดีแล้ว อย่าทรงรีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียง ทรง กระแอม แล้วทรงใช้ปลายพระนขาเคาะบานประตูนิดหน่อยเถิด พระผู้มีพระภาคจักทรงเปิดประตู”

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงเงียบเสียงเสด็จเข้าไปยังพระวิหารหลังนั้นซึ่งมีประตูปิดสนิทดีแล้ว มิได้ทรงรีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียง ทรงกระแอมแล้วใช้ ปลายพระนขาเคาะบานประตูนิดหน่อย พระผู้มีพระภาคทรงเปิดประตูรับ พระเจ้า ปเสนทิโกศลจึงเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ซบพระเศียรลงที่พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคแล้วจุมพิตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระโอษฐ์ ทรงนวดด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง และทรงประกาศพระนามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล หม่อมฉัน คือพระเจ้าปเสนทิโกศล”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า จึงทรงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในสรีระนี้”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นความกตัญญูกตเวที จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่ง เช่นนี้ในพระผู้มีพระภาคเพราะ

๑. พระผู้มีพระภาคทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูลแก่ คนหมู่มาก ทรงให้คนหมู่มากดำรงอยู่ในอริยญายธรรม คือความเป็นผู้มีกัลยาณธรรม ความเป็นผู้มีกุศลธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๒. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้มีศีล มีศีลอันเจริญ มีศีลอันประเสริฐ มีศีลอันเป็นกุศล ทรงเป็นผู้ประกอบด้วยกุศล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๓. พระผู้มีพระภาคทรงถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ทรงอยู่อาศัยเสนาสนะอันสงัด ซึ่งตั้งอยู่ในแนวป่าตลอดกาลนาน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๔. พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๕. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๖. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ได้กถาเป็นเครื่องขัดเกลาอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต[๑] คือ อัปปิจฉกถา(เรื่องความมักน้อย) สันตุฏฐิกถา(เรื่องความสันโดษ) ปวิเวกกถา(เรื่องความสงัด) อสังสัคคกถา(เรื่องความไม่คลุกคลี) วิริยารัมภกถา(เรื่องการปรารภความเพียร) สีลกถา(เรื่องศีล) สมาธิกถา(เรื่องสมาธิ) ปัญญากถา(เรื่องปัญญา) วิมุตติกถา(เรื่องวิมุตติ) วิมุตติญาณทัสสนกถา(เรื่องความรู้ความเห็นในวิมุตติ) ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๗. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๘. พระผู้มีพระภาคทรงระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐

---

[๑] **เป็นสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต** หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา (องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๑/๒๘๕) ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจรณสปฺปายา” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ และฉบับฉัฏฐสังคีติ เป็น “เจโตวิวรณสปฺปายา”(เป็นสัปปายะเพราะบังคับจิตได้)

ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏกัปเป็นอันมาก บ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพนี้” พระองค์ทรงระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในพระผู้มีพระภาค

๙. พระผู้มีพระภาคทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ทรงรู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบายทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระองค์ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ทรงรู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตา อย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

๑๐. พระผู้มีพระภาคทรงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความนอบน้อมประกอบด้วยเมตตาอย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค

ถ้าอย่างนั้น บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับเพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้องทำ อีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด มหาบพิตร”

ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลุกขึ้นจากพระราชอาสน์ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไป

ทุติยโกสลสูตรที่ ๑๐ จบ

มหาวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	สีหนาทสูตร	๒.	อธิมุตติปทสูตร
๓.	กายสูตร	๔.	มหาจุนทสูตร
๕.	กสิณสูตร	๖.	กาลีสูตร
๗.	ปฐมมหาปัญหาสูตร	๘.	ทุติยมหาปัญหาสูตร
๙.	ปฐมโกสลสูตร	๑๐.	ทุติยโกสลสูตร

๔. อุปาลิวรรค

หมวดว่าด้วยพระอุบาลี

๑. อุปาลิสูตร

ว่าด้วยพระอุบาลีทูลถามประโยชน์แห่งการบัญญัติสิกขาบท

[๓๑] ครั้งนั้น ท่านพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี ตถาคตบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ

อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์

๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์

๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก[๑]

๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน

๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต

๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

---

[๑] **บุคคลผู้เก้อยาก** ในที่นี้หมายถึงบุคคลผู้ทุศีลที่กำลังล่วงละเมิดสิกขาบท หรือล่วงละเมิดสิกขาบทแล้วก็ไม่ละอาย ไม่ยอมรับ ทั้งยังรุกรานสงฆ์ว่า “ท่านเห็นหรือ ท่านได้ยินหรือ ข้าพเจ้าทำผิดอะไร พวกท่านยกอาบัติอะไรขึ้นข่มข้าพเจ้า” (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๓๔๒)

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม

๑๐. เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย[๑]

อุบาลี ตถาคตบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล

อุปาลิสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปาติโมกขัฏฐปนาสูตร
ว่าด้วยเหตุงดสวดปาติโมกข์

[๓๒] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุงดสวดปาติโมกข์ มีเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อุบาลี เหตุงดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการ

เหตุงดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๒. กถาว่าด้วยปาราชิกยังทำค้างอยู่

๓. อนุปสัมบันนั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๔. กถาว่าด้วยอนุปสัมบันยังทำค้างอยู่

๕. ผู้บอกลาสิกขานั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๖. กถาว่าด้วยผู้บอกลาสิกขายังทำค้างอยู่

๗. บัณเฑาะก์นั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๘. กถาว่าด้วยบัณเฑาะก์ยังทำค้างอยู่

๙. ผู้ประทุษร้ายภิกษุณีนั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๑๐. กถาว่าด้วยผู้ประทุษร้ายภิกษุณียังทำค้างอยู่

อุบาลี เหตุงดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการนี้แล”

ปาติโมกขัฏฐปนาสูตรที่ ๒ จบ

---

[๑] ข้อ ๑, ๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม คือสงฆ์

ข้อ ๓, ๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ข้อ ๕, ๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗, ๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙, ๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

ข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย” หมายถึงเพื่อเชิดชูค้ำจุนประคับประคองพระวินัย ๔ อย่าง คือ สังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗)

๓. อุพพาหิกาสูตร
ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์

[๓๓] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอ สงฆ์พึงสมมติ[๑]ให้เป็นผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ สงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์[๒]ได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงาม ในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ[๓]

๓. ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสอง[๔] ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้ตั้งมั่น ไม่ง่อนแง่นในวินัย

๕. เป็นผู้สามารถปรับคู่ความทั้ง ๒ ฝ่ายให้ยินยอมกันได้ ให้สำนึกตัว ให้เพ่งพินิจดู ให้เห็นผล ให้เลื่อมใส

๖. เป็นผู้ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น

๗. รู้อธิกรณ์

---

[๑] **สมมติ** ในที่นี้หมายถึงการที่สงฆ์ประชุมกันตกลงมอบหมาย หรือแต่งตั้งภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้ทำกิจหรือเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

[๒] **อธิกรณ์** ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการมี ๔ อย่าง คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย (๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ (๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้อง อาบัติ การปรับอาบัติและการแก้ไขตัวเองให้พ้นจากอาบัติ (๔) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่นให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๕/๑๒, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๓/๓๔๕)

[๓] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

[๔] **ปาติโมกข์ทั้งสอง** ในที่นี้หมายถึง มหาวิภังค์ (ภิกขุวิภังค์) ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุ ๒๒๗ ข้อ และภิกขุนีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท ๓๑๑ ข้อฝ่ายภิกษุณี

๘. รู้เหตุเกิดอธิกรณ์

๙. รู้ความดับอธิกรณ์

๑๐. รู้วิธีปฏิบัติเพื่อระงับอธิกรณ์

อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล สงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ได้"

อุพพาหิกาสูตร ที่ ๓ จบ

๔. อุปสัมปทาสูตร
ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้อุปสมบท

[๓๔] พระอุบาลีทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอ พึงให้กุลบุตรอุปสมบทได้"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้กุลบุตรอุปสมบทได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ทั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. ทรงจำปาติโมกข์ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้สามารถพยาบาลได้เอง หรือให้ผู้อื่นช่วยพยาบาลสัทธิวิหาริกผู้เจ็บไข้

๕. เป็นผู้สามารถระงับได้เอง หรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยระงับความไม่ยินดี[๑]

๖. เป็นผู้สามารถบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นได้เองโดยธรรม

๗. เป็นผู้สามารถปลดเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นได้โดยธรรม

๘. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิศีล

๙. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิจิต

---

[๑] **ความไม่ยินดี** ในที่นี้หมายถึงความเบื่อหน่ายในการประพฤติพรหมจรรย์ ประสงค์จะลาสิกขา (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๔/๓๔๕)

๑๐. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิปัญญา

อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงให้กุลบุตรอุปสมบทได้"

อุปสัมปทาสูตร ที่ ๔ จบ

๕. นิสสยสูตร

ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้นิสสัย

[๓๕] พระอุบาลีทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอ พึงให้นิสสัยได้"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้นิสสัยได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. ทรงจำปาติโมกข์ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้สามารถพยาบาลเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยพยาบาลอันเตวาสิกผู้เจ็บไข้

๕. เป็นผู้สามารถระงับได้เองหรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยระงับความไม่ยินดี

๖. เป็นผู้สามารถบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นได้เองโดยธรรม

๗. เป็นผู้สามารถปลดเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นได้โดยธรรม

๘. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิศีล

๙. ฯลฯ อธิจิต

๑๐. ฯลฯ อธิปัญญา

อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงให้นิสสัยได้"

นิสสยสูตรที่ ๕ จบ

๖. สามเณรสูตร

ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้สามเณรอุปัฏฐาก

[๓๖] พระอุบาลีทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอ พึงให้สามเณรอุปัฏฐากได้"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้สามเณรอุปัฏฐากได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. ทรงจำปาติโมกข์ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้สามารถพยาบาลได้เองหรือใช้ให้ผู้อื่นพยาบาลสัทธิวิหาริกผู้เจ็บไข้

๕. เป็นผู้สามารถระงับได้เองหรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยระงับความไม่ยินดี

๖. เป็นผู้สามารถบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นได้เองโดยธรรม

๗. เป็นผู้สามารถปลดเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นได้โดยธรรม

๘. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิศีล

๙. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิจิต

๑๐. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิปัญญา

อุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงให้สามเณรอุปัฏฐากได้”

สามเณรสูตรที่ ๖ จบ

๗. สังฆเภทสูตร
ว่าด้วยเหตุให้สงฆ์แตกกัน

[๓๗] พระอุบาลีทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า “สังฆเภท สังฆเภท” สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นธรรม”

๒. แสดงธรรมว่า “เป็นอธรรม”

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “เป็นวินัย”

๔. แสดงวินัยว่า “มิใช่วินัย”

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้[๑]”

ภิกษุเหล่านั้นแตกกัน แยกกัน ทำสังฆกรรมแยกกัน สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่านี้แล”

สังฆเภทสูตรที่ ๗ จบ

๘. สังฆสามัคคีสูตร
ว่าด้วยเหตุให้สงฆ์สามัคคีกัน

[๓๘] พระอุบาลีทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า “สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี” สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นอธรรม”

๒. แสดงธรรมว่า “เป็นธรรม”

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “มิใช่วินัย”

๔. แสดงวินัยว่า “เป็นวินัย”

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้”

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”[๒]

ภิกษุเหล่านั้นไม่แตกกัน ไม่แยกกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกกัน ไม่สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่านี้แล

สังฆสามัคคีสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมอานันทสูตร
ว่าด้วยพระอานนท์ทูลถามปัญหา สูตรที่ ๑

[๓๙] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า “สังฆเภท สังฆเภท” สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ”

---

[๑] ข้อ ๓๗,๓๙,๔๑,๔๒ ดู วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๕/๓๗๕-๓๗๖, องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๐-๑๓๙/๒๐

[๒] ข้อ ๓๘,๔๐ ดู องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๑-๑๔๙/๒๑

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อานนท์ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นธรรม”

๒. แสดงธรรมว่า “เป็นอธรรม”

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “เป็นวินัย”

๔. แสดงวินัยว่า “มิใช่วินัย”

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้”

ภิกษุเหล่านั้นแตกกัน แยกกัน ทำสังฆกรรมแยกกัน สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อานนท์ สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่านี้แล”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ซึ่งสามัคคีกัน จะประสพผล อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ซึ่งสามัคคีกันนั้น จะประสพผลอันเผ็ดร้อนอยู่ตลอดกัป”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “ผลอันเผ็ดร้อนอยู่ตลอดกัป คืออะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ซึ่งสามัคคีกันนั้น จะเสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัปหนึ่ง”

บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีในการแตกกัน
อยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย อยู่ในนรกตลอดกัป
พลาดจากนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ[๑]
เสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัป
เพราะทำลายสงฆ์ที่สามัคคีกันให้แตกแยกกัน

ปฐมอานันทสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุติยอานันทสูตร

---

[๑] **นิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ** ในที่นี้หมายถึงอรหัตตผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๙-๔๐/๓๔๕)

ว่าด้วยพระอานนท์ทูลถามปัญหา สูตรที่ ๒

[๔๐] ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า “สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี” สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อานนท์ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นอธรรม”

๒. แสดงธรรมว่า “เป็นธรรม”

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “มิใช่วินัย”

๔. แสดงวินัยว่า “เป็นวินัย”

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้”

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”

ภิกษุเหล่านั้นไม่แตกกัน ไม่แยกกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกกัน ไม่สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อานนท์ สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่านี้แล

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “บุคคลผู้สมานสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกัน จะประสพผลอะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ บุคคลผู้สมานสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกันนั้น จะประสพบุญอันประเสริฐ”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “บุญอันประเสริฐคืออะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ บุคคลผู้สมานสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกัน จะบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป”

ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข
และบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว
ผู้ยินดีแล้วในความพร้อมเพรียงกัน อยู่ในธรรม
ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ
ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป
เพราะสมานสงฆ์ให้สามัคคีกัน

ทุติยอานันทสูตรที่ ๑๐ จบ

อุปาลิวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	อุปาลิสูตร	๒.	ปาติโมกขัฏฐปนาสูตร
๓.	อุพพาหิกาสูตร	๔.	อุปสัมปทาสูตร
๕.	นิสสยสูตร	๖.	สามเณรสูตร
๗.	สังฆเภทสูตร	๘.	สังฆสามัคคีสูตร
๙.	ปฐมอานันทสูตร	๑๐.	ทุติยอานันทสูตร

๕. อักโกสวรรค

หมวดว่าด้วยการด่า

๑. วิวาทสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เกิดวิวาทขึ้นในสงฆ์

[๔๑] ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้เกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทกันขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นธรรม”

๒. แสดงธรรมว่า “เป็นอธรรม”

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “เป็นวินัย”

๔. แสดงวินัยว่า “มิใช่วินัย”

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้”

อุบาลี นี้เป็นเหตุ นี้เป็นปัจจัยให้เกิดความบาดหมาง ทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาท กันขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ

วิวาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปฐมวิวาทมูลสูตร
ว่าด้วยมูลเหตุแห่งวิวาท สูตรที่ ๑

[๔๒] พระอุบาลีทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มูลเหตุแห่งวิวาทมีเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า “เป็นธรรม”
๒. แสดงธรรมว่า “เป็นอธรรม”
๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า “เป็นวินัย”
๔. แสดงวินัยว่า “มิใช่วินัย”
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้”
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้”
๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตได้ประพฤติมา”
๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า “ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา”
๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตได้บัญญัติไว้”
๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า “ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้”

อุบาลี มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการนี้แล

ปฐมวิวาทมูลสูตรที่ ๒ จบ

๓. ทุติยวิวาทมูลสูตร
ว่าด้วยมูลเหตุแห่งวิวาท สูตรที่ ๒

[๔๓] พระอุบาลีทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มูลเหตุแห่งวิวาทมี เท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอนาบัติว่า “เป็นอาบัติ”
๒. แสดงอาบัติว่า “เป็นอนาบัติ”
๓. แสดงอาบัติเบาว่า “เป็นอาบัติหนัก”
๔. แสดงอาบัติหนักว่า “เป็นอาบัติเบา”

๕. แสดงอาบัติชั่วหยาบ[๑]ว่า “ไม่เป็นอาบัติชั่วหยาบ”

๖. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า “เป็นอาบัติชั่วหยาบ”

๗. แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่า “เป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ[๒]”

๘. แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่า “เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ”

๙. แสดงอาบัติที่ทำคืนได้ว่า “เป็นอาบัติที่ทำคืนไม่ได้”

๑๐. แสดงอาบัติที่ทำคืนไม่ได้ว่า “เป็นอาบัติที่ทำคืนได้[๓]”

อุบาลี มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการนี้แล

ทุติยวิวาทมูลสูตรที่ ๓ จบ

๔. กุสินารสูตร
ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่กรุงกุสินารา

[๔๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ไพรสณฑ์เป็นที่ประกอบ พลีกรรม เขตกรุงกุสินารา ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการในตน พึงตั้งมั่นธรรม ๕ ประการไว้ในตนแล้วจึงโจทผู้อื่น

ธรรมที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์พึงพิจารณาไว้ในตน ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ เราเป็นผู้ประกอบกายสมาจารบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่บกพร่องหรือไม่หนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุไม่เป็นผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ มิได้เป็นผู้ประกอบกายสมาจารบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่บกพร่อง ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านสำเหนียกความประพฤติทางกายก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๒. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีวจีสมาจารบริสุทธิ์ เราเป็นผู้ประกอบวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่บกพร่องหรือหนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุไม่เป็นผู้มีวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่เป็นผู้ประกอบวจีสมาจารบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่

---

[๑] **อาบัติชั่วหยาบ** หมายถึงอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท และอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ดู วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๙/๔๔๑

[๒] **อาบัติมีส่วนเหลือ** หมายถึงสังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต **อาบัติไม่มีส่วนเหลือ** หมายถึงปาราชิก ๔ (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๕๐/๘๕)

[๓] ข้อ ๔๓ ดูเนื้อความในเล่มที่ ๒๐ ข้อ ๑๕๐-๑๕๙ หน้า ๒๑

บกพร่อง ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านสำเหนียกความประพฤติทางวาจาก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๓. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เราเข้าไปตั้งเมตตาจิตไม่อาฆาตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายแล้วหรือหนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุยังไม่เข้าไปตั้งเมตตาจิตไม่อาฆาตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายแล้ว ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านเข้าไปตั้งเมตตาจิตในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายเสียก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๔. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เราเป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิหรือไม่หนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ” หากภิกษุไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงสุตะ ไม่สั่งสมสุตะ ไม่เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ครบถ้วน ทรงจำไว้ไม่ได้ ไม่คล่องปาก ไม่ขึ้นใจ ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านเล่าเรียนคัมภีร์เสียก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

๕. ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เราทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะหรือไม่หนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือ ไม่หนอ” หากภิกษุไม่ทรงจำ ปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี ไม่จำแนกได้ดี ไม่ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร ไม่วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ ภิกษุนั้นหากถูกถามว่า “ท่านผู้มีอายุ สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ที่ไหน” แก้ไม่ได้ก็จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ว่า “เชิญท่านไปศึกษาวินัยเสียก่อนเถิด” จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นได้ดังนี้

ธรรมที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์พึงพิจารณาไว้ในตน ๕ ประการนี้

ธรรมที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์พึงตั้งมั่นไว้ในตน ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เราจักกล่าวในเวลาอันควร จักไม่กล่าวในเวลาอันไม่ควร

๒. เราจักกล่าวถ้อยคำจริง จักไม่กล่าวถ้อยคำไม่จริง

๓. เราจักกล่าวถ้อยคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวถ้อยคำหยาบ

๔. เราจักกล่าวถ้อยคำอันประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวถ้อยคำอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๕. เราจักมีเมตตาจิตกล่าว เราจักไม่เพ่งโทษกล่าว

ธรรมที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์พึงตั้งมั่นไว้ในตน ๕ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในตน พึงตั้งมั่นธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในตนแล้วจึงโจทผู้อื่น

กุสินารสูตรที่ ๔ จบ

๕. ราชันเตปุรัปปเวสนสูตร
ว่าด้วยโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน

[๔๕] ภิกษุทั้งหลาย โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน ๑๐ ประการ

โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. พระราชาในโลกนี้ประทับอยู่กับพระมเหสี ภิกษุเข้าไปในที่นั้น พระมเหสีทรงเห็นภิกษุนั้นแล้วทรงยิ้มแย้ม หรือภิกษุเห็นพระมเหสีแล้วยิ้มแย้ม พระราชาจะทรงสงสัยในอาการนั้นอย่างนี้ว่า “คนทั้ง ๒ นี้คงได้ทำ หรือจักทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๑

๒. พระราชาทรงมีพระราชกรณียกิจมาก เสด็จไปหาหญิงคนใดคนหนึ่งแล้วทรงระลึกไม่ได้ หญิงนั้นตั้งครรภ์กับพระองค์ พระราชาก็จะทรงสงสัยในการตั้งครรภ์นั้นอย่างนี้ว่า “เว้นบรรพชิตเสียแล้ว ใครอื่นจะเข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ไม่ได้ กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๒

๓. รัตนะอย่างใดอย่างหนึ่งในพระราชวังชั้นในหายไป พระราชาก็จะทรงสงสัยในการที่รัตนะนั้นหายไปนั้นว่า “เว้นบรรพชิตเสียแล้ว ใครอื่นจะเข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ไม่ได้ กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๓

๔. เรื่องลับภายในพระราชวังชั้นในแพร่งพรายออกมาภายนอก พระราชาก็จะทรงสงสัยในเรื่องลับที่แพร่งพรายออกมาภายนอกนั้นอย่างนี้ว่า “เว้นบรรพชิตเสียแล้ว ใครอื่นจะเข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ไม่ได้ กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๔

๕. ในพระราชวังชั้นใน บิดาปรารถนาจะฆ่าบุตร หรือบุตรปรารถนาจะฆ่าบิดา คนทั้ง ๒ นั้น ต่างก็จะสงสัยอย่างนี้ว่า “เว้นบรรพชิตเสียแล้ว ใครอื่นจะเข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ไม่ได้ กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๕

๖. พระราชาทรงตั้งบุคคลผู้ควรแก่ตำแหน่งต่ำไว้ในตำแหน่งสูง คนทั้งหลายที่ไม่พอใจการแต่งตั้งนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า “พระราชาทรงคลุกคลีกับบรรพชิต กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๖

๗. พระราชาทรงตั้งบุคคลผู้ควรแก่ตำแหน่งสูงไว้ในตำแหน่งต่ำ คนทั้งหลายที่ไม่พอใจการแต่งตั้งนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า “พระราชาทรงคลุกคลีกับบรรพชิต กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๗

๘. พระราชาทรงส่งกองทัพไปในกาลไม่สมควร คนทั้งหลายที่ไม่พอใจในการส่งกองทัพไปนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า “พระราชาทรงคลุกคลีกับบรรพชิต กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๘

๙. พระราชาทรงส่งกองทัพไปในกาลสมควร รับสั่งให้กลับเสียในระหว่างทาง คนทั้งหลายที่ไม่พอใจในการให้กองทัพกลับเสียในระหว่างทางนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า “พระราชาทรงคลุกคลีกับบรรพชิต กรรมนี้น่าจะเป็นการกระทำของบรรพชิต” นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๙

๑๐. พระราชวังชั้นในเป็นที่คับคั่งไปด้วยช้าง คับคั่งไปด้วยม้า คับคั่งไปด้วยรถ มีรูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ซึ่งเป็น สิ่งที่ไม่สมควรแก่บรรพชิต นี้เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในประการที่ ๑๐

ภิกษุทั้งหลาย โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน ๑๐ ประการนี้แล

ราชันเตปุรัปปเวสนสูตรที่ ๕ จบ

๖. สักกสูตร
ว่าด้วยอุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะ

[๔๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในแคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะเป็นจำนวนมากได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ

ภาคถึงที่ประทับในวันอุโบสถ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามอุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะดังนี้ว่า

“อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพากันรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ บ้างหรือไม่หนอ”

อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะเหล่านั้นกราบทูลว่า “บางคราวข้าพระองค์ ทั้งหลายพากันรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ แต่บางคราวก็ไม่ได้พากันรักษา พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ไม่ใช่ลาภของท่านทั้งหลาย ท่าน ทั้งหลายได้ชั่วแล้ว ที่เมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศก มีภัยเพราะความตายอย่างนี้ บางคราวท่านทั้งหลายพากันรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ แต่บางคราวก็ไม่ได้พากันรักษา

ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้พึงหาทรัพย์ได้วันละกึ่งกหาปณะด้วยการงานชอบ โดยไม่แตะต้องอกุศลกรรมเลย สมควรจะกล่าวได้ หรือไม่ว่า “เป็นคนฉลาด มีความขยันหมั่นเพียร”

“สมควรกล่าวได้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้พึงหาทรัพย์ได้วันละ ๑ กหาปณะ ... ๒ กหาปณะ ... ๓ กหาปณะ ... ๔ กหาปณะ ... ๕ กหาปณะ ... ๖ กหาปณะ ... ๗ กหาปณะ ... ๘ กหาปณะ ... ๙ กหาปณะ ... ๑๐ กหาปณะ ... ๒๐ กหาปณะ ... ๓๐ กหาปณะ ... ๔๐ กหาปณะ ... ๕๐ กหาปณะ ... ๑๐๐ กหาปณะ ด้วยการงานชอบ โดยไม่แตะต้องอกุศลกรรมเลย สมควรจะกล่าวได้หรือไม่ว่า “เป็นคนฉลาด มีความขยันหมั่นเพียร”

“สมควรกล่าวได้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร บุคคลนั้นเมื่อหาทรัพย์ได้วันละ ๑๐๐ กหาปณะ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ก็เก็บทรัพย์ที่ตนได้ไว้ เป็นผู้มีชีวิต ๑๐๐ ปี จะพึงได้โภคสมบัติกองใหญ่บ้างหรือไม่หนอ”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร บุคคลนั้นจะพึงเสวยสุขอย่างเดียวอยู่ตลอดคืนหนึ่ง วันหนึ่ง ครึ่งคืนหรือครึ่งวันอันมีโภคสมบัตินั้นเป็นเหตุ มีโภคสมบัตินั้นเป็นปัจจัย มีโภคสมบัตินั้นเป็นที่ตั้งได้บ้างหรือ ไม่หนอ”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะกามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ว่างเปล่า หลอกลวง[๑] มีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลาย ส่วนสาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจปฏิบัติตาม ที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๑๐ ปี พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี ไม่จำเป็นต้องพูดถึง ๑๐ ปี

สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๙ ปี ... ๘ ปี ... ๗ ปี ... ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี ไม่จำเป็นต้องพูดถึง ๑ ปี

สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๑๐ เดือน พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี ไม่จำเป็นต้องพูดถึง ๑๐ เดือน

สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๙ เดือน ... ๘ เดือน ... ๗ เดือน ... ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ครึ่งเดือน พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี ไม่จำเป็นต้องพูดถึงครึ่งเดือน

สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๑๐ คืน ๑๐ วัน พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี ไม่จำเป็นต้องพูดถึง ๑๐ คืน ๑๐ วัน

สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด ๙ คืน ๙ วัน ... ๘ คืน ๘ วัน ... ๗ คืน ๗ วัน ... ๖ คืน ๖ วัน ... ๕ คืน ๕ วัน ... ๔ คืน ๔ วัน ... ๓ คืน ๓ วัน ... ๒ คืน ๒ วัน ... ๑ คืน ๑ วัน พึงเป็นผู้เสวยความสุขอย่างแน่นอนอยู่

---

[๑] คำว่า **ไม่เที่ยง** คือมีแล้วก็กลับกลายเป็นไม่มี **ว่างเปล่า** คือปราศจากสาระ **หลอกลวง** คือแม้จะ ปรากฏเหมือนเป็นของเที่ยง สวยงาม และเป็นสุข แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๓๔๗)

ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี ๑๐๐,๐๐๐ ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันไม่ปฏิบัติผิดพลาดก็มี อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะ ทั้งหลาย ไม่ใช่ลาภของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายได้ชั่วแล้ว ที่เมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศก มีภัยเพราะความตายอย่างนี้ บางคราวท่านทั้งหลายพากันรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ แต่บางคราวก็ไม่ได้พากันรักษา

อุบาสกอุบาสิกาชาวแคว้นสักกะทั้งหลายกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้จักพากันรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป"

สักกสูตรที่ ๖ จบ

๗. มหาลิสูตร
ว่าด้วยเจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิ

[๔๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นแล เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่วเป็นไป"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "มหาลิ โลภะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่วเป็นไป โทสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่วเป็นไป โมหะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่วเป็นไป อโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยไม่แยบคาย) เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่วเป็นไป มิจฉาปณิหิตจิต(จิตที่ตั้งไว้ผิด)แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้กรรมชั่ว เป็นไป มหาลิ กิเลสมีโลภะเป็นต้นนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมชั่ว และให้ กรรมชั่วเป็นไป"

เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิทูลถามว่า "อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาลิ อโลภะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป อโทสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป อโมหะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป โยนิโสมนสิการ(การมนสิการโดยแยบคาย) เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป สัมมาปณิหิตจิต(จิตที่ตั้งไว้ถูก)แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดี และให้กรรมดีเป็นไป

หากธรรม ๑๐ ประการนี้ ไม่พึงมีปรากฏอยู่ในโลก ความประพฤติไม่สม่ำเสมอคือความประพฤติอธรรม[๑] หรือความประพฤติสม่ำเสมอคือความประพฤติธรรม[๒] ก็จะไม่พึงมีปรากฏอยู่ในโลกนี้

มหาลิ เพราะธรรม ๑๐ ประการนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ฉะนั้น ความประพฤติไม่สม่ำเสมอคือความประพฤติอธรรม หรือความประพฤติสม่ำเสมอคือความประพฤติธรรม จึงมีปรากฏอยู่ในโลกนี้

มหาลิสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปัพพชิตอภิณหสูตร
ว่าด้วยธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ

[๔๘] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า

๑. เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์

๒. การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น

๓. เรามีอากัปกิริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ

๔. เราติเตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่

๕. เพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่

๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

๗. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

๘. วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

๙. เรายินดียิ่งในเรือนว่าง[๓]อยู่หรือไม่

๑๐. ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ[๑]อันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์[๒] ที่เราบรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนพรหมจารีถามในภายหลัง มีอยู่หรือไม่

---

[๑] **อธรรม** ในที่นี้หมายถึงอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๗/๓๔๘)

[๒] **ธรรม** ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๗/๓๔๘)

[๓] **ยินดียิ่งในเรือนว่าง** ในที่นี้หมายถึงยินดีอยู่ผู้เดียว บำเพ็ญกายวิเวกให้บริบูรณ์ ทุกอิริยาบถในที่สงัด (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๘/๓๔๙) หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงความยินดีในเรือนว่างด้วยปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน ดู วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๖

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ

ปัพพชิตอภิณหสูตรที่ ๘ จบ

๙. สรีรัฏฐธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมประจำสรีระ

[๔๙] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมประจำสรีระ ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควร พิจารณาเนือง ๆ ธรรมประจำสรีระ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	ความหนาว	๒.	ความร้อน
๓.	ความหิว	๔.	ความกระหาย
๕.	ความปวดอุจจาระ	๖.	ความปวดปัสสาวะ
๗.	ความสำรวมกาย	๘.	ความสำรวมวาจา
๙.	ความสำรวมอาชีพ	๑๐.	ธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งภพ[๓]

เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมประจำสรีระ ๑๐ ประการนี้แล บรรพชิตควรพิจารณา เนือง ๆ

สรีรัฏฐธัมมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ภัณฑนสูตร
ว่าด้วยภิกษุเกิดความบาดหมางกัน

[๕๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นจำนวนมากกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกัน ณ หอฉัน เกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่

ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น[๔] เข้าไปยังหอฉัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรที่เธอทั้งหลายสนทนากันค้างไว้"

---

[๑] **ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ** หมายถึงมหัคคตโลกุตตรปัญญาอันประเสริฐ บริสุทธิ์ สูงสุด สามารถกำจัดกิเลสได้ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๘/๓๕๐)

[๒] **ธรรมของมนุษย์** ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๘/๓๕๐)

[๓] **ธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งภพ** หมายถึงกรรมที่เป็นเครื่องปรุงแต่งภพ คือกรรมดีแต่งให้เกิดภพใหม่ที่ดี กรรมชั่วแต่งให้เกิดภพใหม่ที่ไม่ดี (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๙-๕๐/๓๕๐)

[๔] **ที่หลีกเร้น** ในที่นี้หมายถึงการอยู่ผู้เดียวด้วยผลสมาบัติ (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๑๐๖, องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๖๘/๒๐๓) หรือทำนิพพานที่สงบเป็นสุขให้เป็นอารมณ์ เข้าผลสมาบัติในเวลาเช้า (ตามนัย วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๒/๒๐๔)

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกัน ณ หอฉัน เกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่นี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม(ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๑๐ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน[๑]

สาราณียธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ทั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

---

[๑] **เพื่อความเป็นอันเดียวกัน** หมายถึงความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๑๐๔)

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูง และงานต่ำ[๑]ของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูง และงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็น ที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟัง และผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย[๒] แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม ฯลฯ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน

๗. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๘. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขารตามแต่จะได้ นี้ก็เป็นสาราณีย

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

[๒] ดูเชิงอรรถที่ ๗,๘ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

ธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๙. เป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน[๑]อย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๑๐. เป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้ง ความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดย ชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึง ความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๑๐ ประการนี้แล ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่ เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ภัณฑนสูตรที่ ๑๐ จบ

อักโกสวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	วิวาทสูตร	๒.	ปฐมวิวาทมูลสูตร
๓.	ทุติยวิวาทมูลสูตร	๔.	กุสินารสูตร
๕.	ราชันเตปุรัปปเวสนสูตร	๖.	สักกสูตร
๗.	มหาลิสูตร	๘.	ปัพพชิตอภิณหสูตร
๙.	สรีรัฏฐธัมมสูตร	๑๐.	ภัณฑนสูตร

ปฐมปัณณาสก์ จบ

บริบูรณ์

๒. ทุติยปัณณาสก์

๑. สจิตตวรรค

หมวดว่าด้วยวาระจิตของตน

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๓ ในเล่มนี้

๑. สจิตตสูตร
ว่าด้วยผู้ฉลาดในวาระจิตของตน

[๕๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุเป็นผู้ไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกว่า “เราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)อยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีอภิชฌา เรา เป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่พยาบาท เราเป็นผู้มี ถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม)กลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปราศจาก ถีนมิทธะ เราเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีจิตฟุ้งซ่าน เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือข้ามพ้นความสงสัยแล้ว เราเป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มักโกรธ เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่เศร้าหมอง เราเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีกายไม่กระสับกระส่าย เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปรารภความเพียร เราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตตั้งมั่น” เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง หรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้นก็พยายามขจัดธุลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ดีใจ ภูมิใจด้วยเหตุนั้น เองว่า “เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้มีถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมาก เป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความ อุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น

ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความ

ขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้ไม่มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยแล้วอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายไม่กระสับกระส่ายอยู่ โดยมาก เป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

สจิตตสูตรที่ ๑ จบ

๒. สารีปุตตสูตร
ว่าด้วยพระสารีบุตร

[๕๒] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย หากภิกษุเป็นผู้ไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุนั้นพึงสำเหนียกว่า “เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน” ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีอภิชฌา เราเป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่พยาบาท เราเป็นผู้มีถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปราศจากถีนมิทธะ เราเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีจิตฟุ้งซ่าน เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือข้ามพ้นความสงสัยแล้ว เราเป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มักโกรธ เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่เศร้าหมอง เราเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีกายไม่กระสับกระส่าย เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปรารภความเพียร เราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตตั้งมั่น” เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง หรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้นก็พยายามขจัดธุลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ดีใจ ภูมิใจ ด้วยเหตุนั้นเองว่า “เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก ฯลฯ เป็นผู้ มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น

ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ ทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและ สัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้ไม่มีอภิชฌาอยู่ โดยมาก ฯลฯ เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรม เหล่านั้นแล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

สารีปุตตสูตรที่ ๒ จบ

๓. ฐิติสูตร
ว่าด้วยความคงอยู่กับที่ในธรรม

[๕๓] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความคงอยู่กับที่ในกุศลธรรม ทั้งหลาย ไฉนจะสรรเสริญความเสื่อมเล่า ภิกษุทั้งหลาย แต่เราสรรเสริญความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเสื่อม

ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเจริญ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณอยู่เท่าไร ธรรมเหล่านั้นของภิกษุนั้น ไม่คงอยู่กับที่ ไม่เจริญ เรากล่าวข้อนี้ว่าเป็นความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเจริญ

ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเจริญ เป็น อย่างนี้แล

ความคงอยู่กับที่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความเสื่อม ไม่ใช่ความเจริญ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณอยู่เท่าไร ธรรมเหล่านั้นของภิกษุนั้น ไม่เสื่อม ไม่เจริญ เรากล่าวข้อนี้ว่าเป็นความคงอยู่กับที่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความเสื่อม ไม่ใช่ความเจริญ

ความคงอยู่กับที่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความเสื่อม ไม่ใช่ความเจริญ เป็นอย่างนี้แล

ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเสื่อม เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณอยู่เท่าไร ธรรมเหล่านั้นของภิกษุนั้นไม่คงอยู่กับที่ ไม่เสื่อม เรากล่าวข้อนี้ว่าเป็นความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเสื่อม

ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความคงอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเสื่อม เป็นอย่างนี้แล

หากภิกษุเป็นผู้ไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุพึงสำเหนียก ว่า “เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียก อย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีอภิชฌา เราเป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่พยาบาท เราเป็นผู้มีถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปราศจากถีนมิทธะ เราเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มีจิต ฟุ้งซ่าน เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือข้ามพ้นความสงสัยแล้ว เราเป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือไม่มักโกรธ เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมอง หรือหนอ หรือมีจิตไม่เศร้าหมอง เราเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีกายไม่กระสับกระส่าย เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือปรารภความเพียร เราเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือมีจิตไม่ตั้งมั่น” เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง หรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามขจัดธุลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ดีใจ ภูมิใจ ด้วยเหตุนั้นเองว่า “เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้มีถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้มักโกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตเศร้าหมอง อยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายอยู่โดยมาก เป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น

ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ ทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้ไม่มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยแล้วอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่มักโกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายไม่กระสับกระส่ายอยู่โดย มาก เป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิต

ตั้งมั่นอยู่โดยมาก” ภิกษุนั้นควร ตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ให้ยิ่งขึ้นไป

ฐิติสูตรที่ ๓ จบ

๔. สมถสูตร
ว่าด้วยความสงบแห่งจิต

[๕๔] ภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุพึงสำเหนียกว่า “เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราได้ความสงบแห่งจิตภายในหรือไม่ได้หนอ เราได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งหรือไม่ได้หนอ” เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องหรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามขจัดธุลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธุลีหรือจุดดำนั้น ก็ดีใจ ภูมิใจ ด้วยเหตุนั้นเองว่า “เป็นลาภของเรา หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราได้ความสงบแห่งจิตภายใน แต่ไม่ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นในความสงบแห่งจิตภายในแล้วทำความเพียรเพื่อความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเถิด สมัยต่อมา ภิกษุนั้นได้ทั้งความสงบแห่งจิตภายใน และความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง แต่ไม่ได้ความสงบแห่งจิตภายใน” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งแล้วทำความเพียรเพื่อความสงบแห่งจิตภายในเถิด สมัยต่อมา ภิกษุนั้นได้ทั้งความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง และความสงบจิตภายใน

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราไม่ได้ความสงบแห่งจิตภายใน และความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง” ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้กุศลธรรมเหล่านั้นเถิด

ภิกษุนั้นพึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อได้กุศลธรรมเหล่านั้น เปรียบ เหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ ทำความพอใจ ความ พยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้

ศีรษะนั้น สมัยต่อมา ภิกษุนั้น ได้ทั้ง ความสงบแห่งจิตภายใน และความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า “เราได้ความสงบแห่งจิตภายใน ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง” ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้ว ทำ ความเพียร เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

แม้จีวรเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือจีวรที่ควรใช้สอยและจีวรที่ไม่ควรใช้สอย แม้บิณฑบาตเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือบิณฑบาตที่ควรฉัน และบิณฑบาตที่ไม่ ควรฉัน แม้เสนาสนะเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือเสนาสนะที่ควรอยู่อาศัย และ เสนาสนะที่ไม่ควรอยู่อาศัย แม้บ้านและนิคมเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือบ้านและนิคมที่ควรอยู่อาศัย และบ้านและนิคมที่ไม่ควรอยู่อาศัย แม้ชนบทและประเทศเรา ก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือชนบทและประเทศที่ควรอยู่อาศัย และชนบทและประเทศที่ไม่ควรอยู่อาศัย แม้บุคคลเราก็กล่าวว่ามี ๒ ประเภท คือบุคคลที่ควรคบ และบุคคลที่ไม่ควรคบ

จีวรที่ควรใช้สอย และที่ไม่ควรใช้สอย

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้จีวรเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือจีวรที่ควรใช้สอย และจีวรที่ไม่ควรใช้สอย” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาจีวร ๒ อย่างนั้น จีวรใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราใช้สอยจีวรนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป” จีวรนี้ไม่ควรใช้สอย จีวรใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราใช้สอยจีวรนี้แล อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” จีวรนี้ควร ใช้สอย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้จีวรเราก็กล่าวว่า มี ๒ อย่าง คือจีวรที่ควรใช้สอย และจีวรที่ไม่ควรใช้สอย” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บิณฑบาตที่ควรฉัน และที่ไม่ควรฉัน

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้บิณฑบาตเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือ บิณฑบาตที่ควรฉัน และบิณฑบาตที่ไม่ควรฉัน” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาบิณฑบาต ๒ อย่างนั้น บิณฑบาตใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราฉันบิณฑบาตนี้แล อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป” บิณฑบาตนี้ไม่ควรฉัน บิณฑบาตใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราฉันบิณฑบาตนี้แล อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” บิณฑบาตนี้ควรฉัน เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้บิณฑบาตเราก็กล่าวว่า มี ๒ อย่าง คือบิณฑบาตที่ควรฉัน และบิณฑบาตที่ไม่ควรฉัน” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เสนาสนะที่ควรอยู่อาศัย และที่ไม่ควรอยู่อาศัย

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้เสนาสนะเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือเสนาสนะที่ ควรอยู่อาศัย และเสนาสนะที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาเสนาสนะ ๒ อย่างนั้น เสนาสนะใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัย เสนาสนะนี้แล อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป” เสนาสนะนี้ไม่ควรอยู่ อาศัย เสนาสนะใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัยเสนาสนะนี้แล อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” เสนาสนะนี้ควรอยู่อาศัย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้เสนาสนะเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือเสนาสนะที่ควรอยู่อาศัย และเสนาสนะที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บ้านและนิคมที่ควรอยู่อาศัย และที่ไม่ควรอยู่อาศัย

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้บ้านและนิคมเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือบ้านและนิคมที่ควรอยู่อาศัย และบ้านและนิคมที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาบ้านและนิคม ๒ อย่างนั้น บ้านและนิคมใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัยบ้านและนิคมนี้แล อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป” บ้านและนิคมนี้ ไม่ควรอยู่อาศัย บ้านและนิคมใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัยบ้านและนิคมนี้แล อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” บ้านและนิคมนี้ควรอยู่อาศัย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้บ้านและนิคมเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือบ้านและนิคมที่ควรอยู่อาศัย และบ้านและนิคมที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ชนบทและประเทศที่ควรอยู่อาศัย และที่ไม่ควรอยู่อาศัย

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้ชนบทและประเทศเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือชนบทและประเทศที่ควรอยู่อาศัย และชนบทและประเทศที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาชนบทและประเทศ ๒ อย่างนั้น ชนบทและประเทศใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัยชนบทและประเทศนี้แล อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป” ชนบทและประเทศนี้ไม่ควรอยู่อาศัย ชนบทและประเทศใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราอยู่อาศัย ชนบทและประเทศนี้แล อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” ชนบทและประเทศนี้ควรอยู่อาศัย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้ชนบทและประเทศเราก็กล่าวว่ามี ๒ อย่าง คือชนบทและประเทศที่ควรอยู่อาศัย และชนบทและประเทศที่ไม่ควรอยู่อาศัย” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บุคคลที่ควรคบ และที่ไม่ควรคบ

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แลว่า “แม้บุคคลเราก็กล่าวว่ามี ๒ ประเภท คือบุคคลที่ควรคบ และบุคคลที่ไม่ควรคบ” เพราะอาศัยอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาบุคคล ๒ ประเภทนั้น บุคคลใดภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราคบบุคคลนี้แล อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป” บุคคลนี้ไม่ควรคบ บุคคลใด ภิกษุรู้ว่า “เมื่อเราคบบุคคลนี้แล อกุศลธรรม

เสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น” บุคคลนี้ควรคบ เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “แม้บุคคลเราก็กล่าวว่ามี ๒ ประเภท คือ บุคคลที่ควรคบและบุคคลที่ไม่ควรคบ” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

สมถสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปริหานสูตร
ว่าด้วยบุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป

[๕๕] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ภิกษุ ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าว เรื่องนี้ว่า

“ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป บุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป” และตรัสว่า “บุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม บุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม” ผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยเหตุเท่าไรหนอ และบุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยเหตุเท่าไร”

ภิกษุเหล่านั้นเรียนว่า “ผู้มีอายุ กระผมทั้งหลายมาแต่ที่ไกลเพื่อทราบเนื้อความ แห่งภาษิตนี้ในสำนักของท่านสารีบุตร ดีละ เฉพาะท่านสารีบุตรเท่านั้นที่จะอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายฟังต่อจากท่านสารีบุตรแล้ว จักทรงจำไว้”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ผมจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุ เท่าไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ไม่ได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟัง
๒. ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยฟังแล้ว ถึงความเลอะเลือน
๓. ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยสัมผัสด้วยใจมาก่อน ไม่ปรากฏแก่เธอ
๔. ภิกษุนั้นย่อมไม่รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้

บุคคลผู้มีธรรมที่เสื่อมไป พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุเท่านี้แล

บุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม

บุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุเท่าไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟัง
๒. ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยฟังแล้ว ไม่ถึงความเลอะเลือน
๓. ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยสัมผัสด้วยใจมาก่อน ปรากฏแก่เธอ
๔. ภิกษุนั้นย่อมรู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้

บุคคลผู้มีธรรมที่ไม่เสื่อม พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ด้วยเหตุเท่านี้แล

หากภิกษุไม่ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุนั้นพึงสำเหนียกว่า “เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน”

ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุผู้ฉลาดในวาระจิตของตน

ภิกษุฉลาดในวาระจิตของตน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุมีการพิจารณาที่เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายว่า “เราไม่มีอภิชฌาอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เรามีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราปราศจากถีนมิทธะอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เรามีจิตไม่ ฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราข้ามพ้นความสงสัยแล้วอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราไม่มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เรามีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราได้ปราโมทย์ในธรรมภายในหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราได้ความสงบแห่งจิตภายใน หรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ เราได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่พร้อมแก่เราหรือไม่หนอ” เปรียบเหมือนสตรี หรือบุรุษที่ยังหนุ่มสาวมีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาอันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง หรือในภาชนะน้ำที่ใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามขจัดธุลี หรือจุดดำนั้นเสีย หากไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ดีใจ ภูมิใจ ด้วยเหตุนั้นเอง ว่า “เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ”

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ไม่พิจารณาเห็นกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดในตน ภิกษุนั้นก็ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อได้กุศลธรรมเหล่านี้ทั้งหมด

ภิกษุนั้นก็ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อได้กุศลธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ พิจารณาเห็นกุศลธรรมบางเหล่าว่ามีในตน พิจารณาเห็น กุศลธรรมบางเหล่าว่าไม่มีในตน ภิกษุนั้นก็ควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นว่ามีในตนแล้ว ทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อได้กุศลธรรม ที่พิจารณาเห็นว่าไม่มีในตนเหล่านั้น

ภิกษุนั้นควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นในตนแล้ว ทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้กุศลธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นว่าไม่มีในตน เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้หรือมีศีรษะที่ถูกไฟไหม้ ทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น

ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ พิจารณาเห็นกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดว่ามีในตน ภิกษุนั้นก็ควรตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดเลยแล้วทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป

ปริหานสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปฐมสัญญาสูตร[๑]

ว่าด้วยสัญญา สูตรที่ ๑

[๕๖] ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ[๒] มีอมตะเป็นที่สุด

สัญญา ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อสุภสัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)
๒. มรณสัญญา (กำหนดหมายความตายที่จะต้องมาถึงเป็นธรรมดา)
๓. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา (กำหนดหมายความปฏิกูลในอาหาร)
๔. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา (กำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง)
๕. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๖. อนิจเจ ทุกขสัญญา (กำหนดหมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๗. ทุกเข อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)
๘. ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปธรรมทั้งหลาย)
๙. วิราคสัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)
๑๐. นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด

ปฐมสัญญาสูตรที่ ๖ จบ

---

[๑] ดู องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๘/๗๘

[๒] **อมตะ** ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๔๘-๔๙/๑๘๔)

๗. ทุติยสัญญาสูตร
ว่าด้วยสัญญา สูตรที่ ๒

[๕๗] ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด

สัญญา ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๒. อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)

๓. มรณสัญญา (กำหนดหมายความตายที่จะต้องมาถึงเป็นธรรมดา)

๔. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา (กำหนดหมายความปฏิกูลในอาหาร)

๕. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา(กำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง)

๖. อัฏฐิกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน)

๗. ปุฬุวกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีหนอนคลาคล่ำเต็มไปหมด)

๘. วินีลกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่าง ๆ)

๙. วิจฉิททกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่ขาดจากกันเป็น ๒ ท่อน)

๑๐. อุทธุมาตกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่เน่าพองขึ้นอืด)

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด

ทุติยสัญญาสูตรที่ ๗ จบ

๘. มูลกสูตร
ว่าด้วยมูลเหตุแห่งธรรมทั้งหลาย

[๕๘] ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามอย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุ ทั้งหลาย ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นมูล ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นต้นกำเนิด ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นเหตุเกิด ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่ชุมนุม ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นประมุข ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นใหญ่ ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นยอดยิ่ง ธรรมทั้งปวงมีอะไร เป็นแก่น ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่หยั่งลง ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่สุด” ภิกษุ ทั้งหลาย เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว จะตอบพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ

ประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้น ที่จะทรงอธิบายเนื้อความแห่งพระภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายฟังต่อจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามอย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย

๑. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นมูล
๒. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นต้นกำเนิด
๓. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นเหตุเกิด
๔. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่ชุมนุม
๕. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นประมุข
๖. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นใหญ่
๗. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นยอดยิ่ง
๘. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นแก่น
๙. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่หยั่งลง
๑๐. ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นที่สุด”

เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว ควรตอบพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น อย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย

๑. ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล
๒. ธรรมทั้งปวงมีมนสิการเป็นต้นกำเนิด
๓. ธรรมทั้งปวงมีผัสสะเป็นเหตุเกิด
๔. ธรรมทั้งปวงมีเวทนาเป็นที่ชุมนุม
๕. ธรรมทั้งปวงมีสมาธิเป็นประมุข
๖. ธรรมทั้งปวงมีสติเป็นใหญ่
๗. ธรรมทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง
๘. ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นแก่น
๙. ธรรมทั้งปวงมีอมตะเป็นที่หยั่งลง
๑๐. ธรรมทั้งปวงมีนิพพานเป็นที่สุด”

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว ควรตอบพวกอัญเดียรถีย์ ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้แล

มูลกสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปัพพัชชาสูตร

ว่าด้วยจิตที่ได้รับการอบรมตามสมควรแก่บรรพชา

[๕๙] ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเราจักได้รับการอบรมตามสมควรแก่บรรพชา และบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น แล้ว จักไม่ครอบงำจิตอยู่ (คือ) จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยอนิจจสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยอนัตตสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยอสุภสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยอาทีนวสัญญา ๑ จิตของเราจักรู้ความประพฤติชอบและไม่ชอบของสัตว์โลกแล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตของเราจักรู้ความเจริญและความเสื่อมของสัตว์โลกแล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตของเราจักรู้ความเกิดและความดับแห่งสังขารโลกแล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยปหานสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยวิราคสัญญา ๑ จิตของเราจักได้รับการอบรมด้วยนิโรธสัญญา ๑” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

เมื่อใด จิตของภิกษุได้รับการอบรมตามสมควรแก่บรรพชา และบาปอกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ครอบงำจิตอยู่ (คือ) จิตได้รับการอบรมด้วยอนิจจสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยอนัตตสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยอสุภสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยอาทีนวสัญญา ๑ จิตนั้นรู้ความประพฤติชอบและไม่ชอบของสัตว์โลกแล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของสัตว์โลก แล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตรู้ความเกิดและความดับแห่งสังขารโลกแล้วได้รับการอบรมด้วยสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยปหานสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยวิราคสัญญา ๑ จิตได้รับการอบรมด้วยนิโรธสัญญา ๑

เมื่อนั้น ภิกษุนั้นพึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

ปัพพัชชาสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. คิริมานันทสูตร

ว่าด้วยการหายอาพาธของพระคิริมานนท์

[๖๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระคิริมานนท์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านพระอานนท์จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระคิริมานนท์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมท่านพระ คิริมานนท์ยังที่อยู่เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเธอเข้าไปหาแล้วกล่าวสัญญา ๑๐ ประการแก่คิริมานนท์ภิกษุ เป็นไปได้ที่การอาพาธของคิริมานนท์ภิกษุจะสงบระงับโดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนี้

สัญญา ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	อนิจจสัญญา	๒.	อนัตตสัญญา
๓.	อสุภสัญญา	๔.	อาทีนวสัญญา
๕.	ปหานสัญญา	๖.	วิราคสัญญา
๗.	นิโรธสัญญา	๘.	สัพพโลเก อนภิรตสัญญา
๙.	สัพพสังขาเรสุ อนิจจสัญญา	๑๐.	อานาปานสติ

อนิจจสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณา ว่า “รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง” เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานขันธ์ ๕ นี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนิจจสัญญา

อนัตตสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาเห็นว่า ตาเป็นอนัตตา รูปเป็นอนัตตา หูเป็นอนัตตา เสียงเป็นอนัตตา จมูกเป็นอนัตตา กลิ่นเป็นอนัตตา ลิ้นเป็นอนัตตา รสเป็นอนัตตา กายเป็นอนัตตา โผฏฐัพพะเป็นอนัตตา ใจเป็นอนัตตา ธรรมารมณ์เป็นอนัตตา เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลายที่เป็นภายในและภายนอก ๖ ประการนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนัตตสัญญา

อสุภสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นกายนี้เท่านั้น ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต[๑] หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม[๒] ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่

---

[๑] **ไต** แปลจากคำว่า “วกฺก” (โบราณแปลว่า ม้าม) ได้แก่ ก้อนเนื้อ ๒ ก้อน มีขั้วเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูก สะบ้าของเด็ก ๆ หรือคล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในขั้วเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รึงรัดจากลำคอลงไปถึงหัวใจ แล้วแยกออกห้อยอยู่ทั้ง ๒ ข้าง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๓/๔๓) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ หน้า ๔๘๒ ให้บทนิยามของคำว่า “ไต” ว่า “อวัยวะคู่หนึ่งของคนและสัตว์อยู่ในช่องท้องใกล้กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมากับน้ำปัสสาวะ Buddhadatta Mahathera, A. Concise Pali- English Dictionary, 1985, (224); และ Rhys Davids, T.W. Pali-English Dictionary, 1921-1925, (591) ให้ความหมายคำว่า “วกฺก” ตรงกับคำว่า “ไต” (Kidney)

[๒] **ม้าม** แปลจากคำว่า “ปิหก” ตาม (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๓/๔๕) (โบราณแปลว่า ไต); พจนานุกรมฉบับ

อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร" เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่งามในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อสุภสัญญา

อาทีนวสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาเห็นว่า "กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้น อาพาธต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคไอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เซื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคลงแดง[๑] โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลม บ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดด้าน โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรค อาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคริดสีดวง อาพาธมีดีเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้ สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ" เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นโทษในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อาทีนวสัญญา

ปหานสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้ สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป นี้เรียกว่า ปหานสัญญา

วิราคสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาเห็นว่า "ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิ ทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด นิพพาน" นี้เรียกว่า วิราคสัญญา

นิโรธสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาเห็นว่า "ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิ ทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความดับ นิพพาน" นี้เรียกว่า นิโรธสัญญา

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ให้บทนิยามไว้ว่า "อวัยวะภายในร่างกาย ริมกระเพาะอาหารข้างซ้าย มีหน้าที่ทำลายเม็ดเลือดแดงสร้างเม็ดเลือดเหลืองและสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย"

[๑] **โรคลงแดง** หมายถึงโรคที่ถ่ายอุจจาระท้องเดินเป็นเลือด

สัพพโลเก อนภิรตสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละอุปาทานในโลกที่เป็นเหตุตั้งมั่น ยึดมั่น และเป็น อนุสัยแห่งจิต งดเว้น ไม่ถือมั่น นี้เรียกว่า สัพพโลเก อนภิรตสัญญา

สัพพสังขาเรสุ อนิจจสัญญา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมอึดอัด ระอา รังเกียจในสังขารทั้งปวง นี้เรียกว่า สัพพสังขาเรสุ อนิจจสัญญา

อานาปานสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์[๑] ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า[๒] มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก[๓]

อานาปานสติ ๑๖ ขั้น[๔]

๑. เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว

๒. เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น
เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น

๓. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจเข้า
สำเหนียกว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจออก

๔. สำเหนียกว่า จะระงับกายสังขาร หายใจเข้า
สำเหนียกว่า จะระงับกายสังขาร หายใจออก

๕. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดปีติ หายใจเข้า
สำเหนียกว่า จะรู้ชัดปีติ หายใจออก

๖. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดสุข หายใจเข้า
สำเหนียกว่า จะรู้ชัดสุข หายใจออก

๗. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจเข้า

---

[๑] **นั่งคู้บัลลังก์** หมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่านั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๔๔๕)

[๒] **ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า** หมายถึงตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัฏฐาน (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๔๔๕)

[๓] ตามอรรถกถาพระสูตรนี้ **อัสสาสะ** หมายถึง หายใจเข้า **ปัสสาสะ** หมายถึงหายใจออก (อสฺสาโสติ อนฺโตปวิสนนาสิกวาโต. ปสฺสาโสติ พหินิกฺขมนนาสิกวาโต. ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๐๕/๑๓๖) ส่วนตามอรรถกถาวินัยกลับกัน คือ **อัสสาสะ** หมายถึงหายใจออก **ปัสสาสะ** หมายถึงหายใจเข้า (อสฺสาโสติ พหินิกฺขมนวาโต ปสฺสาโสติ อนฺโตปวิสนวาโต. วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๔๔๖)

[๔] ดู ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๑/๙๕-๙๖, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๔๘/๑๙๐-๑๙๑, สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๙๗๗/๔๗๔-๔๗๕

สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจออก

๘. สำเหนียกว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจออก

๙. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิต หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิต หายใจออก

๑๐. สำเหนียกว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจออก

๑๑. สำเหนียกว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจออก

๑๒. สำเหนียกว่า จะเปลื้องจิต หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะเปลื้องจิต หายใจออก

๑๓. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก

๑๔. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจออก

๑๕. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก

๑๖. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า

สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก

นี้เรียกว่า อานาปานสติ

ถ้าเธอจะพึงเข้าไปหาแล้วกล่าวสัญญา ๑๐ ประการนี้แก่คิริมานนท์ภิกษุ เป็นไปได้ที่อาพาธของคิริมานนท์ภิกษุนั้นจะระงับไปโดยฉับพลันเพราะได้ฟัง สัญญา ๑๐ ประการนี้

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เรียนสัญญา ๑๐ ประการนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค เข้าไปหาท่านพระคิริมานนท์ถึงที่อยู่ กล่าวสัญญา ๑๐ ประการนี้แก่ท่านพระคิริมานนท์ ขณะนั้นเอง อาพาธของท่านพระคิริมานนท์สงบระงับลงโดย ฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนี้ ท่านพระคิริมานนท์ได้หายขาดจาก อาพาธนั้น

อาพาธนั้น เป็นโรคอันท่านพระคิริมานนท์ละได้ อย่างนี้แล

คิริมานันทสูตรที่ ๑๐ จบ

สจิตตวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สจิตตสูตร ๒. สารีปุตตสูตร

๓.	ฐิติสูตร	๔.	สมถสูตร
๕.	ปริหานสูตร	๖.	ปฐมสัญญาสูตร
๗.	ทุติยสัญญาสูตร	๘.	มูลกสูตร
๙.	ปัพพัชชาสูตร	๑๐.	คิริมานันทสูตร

๒. ยมกวรรค
หมวดว่าด้วยธรรมคู่กัน
๑. อวิชชาสูตร
ว่าด้วยอวิชชา

[๖๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เงื่อนต้นแห่งอวิชชาย่อมไม่ปรากฏ ในกาลก่อนแต่นี้ อวิชชาไม่มี ภายหลังจึงมี เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวคำนี้อย่างนี้ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น อวิชชาที่มีข้อนี้เป็นปัจจัยจึงปรากฏ

แม้อวิชชา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร[๑] มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหาร ของอวิชชา ควรตอบว่า “นิวรณ์ ๕”

แม้นิวรณ์ ๕ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของนิวรณ์ ๕ ควรตอบว่า “ทุจริต ๓”

แม้ทุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของทุจริต ๓ ควรตอบว่า “ความไม่สำรวมอินทรีย์”

แม้ความไม่สำรวมอินทรีย์ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความไม่สำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า “ความไม่มีสติสัมปชัญญะ”

แม้ความไม่มีสติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความไม่มีสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่า “การมนสิการโดยไม่แยบคาย”

แม้การมนสิการโดยไม่แยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยไม่แยบคาย ควรตอบว่า “ความไม่มีศรัทธา”

แม้ความไม่มีศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของความไม่มีศรัทธา ควรตอบว่า “การไม่ฟังสัทธรรม”

แม้การไม่ฟังสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการไม่ฟังสัทธรรม ควรตอบว่า “การไม่คบสัตบุรุษ”

การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การไม่ฟังสัทธรรมบริบูรณ์

การไม่ฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่มีศรัทธาบริบูรณ์

---

[๑] **อาหาร** ในที่นี้หมายถึงปัจจัยหรือเหตุ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒)

ความไม่มีศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยไม่แยบคายบริบูรณ์

การมนสิการโดยไม่แยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์

ความไม่มีสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่สำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

ความไม่สำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ทุจริต ๓ บริบูรณ์

ทุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้นิวรณ์ ๕ บริบูรณ์

นิวรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้อวิชชาบริบูรณ์

อวิชชานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การไม่ฟังสัทธรรมบริบูรณ์ ฯลฯ นิวรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้อวิชชาบริบูรณ์ อวิชชานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดเขา เมื่อฝนตกลงหนัก ๆ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่มทำให้ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยม ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยมแล้วทำให้หนองเต็ม หนองเต็มแล้วทำให้บึงเต็ม บึงเต็มแล้วทำให้แม่น้ำน้อยเต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้วทำให้แม่น้ำใหญ่เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้วทำให้ มหาสมุทรสาครเต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้

ว่าด้วยวิชชาและวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย แม้วิชชาและวิมุตติ[๑] เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของวิชชาและวิมุตติ ควรตอบว่า “โพชฌงค์ ๗”

แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรตอบว่า “สติปัฏฐาน ๔”

แม้สติปัฏฐาน ๔ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของสติปัฏฐาน ๔ ควรตอบว่า “สุจริต ๓”

แม้สุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสุจริต ๓ ควรตอบว่า “ความสำรวมอินทรีย์”

แม้ความสำรวมอินทรีย์ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความสำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า “สติสัมปชัญญะ”

แม้สติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่า “การมนสิการโดยแยบคาย”

แม้การมนสิการโดยแยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยแยบคาย ควรตอบว่า “ศรัทธา”

---

[๑] **วิชชาและวิมุตติ** ในที่นี้หมายถึงผลญาณ และสัมปยุตตธรรมที่เหลือ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒)

แม้ศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของศรัทธา ควรตอบว่า “การฟังสัทธรรม”

แม้การฟังสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของการฟังสัทธรรม ควรตอบว่า “การคบสัตบุรุษ”

การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์

การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์

ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์

การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์

สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์

สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์

วิชชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ ฯลฯ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ วิชชาและวิมุตตินี้มีอาหาร อย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดเขา เมื่อฝนตกลงหนักๆ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ทำให้ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยม ซอกเขา ลำธารและห้วยเต็มเปี่ยมแล้วทำให้หนองเต็ม หนองเต็มแล้วทำให้บึงเต็ม บึงเต็ม แล้วทำให้แม่น้ำน้อยเต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้วทำให้แม่น้ำใหญ่เต็ม แม่น้ำใหญ่ เต็มแล้วทำให้มหาสมุทรสาครเต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้

อวิชชาสูตรที่ ๑ จบ

๒. ตัณหาสูตร
ว่าด้วยตัณหา

[๖๒] ภิกษุทั้งหลาย เงื่อนต้นแห่งภวตัณหา(ความทะยานอยากในภพ) ย่อมไม่ปรากฏ ในกาลก่อนแต่นี้ ภวตัณหาไม่มี ภายหลังจึงมี เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวคำนี้อย่างนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภวตัณหาที่มีข้อนี้เป็นปัจจัยจึงปรากฏ

แม้ภวตัณหา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของภวตัณหา ควรตอบว่า “อวิชชา”

แม้อวิชชา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของอวิชชา ควรตอบว่า “นิวรณ์ ๕”

แม้นิวรณ์ ๕ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็น อาหารของนิวรณ์ ๕ ควรตอบว่า “ทุจริต ๓”

แม้ทุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของทุจริต ๓ ควรตอบว่า “ความไม่สำรวมอินทรีย์”

แม้ความไม่สำรวมอินทรีย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความไม่สำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า “ความไม่มีสติสัมปชัญญะ”

แม้ความไม่มีสติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความไม่มีสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่า “การมนสิการโดย ไม่แยบคาย”

แม้การมนสิการโดยไม่แยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยไม่แยบคาย ควรตอบว่า “ความไม่มีศรัทธา”

แม้ความไม่มีศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของความไม่มีศรัทธา ควรตอบว่า “การไม่ฟังสัทธรรม”

แม้การฟังอสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของการฟังอสัทธรรม ควรตอบว่า “การไม่คบสัตบุรุษ”

การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การไม่ฟังสัทธรรมบริบูรณ์

การไม่ฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่มีศรัทธาบริบูรณ์

ความไม่มีศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยไม่แยบคายบริบูรณ์

การมนสิการโดยไม่แยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์

ความไม่มีสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความไม่สำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

ความไม่สำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ทุจริต ๓ บริบูรณ์

ทุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้นิวรณ์ ๕ บริบูรณ์

นิวรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมให้อวิชชาบริบูรณ์

อวิชชาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ภวตัณหาบริบูรณ์

ภวตัณหานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การไม่ฟังสัทธรรม บริบูรณ์ ฯลฯ อวิชชาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ภวตัณหาบริบูรณ์ ภวตัณหานี้มีอาหาร อย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดเขา เมื่อฝนตกลงหนัก ๆ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่มทำให้ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยม ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยมแล้วทำหนองให้เต็ม หนองเต็มแล้วทำให้บึงเต็ม บึงเต็มแล้วทำให้แม่น้ำน้อยเต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้วทำให้แม่น้ำใหญ่เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้วทำให้มหาสมุทรสาครเต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้

ว่าด้วยวิชชาและวิมุตติ

แม้วิชชาและวิมุตติ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของวิชชาและวิมุตติ ควรตอบว่า “โพชฌงค์ ๗”

แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรตอบว่า “สติปัฏฐาน ๔”

แม้สติปัฏฐาน ๔ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสติปัฏฐาน ๔ ควรตอบว่า “สุจริต ๓”

แม้สุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสุจริต ๓ ควรตอบว่า “ความสำรวมอินทรีย์”

แม้ความสำรวมอินทรีย์ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไร เล่าเป็นอาหารของความสำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า “สติสัมปชัญญะ”

แม้สติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่า “การมนสิการโดยแยบคาย”

แม้การมนสิการโดยแยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยแยบคาย ควรตอบว่า “ศรัทธา”

แม้ศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของศรัทธา ควรตอบว่า “การฟังสัทธรรม”

แม้การฟังสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่า เป็นอาหารของการฟังสัทธรรม ควรตอบว่า “การคบสัตบุรุษ”

การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์

การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์

ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์

การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์

สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์

สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์

สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์

วิชชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ ฯลฯ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ วิชชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์

อย่างนี้ เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดเขา เมื่อฝนตกลงหนักๆ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ทำให้ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยม ซอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยมแล้วทำให้หนองเต็ม หนองเต็มแล้วทำให้บึงเต็ม บึงเต็มแล้วทำให้แม่น้ำน้อยเต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้วทำให้แม่น้ำใหญ่เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้วทำให้มหาสมุทรสาครเต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้

ตัณหาสูตรที่ ๒ จบ

๓. นิฏฐังคตสูตร
ว่าด้วยบุคคลผู้เชื่อมั่นในตถาคต

[๖๓] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้น ทั้งหมดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ[๑] บรรดาบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิเหล่านั้น บุคคล ๕ จำพวกมีความสำเร็จ[๒] ในโลกนี้ และบุคคล ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้ว จึงมีความ สำเร็จ

บุคคล ๕ จำพวกไหนบ้าง มีความสำเร็จในโลกนี้ คือ

๑. พระสัตตักขัตตุปรมโสดาบัน[๓]
๒. พระโกลังโกลโสดาบัน[๔]
๓. พระเอกพีชีโสดาบัน[๕]
๔. พระสกทาคามี
๕. พระอรหันต์ในปัจจุบัน

---

[๑] **ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไป ซึ่งมีชื่อว่า “ผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ” บ้าง “ผู้มาสู่พระสัทธรรม” บ้าง “ผู้เห็นพระสัทธรรม” บ้าง “ผู้ประกอบด้วยญาณของพระเสขะ” บ้าง “ผู้ประกอบด้วยวิชชาของพระเสขะ” บ้าง “ผู้เข้าถึงกระแสธรรม” บ้าง “ผู้มีปัญญาแทงตลอด” บ้าง “ผู้ยืนจรดประตูอมตะ” บ้าง (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒)

[๒] **มีความสำเร็จ** ในที่นี้หมายถึงปรินิพพานในปัจจุบัน **ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ** หมายถึงเข้าถึงพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วจึงปรินิพพาน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๓-๖๔/๓๕๓)

[๓] **สัตตักขัตตุปรมโสดาบัน** หมายถึงพระโสดาบันผู้ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้แล้วเป็นผู้ไม่ตกไปในอบาย ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรต อสุรกาย มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิคือมรรค ๓ เบื้องสูงได้แก่ สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค ในวันข้างหน้า เมื่อเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือ มนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิน ๗ ครั้ง (อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๒๒, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓)

[๔] **โกลังโกลโสดาบัน** หมายถึงพระโสดาบันผู้เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็เกิดได้ ๒ หรือ ๓ ภพ และถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ไม่เกิดในตระกูลต่ำ คือเกิดในตระกูลที่มีโภคสมบัติมากเท่านั้น (อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๒๒-๑๒๓, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕)

[๕] **เอกพีชีโสดาบัน** หมายถึงผู้มีพืชคืออัตภาพเดียว คือเกิดอีกครั้งเดียวก็บรรลุพระอรหัตตผล (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, องฺ.ติก.ฏีกา (บาลี) ๒/๘๘/๒๓๗)

บุคคล ๕ จำพวกนี้ มีความสำเร็จในโลกนี้

บุคคล ๕ จำพวกไหนบ้าง ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ คือ

๑. พระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี[๑]

๒. พระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี[๒]

๓. พระอนาคามีผู้อสังขารปรินิพพายี[๓]

๔. พระอนาคามีผู้สสังขารปรินิพพายี[๔]

๕. พระอนาคามีผู้อุทธังโสตอกนิฏฐคามี[๕]

บุคคล ๕ จำพวกนี้ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ บรรดาบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิเหล่านั้น บุคคล ๕ จำพวก แรกนี้ มีความสำเร็จในโลกนี้ และบุคคล ๕ จำพวกหลังนี้ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ

นิฏฐังคตสูตรที่ ๓ จบ

๔. อเวจจัปปสันนสูตร
ว่าด้วยผู้เลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหว

[๖๔] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นโสดาบัน[๑] บรรดาบุคคลผู้เป็นโสดาบันเหล่านั้น บุคคล ๕ จำพวก มีความสำเร็จในโลกนี้ และบุคคล ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ

---

[๑] **อันตราปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่าง คือเกิดในสุทธาวาสชั้นใดชั้นหนึ่งแล้ว อายุยังไม่ถึงกึ่งของอายุผู้เกิดในชั้นสุทธาวาสก็ปรินิพพานเสียในระหว่าง มี ๓ จำพวก คือ

พวกที่ ๑ เกิดในสุทธาวาสชั้นอวิหาเป็นต้น ซึ่งมีอายุ ๑,๐๐๐ กัป ก็บรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดได้ก็บรรลุไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดได้ก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ บรรลุพระอรหัตตผลไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

[๒] **อุปหัจจปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสชั้นใดชั้นหนึ่งแล้วจวนจะถึงปรินิพพาน คือ อายุพ้นกึ่ง (พ้น ๕๐๐ กัป) แล้วจวนจะถึงสิ้นอายุจึงปรินิพพาน (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

[๓] **อสังขารปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้บรรลุพระอรหัตตผลปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

[๔] **สสังขารปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสชั้นใดชั้นหนึ่งบรรลุพระอรหัตตผลปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

[๕] **อุทธังโสตอกนิฏฐคามี** หมายถึงพระอนาคามีผู้มีกระแสสูงขึ้นไปจนถึงชั้นอกนิฏฐภพคือเกิดในสุทธาวาส ชั้นใดชั้นหนึ่งแล้วก็เกิดเลื่อนต่อไปจนถึงชั้นอกนิฏฐภพแล้วจึงปรินิพพานในชั้นอกนิฏฐภพนั้น (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒)

บุคคล ๕ จำพวกไหนบ้าง มีความสำเร็จในโลกนี้ คือ

๑. พระสัตตักขัตตุปรมโสดาบัน

๒. พระโกลังโกลโสดาบัน

๓. พระเอกพีชีโสดาบัน

๔. พระสกทาคามี

๕. พระอรหันต์ในปัจจุบัน

บุคคล ๕ จำพวกนี้ มีความสำเร็จในโลกนี้

บุคคล ๕ จำพวกไหนบ้าง ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ คือ

๑. พระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี

๒. พระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี

๓. พระอนาคามีผู้อสังขารปรินิพพายี

๔. พระอนาคามีผู้สสังขารปรินิพพายี

๕. พระอนาคามีผู้อุทธังโสตอกนิฏฐคามี

บุคคล ๕ จำพวกนี้ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นโสดาบัน บรรดาบุคคลผู้เป็นโสดาบันเหล่านั้น บุคคล ๕ จำพวก แรกนี้มีความสำเร็จในโลกนี้ และบุคคล ๕ จำพวกหลังนี้ละโลกนี้ไปแล้วจึงมีความสำเร็จ

อเวจจัปปสันนสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปฐมสุขสูตร
ว่าด้วยเหตุให้เกิดสุขและทุกข์ สูตรที่ ๑

[๖๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ นาลกคาม[๒] แคว้นมคธ ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อว่าสามัณฑกานิเข้าไปหาท่านถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิง ใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านว่า “ท่านสารีบุตร อะไรหนอ เป็นเหตุให้เกิดสุข อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ผู้มีอายุ การเกิดเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การไม่เกิดเป็นเหตุให้เกิดสุข เมื่อมีการเกิด ทุกข์นี้เป็นอันพึงหวังได้[๓]คือความหนาว ร้อน หิว กระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ สัมผัสไฟ ถูกตีด้วยไม้ ถูกทำร้ายด้วยศัสตรา ทั้งญาติมิตรต่างก็พากันโกรธเคืองเขา

---

[๑] **โสดาบัน** หมายถึงผู้เข้าถึงกระแสคืออริยมรรค (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๓-๖๔/๓๕๓)

[๒] **นาลกคาม** เป็นชื่อหมู่บ้านซึ่งเป็นที่เกิดของท่านพระสารีบุตร ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์ บางทีเรียก นาลันทคาม

[๓] ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ หน้า ๒๒ ในเล่มนี้

เมื่อมีการเกิด ทุกข์นี้เป็นอันพึงหวังได้ เมื่อไม่มีการเกิด สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้ คือ ความไม่หนาว ไม่ร้อน ไม่หิว ไม่กระหาย ไม่ต้องปวดอุจจาระ ไม่ต้องปวด ปัสสาวะ ไม่ต้องสัมผัสไฟ ไม่ถูกตีด้วยไม้ ไม่ถูกทำร้ายด้วยศัสตรา ทั้งญาติมิตร ก็ไม่พากันโกรธเคืองเขา

ผู้มีอายุ เมื่อไม่มีการเกิด สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้”

ปฐมสุขสูตรที่ ๕ จบ

๖. ทุติยสุขสูตร
ว่าด้วยเหตุให้เกิดสุขและทุกข์ สูตรที่ ๒

[๖๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ นาลกคาม แคว้นมคธ ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อว่าสามัณฑกานิเข้าไปหาท่านถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านว่า “ท่านสารีบุตร ในธรรมวินัยนี้ อะไรหนอเป็นเหตุให้เกิดสุข อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ผู้มีอายุ ในธรรมวินัยนี้ ความไม่ยินดีเป็นเหตุให้ เกิดทุกข์ ความยินดีเป็นเหตุให้เกิดสุข เมื่อไม่ยินดี ทุกข์นี้เป็นอันพึงหวังได้ คือ บุคคลผู้ไม่ยินดี แม้เดินอยู่ก็ไม่ประสพความสุขสำราญ บุคคลผู้ไม่ยินดี แม้ยืนอยู่ ... แม้นั่งอยู่ ... แม้นอนอยู่ ... แม้ไปสู่บ้าน ... แม้ไปสู่ป่า ... แม้ไปสู่โคนไม้ ... แม้ไปสู่เรือนว่าง ... แม้ไปสู่ที่แจ้ง ... แม้ไปสู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ไม่ประสพความสุขสำราญ

ผู้มีอายุ เมื่อไม่ยินดี ทุกข์นี้เป็นอันพึงหวังได้ เมื่อมีความยินดี สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้ คือ บุคคลผู้มีความยินดี แม้เดินอยู่ ก็ประสพความสุขสำราญ แม้ยืนอยู่ ... แม้นั่งอยู่ ... แม้นอนอยู่ ... แม้ไปสู่บ้าน ... แม้ไปสู่ป่า ... แม้ไปสู่โคนไม้ ... แม้ไปสู่เรือนว่าง ... แม้ไปสู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ... ก็ประสพความสุขสำราญ

ผู้มีอายุ เมื่อมีความยินดี สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้”

ทุติยสุขสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมนฬกปานสูตร
ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่นฬกปานนิคม สูตรที่ ๑

[๖๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงนิคมของชาวโกศลชื่อว่านฬกปานะ ประทับอยู่ที่ปลาสวัน ใกล้นฬกปานนิคมนั้น สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ประทับนั่งในวันอุโบสถนั้น ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาสิ้นหลายราตรีทีเดียว ทรงชำเลืองดูภิกษุสงฆ์ผู้นิ่งเงียบอยู่ ทรงเรียกท่านพระสารีบุตรมา ตรัสว่า

“สารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม)แล้ว เฉพาะเธอเท่านั้นที่จะอธิบายธรรมีกถาให้แจ่มแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายได้[๑] เราเมื่อยหลัง จักเอนหลัง”

ท่านพระสารีบุตรได้ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคครับสั่งให้ปูลาดสังฆาฏิทบ ๔ ชั้น บรรทมสีหไสยาสน์โดยพระปรัศว์เบื้องขวา ทรงวางพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงทำอุฏฐานสัญญา(ความกำหนดหมายว่าจะลุกขึ้น) ไว้ในพระหทัย ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลาย มากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มีวิริยะ ... ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย

ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มี วิริยะ ... ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในกาฬปักษ์(ข้างแรม)ผ่านไป ดวงจันทร์นั้น ย่อมเสื่อมจากความงาม ย่อมเสื่อมจากรัศมี ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและด้านกว้าง

ข้อที่ว่า “บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีปัญญา ทราม มักโกรธ ผูกโกรธ ปรารถนาชั่ว มีมิตรชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ” นี้เป็นความเสื่อม

ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขา พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

ผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในชุณหปักษ์(ข้างขึ้น) ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยความงาม ย่อมเจริญด้วยรัศมี ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง

ข้อที่ว่า “บุคคลผู้มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีปัญญา ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ มักน้อย มีมิตรดี เป็นสัมมาทิฏฐิ” นี้ไม่เป็นความเสื่อม

---

[๑] แปลจากประโยคบาลีว่า “ปติภาตุ ตำ สารีปุตฺต ภิกฺขูนำ ธมฺมีกถา” ซึ่งโครงสร้างประโยคเช่นนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎกหลายเล่ม และแต่ละเล่มก็มีอยู่หลายที่ มีข้อสังเกตว่าประโยคนี้ เป็นประโยคธรรมเนียมมอบ หมายงานให้แสดงธรรม โดยคำนึงถึง “ความถนัดส่วนบุคคล” เป็นหลัก ในที่นี้ทรงมอบหมายให้ท่านพระ สารีบุตรแสดง เพราะท่านมีความถนัดในเรื่องนี้ หาใช่เพราะทรงประสงค์จะยกย่องท่านเป็นพิเศษไม่

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้วตรัสชมท่านพระสารีบุตรว่า ดีละ ดีละ สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มีวิริยะ ... ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของ ผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความ เจริญเลย

สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ฯลฯ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ฯลฯ ไม่มีความเจริญเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในกาฬปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์นั้น ย่อมเสื่อมจากความงาม ย่อมเสื่อมจากรัศมี ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและด้านกว้าง

ข้อที่ว่า “บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีปัญญา ทราม มักโกรธ ผูกโกรธ ปรารถนาชั่ว มีมิตรชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ” นี้เป็นความเสื่อม

ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป ผู้นั้นพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในชุณหปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์ นั้น ย่อมเจริญด้วยความงาม ย่อมเจริญด้วยรัศมี ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง

สารีบุตร ข้อที่ว่า “บุคคลผู้มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีปัญญา ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ มักน้อย มีมิตรดี เป็นสัมมาทิฏฐิ” นี้ไม่เป็นความเสื่อม

ปฐมนฬกปานสูตรที่ ๗ จบ

๘. ทุติยนฬกปานสูตร
ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่นฬกปานนิคม สูตรที่ ๒

[๖๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ ปลาสวัน ใกล้นฬกปานนิคม สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับนั่งในวันอุโบสถนั้น ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาสิ้นหลายราตรีทีเดียว ทรงชำเลืองดูภิกษุสงฆ์ผู้นิ่งเงียบอยู่ ได้ทรงเรียกท่านพระสารีบุตรมาตรัสว่า

“สารีบุตร ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะแล้ว เฉพาะเธอเท่านั้นที่จะอธิบาย ธรรมีกถาให้แจ่มแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายได้ เราเมื่อยหลัง จักเอนหลัง”

ท่านพระสารีบุตรได้ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค รับสั่งให้ปูลาดสังฆาฏิทบ ๔ ชั้น บรรทมสีหไสยาสน์โดยพระปรัศว์เบื้องขวา ทรง วางพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงทำอุฏฐานสัญญาไว้ใน พระหทัย ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุ ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มีวิริยะ ... ไม่มีปัญญา ... ไม่มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... ไม่มีการทรงจำ ธรรม ... ไม่มีการพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ... ไม่มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ... ไม่มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความ เจริญเลย

ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มี วิริยะ ... ไม่มีปัญญา ... ไม่มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... ไม่มีการทรงจำธรรม ... ไม่มีการพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ... ไม่มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ... ไม่มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในกาฬปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเสื่อมจากความงาม ย่อมเสื่อมจากรัศมี ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและด้านกว้าง

ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญา ... มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... มีการทรงจำธรรม ... มีการพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ... มีการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ... มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

ผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญา ... มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... มีการทรงจำธรรม ... มีการพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ... มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ... มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในชุณหปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยความงาม ย่อมเจริญด้วยรัศมี ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้วตรัสชมท่านพระสารีบุตรว่า ดีละ ดีละ สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตัปปะ ... ไม่มีวิริยะ ... ไม่มีปัญญา ... ไม่มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... ไม่มีการทรงจำธรรม ... ไม่มีการพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ... ไม่

มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ... ไม่มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย

สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ฯลฯ ไม่มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือกลางวันของดวงจันทร์ในกาฬปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเสื่อมจากความงาม ย่อมเสื่อมจากรัศมี ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและด้านกว้าง

ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ ... มีโอตตัปปะ ... มีวิริยะ ... มีปัญญา ... มีการเงี่ยโสตฟังธรรม ... มีการทรงจำธรรม ... มีการพิจารณาเนื้อความ แห่งธรรม ... มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ... มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความ เจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย

ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ฯลฯ มีความไม่ประมาทในกุศลธรรม ทั้งหลาย เมื่อกลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นผ่านไป เขาพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย เปรียบเหมือนเมื่อกลางคืนหรือ กลางวันของดวงจันทร์ในชุณหปักษ์ผ่านไป ดวงจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยความงาม ย่อมเจริญด้วยรัศมี ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง

ทุติยนฬกปานสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมกถาวัตถุสูตร
ว่าด้วยกถาวัตถุ สูตรที่ ๑

[๖๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังภัตตาหาร นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนาติรัจฉานกถา[๑] ต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอำมาตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพ (๕) ภยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อันนกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตถกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาติกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องบ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องนคร (๑๘) ชนปทกถา เรื่องชนบท (๑๙) อิตถีกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) สูรกถา เรื่องคนกล้า (๒๒) วิสิขากถา เรื่องตรอก (๒๓) กุมภัฏฐานกถา เรื่องท่าน้ำ (๒๔) ปุพพเปตกถา

---

[๑] **ติรัจฉานกถา** คือถ้อยคำอันขวางทางไปสู่สวรรค์หรือนิพพาน หมายถึงเรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำมาเป็นข้อถกเถียงสนทนากัน เพราะทำให้เกิดฟุ้งซ่าน และหลงเพลินเสียเวลา (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗/๘๔)

เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๕) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๖) โลกักขายิกะ เรื่องโลก (๒๗) สมุททักขายิกะ เรื่องทะเล (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม

ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาค เสด็จออกจากที่หลีกเร้น[๑] เข้าไปยังหอฉัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรที่เธอ ทั้งหลายสนทนากันค้างไว้”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้า พระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังภัตตาหาร นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่อง โจร ฯลฯ (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่สมควรเลยที่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรมีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิตสนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอำมาตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพ (๕) ภยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อันนกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตถกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาติกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องบ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องนคร (๑๘) ชนปทกถา เรื่องชนบท (๑๙) อิตถีกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) สูรกถา เรื่องคนกล้า (๒๒) วิสิขากถา เรื่องตรอก (๒๓) กุมภัฏฐานกถา เรื่องท่าน้ำ (๒๔) ปุพพเปตกถา เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๕) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๖) โลกักขายิกะ เรื่องโลก (๒๗) สมุททักขายิกะ เรื่องทะเล (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม

ภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้

กถาวัตถุ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อัปปิจฉกถา (เรื่องความมักน้อย)
๒. สันตุฏฐิกถา (เรื่องความสันโดษ)
๓. ปวิเวกกถา (เรื่องความสงัด)
๔. อสังสัคคกถา (เรื่องความไม่คลุกคลี)
๕. วีริยารัมภกถา (เรื่องการปรารภความเพียร)
๖. สีลกถา (เรื่องศีล)
๗. สมาธิกถา (เรื่องสมาธิ)
๘. ปัญญากถา (เรื่องปัญญา)

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๐ หน้า ๑๐๖ ในเล่มนี้

๙. วิมุตติกถา (เรื่องวิมุตติ)

๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา (เรื่องความรู้ ความเห็นในวิมุตติ)

ภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายจะพึงยกกถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมากล่าว เธอทั้งหลายก็จะสามารถครอบงำเดชานุภาพของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชานุภาพของตนได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอัญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายเลย

ปฐมกถาวัตถุสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุติยกถาวัตถุสูตร
ว่าด้วยกถาวัตถุ สูตรที่ ๒

[๗๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังภัตตาหาร นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอำมาตย์ ฯลฯ (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม

ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปยังหอฉัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่เขาปูลาดไว้ ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรที่เธอ ทั้งหลายสนทนากันค้างไว้”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังภัตตาหาร นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร ฯลฯ (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่สมควรเลยที่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรมีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิตสนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา ฯลฯ (๒๘) อิติภวาภวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการนี้

ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ตนเองเป็นผู้มักน้อย และแสดงคุณของความเป็นผู้มักน้อยแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้มักน้อย และแสดงคุณของความเป็นผู้มักน้อยแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๒. ตนเองเป็นผู้สันโดษ และแสดงคุณของความสันโดษแก่ภิกษุทั้งหลายข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สันโดษ และแสดงคุณของความสันโดษแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๓. ตนเองเป็นผู้สงัด และแสดงคุณของความสงัดแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า” ภิกษุเป็นผู้สงัดและแสดงคุณของความสงัดแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๔. ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี และแสดงคุณของความเป็นผู้ไม่คลุกคลีแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้ไม่คลุกคลี และแสดงคุณของความไม่คลุกคลีแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๕. ตนเองเป็นผู้ปรารภความเพียร และแสดงคุณของการปรารภความเพียรแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร และแสดงคุณของการปรารภความเพียรแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๖. ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๗. ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๘. ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๙. ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

๑๐. ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และแสดงคุณของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ว่า “ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และแสดงคุณของความเป็นผู้

สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย” นี้เป็นฐานะที่ควรสรรเสริญ

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการนี้แล

ทุติยกถาวัตถุสูตรที่ ๑๐ จบ

ยมกวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	อวิชชาสูตร	๒.	ตัณหาสูตร
๓.	นิฏฐังคตสูตร	๔.	อเวจจัปปสันนสูตร
๕.	ปฐมสุขสูตร	๖.	ทุติยสุขสูตร
๗.	ปฐมนฬกปานสูตร	๘.	ทุติยนฬกปานสูตร
๙.	ปฐมกถาวัตถุสูตร	๑๐.	ทุติยกถาวัตถุสูตร

๓. อากังขวรรค
หมวดว่าด้วยความหวัง
๑. อากังขสูตร
ว่าด้วยความหวัง

[๗๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียก ภิกษุทั้งหลาย มาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์ สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร[๑] มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด

๑. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายใน ไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง[๒]เถิด

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑,๒ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

[๒] **เพิ่มพูนเรือนว่าง** ในที่นี้หมายถึง การเรียนกัมมัฏฐาน คือสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน แล้วเข้าไปยังเรือนว่าง นั่งอยู่ตลอดวันตลอดคืน เจริญอธิจิตตสิกขาด้วยสมถกัมมัฏฐาน เจริญอธิปัญญาสิกขา ด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๑/๓๕๗, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๖๙-๑๗๐)

๒. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานปัจจัยเภสัชชบริขาร” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายใน ไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วย วิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๓. หากภิกษุหวังว่า “เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขารของชนเหล่าใด ขอสักการะของชนเหล่านั้น พึงมี ผลมาก มีอานิสงส์มาก” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๔. หากภิกษุหวังว่า “ญาติสาโลหิต[๑]เหล่าใด ผู้ล่วงลับไปแล้ว มีจิต เลื่อมใส ระลึกถึงเรา ขอการระลึกถึงเราของญาติสาโลหิตเหล่านั้น พึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๕. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริขารตามแต่จะได้” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๖. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้อดทนต่อความหนาว ร้อน หิว กระหาย เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน ถ้อยคำหยาบคาย ร้ายกาจ พึงเป็นผู้อดกลั้นเวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกายที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่ยินดี ไม่น่าพอใจ พรากชีวิต” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๗. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้ข่มความยินดีและความยินร้าย ความยินดีและความยินร้ายไม่พึงครอบงำเรา ขอเราพึงข่มความยินดีและความยินร้ายที่เกิดขึ้นอยู่” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูน เรือนว่างเถิด

๘. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้ระงับความกลัว ความหวาดเสียวได้ ความกลัวความหวาดเสียวไม่พึงครอบงำเรา ขอเราพึงระงับความ กลัว ความหวาดเสียวที่เกิดขึ้นอยู่” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

---

[๑] **ญาติ** หมายถึง บิดามารดาของสามีและเครือญาติฝ่ายบิดามารดาของสามี หรือบิดามารดาของภรรยา และเครือญาติฝ่ายบิดามารดาของภรรยา **สาโลหิต** หมายถึงผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ ปู่หรือตา เป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๑/๓๕๘, องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๗๑-๗๔/๔๒๕)

๙. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ... เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

๑๐. หากภิกษุหวังว่า “เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน” พึงเป็นผู้ทำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายในไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่างเถิด

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สมบูรณ์ ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์ สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ทั้งหลายเถิด” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

อากังขสูตรที่ ๑ จบ

๒. กัณฏกสูตร
ว่าด้วยปฏิปักขธรรม

[๗๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี พร้อมด้วยพระสาวกผู้เป็นเถระที่มีชื่อเสียงหลายรูป คือ ท่าน พระปาละ ท่านพระอุปปาละ ท่านพระกักกฏะ ท่านพระกฬิมภะ ท่านพระนิกฏะ ท่านพระกฏิสสหะ และพระสาวกผู้เป็นเถระมีชื่อเสียงเหล่าอื่น

สมัยนั้นแล เจ้าลิจฉวีผู้มีกิตติศัพท์เลื่องลือจำนวนมากได้พากันจัดขบวน พยุหยาตราทางสถลมารค เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังป่ามหาวัน ครั้งนั้นแล ท่านพระเถระเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “เจ้าลิจฉวีผู้มีกิตติศัพท์เลื่องลือจำนวนมากได้พากันจัดขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังป่ามหาวัน ก็พระผู้มีพระภาคตรัสว่าฌานมีเสียงเป็นปฏิปักษ์ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังโคสิงคสาลวนทายวัน เป็นผู้เงียบเสียง ไม่พลุกพล่านอยู่ผาสุก” ทีนั้น พระเถระเหล่านั้นจึงเข้าไปยังโคสิงคสาลวนทายวัน เป็นผู้เงียบ เสียง ไม่พลุกพล่านอยู่ผาสุก

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปาลภิกษุไปไหน อุปปาลภิกษุไปไหน กักกฏภิกษุ กฬิมภภิกษุ นิกฏภิกษุ ปฏิสสหภิกษุไปไหน สาวกผู้เป็นเถระเหล่านั้นไปไหนหนอ”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ท่านพระเถระเหล่านั้นคิดว่า “เจ้าลิจฉวีผู้มีกิตติศัพท์เลื่องลือจำนวนมากได้พากันจัด ขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังป่ามหาวัน ก็ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าฌานมีเสียงเป็นปฏิปักษ์ ทางที่ดีเราทั้งหลายควรจะเข้าไปยัง โคสิงคสาลวนทายวัน เป็นผู้เงียบเสียง ไม่พลุกพล่าน

อยู่ผาสุก" ทีนั้น พระเถระเหล่านั้น จึงเข้าไปยังโคสิงคสาลวนทายวัน เป็นผู้เงียบเสียง ไม่พลุกพล่าน อยู่ผาสุก"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ดีละ ดีละ มหาสาวกเหล่านั้น เมื่อ ตอบให้ชัดเจน พึงตอบดังนั้น เพราะเรากล่าวว่าฌานมีเสียงเป็นปฏิปักษ์

ปฏิปักขธรรม ๑๐ ประการนี้ ปฏิปักขธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่ เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ยินดีในความสงัด
๒. การเจริญสุภนิมิต เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้เจริญอสุภนิมิต
๓. การดูมหรสพที่เป็นข้าศึก เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๔. ความใกล้ชิดมาตุคาม เป็นปฏิปักษ์ต่อพรหมจรรย์
๕. เสียง เป็นปฏิปักษ์ต่อปฐมฌาน
๖. วิตกวิจาร เป็นปฏิปักษ์ต่อทุติยฌาน
๗. ปีติ เป็นปฏิปักษ์ต่อตติยฌาน
๘. ลมอัสสาสะปัสสาสะ เป็นปฏิปักษ์ต่อจตุตถฌาน
๙. สัญญาและเวทนา เป็นปฏิปักษ์ต่อสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ
๑๐. ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นปฏิปักขธรรม

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีปฏิปักษ์อยู่เถิด (เธอทั้งหลายจงเป็นผู้หมดปฏิปักขธรรมอยู่เถิด) เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่มีปฏิปักขธรรม หมดปฏิปักขธรรมอยู่เถิด พระอรหันต์ทั้งหลายไม่มีปฏิปักขธรรม (พระอรหันต์ทั้งหลายหมด ปฏิปักขธรรม) ภิกษุทั้งหลาย พระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีปฏิปักขธรรมและหมดปฏิปักขธรรม

กัณฏกสูตรที่ ๒ จบ

๓. อิฏฐธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมที่น่าปรารถนา

[๗๓] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โภคสมบัติ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
๒. ผิวพรรณ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
๓. ความไม่มีโรค เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
๔. ศีล เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๕. พรหมจรรย์ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๖. มิตร เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๗. ความเป็นพหูสูต เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๘. ปัญญา เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๙. ธรรม[๑] เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

๑๐. สวรรค์ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก มีธรรมที่เป็นอันตราย ๑๐ ประการ คือ

๑. ความเกียจคร้าน ไม่ขยันหมั่นเพียร เป็นอันตรายต่อโภคสมบัติ

๒. การไม่ประดับตกแต่ง เป็นอันตรายต่อผิวพรรณ

๓. การทำสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะ เป็นอันตรายต่อความไม่มีโรค

๔. ความเป็นผู้มีปาปมิตร(มิตรชั่ว) เป็นอันตรายต่อศีล

๕. ความไม่สำรวมอินทรีย์ เป็นอันตรายต่อพรหมจรรย์

๖. การแกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เป็นอันตรายต่อมิตร

๗. การไม่ทำการสาธยาย เป็นอันตรายต่อความเป็นพหูสูต

๘. การไม่ฟังด้วยดี การไม่สอบถาม เป็นอันตรายต่อปัญญา

๙. การไม่ประกอบความเพียร การไม่พิจารณา เป็นอันตรายต่อธรรม

๑๐. การปฏิบัติผิด เป็นอันตรายต่อสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นอันตรายต่อธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ ยากในโลก มีธรรมที่เป็นอาหาร ๑๐ ประการ คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน เป็นอาหารของโภคสมบัติ

๒. การประดับตกแต่ง เป็นอาหารของผิวพรรณ

๓. การทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ เป็นอาหารของความไม่มีโรค

๔. ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร(มิตรดี) เป็นอาหารของศีล

---

[๑] **ธรรม** ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๓-๗๔/๓๕๙)

๕. ความสำรวมอินทรีย์ เป็นอาหารของพรหมจรรย์

๖. การไม่แกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เป็นอาหารของมิตร

๗. การทำการสาธยาย เป็นอาหารของความเป็นพหูสูต

๘. การฟังด้วยดี การสอบถาม เป็นอาหารของปัญญา

๙. การประกอบความเพียร การพิจารณา เป็นอาหารของธรรม

๑๐. การปฏิบัติชอบ เป็นอาหารของสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นอาหารของธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

อิฏฐธัมมสูตรที่ ๓ จบ

๔. วัฑฒิสูตร
ว่าด้วยความเจริญ

[๗๔] ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการ ชื่อว่าเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ ชื่อว่ามีปกติรับเอาสิ่งที่เป็นสาระ และมีปกติรับเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย

ความเจริญ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

อริยสาวก

๑. เจริญด้วยนาและสวน

๒. เจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก

๓. เจริญด้วยบุตรและภรรยา

๔. เจริญด้วยทาส กรรมกร และคนใช้

๕. เจริญด้วยสัตว์สี่เท้า

๖. เจริญด้วยศรัทธา

๗. เจริญด้วยศีล

๘. เจริญด้วยสุตะ

๙. เจริญด้วยจาคะ

๑๐. เจริญด้วยปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๑๐ ประการนี้แล จึงชื่อว่าเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติรับเอาสิ่งที่เป็นสาระ และมีปกติรับเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย

บุคคลใดในโลกนี้เจริญด้วยทรัพย์
ข้าวเปลือก บุตร ภรรยา และสัตว์สี่เท้า
บุคคลนั้นเป็นผู้มีโภคสมบัติ มียศ

ญาติมิตร และพระราชาก็ทรงยกย่อง
บุคคลใดในโลกนี้เจริญด้วยศรัทธา
ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา
บุคคลนั้น เป็นผู้คงที่ เป็นสัตบุรุษ
มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
ชื่อว่าเจริญทั้ง ๒ ประการในปัจจุบัน

วัฑฒิสูตรที่ ๔ จบ

๕. มิคสาลาสูตร[๑]
ว่าด้วยอุบาสิกาชื่อว่ามิคสาลา

[๗๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครอง อันตรวาสกถือบาตรและจีวร[๒]แล้วเข้าไปยังที่อยู่ของมิคสาลาอุบาสิกา นั่งบนอาสนะที่ ปูลาดไว้ ลำดับนั้นแล มิคสาลาอุบาสิกาได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านดังนี้ว่า

“ท่านอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า “คน ๒ คน คือ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อีกคนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มีคติเสมอเหมือนกันในสัมปรายภพ” จะพึงรู้ได้อย่างไร ท่านผู้เจริญ บิดาของดิฉันชื่อว่าปุราณะ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล งดเว้นจากเมถุน[๓]ซึ่งเป็นธรรมของชาวบ้าน ท่านถึงแก่กรรมแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าเป็นสกทาคามีบุคคลเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต

เพื่อนรักของบิดาดิฉัน ชื่อว่าอิสิทัตตะ ถึงไม่ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ถือ สทารสันโดษ(ยินดีด้วยภรรยาของตน) แม้เขาถึงแก่กรรมแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรง พยากรณ์ว่าเป็นสกทาคามีบุคคลเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต

---

[๑] ดู องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๕๐๘-๕๑๓

[๒] คำว่า “ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร” นี้ มิใช่ว่าก่อนหน้านี้ พระอานนท์มิได้นุ่งสบง มิใช่ว่า พระอานนท์ถือบาตรและจีวรไปโดยเปลือยกายส่วนบน แต่คำว่า “ครองอันตรวาสก” หมายถึงท่านผลัดเปลี่ยนสบง หรือขยับสบงที่นุ่งอยู่ให้กระชับ คำว่า “ถือบาตรและจีวร” หมายถึงถือบาตรด้วยมือ ถือจีวรด้วยกาย คือห่มจีวรแล้วอุ้มบาตรนั่นเอง เทียบ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๑๘๐, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๕๓/๑๔๓, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๓/๑๖๓, ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๖/๖๕)

[๓] **เมถุน** หมายถึงอสัทธรรมซึ่งเป็นประเวณีของชาวบ้าน มารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่ต้องทำในที่ลับ ต้องทำกันสองต่อสอง ดู วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๕/๔๒

ท่านอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า “คน ๒ คน คือคนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อีกคนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มีคติเสมอเหมือนกันในสัมปรายภพ” จะพึงรู้ได้อย่างไร”

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “น้องหญิง ข้อนี้พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ไว้แล้วอย่างนี้เหมือนกัน”

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์รับบิณฑบาต ณ ที่อยู่ของมิคสาลาอุบาสิกาแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไป ครั้นในเวลาหลังภัตตาหาร ท่านพระอานนท์กลับจากบิณฑบาต แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์ครอง อันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังที่อยู่ของมิคสาลาอุบาสิกา นั่งบนอาสนะที่ปูลาด ไว้ ลำดับนั้นแล นางได้เข้าไปหาข้าพระองค์ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามข้าพระองค์ว่า

ท่านอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า “คน ๒ คน คือคนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อีกคนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มีคติเสมอเหมือนกันในสัมปรายภพ” จะพึงรู้ได้อย่างไร ท่านผู้เจริญ บิดาของดิฉันชื่อปุราณะ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล งดเว้นจากเมถุนซึ่งเป็นธรรมของชาวบ้าน ท่านถึงแก่กรรมแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าเป็นสกทาคามีบุคคลเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต

เพื่อนรักของบิดาดิฉัน ชื่อว่าอิสิทัตตะ ถึงไม่ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ถือ สทารสันโดษ แม้เขาถึงแก่กรรมแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์ว่าเป็น สกทาคามีบุคคลเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต

ท่านอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า “คน ๒ คน คือคนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อีกคนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มีคติเสมอเหมือนกันในสัมปรายภพ” จะพึงรู้ได้อย่างไร

เมื่อมิคสาลาอุบาสิกากล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์จึงตอบว่า “น้องหญิง ข้อนี้พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างนี้เหมือนกัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ในเรื่องญาณเป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนของบุคคล ใครกันเล่าคือมิคสาลาอุบาสิกาผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่หลักแหลม มีปัญญาทึบ และใครกันเล่าคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีวิสัยที่ไม่มีอะไรขัดขวางได้[๑]

อานนท์ บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

---

[๑] ข้อความพระดำรัสนี้ พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์จะแสดงให้เห็นว่าการที่จะเปรียบเทียบตัดสินหรือวัดคุณสมบัติของบุคคลด้านการกำหนดรู้อินทรีย์แก่กล้าหรืออ่อนนั้น ไม่ใช่วิสัยของมิคสาลาอุบาสิกา หรือบุคคล ผู้ปราศจากญาณโดยทั่วไป แต่เป็นวิสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีญาณวิสัยที่ไม่มีอะไรขัดขวางได้เท่านั้น (เทียบ องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๕๑๐, องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๔๔/๑๒๕)

บุคคล ๑๐ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล และไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความเป็นผู้ทุศีลได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจด้วยการฟัง ไม่ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ[๑] และไม่ได้วิมุตติ[๒] ตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ

๒. ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความเป็นผู้ทุศีลได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

บุคคลผู้ถือประมาณ[๓]ย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า “ธรรมแม้ของบุคคลนี้ก็คือ ธรรมของอีกคนหนึ่งนั่นแล บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น เพราะเหตุไร คนหนึ่งจึงเลว คนหนึ่งจึงดี” แท้จริง การถือประมาณของผู้ถือประมาณเหล่านั้น เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน

บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น บุคคลใดเป็นผู้ทุศีล แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับความทุศีลได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร บุคคลนี้ดีกว่าและประณีตกว่าบุคคลที่กล่าวข้างต้นโน้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนี้หยั่งลงสู่อริยภูมิ ใครเล่าจะพึงรู้เหตุนั้นได้นอกจากตถาคต เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคล และอย่าถือประมาณในบุคคล เพราะบุคคลผู้ถือประมาณในบุคคลย่อมทำลายคุณวิเศษของตน ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล แต่ไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับศีลได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจด้วยการฟัง ไม่ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และไม่ได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

[๒] **ไม่ได้วิมุตติ** หมายถึงไม่ได้อรหัตตผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘)

[๓] **ถือประมาณ** ในที่นี้หมายถึงเปรียบเทียบตัดสินคุณสมบัติหรือคุณธรรมด้านเดียวกันระหว่างบุคคลหนึ่ง กับอีกบุคคลหนึ่งว่า ใครมีคุณน้อย ใครมีคุณมาก หรือใครมีคุณมากกว่า ใครมีคุณมากที่สุด (เทียบ องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๕/๓๖๐)

๔. ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล และรู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับศีลได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

บุคคลผู้ถือประมาณย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า ฯลฯ ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

๕. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีราคะจัด และไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับราคะได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจด้วยการฟัง ไม่ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และไม่ได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ

๖. ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีราคะจัด แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับราคะได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

บุคคลผู้ถือประมาณย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า ฯลฯ ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

๗. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มักโกรธ และไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความโกรธได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจด้วยการฟัง ไม่ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และไม่ได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ

๘. ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มักโกรธ แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับความโกรธได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

บุคคลผู้ถือประมาณย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า ฯลฯ ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

๙. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฟุ้งซ่าน และไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความฟุ้งซ่านได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจด้วยการฟัง ไม่ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และไม่ได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ

๑๐. ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฟุ้งซ่าน แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับความฟุ้งซ่านได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

อานนท์ บุคคลผู้ถือประมาณย่อมถือประมาณข้อนั้นว่า “ธรรมแม้ของบุคคลนี้ก็คือธรรมของอีกคนหนึ่งนั่นแล บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น เพราะเหตุไร คนหนึ่งจึงเลว คนหนึ่งจึงดี” แท้จริง การถือประมาณของผู้ถือประมาณเหล่านั้น เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน

บรรดาบุคคล ๒ คนนั้น บุคคลใดเป็นผู้ฟุ้งซ่าน แต่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติซึ่งเป็นที่ดับความฟุ้งซ่านได้สิ้นเชิงตามความเป็นจริง บุคคลนั้นทำกิจด้วยการ ฟัง ทำกิจด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ และได้วิมุตติตามเวลาอันควร บุคคลนี้ดีกว่าและประณีตกว่าบุคคลที่กล่าวข้างต้นโน้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนี้หยั่งลงสู่อริยภูมิ ใครเล่าจะพึงรู้เหตุนั้นได้นอกจากตถาคต เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ชอบถือประมาณในบุคคล และอย่าถือประมาณในบุคคล เพราะบุคคลผู้ถือประมาณในบุคคลย่อมทำลายคุณวิเศษของตน ส่วนเราหรือผู้เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้

ในเรื่องญาณเป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนของบุคคล ใครกันเล่าคือมิคสาลาอุบาสิกาผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่หลักแหลม มีปัญญาทึบ และ ใครกันเล่าคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีวิสัยที่ไม่มีอะไรขัดขวางได้

อานนท์ บุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

บุรุษชื่อว่าปุราณะเป็นผู้ประกอบด้วยศีลเช่นใด บุรุษชื่อว่าอิสิทัตตะก็เป็นผู้ประกอบด้วยศีลเช่นนั้น บุรุษชื่อว่าปุราณะจะได้รู้แม้คติของบุรุษชื่อว่าอิสิทัตตะในโลกนี้ก็หามิได้ บุรุษชื่อว่าอิสิทัตตะเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเช่นใด บุรุษชื่อว่าปุราณะก็เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเช่นนั้น บุรุษชื่อว่าอิสิทัตตะจะได้รู้แม้คติของบุรุษชื่อว่าปุราณะในโลกนี้ก็หามิได้

อานนท์ บุคคลทั้ง ๒ นี้แล เป็นผู้ต่ำกว่ากันด้วยองค์คุณคนละอย่าง อย่างนี้แล

มิคสาลาสูตรที่ ๕ จบ

๖. ตโยธัมมสูตร

ว่าด้วยธรรม ๓ ประการ

[๗๖] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ไม่พึงมีปรากฏอยู่ในโลก ตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่พึงอุบัติขึ้นในโลก ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ก็ไม่พึงรุ่งเรืองในโลก

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ชาติ (ความเกิด) ๒. ชรา (ความแก่)

๓. มรณะ (ความตาย)

ธรรม ๓ ประการนี้แล ไม่พึงมีปรากฏอยู่ในโลก ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่พึงอุบัติขึ้นในโลก ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ก็ไม่พึงรุ่งเรืองในโลก

เพราะธรรม ๓ ประการนี้ยังมีปรากฏอยู่ในโลก ฉะนั้น ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงอุบัติขึ้นในโลก ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้จึงรุ่งเรืองในโลก

๑. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละชาติ ชรา และมรณะได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ราคะ (ความกำหนัด) ๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)

๓. โมหะ (ความหลง)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละชาติ ชรา และมรณะได้

๒. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละราคะ โทสะและโมหะได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน)

๒. วิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย)

๓. สีลัพพตปรามาส(ความถือมั่นศีลพรต)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละราคะ โทสะและโมหะได้

๓. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การมนสิการโดยไม่แยบคาย

๒. การเดินทางผิด

๓. ความหดหู่แห่งจิต

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้

๔. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความหลงลืมสติ ๒. ความไม่มีสัมปชัญญะ

๓. ความฟุ้งซ่านแห่งจิต

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้

๕. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละความหลงลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ และความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ

๒. ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ

๓. ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละความหลงลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ และความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้

๖. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความฟุ้งซ่าน ๒. ความไม่สำรวม

๓. ความเป็นผู้ทุศีล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้

๗. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่ สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่มีศรัทธา ๒. ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ

๓. ความเกียจคร้าน

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้

๘. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละความไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่เอื้อเฟื้อ ๒. ความเป็นผู้ว่ายาก

๓. ความเป็นผู้มีปาปมิตร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละความไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้

๙. บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจละความไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มีปาปมิตรได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่มีหิริ ๒. ความไม่มีโอตตัปปะ

๓. ความประมาท

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๓ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจละความไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มีปาปมิตรได้

๑๐. บุคคลนี้เป็นผู้ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ เป็นผู้ประมาท บุคคลนั้น เมื่อ ประมาท จึงไม่อาจละความไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มี ปาปมิตรได้ เมื่อมีปาปมิตร จึงไม่อาจละความไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้ เมื่อเกียจคร้าน จึงไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้ เมื่อทุศีล จึงไม่อาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ เมื่อมีจิตคิดแข่งดี จึงไม่อาจละความหลงลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ และความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ เมื่อมีจิตฟุ้งซ่าน จึงไม่อาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้ เมื่อมีจิตหดหู่ จึงไม่อาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้ เมื่อมีวิจิกิจฉา จึงไม่อาจละราคะ โทสะ และโมหะได้ ครั้นละ ราคะ โทสะ และโมหะยังไม่ได้ จึงไม่อาจละชาติ ชรา และมรณะได้

๑. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละชาติ ชรา และมรณะได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ราคะ ๒. โทสะ

๓. โมหะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละชาติ ชรา และมรณะได้

๒. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละราคะ โทสะ และโมหะได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายทิฏฐิ ๒. วิจิกิจฉา

๓. สีลัพพตปรามาส

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละราคะ โทสะ และโมหะได้

๓. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การมนสิการโดยไม่แยบคาย ๒. การเดินทางผิด

๓. ความหดหู่แห่งจิต

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้

๔. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความหลงลืมสติ ๒. ความไม่มีสัมปชัญญะ

๓. ความฟุ้งซ่านแห่งจิต

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้

๕. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละความหลงลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ และความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ

๒. ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ

๓. ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละความหลง ลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ และความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้

๖. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็น พระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความฟุ้งซ่าน ๒. ความไม่สำรวม

๓. ความเป็นผู้ทุศีล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้

๗. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่มีศรัทธา ๒. ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ

๓. ความเกียจคร้าน

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้

๘. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละความไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้มีใจไม่เอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่เอื้อเฟื้อ ๒. ความเป็นผู้ว่ายาก

๓. ความเป็นผู้มีปาปมิตร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้

๙. บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มีปาปมิตรได้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ไม่มีหิริ ๒. ความเป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ

๓. ความประมาท

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๓ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มีปาปมิตรได้ (๙)

๑๐. บุคคลนี้เป็นผู้มีหิริ เป็นผู้มีโอตตัปปะ เป็นผู้ไม่ประมาท บุคคลนั้นเมื่อไม่ประมาท จึงอาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก และความเป็นผู้มีปาปมิตรได้ เมื่อมีกัลยาณมิตร จึงอาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีใจเอื้อเฟื้อ และความเกียจคร้านได้ เมื่อปรารภความเพียร จึงอาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่ สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้ เมื่อมีศีล จึงอาจละความเป็นผู้ไม่ต้องการจะเห็น พระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ต้องการจะฟังธรรมของพระอริยะ และความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ เมื่อมีจิตไม่คิดแข่งดี จึงอาจละความหลงลืมสติ ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ เมื่อมีจิตไม่ฟุ้งซ่าน จึงอาจละการมนสิการโดยไม่แยบคาย การเดินทางผิด และความหดหู่แห่งจิตได้ เมื่อมีจิตไม่หดหู่ จึงอาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้ เมื่อไม่มีวิจิกิจฉา จึงอาจละราคะ โทสะ และ โมหะได้ ครั้นละราคะ โทสะ และโมหะ ได้แล้ว จึงอาจละชาติ ชรา และมรณะได้

ตโยธัมมสูตรที่ ๖ จบ

๗. กากสูตร

ว่าด้วยอสัทธรรมของกา

[๗๗] ภิกษุทั้งหลาย กาประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการ

อสัทธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	มักกำจัด	๒.	คะนอง
๓.	ทะเยอทะยาน	๔.	กินจุ
๕.	หยาบช้า	๖.	ไม่มีกรุณา
๗.	อ่อนแอ	๘.	มักร้อง
๙.	หลงลืมสติ	๑๐.	สั่งสม

กาประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการนี้แล ฉันใด

ภิกษุชั่วประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

อสัทธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	มักกำจัด[๑]	๒.	คะนอง
๓.	ทะเยอทะยาน	๔.	ฉันจุ
๕.	หยาบช้า	๖.	ไม่มีกรุณา
๗.	อ่อนแอ	๘.	มักเรียกร้อง
๙.	หลงลืมสติ	๑๐.	สั่งสม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษชั่วประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการนี้แล

กากสูตรที่ ๗ จบ

๘. นิคัณฐสูตร

ว่าด้วยอสัทธรรมของพวกนิครนถ์

[๗๘] ภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์ประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการ

อสัทธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	ไม่มีศรัทธา	๒.	ทุศีล
๓.	ไม่มีหิริ	๔.	ไม่มีโอตตัปปะ
๕.	ไม่ภักดีต่อสัตบุรุษ	๖.	ยกตนข่มท่าน
๗.	สละคืนความยึดมั่นถือมั่นด้วยทิฏฐิของตนได้ยาก		
๘.	เป็นคนลวงโลก	๙.	ปรารถนาชั่ว
๑๐.	เป็นมิจฉาทิฏฐิ		

ภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์ประกอบด้วยอสัทธรรม ๑๐ ประการนี้แล

นิคัณฐสูตรที่ ๘ จบ

---

[๑] **มักกำจัด** ในที่นี้หมายถึงกำจัดคุณความดีของผู้อื่น ชอบใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๗/๓๖๐)

๙. อาฆาตวัตถุสูตร
ว่าด้วยอาฆาตวัตถุ

[๗๙] ภิกษุทั้งหลาย อาฆาตวัตถุ(เหตุผูกอาฆาต) ๑๐ ประการนี้

อาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า

๑. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์[๑]แก่เรา
๒. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชนแก่เรา
๓. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชนแก่เรา
๔. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชนแก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๕. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชนแก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๖. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชนแก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๗. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๘. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๙. ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๑๐. โกรธในเหตุอันไม่ควร[๒]

ภิกษุทั้งหลาย อาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการนี้แล

อาฆาตวัตถุสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อาฆาตปฏิวินยสูตร
ว่าด้วยอุบายกำจัดอาฆาต

[๘๐] ภิกษุทั้งหลาย อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๑๐ ประการนี้

อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า

๑. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน
๒. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน
๓. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

---

[๑] **สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์** ในที่นี้หมายถึงความพินาศ เสียหาย ไม่เจริญ (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๘๘-๘๙/๑๕๕)

[๒] ดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๗/๖๕๙

๔. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๕. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๖. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๗. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๘. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๙. ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๑๐. ไม่โกรธในเหตุอันไม่ควร

ภิกษุทั้งหลาย อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๑๐ ประการนี้แล

อาฆาตปฏิวินยสูตรที่ ๑๐ จบ

อากังขวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	อากังขสูตร	๒.	กัณฏกสูตร
๓.	อิฏฐธัมมสูตร	๔.	วัฑฒิสูตร
๕.	มิคสาลาสูตร	๖.	ตโยธัมมสูตร
๗.	กากสูตร	๘.	นิคัณฐสูตร
๙.	อาฆาตวัตถุสูตร	๑๐.	อาฆาตปฏิวินยสูตร

๔. เถรวรรค

หมวดว่าด้วยพระเถระ

๑. วาหุนสูตร

ว่าด้วยพระวาหุนะ

[๘๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ฝั่งสระคัคคราโบกขรณี เขตกรุง จัมปา ครั้งนั้นแล ท่านพระวาหุนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร จึงได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตทรงสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากธรรม เท่าไรหนอ จึงมีพระหทัยปราศจากแดน[๑]อยู่ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า วาหุนะ ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากธรรม ๑๐ ประการ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากรูป จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๒. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากเวทนา จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๓. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากสัญญา จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๔. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากสังขาร จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๕. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากวิญญาณ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๖. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากชาติ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๗. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากชรา จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๘. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากมรณะ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๙. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากทุกข์ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่
๑๐. ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากกิเลส จึงมีใจปราศจากแดนอยู่

วาหุนะ ตถาคตสลัด ปราศจาก หลุดพ้นจากธรรม ๑๐ ประการนี้ จึงมีใจปราศจากแดนอยู่ เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกปุณฑริกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นจากน้ำ ไม่ติดอยู่กับน้ำ ฉะนั้น

วาหุนสูตรที่ ๑ จบ

๒. อานันทสูตร
ว่าด้วยพระอานนท์

[๘๒] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

อานนท์

๑. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่มีศรัทธา จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

---

[๑] **แดน** ในที่นี้หมายถึงกิเลส (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๑-๘๓/๓๖๑)

๒. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ทุศีล จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ใน ธรรมวินัยนี้

๓. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้มีสุตะน้อย จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๔. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ว่ายาก จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๕. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้มีปาปมิตร(มิตรชั่ว) จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้

๖. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้เกียจคร้าน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๗. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้หลงลืมสติ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๘. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่สันโดษ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๙. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ปรารถนาชั่ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๑๐. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ(เห็นผิด) จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

อานนท์ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

อานนท์

๑. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีศรัทธา จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๒. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีศีล จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม วินัยนี้

๓. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๔. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ว่าง่าย จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม วินัยนี้

๕. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร(มิตรดี) จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๖. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๗. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีสติตั้งมั่น จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

๘. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้สันโดษ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม วินัยนี้

๙. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มักน้อย จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม วินัยนี้

๑๐. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ(เห็นชอบ) จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

อานนท์ เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

อานันทสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปุณณิยสูตร
ว่าด้วยพระปุณณิยะ

[๘๓] ครั้งนั้น ท่านพระปุณณิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระธรรมเทศนาของพระตถาคตแจ่มแจ้งในบางคราว แต่ในบางคราว กลับไม่แจ่มแจ้ง

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณิยะ ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่เข้าไปหา ธรรมเทศนาของตถาคตจึงไม่แจ่มแจ้ง แต่เมื่อใด ภิกษุมีศรัทธาและเข้าไปหา เมื่อนั้น ธรรมเทศนาของตถาคตจึงแจ่มแจ้ง

ปุณณิยะ ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธาและเข้าไปหา แต่ไม่เข้าไปนั่งใกล้ ... เข้าไปนั่งใกล้ แต่ไม่สอบถาม ... สอบถาม แต่ไม่เงี่ยโสตฟังธรรม เงี่ยโสตฟังธรรม แต่ไม่ทรงจำธรรมไว้ ... ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ แต่ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ ... พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ แต่ไม่รู้อรรถ ไม่รู้ธรรม ไม่ปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม รู้อรรถ รู้ธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว แต่ไม่มี วาจางาม ไม่เจรจาถ้อยคำไพเราะประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวยไม่ หยาบคาย ให้รู้ความหมายได้ มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะประกอบด้วยวาจา ชาวเมืองที่สละสลวยไม่หยาบคาย ให้รู้ความหมายได้ แต่ไม่ชี้แจงให้เพื่อนพรหมจารีเห็นชัด ไม่ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ไม่เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ไม่ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ธรรมเทศนาของตถาคตจึงไม่แจ่มแจ้ง

ปุณณิยะ แต่เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา ๑ เข้าไปหา ๑ เข้าไปนั่งใกล้ ๑ สอบถาม ๑ เงี่ยโสตฟังธรรม ๑ ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ ๑ พิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ ๑ เป็นผู้รู้อรรถรู้

ธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ มีวาจา งาม เจราจาถ้อยคำไพเราะประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวยไม่หยาบคาย ให้รู้ ความหมายได้ ๑ ชี้แจงให้เพื่อนพรหมจารีเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ๑ เมื่อนั้น ธรรมเทศนา ของตถาคตจึงแจ่มแจ้ง

ปุณณิยะ ธรรมเทศนาของตถาคตประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึง แจ่มแจ้งโดยแท้

ปุณณิยสูตรที่ ๓ จบ

๔. พยากรณสูตร
ว่าด้วยการพยากรณ์อรหัตตผล

[๘๔] ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์อรหัตตผลว่า “เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ[๑]เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป[๒]” พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ย่อมซักถาม สอบถาม ไล่เลียงภิกษุนั้น ภิกษุนั้นผู้ถูกพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ซักถาม สอบถาม ไล่เลียงอยู่ ย่อมถึงความเป็นคนเปล่า ความไม่มีคุณ ความ ไม่เจริญ ความพินาศ ทั้งความไม่เจริญและความพินาศ

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงพยากรณ์อรหัตตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดซึ่ง ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า

๑. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักโกรธ มีใจถูกความโกรธกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความโกรธกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

---

[๑] **กิจที่ควรทำ** ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์และการอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๓/๒๐๓)

[๒] **ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป** หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความสิ้นกิเลสอีกต่อไป เพราะพุทธศาสนาถือว่าการบรรลุอรหัตตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๓/๒๐๓)

๒. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักผูกโกรธ มีใจถูกความผูกโกรธกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความผูกโกรธกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๓. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักลบหลู่ มีใจถูกความลบหลู่กลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความลบหลู่กลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๔. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักตีเสมอ มีใจถูกความตีเสมอกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็ การถูกความตีเสมอกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๕. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความริษยา มีใจถูกความริษยากลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความริษยากลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๖. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักตระหนี่ มีใจถูกความตระหนี่กลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความตระหนี่กลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๗. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มักโอ้อวด มีใจถูกความโอ้อวดกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความโอ้อวดกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๘. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีมายา มีใจถูกมายากลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกมายากลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๙. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว มีใจถูกความปรารถนาชั่วกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกความปรารถนาชั่วกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๑๐. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลงลืมสติ ถึงความหยุดชงักเสียในระหว่างที่จะบรรลุคุณวิเศษชั้นสูง เพราะได้บรรลุคุณวิเศษชั้นต่ำ” ก็การถึงความหยุดชงักเสียในระหว่างนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

ผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ไม่ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

พยากรณสูตรที่ ๔ จบ

๕. กัตถีสูตร
ว่าด้วยการกล่าวโอ้อวดว่าได้บรรลุคุณวิเศษ

[๘๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาจุนทะอยู่ที่สหชาติวัน แคว้นเจตี ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาจุนทะได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหาจุนทะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ชอบกล่าวโอ้อวดในการได้บรรลุคุณวิเศษว่า “เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าทุติยฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าตติยฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าจตุตถฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอากาสานัญจายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าวิญญาณัญจายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอากิญจัญญายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธก็ได้ ออกก็ได้”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ย่อมซักถาม สอบถาม ไล่เลียงภิกษุนั้น ภิกษุนั้นถูกพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ซักถาม สอบถาม ไล่เลียงอยู่ ย่อมถึงความเป็นคนเปล่า ความไม่มีคุณ ความไม่เจริญ ความพินาศ ทั้งความไม่เจริญและความพินาศ

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า

“เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงเป็นผู้ชอบกล่าวโอ้อวดในการบรรลุคุณวิเศษว่า “เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ ฯลฯ เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธก็ได้ ออกก็ได้”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดซึ่งภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า

๑. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ทำศีลให้ขาด ให้ทะลุ ให้ด่าง ให้พร้อย ไม่ชอบทำต่อเนื่อง ไม่ประพฤติต่อเนื่องในศีลทั้งหลาย ท่านผู้นี้เป็นผู้ทุศีลตลอดกาลนาน” ก็ความเป็นผู้ทุศีลนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๒. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีความประพฤติไม่สมควร” ก็ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธานี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๓. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีสุตะน้อย มีความประพฤติไม่สมควร” ก็ความเป็นผู้มี สุตะน้อยนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๔. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ว่ายาก มีความประพฤติไม่สมควร” ก็ความเป็นผู้ว่ายาก นี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๕. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปาปมิตร” ก็ความเป็นผู้มีปาปมิตรนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๖. “ท่านผู้นี้เป็นผู้เกียจคร้าน” ก็ความเป็นผู้เกียจคร้านนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๗. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลงลืมสติ” ก็ความเป็นผู้หลงลืมสตินี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๘. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลอกลวงโลก” ก็ความเป็นผู้หลอกลวงโลกนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๙. “ท่านผู้นี้เป็นผู้เลี้ยงยาก” ก็ความเป็นผู้เลี้ยงยากนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๑๐. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาทราม” ก็ความเป็นผู้มีปัญญาทรามนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

ผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสหายพึงกล่าวกับสหายอย่างนี้ว่า “สหาย เมื่อใด ท่านมีกิจจำเป็นที่ต้องใช้ทรัพย์ ท่านควรบอกให้เราทราบ เราจะให้ทรัพย์แก่ท่าน” สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เมื่อมีกิจบางอย่างที่จำเป็นต้องใช้ทรัพย์เกิดขึ้น จึงบอกกับสหายอย่างนี้ว่า “สหาย เราต้องการใช้ทรัพย์ ขอท่านจงให้ทรัพย์แก่เรา” สหายนั้นก็ตอบอย่างนี้ว่า “สหาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้” สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเมื่อขุดลงไป ณ ที่ตรงนั้น ก็ไม่พบทรัพย์ เขาจึงกล่าวขึ้นอย่างนี้ว่า “สหาย ท่านได้พูดเหลาะแหละไร้สาระกับเราว่า” “ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้” สหายนั้นจึงกล่าว อย่างนี้ว่า “สหาย เราหาได้พูดเหลาะแหละไร้สาระกับท่านไม่ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้เถิด” สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเมื่อขุดลงไป ณ ที่ตรงนั้น ก็ยังไม่ พบทรัพย์ จึงกล่าวขึ้นอย่างนี้ว่า “สหาย ท่านได้พูดเหลาะแหละไร้สาระกับเราว่า “ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้” เขาจึงกล่าวขึ้นอย่างนี้ว่า “สหาย เราหาได้พูดเหลาะแหละ ไร้สาระกับท่านไม่ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้” สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเมื่อขุดลงไป ณ ที่ตรงนั้น ก็ไม่พบทรัพย์อีก จึงพูดขึ้นอย่างนี้ว่า “สหาย ท่านได้พูดเหลาะแหละไร้สาระกับเราว่า “ท่านจงขุดลงไป ณ ที่ตรงนี้” สหายนั้นก็พูดตอบอย่างนี้ว่า “สหาย เราหาได้พูดเหลาะแหละไร้สาระกับท่านไม่ แต่เราเองนี้แล ถึงความ เป็นผู้มีสติฟั่นเฟือน ที่มิได้กำหนดรู้ด้วยใจ” แม้ฉันใด

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ชอบกล่าวโอ้อวดในการบรรลุคุณวิเศษว่า “เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าทุติยฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าตติยฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าจตุตถฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอากาสานัญจายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าวิญญาณัญจายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอากิญจัญญายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธก็ได้ ออกก็ได้”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ย่อมซักถาม สอบถาม ไล่เลียงภิกษุนั้น ภิกษุนั้นถูกพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่นซักถาม สอบถาม ไล่เลียงอยู่ ย่อมถึงความเป็นคนเปล่า ความไม่มีคุณ ความไม่เจริญ ความพินาศ ทั้งความไม่เจริญและความพินาศ

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงเป็นผู้ชอบกล่าวโอ้อวดในการบรรลุคุณ วิเศษว่า “เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ ฯลฯ เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธก็ได้ ออกก็ได้”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดซึ่งภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า

๑. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ทำศีลให้ขาด ให้ทะลุ ให้ด่าง ให้พร้อย ไม่ชอบทำต่อเนื่อง ไม่ประพฤติต่อเนื่องในศีลทั้งหลาย ท่านผู้นี้เป็นผู้ทุศีลตลอดกาลนาน” ก็ความเป็นผู้ทุศีลนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๒. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ไม่มีศรัทธา” ก็ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธานี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๓. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีสุตะน้อย มีความประพฤติไม่สมควร” ก็ความเป็นผู้มีสุตะ น้อยนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๔. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ว่ายาก” ก็ความเป็นผู้ว่ายากนี้แล เป็นความเสื่อมใน พระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๕. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปาปมิตร” ก็ความเป็นผู้มีปาปมิตรนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๖. “ท่านผู้นี้เป็นผู้เกียจคร้าน” ก็ความเป็นผู้เกียจคร้านนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๗. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลงลืมสติ” ก็ความเป็นผู้หลงลืมสตินี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๘. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลอกลวงโลก” ก็ความเป็นผู้หลอกลวงโลกนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๙. “ท่านผู้นี้เป็นผู้เลี้ยงยาก” ก็ความเป็นผู้เลี้ยงยากนี้แล เป็นความเสื่อม ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๑๐. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาทราม” ก็ความเป็นผู้มีปัญญาทรามนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

ผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ไม่ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

กัตถีสูตรที่ ๕ จบ

๖. อธิมานสูตร
ว่าด้วยความสำคัญผิด

[๘๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหากัสสปะได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหากัสสปะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์อรหัตตผลว่า “เรา รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่น เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่นซักถาม สอบถาม ไล่เลียงภิกษุนั้น ภิกษุนั้นถูกพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ซักถาม สอบถาม ไล่เลียงอยู่ ย่อมถึงความเป็นคนเปล่า ความไม่มีคุณ ความ ไม่เจริญ ความพินาศ ทั้งความไม่เจริญและความพินาศ

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงพยากรณ์อรหัตตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติ สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดซึ่งภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้มี

ความสำคัญผิด สำคัญผิดโดยสัตย์จริง มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้ถึงว่าได้ถึง มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้ทำว่าได้ทำ มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้บรรลุว่าได้บรรลุ ย่อมพยากรณ์อรหัตตผลด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป"

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า "เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงมีความสำคัญผิด สำคัญผิดโดยสัตย์จริง เพราะอาศัยสิ่งที่ยังไม่ได้บรรลุ มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้ถึงว่าได้ถึง มีความสำคัญในสิ่งยังไม่ได้ทำว่าได้ทำ มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้บรรลุว่าได้บรรลุ ย่อมพยากรณ์อรหัตตผลด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป"

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ใส่ใจถึงภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้นี้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศ พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำได้ คล่อง ปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ เพราะฉะนั้น ท่านผู้นี้จึงมีความสำคัญผิด สำคัญผิดโดยสัตย์จริง มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้ถึงว่าได้ถึง มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้ทำว่าได้ทำ มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้บรรลุว่าได้บรรลุ ย่อมพยากรณ์อรหัตตผล ด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป"

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดซึ่งภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า

๑. "ท่านผู้นี้เป็นผู้มีอภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) มีใจถูกอภิชฌากลุ้มรุมอยู่โดยมาก" ก็การถูกอภิชฌากลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๒. "ท่านผู้นี้เป็นผู้มีพยาบาท(ความคิดร้าย) มีใจถูกพยาบาทกลุ้มรุมอยู่โดยมาก" ก็การถูกพยาบาทกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๓. "ท่านผู้นี้เป็นผู้มีถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) มีใจถูกถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมาก" ก็การถูกถีนมิทธะกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๔. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีอุทธัจจะ(ความฟุ้งซ่าน) มีใจถูกอุทธัจจะกลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกอุทธัจจะกลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๕. “ท่านผู้นี้เป็นผู้มีวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) มีใจถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุมอยู่โดยมาก” ก็การถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุมนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๖. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการงาน[๑] ยินดีในการงาน หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการงาน” ก็ความเป็นผู้ชอบการงานนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๗. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการพูดคุย ยินดีในการพูดคุย หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการพูดคุย” ก็ความเป็นผู้ชอบการพูดคุยนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๘. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการนอนหลับ ยินดีในการนอนหลับ หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ” ก็ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๙. “ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่ ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่ หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่” ก็ความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่นี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

๑๐. “ท่านผู้นี้เป็นผู้หลงลืมสติ ถึงความหยุดชงักเสียในระหว่างที่จะบรรลุคุณวิเศษชั้นสูง เพราะได้บรรลุคุณวิเศษชั้นต่ำ” ก็การถึงความหยุดชงักเสียในระหว่างนี้แล เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว

ผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ไม่ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุนั้นแล ละธรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้

---

[๑] **การงาน** ในที่นี้หมายถึงงานนวกรรม คือ การก่อสร้างต่าง ๆ เช่น การก่อสร้างวิหารเป็นต้น ความเป็นผู้ยินดี แต่การก่อสร้างที่ถือว่าเป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยนี้ เพราะทำให้ละเลยต่อการบำเพ็ญคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๐๕, องฺ.ฉกฺก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๔-๑๕/๑๑๘)

อธิมานสูตรที่ ๖ จบ

๗. นัปปิยสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความรัก

[๘๗] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงปรารภกาฬกภิกษุ รับสั่งเรียกภิกษุ ทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ชอบก่ออธิกรณ์[๑] ไม่สรรเสริญการระงับอธิกรณ์ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ชอบก่ออธิกรณ์ ไม่สรรเสริญการระงับอธิกรณ์ นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ[๒] เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ภิกษุไม่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ไม่สรรเสริญการสมาทานการศึกษา แม้การที่ภิกษุไม่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ไม่สรรเสริญการสมาทานการศึกษา นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ภิกษุเป็นผู้ปรารถนาชั่ว ไม่สรรเสริญการกำจัดความปรารถนาชั่ว แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารถนาชั่ว ไม่สรรเสริญการกำจัดความปรารถนาชั่ว นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ไม่สรรเสริญการกำจัดความโกรธ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ไม่สรรเสริญการกำจัดความโกรธ นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. ภิกษุเป็นผู้มักลบหลู่ ไม่สรรเสริญการกำจัดความลบหลู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มักลบหลู่ ไม่สรรเสริญการกำจัดความลบหลู่ นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

---

[๑] **อธิกรณ์** ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ ๔ อย่าง คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเรื่องวินัย (๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ (๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับ อาบัติและการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ (๔) กิจจาธิกรณ์ กิจสงฆ์ต่าง ๆ เช่น ให้อุปสมบท หรือให้ผ้ากฐินเป็นต้น (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๕/๑๒)

[๒] **ความเป็นสมณะ** ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญสมณธรรม (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๗/๓๖๒)

๖. ภิกษุเป็นผู้มักโอ้อวด ไม่สรรเสริญการกำจัดความโอ้อวด แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มักโอ้อวด ไม่สรรเสริญการกำจัดความโอ้อวด นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๗. ภิกษุเป็นผู้มีมายา ไม่สรรเสริญการกำจัดมายา แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีมายา ไม่สรรเสริญการกำจัดมายา นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๘. ภิกษุเป็นผู้ไม่พิจารณาธรรม ไม่สรรเสริญการพิจารณาธรรม แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่พิจารณาธรรม ไม่สรรเสริญการพิจารณาธรรม นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๙. ภิกษุเป็นผู้ไม่หลีกเร้น[๑] ไม่สรรเสริญการหลีกเร้น แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่หลีกเร้น ไม่สรรเสริญการหลีกเร้น นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๑๐. ภิกษุไม่เป็นผู้ปฏิสันถารเพื่อนพรหมจารี ไม่สรรเสริญผู้ปฏิสันถาร แม้การที่ภิกษุไม่เป็นผู้ปฏิสันถารเพื่อนพรหมจารี ไม่สรรเสริญผู้ปฏิสันถาร นี้เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ความปรารถนาพึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุเช่นนี้อย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายจะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา” ก็จริง ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายก็ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาเห็นบาปอกุศลธรรมที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนความปรารถนาพึงเกิดขึ้นแก่ม้าโง่อย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร มนุษย์ทั้งหลายจะตั้งเราไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ให้กินอาหารสำหรับม้าอาชาไนย และปฏิบัติต่อเราเหมือนอย่างม้าอาชาไนย” ก็จริง ถึงอย่างนั้น มนุษย์ทั้งหลายก็ไม่ตั้งม้านั้นไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ไม่ให้กินอาหารสำหรับม้าอาชาไนย และไม่ปฏิบัติอย่างที่ปฏิบัติต่อม้าอาชาไนย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมนุษย์ผู้รู้ ทั้งหลายพิจารณา เห็นความโอ้อวด ความโกง ความไม่ซื่อตรง ความ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๐ หน้า ๑๐๖ ในเล่มนี้

คดที่ม้านั้นยังละ ไม่ได้ ฉันใด ความปรารถนาพึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุเช่นนี้อย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร เพื่อน พรหมจารีทั้งหลายจะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา” ก็จริง ถึงอย่างนั้น เพื่อน พรหมจารีทั้งหลาย ก็ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย พิจารณาเห็นบาปอกุศลธรรมที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้ ฉันนั้น

ว่าด้วยการไม่ก่ออธิกรณ์

๑. ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นผู้ชอบก่ออธิกรณ์ สรรเสริญการระงับอธิกรณ์ แม้การที่ภิกษุไม่เป็นผู้ชอบก่ออธิกรณ์ สรรเสริญการระงับอธิกรณ์ นี้เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ภิกษุเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา สรรเสริญการสมาทานการศึกษา แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา สรรเสริญการสมาทานการศึกษา นี้เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ภิกษุเป็นผู้มักน้อย สรรเสริญการกำจัดความปรารถนา แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มักน้อย สรรเสริญการกำจัดความปรารถนา นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. ภิกษุเป็นผู้ไม่มักโกรธ สรรเสริญการกำจัดความโกรธ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่มักโกรธ สรรเสริญการกำจัดความโกรธ นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. ภิกษุเป็นผู้ไม่ลบหลู่ สรรเสริญการกำจัดความลบหลู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ลบหลู่ สรรเสริญการกำจัดความลบหลู่ นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด สรรเสริญการกำจัดความโอ้อวด แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด สรรเสริญการกำจัดความโอ้อวด นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๗. ภิกษุเป็นผู้ไม่มีมายา สรรเสริญการกำจัดมายา แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ไม่มีมายา สรรเสริญการกำจัดมายา นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๘. ภิกษุเป็นผู้พิจารณาธรรม สรรเสริญการพิจารณาธรรม แม้การที่ภิกษุเป็นผู้พิจารณาธรรม สรรเสริญการพิจารณาธรรม นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๙. ภิกษุเป็นผู้หลีกเร้น สรรเสริญการหลีกเร้น แม้การที่ภิกษุเป็นผู้หลีกเร้น สรรเสริญการหลีกเร้น นี้เป็นธรรมที่เป็นไป ฯลฯ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๑๐. ภิกษุเป็นผู้ปฏิสันถารเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย สรรเสริญผู้ปฏิสันถาร แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปฏิสันถาร สรรเสริญผู้ปฏิสันถารนี้ เป็นธรรมที่เป็นไป เพื่อความเป็นที่รัก เพื่อความเป็นที่เคารพ เพื่อความยกย่อง เพื่อ ความเป็นสมณะ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ความปรารถนาจะไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุเช่นนี้อย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร เพื่อน พรหมจารีทั้งหลาย จะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา” ก็จริง ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายก็ยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาเห็นบาปอกุศลธรรมที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนความปรารถนาไม่เกิดขึ้นแก่ม้าอาชาไนยตัวเจริญอย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร มนุษย์ทั้งหลาย จะตั้งเราไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ให้เรากินอาหารสำหรับม้าอาชาไนย และปฏิบัติต่อเราอย่างที่ปฏิบัติต่อม้าอาชาไนย” ก็จริง ถึงอย่างนั้น มนุษย์ทั้งหลายก็ตั้งม้านั้นไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ให้กินอาหารสำหรับม้าอาชาไนย และปฏิบัติอย่างที่ปฏิบัติต่อม้าอาชาไนย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมนุษย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาเห็นความโอ้อวด ความโกง ความไม่ซื่อตรง ความคดที่ม้านั้นละได้แล้ว ฉันใด ความปรารถนาไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุเช่นนี้อย่างนี้ว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายจะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา” ก็จริง ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายก็ยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาเห็นบาปอกุศลธรรมที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว ฉันนั้น

นัปปิยสูตรที่ ๗ จบ

๘. อักโกสกสูตร
ว่าด้วยโทษของการด่า

[๘๘] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดด่าบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวโทษพระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๐ อย่าง

ความพินาศ ๑๐ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ

๒. เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว

๓. สัทธรรม[๑]ย่อมไม่ผ่องแผ้ว

---

[๑] **สัทธรรม** ในที่นี้หมายถึงไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๘/๓๖๒)

๔. มีความสำคัญว่าได้บรรลุสัทธรรม

๕. ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์

๖. ต้องอาบัติเศร้าหมองกองใดกองหนึ่ง

๗. เป็นโรคเรื้อรัง

๘. ถึงความวิกลจริตมีจิตฟุ้งซ่าน

๙. หลงลืมสติมรณภาพ

๑๐. หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดด่าบริภาษเพื่อนพรหมจารี กล่าวโทษพระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๐ อย่าง

อักโกสกสูตรที่ ๘ จบ

๙. โกกาลิกสูตร
ว่าด้วยภิกษุชื่อว่าโกกาลิกะ

[๘๙] ครั้งนั้นแล โกกาลิกภิกษุเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ลุอำนาจความปรารถนาชั่ว”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โกกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตร และโมคคัลลานะ เป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกภิกษุก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคทรงเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ ทรงมีพระพุทธพจน์ที่ข้าพระองค์เชื่อถือได้ก็จริง ถึงอย่างนั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ยังเป็นผู้ปรารถนาชั่ว ลุอำนาจความปรารถนาชั่ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โกกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออย่ากล่าว อย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

แม้ครั้งที่ ๓ โกกาลิกภิกษุก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคทรงเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ ทรงมีพระพุทธพจน์ที่ข้าพระองค์เชื่อถือได้ก็จริง ถึงอย่างนั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ยังเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ลุอำนาจความปรารถนาชั่ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โกกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

ครั้งนั้น โกกาลิกภิกษุลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำ ประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อโกกาลิกภิกษุหลีกไปไม่นาน ร่างกายก็มีตุ่มขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดเกิดขึ้นทั่วร่าง ตุ่มเหล่านั้นโตเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด แล้วก็โตเท่าเมล็ดถั่วเขียว โตเท่าเมล็ดถั่วดำ โตเท่าเมล็ดพุทรา โตเท่าเมล็ดกระเบา โตเท่าผล มะขามป้อม โตเท่าผลมะตูมอ่อน โตเท่าผลมะตูมแก่ แล้วก็แตกเยิ้มหนองและเลือดหลั่งไหลออกมา ได้ทราบว่าโกกาลิกภิกษุนั้นนอนบนใบตอง เหมือนปลากินยาพิษ

ครั้งนั้นแล ตุทิปัจเจกพรหม[๑]เข้าไปหาโกกาลิกภิกษุถึงที่อยู่ ยืนอยู่กลาง อากาศกล่าวกับโกกาลิกภิกษุว่า “ท่านโกกาลิกะ ท่านจงทำจิตให้เลื่อมใสในท่าน พระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเถิด เพราะท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

โกกาลิกภิกษุถามว่า “ผู้มีอายุ ท่านเป็นใคร”

ตุทิปัจเจกพรหมตอบว่า “เราเป็นตุทิปัจเจกพรหม”

โกกาลิกภิกษุถามว่า “ผู้มีอายุ ท่านได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า เป็นอนาคามีแล้วมิใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น ไฉนท่านจึงมาที่นี้อีก ท่านจงเห็นว่าความผิดนี้ของท่านมีอยู่เถิด”

ลำดับนั้น ตุทิปัจเจกพรหม จึงได้กล่าวกับโกกาลิกภิกษุด้วยคาถาว่า

ผรุสวาจา(คำหยาบ)เป็นเหมือนผึ่ง
เครื่องตัดตนของคนพาลผู้กล่าวคำชั่ว
ย่อมเกิดที่ปากของคนพาล
ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน
หรือติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ
ผู้นั้นชื่อว่าสั่งสมความผิดไว้ด้วยปาก
ย่อมไม่ประสบความสุข เพราะความผิดนั้น
การปราชัยด้วยทรัพย์
ในการเล่นการพนันจนหมดตัวนี้
เป็นความผิดเพียงเล็กน้อย
แต่การที่บุคคลมีใจประทุษร้าย
ในบุคคลผู้ดำเนินไปดีแล้วนี้เท่านั้น

---

[๑] **ตุทิปัจเจกพรหม** คือ พระตุทิเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ของพระโกกาลิกะ ซึ่งบรรลุอนาคามิผลแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๙/๓๖๕)

เป็นความผิดมากกว่า

บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจอันชั่วติเตียนพระอริยะ

ย่อมเข้าถึงนรกสิ้น ๑๓๖,๐๐๐ นิรัพพุทกัป[๑]

กับอีก ๕ อัพพุทกัป

ครั้งนั้น โกกาลิกภิกษุได้มรณภาพด้วยอาพาธนั้นเองแล้วไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

ครั้นปฐมยามผ่านไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมมีวรรณะงามยิ่ง ทำพระเชตวัน วิหารทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้วไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในท่านพระ สารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะ พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้นท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลดังนี้แล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง

ครั้นราตรีนั้นผ่านไป พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ ทั้งหลาย คืนนี้เมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมมีวรรณะงามยิ่ง ทำ พระเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ไหว้แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้วไปเกิดใน ปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะ” ภิกษุทั้งหลาย ครั้นท้าวสหัมบดีพรหมกล่าวดังนี้แล้ว ไหว้เรา ทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก ประมาณอายุในปทุมนรกนั้นยากที่จะนับได้ว่า “ประมาณเท่านี้ปี ประมาณ ๑๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปีเท่านี้”

ภิกษุทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์พอจะยกอุปมาได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ได้ ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “ภิกษุ หนึ่งเกวียนเมล็ดงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี[๒] ล่วงไปแล้ว ๑๐๐,๐๐๐ ปี บุรุษจึงนำเมล็ดงาออกจากเกวียนนั้นหนึ่งเมล็ด เมล็ดงา

---

[๑] **นิรัพพุทกัป** เป็นจำนวนกัปที่ใช้สังขยา(การกำหนดนับ)จำนวนสูง (ตามนัย องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๙/๓๖๖) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๓ หน้า ๕๙๑ ให้ความหมายว่า เท่ากับ ๑ มี ๐ ตามหลัง ๖๓ ตัว บ้างว่า ๑๐๐ ล้าน

[๒] ๔ กุฑุวะ หรือ ปสตะ (ฟายมือ) เป็น ๑ ปัตถะ (กอบ)
๔ ปัตถะ เป็น ๑ อาฬหกะ

หนึ่งเกวียนของชาวโกศลซึ่งมีอัตรา ๒๐ ขารี นั้นจะพึงหมดไปโดยทำนองนี้เร็วกว่า แต่ว่า ๑ อัพพุทนรก[๑] หาหมดไปไม่ ๒๐ อัพพุทนรก เป็น ๑ นิรัพพุทนรก ๒๐ นิรัพพุทนรก เป็น ๑ อพัพพนรก ๒๐ อพัพพนรก เป็น ๑ อุหหนรก ๒๐ อุหหนรก เป็น ๑ อัฏฏนรก ๒๐ อัฏฏนรก เป็น ๑ กุมุทนรก ๒๐ กุมุทนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก ๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปปลนรก ๒๐ อุปปลนรก เป็น ๑ ปุณฑริกนรก ๒๐ ปุณฑริกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก ภิกษุโกกาลิกภิกษุไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ผรุสวาจาเป็นเหมือนผึ่ง
เครื่องตัดตนของคนพาลผู้กล่าวคำชั่ว
ย่อมเกิดที่ปากของคนพาล
ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน
หรือติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ
ผู้นั้นชื่อว่าสั่งสมความผิดไว้ด้วยปาก
ย่อมไม่ประสบความสุข เพราะความผิดนั้น
การปราชัยด้วยทรัพย์
ในการเล่นการพนันจนหมดตัวนี้
เป็นความผิดเพียงเล็กน้อย
แต่การที่บุคคลมีใจประทุษร้าย

---

๔ อาฬหกะ	เป็น ๑ โทณะ
๔ โทณะ	เป็น ๑ มาณิกา
๔ มาณิกา	เป็น ๑ ขารี
๒๐ ขารี	เป็น ๑ วาหะ
๒๐ วาหะ	เป็น ๑ ธารณะ
๑๐ ธารณะ	เป็น ๑ ปละ
๑๐๐ ปละ	เป็น ๑๒ ตุลา
๒๐ ตุลา	เป็น ๑ ภาระ

(อภิธา.ฎีกา (บาลี) คาถา ๔๘๐-๔๘๔)

[๑] อัพพุทนรก นิรัพพุทนรก อพัพพนรก อุหหนรก อฏฏนรก กุมุทนรก โสคันธิกนรก อุปปลนรก ปุณฑริกนรก ปทุมนรก ทั้งหมดนี้ อยู่ในอเวจีมหานรก เป็นนรกเล็กอยู่ในนรกใหญ่ ไม่มีภูมิเป็นของตนเอง แต่เป็นที่ซึ่งสัตว์จะต้องรับกรรม เช่น อัพพุทนรก เป็นสถานที่ทรมานสัตว์โดยการนับชิ้นเนื้อเป็นเครื่องบอก ระยะเวลาในการทรมานสัตว์ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๘๙/๓๖๖)

ในบุคคลผู้ดำเนินไปดีแล้วนี้เท่านั้น
เป็นความผิดมากกว่า
บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจอันชั่วติเตียนพระอริยะ
ย่อมเข้าถึงนรกสิ้น ๑๓๖,๐๐๐ นิรัพพุทกัป
กับอีก ๕ อัพพุทกัป

โกกาลิกสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ขีณาสวพลสูตร[๑]
ว่าด้วยกำลังของพระขีณาสพ

[๙๐] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า

“สารีบุตร ภิกษุขีณาสพมีกำลังเท่าไร จึงปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุขีณาสพมีกำลัง ๑๐ ประการ จึงปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

กำลัง ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพในพระธรรมวินัยนี้เห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แม้ข้อที่สังขาร ทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุขีณาสพที่ภิกษุขีณาสพอาศัยปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๒. กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แม้ข้อที่กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุขีณาสพที่ภิกษุขีณาสพอาศัยปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๓. จิตของภิกษุขีณาสพเป็นธรรมชาติน้อมไป โน้มไป โอนไป ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ ปราศจากเงื่อนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง แม้ข้อที่จิตของภิกษุขีณาสพเป็นธรรมชาติน้อมไป โน้มไป โอนไป ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ ปราศจากเงื่อนธรรมอันเป็น

---

[๑] ดู องฺ.อฏฺ□ก. (ไทย) ๒๓/๒๘/๒๗๖-๒๗๘

ที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุขีณาสพ ที่ภิกษุขีณาสพอาศัยปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๔. สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่ สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุขีณาสพ ที่ภิกษุขีณาสพอาศัยปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลาย ว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๕. สัมมัปปธาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ...

๖. อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ...

๗. อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ...

๘. พละ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ...

๙. โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ...

๑๐. มรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว [แม้ข้อที่ มรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุขีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุขีณาสพ ที่ภิกษุขีณาสพอาศัยปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลาย ว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุขีณาสพมีกำลัง ๑๐ ประการนี้แล จึงปฏิญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

ขีณาสวพลสูตรที่ ๑๐ จบ

เถรวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	วาหุนสูตร	๒.	อานันทสูตร
๓.	ปุณณิยสูตร	๔.	พยากรณสูตร
๕.	กัตถีสูตร	๖.	อธิมานสูตร
๗.	นัปปิยสูตร	๘.	อักโกสกสูตร
๙.	โกกาลิกสูตร	๑๐.	ขีณาสวพลสูตร

๕. อุปาสกวรรค

หมวดว่าด้วยอุบาสก

๑. กามโภคีสูตร

ว่าด้วยกามโภคีบุคคล[๑]

[๙๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกคหบดี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดี ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีดังนี้ว่า

คหบดี กามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

กามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๒. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๓. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ

๔. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรม และไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๕. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๖. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ

๗. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข และไม่ แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

---

[๑] **กามโภคีบุคคล** หมายถึงผู้บริโภคกาม, ผู้ครองเรือน, คฤหัสถ์ (องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๕/๒๙๓)

๘. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๙. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ แต่เป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น

๑๐. กามโภคีบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญา เป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น

บรรดากามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกนั้น กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรติเตียนโดย ๓ สถาน คือ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรติเตียนโดย สถานที่ ๒ นี้ว่า “ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๓ นี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๓ สถานนี้ (๑)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถาน ควรสรรเสริญโดยสถานเดียว คือ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวนี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถานนี้ แต่ควรสรรเสริญ โดยสถานเดียวนี้ (๒)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญนี้ ควรติเตียนโดยสถานเดียว ควรสรรเสริญโดย ๒ สถาน คือ ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถาน ที่ ๑ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “แจกจ่ายทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานนี้ (๓)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข และไม่ แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียว ควรติเตียนโดย ๓ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวนี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์

โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข” ควร ติเตียนโดยสถานที่ ๓ นี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวนี้ ควรติเตียนโดย ๓ สถานนี้ (๔)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่ แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถาน ควรติเตียนโดย ๒ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควร ติเตียนโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถานนี้ (๕)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญนี้ ควรสรรเสริญโดย ๓ สถาน ควรติเตียนโดยสถานเดียว คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควร ติเตียนโดยสถานเดียวนี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๓ นี้ว่า “แจกจ่าย ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลผู้บริโภคกามคุณนี้ ควรสรรเสริญ โดย ๓ สถานนี้ ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ (๖)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรสรรเสริญ โดยสถานเดียว ควรติเตียนโดย ๒ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวนี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควรติเตียนโดยสถาน ที่ ๑ นี้ว่า “ไม่บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรติเตียนโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวนี้ ควรติเตียน โดย ๒ สถานนี้ (๗)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถาน ควรติเตียนโดยสถานเดียว คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถาน ที่ ๒ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ว่า “ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานนี้ ควรติเตียน โดยสถานเดียวนี้ (๘)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มี

ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้นนี้ ควรสรรเสริญโดย ๓ สถาน ควรติเตียนโดยสถานเดียว คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรสรรเสริญโดยสถาน ที่ ๓ นี้ว่า “แจกจ่าย ทำบุญ” ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ว่า “เป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์ เหล่านั้น” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๓ สถานนี้ ควรติเตียนโดยสถานเดียวนี้ (๙)

กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์ เหล่านั้นนี้ ควรสรรเสริญโดย ๔ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ นี้ว่า “แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด” ควรสรรเสริญโดย สถานที่ ๒ นี้ว่า “บำรุงตนให้เป็นสุข” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๓ นี้ว่า “แจกจ่าย ทำบุญ” ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๔ นี้ว่า “ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น” คหบดี กามโภคีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๔ สถานนี้ (๑๐)

คหบดี กามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

บรรดากามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และ แจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้นนี้ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นหัวหน้า สูงส่ง ล้ำเลิศ เปรียบเหมือนนมสดที่เกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจากนมส้ม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส ชาวโลกเรียกว่า เลิศกว่านมส้มเป็นต้น เหล่านั้น ฉันใด บรรดากามโภคีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโภคีบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุง ตนให้เป็นสุข และแจกจ่ายทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้นนี้ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นหัวหน้า สูงส่ง ล้ำเลิศ ฉันนั้นเหมือนกัน

กามโภคีสูตรที่ ๑ จบ

๒. ภยสูตร
ว่าด้วยภัยเวร

[๙๒] ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดี ดังนี้ว่า

คหบดี เมื่อใด อริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการได้แล้ว ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดา[๑] ๔ ประการ และเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญายธรรม[๒]ด้วยปัญญาแล้ว เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นเมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า “เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุคติ และวินิบาต[๓]สิ้นแล้ว เป็นโสดาบัน[๔] ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ[๕] ในวันข้างหน้า”

อริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสพภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกขโทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสพภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกขโทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ อย่างนี้

๒. บุคคลผู้ลักทรัพย์ ...

๓. บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม ...

๔. บุคคลผู้พูดเท็จ ...

๕. บุคคลผู้เสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย[๖]อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เพราะการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นปัจจัย จึงประสพภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง ต้องเสวยทุกขโทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมไม่ประสพภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกขโทมนัส

---

[๑] **องค์เครื่องบรรลุโสดา** ในที่นี้หมายถึงคุณสมบัติของพระโสดาบัน (สำ.ม.อ. (บาลี) ๓/๔๗๘/๓๐๗)

[๒] **อริยญายธรรม** หมายถึงมรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๑-๙๒/๓๖๗)

[๓] **อบาย ทุคติ วินิบาต** ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวพจน์ของนรก (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐)

[๔] **โสดาบัน** หมายถึงผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะคำว่า โสตะ เป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐)

[๕] **สัมโพธิ** ในที่นี้หมายถึงมรรค ๓ เบื้องสูง (สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค) (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒, องฺ.ติก.ฏีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๕)

[๖] **สุราและเมรัย** หมายถึง สุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขนม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราใส่เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องดองดอกไม้ (๒) เครื่องดองผลไม้ (๓) เครื่อง ดองน้ำอ้อย (๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๗-๑๘)

ทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ อย่างนี้

อริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการ เป็นอย่างนี้แล

อริยสาวกประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า "แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค"

๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า "พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน"

๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า "พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก"

๔. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะใคร่ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ

อริยสาวกประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญายธรรมด้วยปัญญา เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้พิจาณาเห็นอย่างนี้ว่า "เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป[๑] คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี

---

[๑] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๕๖๗, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑/๙๓, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๓๗๐, ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๘๘/๑๙๐

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี
กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีความเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้
เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
เพราะภพดับ ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงดับ
กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีความดับด้วยอาการอย่างนี้"

อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญายธรรมด้วยปัญญา เป็นอย่างนี้แล

เมื่อใด อริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการนี้ ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการนี้ และเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญายธรรมนี้แลด้วยปัญญาแล้ว เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า "เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบายทุคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เป็น โสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า"

ภยสูตรที่ ๒ จบ

๓. กิงทิฏฐิกสูตร
ว่าด้วยคำถามเกี่ยวกับทิฏฐิ[๑]

---

[๑] **ทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงลัทธิ คือคติความเชื่อถือหรือความคิดเห็น (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒)

[๙๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคหบดี ได้ออกจาก กรุงสาวัตถีแต่ยังวัน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขณะนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีได้มีความคิดว่า “ยังไม่ใช่เวลาที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพราะพระองค์ยังทรงหลีกเร้น[๑] อยู่ ยังไม่ใช่เวลาที่จะเยี่ยมเยือนภิกษุทั้งหลายผู้อบรมจิต เพราะภิกษุเหล่านั้น ยังหลีกเร้นอยู่ ทางที่ดี เราควรจะเข้าไปยังอารามของอัญเดียรถีย์ปริพาชก”

ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปยังอารามของพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก สมัยนั้นแล พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก กำลังร่วมประชุมกัน ส่งเสียงเอ็ดอึง นั่งสนทนากันถึงติรัจฉานกถามีประการต่าง ๆ ได้เห็นท่านอนาถบิณฑิกคหบดีผู้กำลัง เดิน มาจากที่ไกล จึงชวนกันให้หยุดว่า “จงเงียบเสียงเถิด ท่านทั้งหลายอย่าได้ส่งเสียง เลย อนาถบิณฑิกคหบดีคนนี้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังเดินมายังอาราม อนาถบิณฑิกคหบดีนี้เป็นสาวกคนหนึ่งบรรดาคฤหัสถ์ผู้นุ่งห่มผ้าขาวของพระสมณโคดม ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี พวกเขาชอบเสียงเบา ถูกฝึกให้มีเสียงเบา กล่าวชมผู้พูดเสียงเบา ทำอย่างไร เขาทราบว่าบริษัท[๒] เงียบเสียง ก็จะสำคัญว่าควรเข้าหา”

ครั้นแล้ว อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นจึงพากันนิ่งเงียบ ลำดับนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปหาอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นจึงถามว่า “คหบดี ขอท่านจงบอกเถิด พระสมณโคดมมีทิฏฐิอย่างไร”

อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ทราบทิฏฐิทั้งหมดของพระผู้มีพระภาคเลย”

“เอาเถิดท่านคหบดี ตามที่ท่านว่า ท่านไม่ทราบทิฏฐิทั้งหมดของพระสมณโคดม ขอท่านจงบอกเถิด พวกภิกษุมีทิฏฐิอย่างไร”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ทราบทิฏฐิทั้งหมดของภิกษุทั้งหลายเลย”

“เอาเถิดท่านคหบดี ตามที่ท่านว่า ท่านไม่ทราบทิฏฐิทั้งหมดของพระสมณโคดม ทั้งไม่ทราบทิฏฐิทั้งหมดของพวกภิกษุอย่างนี้ ท่านจงบอกเถิด ท่านมีทิฏฐิอย่างไร”

“ท่านผู้เจริญ ไม่ยากที่ข้าพเจ้าจะบอกทิฏฐิของข้าพเจ้าว่ามีทิฏฐิอย่างใด เชิญท่านทั้งหลายบอกทิฏฐิของตนก่อนเถิด ไม่ยากที่ข้าพเจ้าจักบอกทิฏฐิของข้าพเจ้าว่ามีทิฏฐิอย่างใดในภายหลัง”

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๐ หน้า ๑๐๗ ในเล่มนี้

[๒] **บริษัท** คือ หมู่, คณะ, ที่ประชุม, ประชุมชน เช่น พุทธบริษัท ๔ แต่ในที่นี้หมายถึงหมู่คณะของพวก อัญเดียรถีย์ปริพาชก

เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกคนหนึ่งได้กล่าวกับอนาถบิณฑิกคหบดีว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

ปริพาชกคนหนึ่งกล่าวกับอนาถบิณฑิกคหบดีว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

แม้ปริพาชกอีกคนหนึ่งก็กล่าวกับอนาถบิณฑิกคหบดีว่า “โลกมีที่สุด ... ” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “โลกไม่มีที่สุด ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “ชีวะ[๑]กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “หลังจากตายแล้วตถาคต[๒]เกิดอีก ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ...” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เมื่อปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว อนาถบิณฑิกคหบดีจึงได้กล่าวว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ท่านผู้ใดกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ทิฏฐิของท่านผู้นี้เกิดขึ้นเพราะการมนสิการโดยไม่แยบคายของตนเป็นเหตุ หรือเพราะคำพูดของผู้อื่นเป็นเหตุ ก็ทิฏฐินี้แล เกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเท่านั้นที่ท่านผู้นี้ติดแล้ว เข้าถึงแล้ว

แม้ท่านผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ทิฏฐิของท่านผู้นี้เกิดขึ้นเพราะการมนสิการโดยไม่แยบคายของตนเป็นเหตุ หรือเพราะคำพูดของผู้อื่นเป็นเหตุ ก็ทิฏฐินี้แล เกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเท่านั้นที่ท่านผู้นี้ติดแล้ว เข้าถึงแล้ว

แม้ท่านผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า “คหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจาก ตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ทิฏฐิของท่านผู้นี้เกิดขึ้นเพราะการมนสิการโดยไม่แยบคายเป็นเหตุ หรือเพราะคำพูดของผู้อื่นเป็นเหตุ ก็ทิฏฐินี้แล เกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ถูก

---

[๑] **ชีวะ** ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะหรืออาตมัน (ตามนัย อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๙)

[๒] **ตถาคต** ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่นใช้มาก่อนพุทธกาล หมายถึงอัตตา (อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงสัตว์ (เทียบ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๐๘)

ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเท่านั้นที่ท่านผู้นี้ติดแล้ว เข้าถึงแล้ว”

เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้นจึงได้กล่าวว่า “คหบดี เราทั้งหมดบอกทิฏฐิของตนแล้ว ขอท่านจงบอกเถิด ท่านมีทิฏฐิอย่างไร”

“ท่านผู้เจริญ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นข้าพเจ้า มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

“คหบดี สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัย เกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเท่านั้น ที่ท่านเองติดแล้ว เข้าถึงแล้ว”

“ท่านผู้เจริญ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัย ปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นข้าพเจ้าได้เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งสิ่งนั้นอย่างยอดเยี่ยม ตามความเป็นจริง”

เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอตก ก้มหน้า ซบเซา โต้ตอบไม่ได้ อนาถบิณฑิกคหบดีทราบว่าปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอตก ก้มหน้า ซบเซา โต้ตอบไม่ได้ จึงลุกจากที่นั่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเรื่องที่สนทนาปราศรัยกับอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นแด่พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบทุกประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อย่างนั้นแหละ คหบดี ท่านสามารถข่มโมฆบุรุษเหล่านั้นได้อย่างแนบเนียนตามกาลอันควร โดยชอบธรรม”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงชี้แจงให้อนาถบิณฑิกคหบดีเห็นชัด ชวนใจ ให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว อนาถบิณฑิกคหบดีก็ลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้วหลีกไป

เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดีหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ในธรรมวินัยนี้ แม้ภิกษุนั้นก็พึงข่มพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกได้อย่างแนบเนียน โดยชอบธรรมอย่างนี้ เหมือนอนาถบิณฑิกคหบดีข่มได้แล้ว”

กิงทิฏฐิกสูตรที่ ๓ จบ

๔. วัชชิยมาหิตสูตร
ว่าด้วยวัชชิยมาหิตคหบดี

[๙๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ริมฝั่งสระคัคคราโบกขรณี เขตกรุงจำปา ครั้งนั้น วัชชิยมาหิตคหบดีออกจากกรุงจำปาแต่ยังวัน เพื่อเฝ้า พระผู้มีพระภาค ได้มีความคิดว่า

"ยังไม่ใช่เวลาที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพราะพระองค์ยังทรงหลีกเร้นอยู่ ยังไม่ใช่เวลาที่จะเยี่ยมเยือนภิกษุทั้งหลายผู้อบรมจิต เพราะภิกษุเหล่านั้นยังหลีกเร้นอยู่ ทางที่ดี เราควรจะเข้าไปยังอารามของอัญเดียรถีย์ ปริพาชก"

ครั้งนั้นแล วัชชิยมาหิตคหบดีเข้าไปยังอารามของพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก สมัยนั้นแล พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกกำลังร่วมประชุมกัน ส่งเสียงเอ็ดอึง นั่งสนทนากันถึงติรัจฉานกถา[๑]มีประการต่าง ๆ ได้เห็นวัชชิยมาหิตคหบดีผู้กำลังเดินมาจากที่ไกล จึงชวนกันให้หยุดว่า "จงเงียบเสียงเถิด ท่านทั้งหลายอย่าได้ส่งเสียงเลย วัชชิยมาหิตคหบดีคนนี้เป็นสาวกของพระสมณโคดม กำลังเดินมายังอาราม วัชชิยมาหิตคหบดีนี้ เป็นสาวกคนหนึ่งบรรดาคฤหัสถ์ผู้นุ่งห่มผ้าขาวของพระสมณโคดม ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงจำปา พวกเขาชอบเสียงเบา ถูกฝึกให้มีเสียงเบา กล่าวชมผู้พูดเสียงเบา ทำอย่างไร เขาทราบว่าบริษัท[๒] เงียบเสียง ก็จะสำคัญว่าควรเข้าหา"

ครั้นแล้ว อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นจึงพากันนิ่งเงียบ ลำดับนั้น วัชชิยมาหิตคหบดีเข้าไปหาอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศัยพอเป็นที่ บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น จึงถามว่า

"คหบดี นัยว่า พระสมณโคดมทรงติเตียนตบะทั้งหมด กล่าวโทษผู้มีตบะ เลี้ยงชีพเศร้าหมอง[๓]โดยส่วนเดียว จริงหรือ"

วัชชิยมาหิตคหบดีตอบว่า "ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงติเตียนตบะทั้งหมดก็หามิได้ จะได้กล่าวโทษผู้มีตบะทุกคนผู้เลี้ยงชีพเศร้าหมองโดยส่วนเดียวก็หามิได้ พระผู้มีพระภาคทรงติเตียนตบะที่ควรติเตียน สรรเสริญตบะที่ควรสรรเสริญ เมื่อทรงติเตียนสิ่งที่ควรติเตียน สรรเสริญสิ่งที่ควรสรรเสริญ จึงชื่อว่าวิภัชชวาที(มีปกติ ตรัสจำแนก) ในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคมิใช่เอกังสวาที(มีปกติตรัสโดยส่วนเดียว)"

เมื่อวัชชิยมาหิตคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกคนหนึ่งจึงได้กล่าวกับวัชชิยมาหิตคหบดีดังนี้ว่า "ประเดี๋ยวก่อน คหบดี พระสมณโคดมผู้ที่ท่านสรรเสริญ เป็นผู้แนะนำในทางฉิบหาย[๔] เป็นผู้ไม่มีบัญญัติ[๕]"

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๙ หน้า ๑๕๐ ในเล่มนี้

[๒] ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๙๓ หน้า ๒๑๖ ในเล่มนี้

[๓] **เลี้ยงชีพเศร้าหมอง** ในที่นี้หมายถึงประกอบทุกกรกิริยา ดำรงชีวิตอย่างฝืดเคือง ทรมานตนให้ลำบาก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๔/๓๖๗)

[๔] **เป็นผู้แนะนำในทางฉิบหาย** ในที่นี้หมายถึงให้สัตว์ถึงความพินาศ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๔/๓๖๗)

[๕] **เป็นผู้ไม่มีบัญญัติ** หมายถึงไม่สามารถบัญญัติอะไร หรือบัญญัตินิพพานที่ไม่สามารถจะเห็นประจักษ์ได้ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๔/๓๖๗)

“ท่านผู้เจริญ แม้ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ากล่าวกับท่านทั้งหลายโดยชอบธรรม พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า “นี้กุศล นี้อกุศล” พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงบัญญัติกุศลและอกุศลอย่างนี้ จึงชื่อว่าทรงมีบัญญัติ มิใช่ผู้ทรงแนะนำในทางฉิบหาย ไม่ใช่ผู้ไม่มี บัญญัติ”

เมื่อวัชชิยมาหิตคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกทั้งหลายพากันนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอตก ก้มหน้า ซบเซา โต้ตอบไม่ได้ วัชชิยมาหิตคหบดีทราบว่าปริพาชกเหล่านั้น นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอตก ก้มหน้า ซบเซา โต้ตอบไม่ได้ จึงลุกจากที่นั่ง เข้าไปเฝ้าพระ ผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเรื่องที่สนทนา ปราศัยกับอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นแด่พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบทุกประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อย่างนั้นแหละ คหบดี ท่านสามารถข่มโมฆบุรุษเหล่านั้นได้อย่างแนบเนียนตามกาลอันควร โดยชอบธรรม เราไม่กล่าวตบะทั้งหมดว่า “ควรบำเพ็ญหรือไม่ควรบำเพ็ญ” เราไม่กล่าวการสมาทานทั้งหมดว่า “ควรสมาทาน หรือไม่ควรสมาทาน” เราไม่กล่าวความมุ่งมั่น[๑]ทั้งหมดว่า “ควรมุ่งมั่น หรือไม่ควรมุ่งมั่น” เราไม่กล่าวการสละคืนทั้งหมดว่า “ควรสละคืน หรือไม่ควร สละคืน” เราไม่กล่าวความหลุดพ้นทั้งหมดว่า “ควรหลุดพ้น หรือไม่ควรหลุดพ้น”

ตบะใด เมื่อบุคคลบำเพ็ญอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรม ทั้งหลาย เสื่อมไป ตบะเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ไม่ควรบำเพ็ญ” ส่วนตบะใด เมื่อบุคคลบำเพ็ญอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น ตบะเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ควรบำเพ็ญ”

การสมาทานใด เมื่อบุคคลสมาทานอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป การสมาทานเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ไม่ควรสมาทาน” ส่วน การสมาทานใด เมื่อบุคคลสมาทานอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป กุศลธรรม ทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น การสมาทานเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ควรสมาทาน”

ความมุ่งมั่นใด เมื่อบุคคลมุ่งมั่นอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป ความมุ่งมั่นเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ไม่ควรมุ่งมั่น” ส่วนความมุ่งมั่นใด เมื่อบุคคลมุ่งมั่นอยู่ อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น ความมุ่งมั่นเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ควรมุ่งมั่น”

การสละคืนใด เมื่อบุคคลสละคืนอยู่ อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป การสละคืนเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ไม่ควรสละคืน” ส่วนการสละคืนใด เมื่อบุคคลสละคืนอยู่ อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น การสละคืนเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ควรสละคืน”

---

[๑] **มุ่งมั่น** หมายถึงทำความเพียรเป็นหลักใหญ่ (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๓๙๔/๔๔๐) ได้แก่สัมมัปปธาน ๔ (องฺ. จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๘๔-๘๕)

ความหลุดพ้นใด เมื่อบุคคลหลุดพ้นอยู่ อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรม เสื่อมไป ความหลุดพ้นเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ไม่ควรหลุดพ้น” ส่วนความหลุดพ้นใด เมื่อบุคคลหลุดพ้นอยู่ อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น ความหลุดพ้นเช่นนั้น เรากล่าวว่า “ควรหลุดพ้น”

ลำดับนั้นแล วัชชิยมาหิตคหบดีผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถาแล้วจึงลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ แล้วหลีกไป

เมื่อวัชชิยมาหิตคหบดีหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งเรียกภิกษุ ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีธุลีคือกิเลสในนัยน์ตาน้อยตลอดกาลนาน แม้ภิกษุนั้นก็พึงข่มอัญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายได้อย่างแนบเนียน โดยชอบธรรมอย่างนี้เหมือนวัชชิยมาหิตคหบดีข่มได้แล้ว”

วัชชิยมาหิตสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุตติยสูตร
ว่าด้วยอุตติยปริพาชกทูลถามพระผู้มีพระภาค

[๙๕] ครั้งนั้นแล อุตติยปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคดม โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อุตติยะ ข้อว่า “โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราไม่ตอบ”

“ท่านพระโคดม โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือ”

“อุตติยะ แม้ข้อว่า “โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราก็ไม่ตอบ”

“ท่านพระโคดม โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจาก ตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือ[๑]”

“อุตติยะ แม้ข้อว่า “โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก “... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราก็ไม่ตอบ”

---

[๑] เทียบดูเนื้อความนี้พร้อมทั้งเชิงอรรถในข้อ ๙๓ หน้า ๒๑๗ ในเล่มนี้

“ท่านถูกข้าพเจ้าถามว่า “ท่านพระโคดม โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือหนอ” ก็กล่าวว่า “อุตติยะ ข้อว่า “โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราไม่ตอบ”

เมื่อถูกถามว่า “ท่านพระโคดม โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่ จริงหรือ” ก็กล่าวว่า “อุตติยะ แม้ข้อว่า “โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราก็ไม่ตอบ”

เมื่อถูกถามว่า “ท่านพระโคดม โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคต เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริงหรือ” ก็กล่าวว่า “อุตติยะ แม้ข้อว่า “โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” นี้เราก็ไม่ตอบ” ท่านพระโคดมจะตอบในทางไหน”

“อุตติยะ เราแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง”

“ข้อที่ท่านพระโคดมได้ทรงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และ โทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้งนั้น ก็จักเป็นเหตุให้สัตว์โลกทั้งหมดหรือกึ่งหนึ่ง หรือสามส่วนออกไปจากทุกข์ได้หรือ”

เมื่ออุตติยปริพาชกทูลถามอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งเสีย

ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์มีความคิดอย่างนี้ว่า “อุตติยปริพาชกอย่าได้มีมิจฉาทิฏฐิอย่างนี้เลยว่า “พระสมณโคดมถูกเราถามปัญหาเฉพาะหน้าทั้งหมด ย่อมเลี่ยง ไม่ทรงวิสัชนา หรือไม่สามารถวิสัชนาแน่นอน” เพราะมิจฉาทิฏฐินั้น จะพึง เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนานแก่เธอ”

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์จึงกล่าวกับอุตติยปริพาชกว่า “อุตติยะผู้มีอายุ ถ้าเช่นนั้น เราจักอุปมาแก่ท่าน บุคคลผู้รู้บางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้อรรถแห่งภาษิตได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนนครของพระราชาที่ตั้งอยู่ชายแดน นครนั้นมีป้อมมั่นคง มีกำแพงและประตูมั่นคง มีประตูเดียว นายประตูในนครนั้น เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา ห้ามคนที่ไม่รู้จัก ให้คนที่รู้จักเข้าไปได้ เขาเดินเลียบไปตามทางเลียบกำแพงโดยรอบนครนั้น ไม่เห็นที่ต่อกำแพงหรือช่องกำแพงโดยที่สุดแม้เพียงช่องที่แมว ออกได้ และเขาก็ไม่มีความรู้อย่างนี้ว่า “สัตว์มีจำนวนเท่านี้เข้ามายังนครนี้ หรือออกไปจาก

นครนี้" โดยที่แท้ เขามีความรู้ในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า "สัตว์ใหญ่ ๆ บางเหล่า ที่เข้ามายังนครนี้ หรือออกไปจากนครนี้ทั้งหมด เข้ามาหรือออกไปทางประตูนี้" แม้ฉันใด

พระตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มิได้ทรงมีความขวนขวายอย่างนี้ว่า "สัตว์โลก ทั้งหมดหรือกึ่งหนึ่ง หรือสามส่วนจักออกจากทุกข์ได้" โดยที่แท้ พระตถาคตทรงมีพระญาณในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า "สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ออกไปแล้ว กำลังออกไป หรือจักออกไปจากโลก สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดละนิวรณ์ ๕ ประการที่เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ เป็นเครื่องทอนกำลังปัญญา เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริงแล้วจึงออกไป กำลังออกไป หรือจักออกไปจากโลก อย่างนี้" ท่านอุตติยะ ก็เพราะท่านได้ทูลถามปัญหานั้นกับพระผู้มีพระภาคด้วยเหตุอย่างอื่น ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงตอบปัญหานั้นแก่ท่าน"

อุตติยสูตรที่ ๕ จบ

๖. โกกนุทสูตร
ว่าด้วยโกกนุทปริพาชกถามพระอานนท์

[๙๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ ตโปทาราม เขตกรุงราชคฤห์ ได้ลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง เข้าไปยังแม่น้ำตโปทาเพื่อเอาน้ำลูบตัว เสร็จแล้วกลับขึ้นมา ครองผ้าผืนเดียว ยืนผึ่งตัวอยู่ แม้โกกนุทปริพาชกก็ลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง ได้ไปยัง แม่น้ำตโปทาเพื่อเอาน้ำลูบตัว เห็นท่านพระอานนท์เดินมาแต่ที่ไกลจึงถามว่า "ท่านเป็นใคร อยู่ที่นี้"

ท่านพระอานนท์ตอบว่า "ผู้มีอายุ เราเป็นภิกษุ"

"เป็นภิกษุพวกไหน"

"พวกสมณศากยบุตร"

"หากท่านจะให้โอกาสแก้ปัญหา ข้าพเจ้าจะขอถามข้อข้องใจบางอย่างกับท่าน"

"เชิญถามเถิด เราฟังแล้วจักแก้"

"ท่านมีทิฏฐิ[๑]อย่างนี้หรือว่า "โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

"ผู้มีอายุ เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลย ว่า "โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

"ท่านมีทิฏฐิอย่างนี้หรือว่า "โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

"เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลยว่า "โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

"ท่านมีทิฏฐิอย่างนี้หรือว่า "โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีก ก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙๓ หน้า ๒๑๖ ในเล่มนี้

"ผู้มีอายุ เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลยว่า "โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับ สรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

"ถ้าเช่นนั้น ท่านก็ไม่รู้ ไม่เห็นละซิ"

"ผู้มีอายุ เราไม่รู้ ไม่เห็น ก็หามิได้ เรารู้อยู่ เห็นอยู่"

"ท่านเมื่อถูกข้าพเจ้าถามว่า "ท่านมีทิฏฐิอย่างนี้หรือว่า "โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง" ก็กล่าวว่า "ผู้มีอายุ เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลยว่า "โลกเที่ยง นี้ เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

เมื่อถูกถามว่า "ท่านมีทิฏฐิอย่างนี้หรือว่า "โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง" ก็กล่าวว่า "ผู้มีอายุ เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลยว่า "โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

เมื่อถูกถามว่า "ท่านมีทิฏฐิอย่างนี้หรือว่า "โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง" ก็กล่าวว่า "ผู้มีอายุ เรามิได้มีทิฏฐิอย่างนั้นเลย "โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคน ละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

เมื่อถูกถามว่า "ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่รู้ไม่เห็นละซิ" ก็กล่าวว่า "ผู้มีอายุ เราไม่รู้ไม่เห็น ก็หามิได้ เรารู้อยู่ เห็นอยู่" ผู้มีอายุ ก็เนื้อความแห่งภาษิตนี้ จะพึงเข้าใจได้อย่างไร"

ท่านพระอานนท์ตอบว่า "ผู้มีอายุ ข้อว่า "โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่น ไม่จริง" นี้เป็นทิฏฐิอย่างหนึ่ง ข้อว่า "โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง" นี้เป็นทิฏฐิอย่างหนึ่ง ข้อว่า "โลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ... ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ... หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง" นี้เป็นทิฏฐิอย่างหนึ่ง ผู้มีอายุ ทิฏฐิ[๑] มูลเหตุแห่งทิฏฐิ[๒] ทิฏฐิที่ยึดมั่น[๓]

---

[๑] **ทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงทิฏฐิ ๖๒ ประการ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๖/๓๖๙)

[๒] **มูลเหตุแห่งทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงมูลเหตุทิฏฐิ ๘ ประการ คือ ขันธ์ อวิชชา ผัสสะ สัญญา วิตก อโยนิโสมนสิการ ปาปมิตร และปรโตโฆสะ(การฟังอสัทธรรมจากผู้อื่น) (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๖/๓๖๙)

[๓] **ทิฏฐิที่ยึดมั่น** นี้เป็นชื่อของทิฏฐิที่ครอบงำสัตว์ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๖/๓๖๙)

ทิฏฐิที่กลุ้มรุม[๑] ความเพิกถอนทิฏฐิ[๒] มีประมาณเท่าใด เรารู้ เราเห็นทิฏฐิเป็นต้นนั้นประมาณเท่านั้น เรารู้ทิฏฐิเป็นต้นนั้นจึงกล่าวว่า “รู้อยู่” เราเห็นทิฏฐิเป็นต้นนั้นจึงกล่าวว่า “เห็นอยู่” เราจะกล่าวว่า “ไม่รู้ ไม่เห็น” ได้อย่างไร ผู้มีอายุ เรารู้อยู่ เห็นอยู่”

“ท่านชื่ออะไร และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายเรียกท่านว่าอย่างไร”

“ผู้มีอายุ เราชื่อ “อานนท์” และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายก็เรียกเราว่า “อานนท์”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าสนทนาอยู่กับอาจารย์ใหญ่ แต่ไม่รู้เลยว่าเป็น “ท่านอานนท์” ถ้าข้าพเจ้าจะพึงรู้ว่า “ท่านผู้นี้คือท่านอานนท์” ข้าพเจ้าก็จะไม่กล่าวตอบโต้ ถึงเพียงนี้ ขอท่านอานนท์จงยกโทษให้ข้าพเจ้าเถิด”

โกกนุทสูตรที่ ๖ จบ

๗. อาหุเนยยสูตร
ว่าด้วยภิกษุผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย

[๙๗] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรแก่ ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี

---

[๑] **ทิฏฐิที่กลุ้มรุม** ในที่นี้หมายถึงทิฏฐิ ๑๘ ประการ คือ (๑) ทิฏฐิ(ความเห็นที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง) (๒) การตกอยู่ในทิฏฐิ (๓) ความรกชัฏคือทิฏฐิ (๔) ความกันดารคือทิฏฐิ (๕) เสี้ยนหนามคือทิฏฐิ (๖) ความดิ้นรนคือทิฏฐิ (๗) เครื่องผูกคือทิฏฐิ (๘) ลูกศรคือทิฏฐิ (๙) ความคับแค้นคือทิฏฐิ (๑๐) ความกังวลคือทิฏฐิ (๑๑) เครื่องจองจำคือทิฏฐิ (๑๒) เหวคือทิฏฐิ (๑๓) อนุสัยคือทิฏฐิ (๑๔) ความเดือดร้อน คือทิฏฐิ (๑๕) ความเร่าร้อนคือทิฏฐิ (๑๖) เครื่องร้อยรัดคือทิฏฐิ (๑๗) อุปาทานคือทิฏฐิ, ความ ยึดมั่นคือทิฏฐิ (๑๘) ความยึดมั่นถือมั่นคือทิฏฐิ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๖/๓๖๙, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๒๗-๑๒๘/๕๓) และดู ขุ.ป. (ไทย) ๒๙/๑๒/๔๐

[๒] **ความเพิกถอนทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงโสดาปัตติมรรค ที่ชื่อว่าทิฏฐิสมุคฆาตะ เพราะถอนทิฏฐิได้ทั้งหมด (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๖/๓๖๙)

๔. เป็นสัมมาทิฏฐิ ประกอบด้วยความเห็นชอบ

๕. แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง และภูเขา ไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๖. ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๗. กำหนดรู้จิตของสัตว์และบุคคลอื่นได้ด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ว่ามีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ... หรือปราศจากโทสะ ... จิตมีโมหะ ... หรือปราศจากโมหะ ... จิตหดหู่ ... หรือฟุ้งซ่าน ... จิตเป็นมหัคคตะ[๑] ... หรือไม่เป็นมหัคคตะ ... จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ... หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ... จิตเป็นสมาธิ ... หรือไม่เป็นสมาธิ ... จิตหลุดพ้น ... หรือไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น

๘. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอัน มากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่อ อย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพนี้” ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๙. เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไป

---

[๑] **มหัคคตะ** แปลว่า ถึงความเป็นใหญ่ หมายถึงรูปาวจรกุศลจิต และอรูปาวจรกุศลจิต (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๐๔/๓๖๖) และดูธัมมสังคณี ข้อ ๑๖๐-๒๖๘ หน้า ๕๗-๘๕

ตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิดทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

อาหุเนยยสูตรที่ ๗ จบ

๘. เถรสูตร
ว่าด้วยคุณธรรมของพระเถระ

[๙๘] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเถระประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ จะอยู่ใน ทิศใด ๆ ย่อมอยู่สำราญโดยแท้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุเถระ

๑. เป็นรัตตัญญู[๑] บวชมานาน

๒. เป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๓. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๔. ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้[๒]ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

---

[๑] **รัตตัญญู** ในที่นี้หมายถึงรู้ราตรีนาน คือ บวช รู้แจ้งธรรม และเป็นพระขีณาสพ (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๘๘/๑๒๒)

[๒] ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๓๓ หน้า ๘๔ ในเล่มนี้

๕. เป็นผู้ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรมเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม และอภิวินัย

๗. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้

๘. เป็นผู้น่าเลื่อมใสในการก้าวไปและถอยกลับ เป็นผู้สำรวมดีในการนั่งในละแวกบ้าน

๙. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเถระประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จะอยู่ในทิศใด ๆ ย่อมอยู่สำราญโดยแท้

เถรสูตรที่ ๘ จบ

๙. อุปาลิสูตร
ว่าด้วยพระอุบาลีขออนุญาตอยู่ป่า

[๙๙] ครั้งนั้น ท่านพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ปรารถนาจะอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่[๑]”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุบาลี เสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ลำบาก ทำวิเวก[๒]ได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิรมย์ได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิ[๓]ให้หวาดหวั่น อุบาลี ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เรายังไม่ได้สมาธิ จักอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่” ผู้นั้นพึงหวัง ข้อนี้ได้ว่า “จักจมลง[๔]หรือจักฟุ้งซ่าน[๕]”

---

[๑] **ป่าโปร่ง** หมายถึงป่าอยู่นอกเสาหลักเขตเมืองออกไปอย่างน้อยชั่ว ๕๐๐ ธนู
ป่าทึบ หมายถึงที่ไม่มีคนอยู่อาศัยเลยเขตหมู่บ้านไป (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๓๑/๓๐, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๐)

[๒] **วิเวก** ในที่นี้หมายถึงกายวิเวก(สงัดกาย) (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๐)

[๓] **สมาธิ** ในที่นี้หมายถึงอุปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๐)

[๔] **จมลง** หมายถึงจมลงเพราะกามวิตก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๐)

[๕] **ฟุ้งซ่าน** หมายถึงฟุ้งซ่านเพราะพยาบาทวิตกและวิหิงสาวิตก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๐)

เปรียบเหมือนมีห้วงน้ำใหญ่ ถ้ามีช้างใหญ่สูง ๗ ศอก หรือ ๗ ศอกครึ่งมาถึงเข้า ช้างนั้นพึงคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรจะลงสู่ห้วงน้ำนี้แล้วล้างหูเล่นบ้าง ล้างหลังเล่นบ้าง อาบ ดื่ม ขึ้นมาแล้วหลีกไปตามปรารถนา” ช้างนั้นลงสู่ห้วงน้ำนั้นแล้ว พึงล้างหูเล่นบ้าง ล้างหลังเล่นบ้าง อาบ ดื่ม ขึ้นมาแล้วหลีกไปตามปรารถนา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะช้างนั้นมีร่างกายใหญ่ จึงต้องลงน้ำลึก

ครั้นกระต่ายหรือเสือปลามาถึงห้วงน้ำนั้นเข้า กระต่ายหรือเสือปลานั้นพึงคิดอย่างนี้ว่า “เราเป็นอะไรและช้างใหญ่เป็นอะไร ทางที่ดี เราควรจะลงสู่ห้วงน้ำนี้แล้ว ล้างหูเล่นบ้าง ล้างหลังเล่นบ้าง อาบ ดื่ม ขึ้นมาแล้วหลีกไปตามปรารถนา” กระต่ายหรือเสือปลานั้นลงสู่ห้วงน้ำนั้นโดยฉับพลัน ไม่ทันได้พิจารณา จำต้องหวังข้อนี้ได้ว่า “จักจมลงหรือจักลอยขึ้น” ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกระต่ายหรือเสือปลานั้น มีร่างกายเล็ก ลงในห้วงน้ำลึกไม่ได้ ฉันใด

ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราเมื่อยังไม่ได้สมาธิ จักอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ ผู้นั้นจำต้องหวังข้อนี้ได้ว่า “จักจมลงหรือจักฟุ้งซ่าน” ฉันนั้นเหมือนกัน

เปรียบเหมือนเด็กอ่อนยังนอนหงาย เล่นมูตรและคูถของตน เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การเล่นนี้เป็นการเล่นของเด็กอ่อนโดยทั่วไปหรือ”

พระอุบาลีกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สมัยต่อมา เด็กคนนั้นเองเจริญเติบโตขึ้น มีอินทรีย์แก่กล้าขึ้น เล่นเครื่องเล่นสำหรับเด็ก คือเล่นไถน้อย ๆ เล่นตีไม้หึ่ง เล่นกังหันไม้ เล่นกังหันใบไม้ เล่นตวงทราย เล่นรถน้อย ๆ เล่นธนูน้อย ๆ เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การเล่นนี้ ยิ่งกว่า ประณีตกว่าการเล่นที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สมัยต่อมา เด็กคนนั้นเองเจริญเติบโตขึ้นอีก มีอินทรีย์แก่กล้าเต็มที่ อิ่มเอิบพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ด้วยรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา อันน่า ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ ชวนใจให้กำหนัด ด้วยเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ... ด้วยกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ... ด้วยรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ... ด้วย โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ ชวนใจให้กำหนัด เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การเล่นนี้ยิ่งกว่า ประณีตกว่าการเล่นที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอด เยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า[๑] เป็นพระผู้มีพระภาค[๑] ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเท

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๑ หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

วโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยตนเองแล้ว ประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด[๒] ประกาศ พรหมจรรย์[๓]พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์[๔]ครบถ้วน”

คหบดี หรือบุตรคหบดีผู้เกิดภายหลังในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ฟังธรรมนั้นแล้วได้ศรัทธาในตถาคต ได้ศรัทธาแล้วพิจารณาเห็นว่า “ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดแล้วนี้ มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรจะ ปลงผม และหนวด ครองผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

สมัยต่อมา เขาได้ละกองโภคทรัพย์น้อยใหญ่ เครือญาติน้อยใหญ่แล้ว ปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพ[๕]เสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

เป็นผู้ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำ เป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑๑ หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

[๒] **มีความงามในเบื้องต้น** หมายถึงศีล **มีความงามในท่ามกลาง** หมายถึงอริยมรรค **มีความงามในที่สุด** หมายถึงพระนิพพาน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๕๙)

[๓] **พรหมจรรย์** หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การขวนขวายช่วยเหลือ) ปัญจสีละ (ศีลห้า) อัปปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุน-วิรัติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สทารสันโดษ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร อุโปสถังคะ (องค์อุโบสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา) ในที่นี้หมายถึงศาสนา (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒)

[๔] **บริสุทธิ์** หมายถึงไม่มีสิ่งเป็นโทษที่จะต้องนำออก **บริบูรณ์** หมายถึงเต็มที่แล้ว โดยไม่ต้องนำไปเพิ่มอีก (ตามนัย วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๒๑)

[๕] **สิกขา** หมายถึงไตรสิกขา คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา **สาชีพ** หมายถึงสิกขาบท ที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ ดูวินัยปิฎกแปล เล่มที่ ๑ หน้า ๓๓

เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลาย ฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์เหมาะแก่เวลา

ภิกษุนั้นเป็นผู้เว้นขาดจากการพรากพืชคามและภูตคาม ฉันมื้อเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันในเวลาวิกาล[๑] เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทินผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่ เว้นขาดจากการรับทองและเงิน เว้นขาด จากการรับธัญญาหารดิบ[๒] เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา เว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน เว้นขาดจากการรับทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร เว้นขาดจากการซื้อขาย เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวงและการตลบแตลง เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการขู่กรรโชก

ภิกษุนั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคุ้มร่างกาย และบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ ภิกษุนั้นผู้ประกอบด้วยอริยสีลขันธ์อย่างนี้ ชื่อว่าเสวยสุขอันไม่มีโทษภายใน

ภิกษุนั้นเห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ[๓] ไม่แยกถือ[๑] ปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)และ

---

[๑] **เวลาวิกาล** หมายถึงเวลาที่ห้ามไว้เฉพาะแต่ละเรื่อง ในที่นี้หมายถึงผิดเวลาที่กำหนดไว้ คือตั้งแต่หลังเที่ยงวันจนถึงเวลาอรุณขึ้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๐/๗๕)

[๒] **ธัญญาหารดิบ** หมายถึงธัญชาติที่มีเมล็ดมีเปลือกสมบูรณ์พร้อมที่จะงอกได้ (ที.สี.อ. ๑/๑๐/๗๕) ในคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา ว่ามี ๗ อย่าง คือ (๑) ข้าวไม่มีแกลบ (๒) ข้าวเปลือก (๓) หญ้ากับแก้ (๔) ข้าวละมาน (๕) ลูกเดือย (๖) ข้าวแดง (๗) ข้าวฟ่าง

[๓] **รวบถือ** หมายถึงมองภาพด้านเดียว คือมองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยอำนาจฉันทราคะ (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/

โทมนัส(ความทุกข์ใจ)ครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะ ทางกาย ... รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ปฏิบัติเพื่อสำรวมใน มนินทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและ โทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามนินทรีย์ ถึงความสำรวมในมนินทรีย์ ภิกษุนั้นผู้ประกอบ ด้วยอริยอินทรียสังวรอย่างนี้ จึงชื่อว่าเสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสภายใน

ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การ เหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยสีลขันธ์ อริยอินทรียสังวร และอริยสติสัมปชัญญะ อย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง ลอมฟาง ภิกษุนั้นไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ก็นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า

ภิกษุนั้นละอภิชฌาในโลก[๒]แล้วมีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ จากอภิชฌา ละความมุ่งร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุ่งประโยชน์เกื้อกูล สรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุ่งร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) ปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) เป็นผู้ไม่ ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกุจจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ข้ามวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

ภิกษุนั้นครั้นละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ เป็นเครื่องทอนกำลังปัญญาแล้ว สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มี วิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

๔๕๖-๔๕๗)

[๑] **แยกถือ** หมายถึงมองภาพ ๒ ด้าน คือมองแยกแยะเป็นส่วน ๆ ไปด้วยอำนาจกิเลส เช่น เห็นมือเท้าว่าสวยหรือไม่สวย เห็นอาการยิ้มแย้ม หัวเราะ การพูด การเหลียวซ้าย แลขวา ว่าน่ารักหรือไม่น่ารัก ถ้าเห็นว่าสวยน่ารักก็เกิดอิฏฐารมณ์(อารมณ์ที่น่าปรารถนา) ถ้าเห็นว่าไม่สวย ไม่น่ารัก ก็เกิดอนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗)

[๒] **โลก** ในที่นี้หมายถึงสภาพที่ต้องแตกสลาย กล่าวคืออุปาทานขันธ์ ๕ ได้แก่ ความยึดติดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีตัวตนและเป็นของตนอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๑๗/๑๙๐)

“อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้แลในตน จึงอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารสงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน ... อยู่ อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ในตน จึงอาศัย เสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌาน ... อยู่ อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ในตน จึงอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน ... อยู่ อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ในตน จึงอาศัย เสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุอากาสาสนัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิฆสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ในตน จึงอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่วงอากาสานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวงบรรลุ วิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” อยู่ ... ภิกษุล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวงบรรลุอากิญจัญญายตนฌานโดยกำหนด ว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ ... ภิกษุล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ธรรมชาตินี้สงบ ธรรมชาตินี้ประณีต” อยู่ ... อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่ ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ”

"อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"อุบาลี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ ในตน จึงอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน

อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ และอาสวะทั้งหลายของภิกษุนั้นเป็นอันสิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา อุบาลี เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร การอยู่นี้ยิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่ทั้งหลายที่มีมาก่อนหรือ"

"อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"อุบาลี สาวกทั้งหลายของเราเมื่อพิจารณาเห็นธรรมแม้นี้ในตน จึงอาศัย เสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ แต่สาวกของเราเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนก่อน อุบาลี เธอจงอยู่ในสงฆ์เถิด เมื่อเธออยู่ในสงฆ์ ความสำราญจักมี[๑]"

อุปาลิสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อภัพพสูตร
ว่าด้วยบุคคลผู้ไม่อาจทำให้แจ้งอรหัตตผล

[๑๐๐] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๑๐ ประการนี้ไม่ได้ ก็ไม่อาจทำให้แจ้ง อรหัตตผลได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	ราคะ (ความกำหนัด)	๒.	โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)
๓.	โมหะ (ความหลง)	๔.	โกธะ (ความโกรธ)
๕.	อุปนาหะ (ความผูกโกรธ)	๖.	มักขะ (ความลบหลู่คุณท่าน)
๗.	ปฬาสะ (ความตีเสมอ)	๘.	อิสสา (ความริษยา)
๙.	มัจฉริยะ (ความตระหนี่)	๑๐.	มานะ (ความถือตัว)

บุคคลยังละธรรม ๑๐ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจทำให้แจ้งอรหัตตผลได้

บุคคลละธรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจทำให้แจ้งอรหัตตผลได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	ราคะ	๒.	โทสะ

---

[๑] อรรถกถาอธิบายว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงเตือนให้พระอุบาลีอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ ไม่ทรงอนุญาตให้ ท่านอยู่ป่า เพราะทรงเห็นว่าการอยู่ป่าจะทำให้ท่านบำเพ็ญวิปัสสนาธุระคือการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้เพียงด้านเดียว ไม่สามารถบำเพ็ญคันถธุระคือการเรียนพระคัมภีร์ให้สำเร็จได้ แต่การอยู่ในท่ามกลาง สงฆ์ จะทำให้ท่านบำเพ็ญธุระได้ทั้ง ๒ ด้าน และบรรลุพระอรหัตตผลได้ด้วย ทั้งจักเป็นหัวหน้าในการ สังคายนาพระวินัยปิฎก (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๙/๓๗๑)

๓. โมหะ ๔. โกธะ
๕. อุปนาหะ ๖. มักขะ
๗. ปฬาสะ ๘. อิสสา
๙. มัจฉริยะ ๑๐. มานะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๑๐ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจทำให้แจ้งอรหัตตผลได้

อภัพพสูตรที่ ๑๐ จบ
อุปาสกวรรคที่ ๕ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กามโภคีสูตร ๒. ภยสูตร
๓. กิงทิฏฐิกสูตร ๔. วัชชิยมาหิตสูตร
๕. อุตติยสูตร ๖. โกกนุทสูตร
๗. อาหุเนยยสูตร ๘. เถรสูตร
๙. อุปาลิสูตร ๑๐. อภัพพสูตร

ทุติยปัณณาสก์ จบบริบูรณ์

๓. ตติยปัณณาสก์
๑. สมณสัญญาวรรค
หมวดว่าด้วยสมณสัญญา[๑]
๑. สมณสัญญาสูตร
ว่าด้วยสมณสัญญา

[๑๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมณสัญญา ๓ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้วย่อมให้ธรรม ๗ ประการบริบูรณ์

สมณสัญญา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

สมณสัญญาว่า

๑. เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์
๒. ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. มารยาทอย่างอื่นที่เราควรทำมีอยู่

สมณสัญญา ๓ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ธรรม ๗ ประการบริบูรณ์

ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

---

[๑] **สมณสัญญา** คือความกำหนดหมายรู้ที่เกิดขึ้นแก่สมณะ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๑/๓๗๒)

๑. เป็นผู้มีปกติทำต่อเนื่อง ประพฤติต่อเนื่องเป็นนิตย์ในศีลทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ไม่มีอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)

๓. เป็นผู้ไม่มีพยาบาท (ความคิดร้าย)

๔. เป็นผู้ไม่มีมานะ (ความถือตัว)

๕. เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา

๖. เป็นผู้มีการพิจารณาปัจจัยทั้งหลายอันเป็นบริขารแห่งชีวิตว่า "ปัจจัยเหล่านี้มีประโยชน์เช่นนี้" แล้วจึงบริโภค

๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร

ภิกษุทั้งหลาย สมณสัญญา ๓ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ธรรม ๗ ประการนี้บริบูรณ์

สมณสัญญาสูตรที่ ๑ จบ

๒. โพชฌังคสูตร[๑]

ว่าด้วยโพชฌงค์

[๑๐๒] ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้วิชชา ๓ ประการบริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้)

๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเฟ้นธรรม)

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร)

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ)

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง)

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้วย่อมให้ วิชชา ๓ ประการบริบูรณ์

วิชชา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

---

[๑] ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑, ๓๕๗/๓๙๗-๓๙๘, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๒๖/๔๒-๔๓

๑. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ฯลฯ เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๒. เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ฯลฯ อย่างนี้แล[๑]

๓. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมให้ วิชชา ๓ ประการนี้บริบูรณ์

โพชฌังคสูตรที่ ๒ จบ

๓. มิจฉัตตสูตร
ว่าด้วยมิจฉัตตธรรม

[๑๐๓] ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉัตตธรรม(ธรรมที่ผิด) จึงมีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล

เพราะอาศัยมิจฉัตตธรรมอย่างไร จึงมีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล

คือ ผู้มีมิจฉาทิฏฐิ(เห็นผิด) ย่อมมีมิจฉาสังกัปปะ(ดำริผิด)

ผู้มีมิจฉาสังกัปปะ ย่อมมีมิจฉาวาจา(เจรจาผิด)

ผู้มีมิจฉาวาจา ย่อมมีมิจฉากัมมันตะ(กระทำผิด)

ผู้มีมิจฉากัมมันตะ ย่อมมีมิจฉาอาชีวะ(เลี้ยงชีพผิด)

ผู้มีมิจฉาอาชีวะ ย่อมมีมิจฉาวายามะ(พยายามผิด)

ผู้มีมิจฉาวายามะ ย่อมมีมิจฉาสติ(ระลึกผิด)

ผู้มีมิจฉาสติ ย่อมมีมิจฉาสมาธิ(ตั้งจิตมั่นผิด)

ผู้มีมิจฉาสมาธิ ย่อมมีมิจฉาญาณะ(รู้ผิด)

ผู้มีมิจฉาญาณะ ย่อมมีมิจฉาวิมุตติ(หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉัตตธรรมอย่างนี้แล จึงมีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล

---

[๑] ดูความเต็มในข้อ ๙๗ หน้า ๒๒๙ ในเล่มนี้

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยสัมมัตตธรรม(ธรรมที่ถูก) จึงมีการบรรลุสวรรค์ และมรรคผล ไม่มีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล

เพราะอาศัยสัมมัตตธรรมอย่างไร จึงมีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล

คือ ผู้มีสัมมาทิฏฐิ(เห็นชอบ) ย่อมมีสัมมาสังกัปปะ(ดำริชอบ)

ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมมีสัมมาวาจา(เจรจาชอบ)

ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมมีสัมมากัมมันตะ(กระทำชอบ)

ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมีสัมมาอาชีวะ(เลี้ยงชีพชอบ)

ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมมีสัมมาวายามะ(พยายามชอบ)

ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมมีสัมมาสติ(ระลึกชอบ)

ผู้มีสัมมาสติ ย่อมมีสัมมาสมาธิ(ตั้งจิตมั่นชอบ)

ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมมีสัมมาญาณะ(รู้ชอบ)

ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมมีสัมมาวิมุตติ(หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยสัมมัตตธรรมอย่างนี้แล จึงมีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล

มิจฉัตตสูตรที่ ๓ จบ

๔. พีชสูตร
ว่าด้วยบุคคลเปรียบเหมือนเมล็ดพืช

[๑๐๔] ภิกษุทั้งหลาย กายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ(ความเห็น) วจีกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ มโนกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารทั้งหลายของบุคคลผู้มีมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณะ และมิจฉาวิมุตติ ธรรมทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะทิฏฐิเลวทราม

กายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ ... ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะทิฏฐิเลวทราม เปรียบเหมือนเมล็ดสะเดา เมล็ดบวบขม หรือเมล็ดน้ำเต้าขมที่บุคคลเพาะไว้ในดินชุ่มชื้น รสดินและรสน้ำที่มันดูดซับเอาไว้ทั้งหมดย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นของขม เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมล็ดสะเดาเป็นต้นนั้นเลว

กายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ วจีกรรมที่ถือปฏิบัติให้ บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ มโนกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารทั้งหลายของบุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ และสัมมาวิมุตติ ธรรมทั้งหมดนั้นย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เกื้อกูล เป็นสุข ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะทิฏฐิดี

กายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฏฐิ ... ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะทิฏฐิดี เปรียบเหมือนพันธุ์อ้อย พันธุ์ข้าวสาลี หรือเมล็ดจันทน์ที่บุคคลเพาะไว้ในดินชุ่มชื้น รสดินและรสน้ำที่มันดูดซับเอาไว้ทั้งหมดย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นของ หวาน น่าอร่อย น่าชื่นใจ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพันธุ์อ้อยเป็นต้นนั้นดี

พีชสูตรที่ ๔ จบ

๕. วิชชาสูตร
ว่าด้วยวิชชา

[๑๐๕] ภิกษุทั้งหลาย อวิชชา(ความไม่รู้แจ้ง)เป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรม อหิริ(ความไม่อายบาป) อโนตตัปปะ(ความไม่กลัวบาป) ก็มีตามมาด้วย

๑. ผู้มีอวิชชาไม่เห็นแจ้ง ย่อมมีมิจฉาทิฏฐิ
๒. ผู้มีมิจฉาทิฏฐิ ย่อมมีมิจฉาสังกัปปะ
๓. ผู้มีมิจฉาสังกัปปะ ย่อมมีมิจฉาวาจา
๔. ผู้มีมิจฉาวาจา ย่อมมีมิจฉากัมมันตะ
๕. ผู้มีมิจฉากัมมันตะ ย่อมมีมิจฉาอาชีวะ
๖. ผู้มีมิจฉาอาชีวะ ย่อมมีมิจฉาวายามะ
๗. ผู้มีมิจฉาวายามะ ย่อมมีมิจฉาสติ
๘. ผู้มีมิจฉาสติ ย่อมมีมิจฉาสมาธิ
๙. ผู้มีมิจฉาสมาธิ ย่อมมีมิจฉาญาณะ
๑๐. ผู้มีมิจฉาญาณะ ย่อมมีมิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย วิชชา(ความรู้แจ้ง)เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริ(ความอายบาป)และโอตตัปปะ(ความกลัวบาป) ก็มีตามมาด้วย

๑. ผู้มีวิชชาเห็นแจ้ง ย่อมมีสัมมาทิฏฐิ
๒. ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมมีสัมมาสังกัปปะ
๓. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมมีสัมมาวาจา
๔. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมมีสัมมากัมมันตะ
๕. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมีสัมมาอาชีวะ
๖. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมมีสัมมาวายามะ
๗. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมมีสัมมาสติ

๘. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมมีสัมมาสมาธิ[๑]

๙. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมมีสัมมาญาณะ

๑๐. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมมีสัมมาวิมุตติ

วิชชาสูตรที่ ๕ จบ

๖. นิชชรสูตร
ว่าด้วยเหตุแห่งความเสื่อม

[๑๐๖] ภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งความเสื่อม ๑๐ ประการนี้

เหตุแห่งความเสื่อม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เมื่อมีสัมมาทิฏฐิ มิจฉาทิฏฐิย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย

๒. เมื่อมีสัมมาสังกัปปะ มิจฉาสังกัปปะย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสังกัปปะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัย

๓. เมื่อมีสัมมาวาจา มิจฉาวาจาย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวาจาเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัย

๔. เมื่อมีสัมมากัมมันตะ มิจฉากัมมันตะย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉากัมมันตะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมากัมมันตะเป็นปัจจัย

๕. เมื่อมีสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย มิจฉาอาชีวะย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และ กุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาอาชีวะเป็น ปัจจัย

๖. เมื่อมีสัมมาวายามะ มิจฉาวายามะย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวายามะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวายามะเป็นปัจจัย

---

[๑] ดูเทียบ สำ.มหา. (ไทย) ๑๙/๑/๒

๗. เมื่อมีสัมมาสติ มิจฉาสติย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมาก ที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสติเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสติเป็นปัจจัย

๘. เมื่อมีสัมมาสมาธิ มิจฉาสมาธิย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสมาธิเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสมาธิเป็นปัจจัย

๙. เมื่อมีสัมมาญาณะ มิจฉาญาณะย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาญาณะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาญาณะเป็นปัจจัย

๑๐. เมื่อมีสัมมาวิมุตติ มิจฉาวิมุตติย่อมเสื่อมไป บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งความเสื่อม ๑๐ ประการนี้แล

นิชชรสูตรที่ ๖ จบ

๗. โธวนสูตร
ว่าด้วยธรรมเนียมการล้างกระดูกผู้ตาย

[๑๐๗] ภิกษุทั้งหลาย ในทักขิณาชนบท มีธรรมเนียมการล้างกระดูกของ ญาติผู้ตาย ในธรรมเนียมการล้างกระดูกนั้น มีข้าวบ้าง น้ำบ้าง ของเคี้ยวบ้าง ของ บริโภคบ้าง เครื่องลิ้มบ้าง เครื่องดื่มบ้าง การฟ้อนรำบ้าง เพลงขับบ้าง การประโคมบ้าง ธรรมเนียมการล้างนี้มีอยู่ เรามิได้กล่าวว่าไม่มี แต่การล้างนั้นแลเป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่เป็นของพระอริยะ ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

เราจักแสดงการล้างอันเป็นของพระอริยะที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ซึ่งสัตว์ ทั้งหลายผู้มีชาติ(ความเกิด)เป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา(ความแก่)เป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ(ความตาย)เป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ(ความโศก) ปริเทวะ(ความร่ำไร) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

การล้างอันเป็นของพระอริยะที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลาย กำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานซึ่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัย

แล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็น อย่างไร คือ

๑. ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมล้างมิจฉาทิฏฐิได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย

๒. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมล้างมิจฉาสังกัปปะได้ ...

๓. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมล้างมิจฉาวาจาได้ ...

๔. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมล้างมิจฉากัมมันตะได้ ...

๕. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมล้างมิจฉาอาชีวะได้ ...

๖. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมล้างมิจฉาวายามะได้ ...

๗. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมล้างมิจฉาสติได้ ...

๘. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมล้างมิจฉาสมาธิได้ ...

๙. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมล้างมิจฉาญาณะได้ ...

๑๐. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมล้างมิจฉาวิมุตติได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย การล้างอันเป็นของพระอริยะนี้แล ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส

โธวนสูตรที่ ๗ จบ

๘. ติกิจฉกสูตร
ว่าด้วยแพทย์ให้ยาระบาย

[๑๐๘] ภิกษุทั้งหลาย แพทย์ทั้งหลายย่อมให้ยาระบาย เพื่อบำบัดอาพาธอันมีดีเป็นสมุฏฐานบ้าง มีเสลดเป็นสมุฏฐานบ้าง มีลมเป็นสมุฏฐานบ้าง ยาระบายนี้มีอยู่ เรามิได้กล่าวว่าไม่มี แต่ยาระบายนี้แล ใช้ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง

เราจักแสดงยาระบายอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่ง สัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้น

จากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสได้ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ยาระบายอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เป็นอย่างไร คือ

๑. ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมระบายมิจฉาทิฏฐิได้ ระบายบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย
๒. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมระบายมิจฉาสังกัปปะได้ ...
๓. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมระบายมิจฉาวาจาได้ ...
๔. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมระบายมิจฉากัมมันตะได้ ...
๕. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมระบายมิจฉาอาชีวะได้ ...
๖. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมระบายมิจฉาวายามะได้ ...
๗. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมระบายมิจฉาสติได้ ...
๘. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมระบายสัมมาสมาธิได้ ...
๙. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมระบายมิจฉาญาณะได้ ...
๑๐. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมระบายมิจฉาวิมุตติได้ ระบายบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย ยาระบายอันเป็นของพระอริยะนี้แลที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและ อุปายาสได้

ติกิจฉกสูตรที่ ๘ จบ

๙. วมนสูตร
ว่าด้วยแพทย์ให้ยาสำรอก

[๑๐๙] ภิกษุทั้งหลาย แพทย์ทั้งหลายย่อมให้ยาสำรอก เพื่อบำบัดอาพาธอันมีดีเป็นสมุฏฐานบ้าง มีเสลดเป็นสมุฏฐานบ้าง มีลมเป็นสมุฏฐานบ้าง ยาสำรอกนี้มีอยู่ เรามิได้กล่าวว่าไม่มี แต่ยาสำรอกนี้แล ใช้ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง

เราจักแสดงยาสำรอกอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสได้ เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ[๑]

ยาสำรอกอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ฯลฯ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เป็นอย่างไร คือ

๑. ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมสำรอกมิจฉาทิฏฐิได้ สำรอกบาปอกุศลธรรมเป็น อันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย
๒. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมสำรอกมิจฉาสังกัปปะได้ ...
๓. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมสำรอกมิจฉาวาจาได้ ...
๔. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมสำรอกมิจฉากัมมันตะได้ ...
๕. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมสำรอกมิจฉาอาชีวะได้ ...
๖. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมสำรอกมิจฉาวายามะได้ ...
๗. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมสำรอกมิจฉาสติได้ ...
๘. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมสำรอกมิจฉาสมาธิได้ ...
๙. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมสำรอกมิจฉาญาณะได้ ฯลฯ
๑๐. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมสำรอกมิจฉาวิมุตติได้ สำรอกบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย ยาสำรอกอันเป็นของพระอริยะนี้แล ที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสได้

วมนสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นิทธมนิยสูตร
ว่าด้วยธรรมอันบุคคลพึงกำจัด

[๑๑๐] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันบุคคลพึงกำจัด ๑๐ ประการนี้

---

[๑] ดูความเต็มในข้อ ๑๐๘

ธรรมอันบุคคลพึงกำจัด ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมกำจัดมิจฉาทิฏฐิได้ กำจัดบาปอกุศลธรรมเป็น อันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย

๒. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมกำจัดมิจฉาสังกัปปะได้ ...

๓. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมกำจัดมิจฉาวาจาได้ ...

๔. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมกำจัดมิจฉากัมมันตะได้ ...

๕. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมกำจัดมิจฉาอาชีวะได้ ...

๖. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมกำจัดมิจฉาวายามะได้ ...

๗. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมกำจัดสัมมาสติได้ ...

๘. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมกำจัดมิจฉาสมาธิได้ ...

๙. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมกำจัดมิจฉาญาณะได้ ...

๑๐. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมกำจัดมิจฉาวิมุตติได้ กำจัดบาปอกุศลธรรมเป็น อันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยเสียได้ และกุศลธรรม เป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันบุคคลพึงกำจัด ๑๐ ประการนี้แล

นิทธมนิยสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ปฐมอเสขสูตร
ว่าด้วยพระอเสขะ สูตรที่ ๑

[๑๑๑] ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า “อเสขะ อเสขะ” นี้ ภิกษุเป็นพระอเสขะด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิที่เป็นอเสขะ

๒. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสังกัปปะที่เป็นอเสขะ

๓. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวาจาที่เป็นอเสขะ

๔. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมากัมมันตะที่เป็นอเสขะ

๕. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะที่เป็นอเสขะ

๖. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวายามะที่เป็นอเสขะ

๗. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสติที่เป็นอเสขะ

๘. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสมาธิที่เป็นอเสขะ

๙. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาญาณะ[๑]ที่เป็นอเสขะ

๑๐. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวิมุตติที่เป็นอเสขะ

ภิกษุ ภิกษุเป็นพระอเสขะ อย่างนี้แล”

ปฐมอเสขสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. ทุติยอเสขสูตร
ว่าด้วยพระอเสขะ สูตรที่ ๒

[๑๑๒] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นอเสขะ[๒] ๑๐ ประการนี้

ธรรมที่เป็นอเสขะ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิที่เป็นอเสขะ	๒.	สัมมาสังกัปปะที่เป็นอเสขะ
๓.	สัมมาวาจาที่เป็นอเสขะ	๔.	สัมมากัมมันตะที่เป็นอเสขะ
๕.	สัมมาอาชีวะที่เป็นอเสขะ	๖.	สัมมาวายามะที่เป็นอเสขะ
๗.	สัมมาสติที่เป็นอเสขะ	๘.	สัมมาสมาธิที่เป็นอเสขะ
๙.	สัมมาญาณะที่เป็นอเสขะ	๑๐.	สัมมาวิมุตติที่เป็นอเสขะ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นของพระอเสขะ ๑๐ ประการนี้แล

ทุติยอเสขสูตรที่ ๑๒ จบ

สมณสัญญาวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	สมณสัญญาสูตร	๒.	โพชฌังคสูตร
๓.	มิจฉัตตสูตร	๔.	พีชสูตร
๕.	วิชชาสูตร	๖.	นิชชรสูตร
๗.	โธวนสูตร	๘.	ติกิจฉกสูตร
๙.	วมนสูตร	๑๐.	นิทธมนิยสูตร
๑๑.	ปฐมอเสขสูตร	๑๒.	ทุติยอเสขสูตร

๒. ปัจโจโรหณิวรรค
หมวดว่าด้วยพิธีลอยบาป

---

[๑] **สัมมาญาณะ** ในสูตรนี้หมายถึงสัมมาทิฏฐินั่นเอง ท่านตรัสไว้เพื่อให้องค์ธรรมครบบริบูรณ์ และธรรม ทั้งหมดนี้เป็นธรรมชั้นอรหัตตผล (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๑/๓๗๓)

[๒] **อเสขะ** หมายถึงธรรมระดับโลกุตตระของพระอเสขะ คือพระอรหันตขีณาสพ ในสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมนี้สำหรับพระขีณาสพเท่านั้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๓๒๐,๓/๑๑๒/๓๗๔)

๑. ปฐมอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๑

[๑๑๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ ควรทราบทั้งสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ครั้นทราบ แล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑.	มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)	๒.	มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด)
๓.	มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)	๔.	มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕.	มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)	๖.	มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗.	มิจฉาสติ (ระลึกผิด)	๘.	มิจฉาสมาธิ(ตั้งจิตมั่นผิด)
๙.	มิจฉาญาณะ (รู้ผิด)	๑๐.	มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์

สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒.	สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓.	สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔.	สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕.	สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖.	สัมมาวายามะ(พยายามชอบ)
๗.	สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘.	สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
๙.	สัมมาญาณะ (รู้ชอบ)	๑๐.	สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ ควรทราบทั้งสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ปฐมอเสขสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุติยอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๒

[๑๑๔] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒. มิจฉาสังกัปปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสังกัปปะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสังกัปปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๓. มิจฉาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๔. มิจฉากัมมันตะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมากัมมันตะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉากัมมันตะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมากัมมันตะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๕. มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๖. มิจฉาวายามะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวายามะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวายามะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวายามะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๗. มิจฉาสติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๘. มิจฉาสมาธิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสมาธิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาสมาธิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่

ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาสมาธิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๙. มิจฉาญาณะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาญาณะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาญาณะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาญาณะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๑๐. มิจฉาวิมุตติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวิมุตติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ทุติยอธัมมสูตรที่ ๒ จบ

๓. ตติยอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๓

[๑๑๕] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตครั้นตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้วจึงเสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปรึกษา กันว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทส[๑]นี้โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบ ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้วควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็น ธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจาก พุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอ จะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นร่วมกันว่า “ท่านอานนท์นี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้า

---

[๑] **อุทเทส** ในที่นี้หมายถึง บทมาติกา-หัวข้อธรรม (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๕/๓๗๔)

ไปหาท่านอานนท์ถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา”

ครั้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้เรียนว่า

“ท่านอานนท์ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสนี้โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจาก พุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ผู้มีอายุ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน พวกกระผมได้ปรึกษากันว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสนี้โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจาก พุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้

ผู้มีอายุ พวกกระผมได้มีความเห็นร่วมกันว่า “ท่านอานนท์นี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้าไปหาท่านอานนท์ถึงที่อยู่แล้ว เรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่ พวกเรา” ขอท่านอานนท์จงจำแนกเถิด”

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาประทับอยู่เฉพาะหน้าผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายละเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสีย สำคัญเนื้อความนี้ว่าควรถามข้าพเจ้า เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที่ยวแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นมีอยู่ ก็มองข้ามรากและลำต้นไปเสีย สำคัญกิ่งและใบว่าเป็นแก่นไม้ที่ตนพึงแสวงหา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้มีพระจักษุ[๑] มีพระญาณ มีพระธรรม[๒] เป็นผู้ประเสริฐ[๓] ตรัสบอก

---

[๑] **มีพระจักษุ** หมายถึงมีพระปัญญาจักษุโดยทรงเป็นผู้นำของชาวโลกในการเห็นธรรมด้วยพระสยัมภูญาณ

[๒] **มีพระธรรม** หมายถึงทรงแสดงธรรมให้ปริยัติธรรมเป็นไปได้ หรือทรงให้โพธิปักขิยธรรม (ธรรมอันเป็น ฝ่ายแห่งการตรัสรู้) ๓๗ ประการ ได้แก่ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔ (๓) อิทธิบาท ๔ (๔) อินทรีย์ ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ (๗) มรรคมีองค์ ๘ (องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๘)

[๓] **เป็นผู้ประเสริฐ** หมายถึงทรงบรรลุพระสยัมภูญาณแล้วแสดงอริยมรรคแก่ชาวโลก (องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

ได้[๑] ทรงให้เป็นไปได้[๒] ทรงแสดงประโยชน์[๓] ประทานอมตธรรม[๔] เป็นเจ้าของธรรม[๕] เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานี้แล เป็นเวลาสมควรที่ท่าน ทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ พึงทรงจำเนื้อความ นั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่านทั้งหลาย”

ภิกษุเหล่านั้นเรียนว่า “ท่านอานนท์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงเป็นผู้มีพระจักษุ มีพระญาณ มีพระธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ตรัสบอกได้ ทรงให้เป็นไปได้ ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานี้แล เป็นเวลาสมควรที่กระผมทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ และทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่พวกกระผมอย่างแน่นอน ท่านอานนท์เอง พระศาสดาทรงสรรเสริญ และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ย่อมสามารถจะจำแนก เนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ถ้าท่านอานนท์ไม่มีความหนักใจแล้ว ขอจงจำแนกเถิด”

พระอานนท์กล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ข้าพเจ้าจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระอานนท์จึงได้กล่าว เรื่องนี้ว่า

“ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสโดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจาก พุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

---

[๑] **ตรัสบอกได้** ในที่นี้หมายถึงตรัสบอกอริยสัจ ๔ ได้ (องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

[๒] **ทรงให้เป็นไปได้** หมายถึงตรัสบอกให้รู้แจ้งอริยสัจ ๔ (องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

[๓] **ทรงแสดงประโยชน์** หมายถึงทรงให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ ความบีบคั้นโดยให้บรรลุพระนิพพานอันเป็นประโยชน์ยอดเยี่ยม (องฺ.ทสก.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

[๔] **ประทานอมตธรรม** หมายถึงทรงแสดงข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุ เพื่อรู้แจ้งอมตธรรมแก่สรรพสัตว์ (องฺ.ทสก. ฏีกา ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

[๕] **เป็นเจ้าของธรรม** หมายถึงเป็นเจ้าของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (องฺ.ทสก.ฏีกา ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙)

๒. มิจฉาสังกัปปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสังกัปปะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๓. มิจฉาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๔. มิจฉากัมมันตะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมากัมมันตะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๕. มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๖. มิจฉาวายามะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวายามะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๗. มิจฉาสติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๘. มิจฉาสมาธิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสมาธิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๙. มิจฉาญาณะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาญาณะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...[๑]

๑๐. มิจฉาวิมุตติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวิมุตติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสโดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้เนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ก็ท่านทั้งหลาย เมื่อหวังอยู่ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้เถิด ขอท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่านทั้งหลายเถิด”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของท่านพระอานนท์แล้ว ลุกขึ้นจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า “ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน ข้าพระองค์ ทั้งหลายได้ปรึกษากันว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบ ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่

---

[๑] ดูความเต็มในข้อ ๑๑๔ ในเล่มนี้

เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์" ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านั้นได้มีความเห็นร่วมกันว่า "ท่าน อานนท์นี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้าไปหาท่าน อานนท์ถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา" ครั้นแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงเข้าไปหาท่านอานนท์ถึง ที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้ ท่านอานนท์ได้จำแนกเนื้อความอย่างชัดเจนแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ดีละ ดีละ อานนท์เป็นบัณฑิต มี ปัญญามาก แม้หากเธอทั้งหลายพึงเข้ามาหาเราแล้วถามเนื้อความนี้ ถึงเราเองก็พึงตอบเนื้อความนี้อย่างที่อานนท์ได้ตอบแล้วนั่นเอง นี้แลเป็นเนื้อความแห่งอุทเทสนั้น และเธอทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด"

ตติยอธัมมสูตรที่ ๓ จบ

๔. อชิตสูตร
ว่าด้วยปริพาชกชื่อว่าอชิตะ

[๑๑๖] ครั้งนั้น อชิตปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

"ท่านพระโคดม เพื่อนพรหมจารีของข้าพเจ้าทั้งหลาย ชื่อว่าเป็นบัณฑิต เพราะมีจิตตุปบาท ๕๐๐ ดวง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้อัญเดียรถีย์ทั้งหลายผู้ถูกข่มขี่แล้ว รู้ตัวว่าถูกข่มขี่"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า "ภิกษุ ทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังทรงจำเหตุแห่งความเป็นบัณฑิตได้หรือไม่"

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เวลานี้เป็นเวลาสมควร ข้าแต่พระสุคต เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดง ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมข่มขี่บีบคั้นวาทะ[๑]ที่ไม่เป็นธรรมด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรม และย่อมชักนำบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น เพราะวาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้น จึงสรรเสริญขึ้นพร้อมกันว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ”

บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมข่มขี่บีบคั้นวาทะที่เป็นธรรมด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรม และย่อมชักนำบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น เพราะวาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้นจึงสรรเสริญขึ้นพร้อมกันว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ”

บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมข่มขี่บีบคั้นวาทะทั้งที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรม ด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรม และย่อมชักนำบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วย วาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น เพราะวาทะที่ไม่เป็นธรรมนั้น บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้นจึงสรรเสริญขึ้นพร้อมกันว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ”

บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมข่มขี่บีบคั้นวาทะที่ไม่เป็นธรรม ด้วยวาทะที่เป็นธรรม และย่อมชักนำบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะที่เป็นธรรมนั้น เพราะวาทะที่เป็นธรรมนั้น บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้นจึงสรรเสริญขึ้นพร้อมกันว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ”

บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมข่มขี่บีบคั้นวาทะที่เป็นธรรมด้วยวาทะที่เป็นธรรม และย่อมชักนำบริษัทผู้ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะที่เป็นธรรมนั้น เพราะ วาทะที่เป็นธรรมนั้น บริษัทผู้ประกอบด้วยธรรมนั้นจึงสรรเสริญขึ้นพร้อมกันว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ”

บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาป อกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็น

---

[๑] **วาทะ** ในที่นี้หมายถึงลัทธิ(ความเชื่อถือ)หรือแนวคิดความเห็น (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒) เช่น อุจเฉทวาทะ คือลัทธิที่ถือว่าตายแล้วไม่เกิดอีก เป็นแนวคิดเชิงวัตถุนิยม ลัทธินี้ทำให้มนุษย์หมกมุ่นใน กามสุข (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๘๔/๑๑๐) หรือ อมราวิกเขปวาทะ คือลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่ เป็นความเห็นที่ลื่นไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖๑/๑๐๖)

ประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒. มิจฉาสังกัปปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสังกัปปะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๓. มิจฉาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๔. มิจฉากัมมันตะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมากัมมันตะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๕. มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๖. มิจฉาวายามะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๗. มิจฉาสติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๘. สัมมาสมาธิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาสมาธิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๙. มิจฉาญาณะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาญาณะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ...

๑๐. มิจฉาวิมุตติเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวิมุตติเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

อชิตสูตรที่ ๔ จบ

๕. สคารวสูตร
ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อว่าสคารวะ

[๑๑๗] ครั้งนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่าสคารวะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่ สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ท่านพระโคดม อะไรหนอเป็นฝั่งนี้[๑] อะไรเป็นฝั่งโน้น[๒]”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์

๑. มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิเป็นฝั่งโน้น

๒. มิจฉาสังกัปปะเป็นฝั่งนี้สัมมาสังกัปปะเป็นฝั่งโน้น

๓. มิจฉาวาจาเป็นฝั่งนี้สัมมาวาจาเป็นฝั่งโน้น

๔. มิจฉากัมมันตะเป็นฝั่งนี้สัมมากัมมันตะเป็นฝั่งโน้น

---

[๑] **ฝั่งนี้** ในที่นี้หมายถึงโลกิยธรรม (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๒] **ฝั่งโน้น** ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

๕. มิจฉาอาชีวะเป็นฝั่งนี้สัมมาอาชีวะเป็นฝั่งโน้น

๖. มิจฉาวายามะเป็นฝั่งนี้ สัมมาวายามะเป็นฝั่งโน้น

๗. มิจฉาสติเป็นฝั่งนี้สัมมาสติเป็นฝั่งโน้น

๘. มิจฉาสมาธิเป็นฝั่งนี้ สัมมาสมาธิเป็นฝั่งโน้น

๙. มิจฉาญาณะเป็นฝั่งนี้สัมมาญาณะเป็นฝั่งโน้น

๑๐. มิจฉาวิมุตติเป็นฝั่งนี้ สัมมาวิมุตติเป็นฝั่งโน้น

พราหมณ์ นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้แลเป็นฝั่งโน้น

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้น[๑]มีจำนวนน้อย
ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้[๒]ทั้งนั้น
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม
ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ[๓]
ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวัฏฏะ[๔]
อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก จักถึงฝั่งโน้น
บัณฑิตละธรรมดำ แล้วพึงเจริญธรรมขาว[๕]
ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ[๖]
ละกามทั้งหลายแล้วเป็นผู้หมดความกังวล
พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวก[๗]ที่ยินดีได้ยากยิ่ง
บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว
จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย

---

[๑] **ฝั่งโน้น** ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๒] **ฝั่งนี้** ในที่นี้หมายถึงสักกายทิฏฐิ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๓] **ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ** หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๔] **วัฏฏะ** ในที่นี้หมายถึงวัฏฏะ ๓ คือ (๑) **กิเลสวัฏฏ์** วงจรกิเลสประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) **กัมมวัฏฏ์** วงจรกรรมประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ (๓) **วิปากวัฏฏ์** วงจรวิบาก ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปัตติภพ ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๕] **ธรรมดำ** หมายถึงอกุศลธรรม ได้แก่ กายทุจริต เป็นต้น **ธรรมขาว** หมายถึงกุศลธรรม ได้แก่ กายสุจริต เป็นต้น (สำ.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๑-๓๔/๑๙๖, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๔๕-๔๗)

[๖] **วิวัฏฏะ** หมายถึงนิพพาน (สำ.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๑-๓๔/๑๙๖, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

[๗] **วิเวก** หมายถึงกายวิเวก(ความสงัดกาย) จิตตวิเวก(ความสงัดจิต) และอุปธิวิเวก(ความสงัดจากกิเลส) (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ
ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย
ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว
มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก[๑]

สคารวสูตรที่ ๕ จบ

๖. โอริมตีรสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝั่งนี้และธรรมที่เป็นฝั่งโน้น[๒]

[๑๑๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงฝั่งนี้และฝั่งโน้นแก่เธอทั้งหลาย เธอ ทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ฝั่งนี้และฝั่งโน้น อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิเป็นฝั่งโน้น ฯลฯ[๓]

๑๐. มิจฉาวิมุตติเป็นฝั่งนี้ สัมมาวิมุตติเป็นฝั่งโน้น

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้แลเป็นฝั่งโน้น

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้นมีจำนวนน้อย
ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้ทั้งนั้น
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม
ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ
ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวัฏฏะ
อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก จักถึงฝั่งโน้น
บัณฑิตละธรรมดำแล้วพึงเจริญธรรมขาว
ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ
ละกามทั้งหลายแล้วเป็นผู้หมดความกังวล
พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้ยากยิ่ง
บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว
จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย
บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ
ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย

---

[๑] ดู สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔/๑๙, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๕-๘๙/๓๒

[๒] ดูเชิงอรรถที่ ๑,๒ หน้า ๒๖๙ ในเล่มนี้

[๓] ดูความเต็มในข้อ ๑๑๗ ในเล่มนี้

ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น

บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว

มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก

โอริมตีรสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมปัจโจโรหณีสูตร
ว่าด้วยพิธีลอยบาป สูตรที่ ๑

[๑๑๙] สมัยนั้น พราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณิสรงน้ำดำหัวในวันอุโบสถ นุ่งห่ม ผ้าไหมคู่ใหม่ ยืนถือกำหญ้าคาสดอยู่ ณ ที่สมควร ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นแล้วได้ตรัสถามชาณุสโสณิพราหมณ์ดังนี้ว่า

“พราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงสรงน้ำดำหัวในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมคู่ใหม่ ยืนถือกำหญ้าคาสดอยู่ ณ ที่สมควร วันนี้เป็นวันอะไรของตระกูลพราหมณ์”

ชาณุสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคดม วันนี้เป็นวันลอยบาปของตระกูลพราหมณ์”

“พราหมณ์ พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นอย่างไร”

“ท่านพระโคดม ในวันอุโบสถ พราหมณ์ทั้งหลายในโลกนี้ พากันสรงน้ำดำหัว นุ่งห่มผ้าไหมคู่ใหม่ ทาแผ่นดินด้วยโคมัยสด ลาดด้วยหญ้าคาที่เขียวสดแล้วนอนในระหว่างกองทรายและเรือนไฟ ในราตรีนั้น พราหมณ์เหล่านั้นลุกขึ้นแล้วประคอง อัญชลีนอบน้อมไฟ ๓ ครั้งด้วยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลอยบาปต่อท่านผู้ เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลอยบาปต่อท่านผู้เจริญ” และบำเรอไฟให้อิ่มหนำด้วย เนยใส น้ำมัน และเนยข้นจำนวนมาก พอล่วงราตรีนั้นไปจึงเลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยของเคี้ยวของบริโภคอันประณีต ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นอย่างนี้แล”

“พราหมณ์ พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาปใน อริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปในอริยวินัยเป็นอย่างไร ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคดมโปรดแสดงธรรมที่เป็นพิธีลอยบาปในอริยวินัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

“พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พราหมณ์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาทิฏฐิมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาทิฏฐิ ลอยมิจฉาทิฏฐิ

๒. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสังกัปปะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาสังกัปปะ ลอยมิจฉาสังกัปปะ

๓. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวาจามีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาวาจา ลอยมิจฉาวาจา

๔. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉากัมมันตะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉากัมมันตะ ลอยมิจฉากัมมันตะ

๕. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาอาชีวะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาอาชีวะ ลอยมิจฉาอาชีวะ

๖. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวายามะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาวายามะ ลอยมิจฉาวายามะ

๗. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสติมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาสติ ลอยมิจฉาสติ

๘. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสมาธิมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาสมาธิ ลอยมิจฉาสมาธิ

๙. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาญาณะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาญาณะ ลอยมิจฉาญาณะ

๑๐. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวิมุตติมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาวิมุตติ ลอยมิจฉาวิมุตติ

พราหมณ์ พิธีลอยบาปในอริยวินัย เป็นอย่างนี้แล

ชาณุสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปของพราหมณ์ ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาปในอริยวินัยก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาป ของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งพิธีลอยบาปในอริยวินัยนี้ ท่าน พระโคดม ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคดมจงทรงจำ ข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

ปฐมปัจโจโรหณีสูตรที่ ๗ จบ

๘. ทุติยปัจโจโรหณีสูตร
ว่าด้วยพิธีลอยบาป สูตรที่ ๒

[๑๒๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

พิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาทิฏฐิมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาทิฏฐิ ลอยมิจฉาทิฏฐิ

๒. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสังกัปปะมีผลชั่ว ...

๓. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวาจามีผลชั่ว ...

๔. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉากัมมันตะมีผลชั่ว ...

๕. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาอาชีวะมีผลชั่ว ...

๖. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวายามะมีผลชั่ว ...

๗. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสติมีผลชั่ว ...

๘. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาสมาธิมีผลชั่ว ...

๙. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาญาณะมีผลชั่ว ...[๑]

๑๐. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาวิมุตติมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาวิมุตติ ลอยมิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า พิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะ

ทุติยปัจโจโรหณีสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปุพพังคมสูตร
ว่าด้วยสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรม

[๑๒๑] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันใด สัมมาทิฏฐิก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ฉันนั้น

ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมมีสัมมาสังกัปปะ
ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมมีสัมมาวาจา
ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมมีสัมมากัมมันตะ
ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมีสัมมาอาชีวะ
ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมมีสัมมาวายามะ
ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมมีสัมมาสติ
ผู้มีสัมมาสติ ย่อมมีสัมมาสมาธิ
ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมมีสัมมาญาณะ
ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมมีสัมมาวิมุตติ[๒]

ปุพพังคมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อาสวักขยสูตร

---

[๑] ดูความเต็มในข้อ ๑๑๙ ในเล่มนี้

[๒] เป็น ๑๐ ประการ โดยนับจำนวนองค์ธรรมตามข้อ ๑๒๒

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ

[๑๒๒] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ	๒.	สัมมาสังกัปปะ
๓.	สัมมาวาจา	๔.	สัมมากัมมันตะ
๕.	สัมมาอาชีวะ	๖.	สัมมาวายามะ
๗.	สัมมาสติ	๘.	สัมมาสมาธิ
๙.	สัมมาญาณะ	๑๐.	สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

อาสวักขยสูตรที่ ๑๐ จบ
ปัจโจโรหณิวรรคที่ ๒ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	ปฐมอธัมมสูตร	๒.	ทุติยอธัมมสูตร
๓.	ตติยอธัมมสูตร	๔.	อชิตสูตร
๕.	สคารวสูตร	๖.	โอริมตีรสูตร
๗.	ปฐมปัจโจโรหณิสูตร	๘.	ทุติยปัจโจโรหณิสูตร
๙.	ปุพพังคมสูตร	๑๐.	อาสวักขยสูตร

๓. ปริสุทธวรรค
หมวดว่าด้วยธรรมที่บริสุทธิ์
๑. ปฐมสูตร
สูตรที่ ๑ ว่าด้วยธรรมที่บริสุทธิ์

[๑๒๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เว้นวินัยของพระสุคต[๑]แล้วย่อมไม่มี

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

---

[๑] **วินัยของพระสุคต** หมายถึงธรรมที่พระสุคตทรงแสดง ซึ่งมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ครบถ้วน คำว่า สุคต เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า มีความหมายหลายนัยดังนี้คือ (๑) เสด็จไปงาม คือบริสุทธิ์ ได้แก่ ดำเนินไปด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) เสด็จไปยังสถานที่ดี คืออมตนิพพาน (๓) เสด็จไปโดยธรรม คือไม่กลับมาหากิเลสที่ทรงละได้แล้ว (๔) ทรงตรัสไว้โดยธรรม คือตรัสพระวาจาที่ควรในฐานะที่ควรเท่านั้น (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๘ และดู องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๖๐/๑๖๗-๑๖๙)

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ(พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
๙. สัมมาญาณะ (รู้ชอบ) ๑๐. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เว้นวินัยของพระสุคต แล้วย่อมไม่มี

ปฐมสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุติยสูตร

สูตรที่ ๒ ว่าด้วยธรรมที่ให้เกิดธรรม

[๑๒๔] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้น เว้น วินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ[๑] ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคตแล้ว ย่อมไม่เกิดขึ้น

ทุติยสูตรที่ ๒ จบ

๓. ตติยสูตร

สูตรที่ ๓ ว่าด้วยธรรมมีผลมาก

[๑๒๕] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมมีผลมาก มีอานิสงส์ มาก เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

ตติยสูตรที่ ๓ จบ

๔. จตุตถสูตร

สูตรที่ ๔ ว่าด้วยธรรมที่กำจัดราคะ โทสะและโมหะ

[๑๒๖] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

---

[๑] "ฯลฯ" ที่ปรากฏในข้อ ๑๒๔ ถึงข้อ ๑๓๑ นี้ ดูความเต็มในข้อ ๑๒๓ ในเล่มนี้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

จตุตถสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปัญจมสูตร

สูตรที่ ๕ ว่าด้วยธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย

[๑๒๗] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้

ปัญจมสูตรที่ ๕ จบ

๖. ฉัฏฐสูตร

สูตรที่ ๖ ว่าด้วยธรรมที่ให้เกิดธรรม

[๑๒๘] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น

ฉัฏฐสูตรที่ ๖ จบ

๗. สัตตมสูตร

สูตรที่ ๗ ว่าด้วยธรรมมีผลมาก

[๑๒๙] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

สัตตมสูตรที่ ๗ จบ

๘. อัฏฐมสูตร

สูตรที่ ๘ ว่าด้วยธรรมที่กำจัดราคะ โทสะ และโมหะ

[๑๓๐] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว เป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว เป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมไม่มี

อัฏฐมสูตรที่ ๘ จบ

๙. นวมสูตร

สูตรที่ ๙ ว่าด้วยธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย

[๑๓๑] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นวินัยของพระสุคตแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้

นวมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทสมสูตร

สูตรที่ ๑๐ ว่าด้วยมิจฉัตตธรรม

[๑๓๒] ภิกษุทั้งหลาย มิจฉัตตธรรม (ธรรมที่ผิด) ๑๐ ประการนี้

มิจฉัตตธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	มิจฉาทิฏฐิ	๒.	มิจฉาสังกัปปะ
๓.	มิจฉาวาจา	๔.	มิจฉากัมมันตะ
๕.	มิจฉาอาชีวะ	๖.	มิจฉาวายามะ
๗.	มิจฉาสติ	๘.	มิจฉาสมาธิ
๙.	มิจฉาญาณะ	๑๐.	มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย มิจฉัตตธรรม ๑๐ ประการนี้แล

ทสมสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. เอกาทสมสูตร

สูตรที่ ๑๑ ว่าด้วยสัมมัตตธรรม

[๑๓๓] ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตตธรรม (ธรรมที่ถูก) ๑๐ ประการนี้

สัมมัตตธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ	๒.	สัมมาสังกัปปะ
๓.	สัมมาวาจา	๔.	สัมมากัมมันตะ
๕.	สัมมาอาชีวะ	๖.	สัมมาวายามะ
๗.	สัมมาสติ	๘.	สัมมาสมาธิ
๙.	สัมมาญาณะ	๑๐.	สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตตธรรม ๑๐ ประการนี้แล

เอกาทสมสูตรที่ ๑๑ จบ

ปริสุทธวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	ปฐมสูตร	๒.	ทุติยสูตร
๓.	ตติยสูตร	๔.	จตุตถสูตร
๕.	ปัญจมสูตร	๖.	ฉัฏฐสูตร
๗.	สัตตมสูตร	๘.	อัฏฐมสูตร
๙.	นวมสูตร	๑๐.	ทสมสูตร
๑๑.	เอกาทสมสูตร		

๔. สาธุวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี

๑. สาธุสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี

[๑๓๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ดีและธรรมที่ไม่ดีแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ดี อะไรบ้าง คือ

๑.	มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)	๒.	มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด)
๓.	มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)	๔.	มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕.	มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)	๖.	มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)

๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด) ๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)
๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด) ๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ดี

ธรรมที่ดี อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ(พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
๙. สัมมาญาณะ (รู้ชอบ) ๑๐. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ดี

สาธุสูตรที่ ๑ จบ

๒. อริยธัมมสูตร
ว่าด้วยอริยธรรม และอนริยธรรม

[๑๓๕] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอริยธรรมและอนริยธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อนริยธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ[๑] ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อนริยธรรม

อริยธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริยธรรม

อริยธัมมสูตรที่ ๒ จบ

๓. อกุสลสูตร
ว่าด้วยอกุศลธรรม และกุศลธรรม

[๑๓๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอกุศลธรรมและกุศลธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อกุศลธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

---

[๑] “ฯลฯ” ที่ปรากฏในข้อ ๑๓๕ ถึงข้อ ๑๕๔ นี้ ดูความเต็มในข้อ ๑๓๔ ในเล่มนี้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อกุศลธรรม

กุศลธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กุศลธรรม

อกุสลสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัตถสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นประโยชน์ และที่ไม่เป็นประโยชน์

[๑๓๗] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์และธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์

ธรรมที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นประโยชน์

อัตถสูตรที่ ๔ จบ

๕. ธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรม และอธรรม

[๑๓๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมและอธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอ ทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธรรม

ธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรม

ธัมมสูตรที่ ๕ จบ

๖. สาสวสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะ และที่ไม่มีอาสวะ

[๑๓๙] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีอาสวะและธรรมที่ไม่มีอาสวะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีอาสวะ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีอาสวะ

ธรรมที่ไม่มีอาสวะ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีอาสวะ

สาสวสูตรที่ ๖ จบ

๗. สาวัชชสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีโทษ และที่ไม่มีโทษ

[๑๔๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีโทษและธรรมที่ไม่มีโทษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระ ดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีโทษ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีโทษ

ธรรมที่ไม่มีโทษ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีโทษ

สาวัชชสูตรที่ ๗ จบ

๘. ตปนียสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุ และไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

[๑๔๑] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนและธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

ตปนียสูตรที่ ๘ จบ

๙. อาจยคามิสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติ ปฏิสนธิ และนิพพาน

[๑๔๒] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ และ ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพานแก่เธอทั้หลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก กล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ

ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน

อาจยคามิสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุกขุทรยสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์ และที่มีสุขเป็นกำไร

[๑๔๓] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร และธรรมที่มีสุข เป็นกำไรแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร

ธรรมที่มีสุขเป็นกำไร อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีสุขเป็นกำไร

ทุกขุทรยสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ทุกขวิปากสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์ และที่มีสุขเป็นวิบาก

[๑๔๔] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก และธรรมที่มีสุขเป็นวิบากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก

ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก

ทุกขวิปากสูตรที่ ๑๑ จบ

สาธุวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สาธุสูตร ๒. อริยธัมมสูตร
๓. อกุสลสูตร ๔. อัตถสูตร
๕. ธัมมสูตร ๖. สาสวสูตร
๗. สาวัชชสูตร ๘. ตปนียสูตร
๙. อาจยคามิสูตร ๑๐. ทุกขุทรยสูตร
๑๑. ทุกขวิปากสูตร

๕. อริยมัคควรรค

หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค

๑. อริยมัคคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค และที่ไม่ใช่อริยมรรค

[๑๔๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็น อริยมรรคและธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค

ธรรมที่เป็นอริยมรรค อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นอริยมรรค

อริยมัคคสูตรที่ ๑ จบ

๒. กัณหมัคคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝ่ายดำ และที่เป็นฝ่ายขาว

[๑๔๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นฝ่ายดำและธรรมที่เป็นฝ่ายขาวแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ

ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว

กัณหมัคคสูตรที่ ๒ จบ

๓. สัทธัมมสูตร
ว่าด้วยสัทธรรม และอสัทธรรม

[๑๔๗] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัทธรรมและอสัทธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อสัทธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อสัทธรรม

สัทธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัทธรรม

สัทธัมมสูตรที่ ๓ จบ

๔. สัปปุริสธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมของสัตบุรุษ และธรรมของอสัตบุรุษ

[๑๔๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมของอสัตบุรุษ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมของอสัตบุรุษ

ธรรมของสัตบุรุษ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมของสัตบุรุษ

สัปปุริสธัมมสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุปปาเทตัพพสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น และที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น

[๑๔๙] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรให้เกิดขึ้นและธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น

อุปปาเทตัพพสูตรที่ ๕ จบ

๖. อาเสวิตัพพสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพ[๑]และที่ไม่ควรเสพ

[๑๕๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเสพและธรรมที่ไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรเสพ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรเสพ

ธรรมที่ควรเสพ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเสพ

อาเสวิตัพพสูตรที่ ๖ จบ

๗. ภาเวตัพพสูตร

---

[๑] **เสพ** ในที่นี้หมายถึงการนึกหน่วง รู้ เห็น พิจารณา อธิษฐานจิต น้อมใจเชื่อ ประคองความเพียร ตั้งสติไว้ ตั้งจิตไว้ กำหนดรู้ด้วยปัญญา รู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่ง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรมที่ควรละ เจริญธรรมที่ควรเจริญ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๓/๖๒)

ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ และที่ไม่ควรเจริญ

[๑๕๑] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเจริญและธรรมที่ไม่ควรเจริญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรเจริญ อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรเจริญ

ธรรมที่ควรเจริญ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเจริญ

ภาเวตัพพสูตรที่ ๗ จบ

๘. พหุลีกาตัพพสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้มาก และที่ไม่ควรทำให้มาก

[๑๕๒] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรทำให้มากและธรรมที่ไม่ควรทำให้มากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก

ธรรมที่ควรทำให้มาก อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรทำให้มาก

พหุลีกาตัพพสูตรที่ ๘ จบ

๙. อนุสสริตัพพสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรระลึก และที่ไม่ควรระลึก

[๑๕๓] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรระลึกและธรรมที่ไม่ควรระลึกแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรระลึก อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรระลึก

ธรรมที่ควรระลึก อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรระลึก

อนุสสริตัพพสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สัจฉิกาตัพพสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และที่ไม่ควรทำให้แจ้ง

[๑๕๔] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรทำให้แจ้งและธรรมที่ไม่ควร ทำให้แจ้งแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่า นั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง อะไรบ้าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง

ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๑๐. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง

สัจฉิกาตัพพสูตรที่ ๑๐ จบ

อริยมัคควรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	อริยมัคคสูตร	๒.	กัณหมัคคสูตร
๓.	สัทธัมมสูตร	๔.	สัปปุริสธัมมสูตร
๕.	อุปปาเทตัพพสูตร	๖.	อาเสวิตัพพสูตร
๗.	ภาเวตัพพสูตร	๘.	พหุลีกาตัพพสูตร
๙.	อนุสสริตัพพสูตร	๑๐.	สัจฉิกาตัพพสูตร

ตติยปัณณาสก์ จบบริบูรณ์

๔. จตุตถปัณณาสก์

๑. ปุคคลวรรค

หมวดว่าด้วยบุคคล

๑. เสวิตัพพสูตร

ว่าด้วยบุคคลที่ควรเสพ[๑]

[๑๕๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเสพ

---

[๑] **เสพ** ในที่นี้หมายถึงเข้าไปหา (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๖/๑๐๔)

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)	๒.	มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด)
๓.	มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)	๔.	มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕.	มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)	๖.	มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗.	มิจฉาสติ (ระลึกผิด)	๘.	มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)
๙.	มิจฉาญาณะ (รู้ผิด)	๑๐.	มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่ควรเสพ

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเสพ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒.	สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓.	สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔.	สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕.	สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖.	สัมมาวายามะ(พยายามชอบ)
๗.	สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘.	สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
๙.	สัมมาญาณะ (รู้ชอบ)	๑๐.	สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ

เสวิตัพพสูตรที่ ๑ จบ

๒-๑๒. ภชิตัพพาทิสูตร
ว่าด้วยบุคคลที่ควรคบ[๑]เป็นต้น

[๑๕๖] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรคบ ... ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรคบ ...

[๑๕๗] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้[๒] ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเข้าไปนั่งใกล้ ...

[๑๕๘] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรบูชา ... บุคคล ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรบูชา ...

[๑๕๙] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรสรรเสริญ ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรสรรเสริญ ...

[๑๖๐] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเคารพ ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเคารพ ...

---

[๑] **คบ** ในที่นี้หมายถึงให้ความสนิทสนม (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๖/๑๐๔)

[๒] **เข้าไปนั่งใกล้** หมายถึงเข้าไปนั่งใกล้แล้วสักการะ เคารพอยู่เสมอ ๆ (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๖/๑๐๔)

[๑๖๑] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรยำเกรง ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรยำเกรง ...

[๑๖๒] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรให้ยินดี ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรให้ยินดี ...

[๑๖๓] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่บริสุทธิ์ ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริสุทธิ์ ...

[๑๖๔] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะไม่ได้ ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะได้ ...

[๑๖๕] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่เจริญด้วยปัญญา ... บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ...

[๑๖๖] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมประสพ[๑]สิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	มิจฉาทิฏฐิ	๒.	มิจฉาสังกัปปะ
๓.	มิจฉาวาจา	๔.	มิจฉากัมมันตะ
๕.	มิจฉาอาชีวะ	๖.	มิจฉาวายามะ
๗.	มิจฉาสติ	๘.	มิจฉาสมาธิ
๙.	มิจฉาญาณะ	๑๐.	มิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสพสิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมประสพบุญเป็นอันมาก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ	๒.	สัมมาสังกัปปะ
๓.	สัมมาวาจา	๔.	สัมมากัมมันตะ
๕.	สัมมาอาชีวะ	๖.	สัมมาวายามะ
๗.	สัมมาสติ	๘.	สัมมาสมาธิ
๙.	สัมมาญาณะ	๑๐.	สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสพบุญเป็นอันมาก

ภชิตัพพาทิสูตรที่ ๒-๑๒ จบ

ปุคคลวรรคที่ ๑ จบ

---

[๑] **ประสพ** (ปสวติ) หมายถึงได้รับผลตอบ (ปฏิลภติ) (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๔๖/๑๕๔)

๒. ชาณุสโสณิวรรค

หมวดว่าด้วยพราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณิ

๑. พราหมณปัจโจโรหณิสูตร

ว่าด้วยพิธีลอยบาปของพราหมณ์

[๑๖๗] สมัยนั้น พราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณิสรงน้ำดำหัวในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมคู่ใหม่ ยืนถือกำหญ้าคาสดอยู่ ณ ที่สมควร ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นแล้วได้ตรัสถามชาณุสโสณิพราหมณ์ดังนี้ว่า

“พราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงสรงน้ำดำหัวในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมคู่ใหม่ ยืนถือกำหญ้าคาสดอยู่ ณ ที่สมควร วันนี้เป็นวันอะไรของตระกูลพราหมณ์”

ชาณุสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคดม วันนี้เป็นวันลอยบาปของตระกูลพราหมณ์”

“พราหมณ์ พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นอย่างไร”

“ท่านพระโคดม ในวันอุโบสถ พราหมณ์ทั้งหลายในโลกนี้ พากันสรงน้ำดำหัว นุ่งห่มผ้าไหมคู่ใหม่ ทาแผ่นดินด้วยโคมัยสด ลาดด้วยหญ้าคาที่เขียวสดแล้วนอนในระหว่างกองทรายและเรือนไฟ ในราตรีนั้น พราหมณ์เหล่านั้นลุกขึ้นแล้วประคอง อัญชลีนอบน้อมไฟ ๓ ครั้งด้วยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลอยบาปต่อท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลอยบาปต่อท่านผู้เจริญ” และบำเรอไฟให้อิ่มหนำด้วยเนยใส น้ำมัน และเนยข้นจำนวนมาก พอล่วงราตรีนั้นไปจึงเลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยของเคี้ยวของบริโภคอันประณีต ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นอย่างนี้แล”

“พราหมณ์ พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาปในอริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปในอริยวินัยเป็นอย่างไร ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคดมโปรดแสดงธรรมที่เป็นพิธีลอยบาปในอริยวินัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

“พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส เรื่องนี้ว่า

พราหมณ์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปาณาติบาต ลอยปาณาติบาต

๒. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อทินนาทาน(การลักทรัพย์)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละอทินนาทาน ลอยอทินนาทาน

๓. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า กาเมสุมิจฉาจาร(การประพฤติผิดในกาม)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละกาเมสุมิจฉาจาร ลอยกาเมสุมิจฉาจาร

๔. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มุสาวาท(พูดเท็จ)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมุสาวาท ลอยมุสาวาท

๕. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปิสุณาวาจา(คำส่อเสียด)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และ ภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปิสุณาวาจา ลอยปิสุณาวาจา

๖. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผรุสวาจา(คำหยาบ)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละผรุสวาจา ลอยผรุสวาจา

๗. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า สัมผัปปลาปะ(คำเพ้อเจ้อ)มีผลชั่วทั้งในภพนี้ และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละสัมผัปปลาปะ ลอย สัมผัปปลาปะ

๘. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละอภิชฌา ลอยอภิชฌา

๙. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า พยาบาท(ความคิดร้าย)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และ ภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละพยาบาท ลอยพยาบาท

๑๐. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาทิฏฐิ(เห็นผิด) มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาทิฏฐิ ลอยมิจฉาทิฏฐิ

พราหมณ์ พิธีลอยบาปในอริยวินัย เป็นอย่างนี้แล

ชาณุสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคดม พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาปในอริยวินัยก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง พิธีลอยบาปของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งพิธีลอยบาปในอริยวินัยนี้ ท่านพระ โคดม ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคดมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

พราหมณปัจโจโรหณิสูตรที่ ๑ จบ

๒. อริยปัจโจโรหณิสูตร
ว่าด้วยพิธีลอยบาปของพระอริยะ

[๑๖๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปาณาติบาตมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปาณาติบาต ลอยปาณาติบาต

๒. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อทินนาทานมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละอทินนาทาน ลอยอทินนาทาน

๓. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า กาเมสุมิจฉาจารมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละกาเมสุมิจฉาจาร ลอยกาเมสุมิจฉาจาร

๔. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มุสาวาทมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมุสาวาท ลอยมุสาวาท

๕. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปิสุณาวาจามีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปิสุณาวาจา ลอยปิสุณาวาจา

๖. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผรุสวาจามีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละผรุสวาจา ลอยผรุสวาจา

๗. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า สัมผัปปลาปะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละสัมผัปปลาปะ ลอยสัมผัปปลาปะ

๘. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อภิชฌามีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละอภิชฌา ลอยอภิชฌา

๙. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า พยาบาทมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละพยาบาท ลอยพยาบาท

๑๐. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาทิฏฐิมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาทิฏฐิ ลอยมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า พิธีลอยบาปอันเป็นของพระอริยะ

อริยปัจโจโรหณิสูตรที่ ๒ จบ

๓. สคารวสูตร
ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อว่าสคารวะ

[๑๖๙] ครั้งนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่าสคารวะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง ที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร[๑] ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

---

[๑] **ที่สมควร** (เอกมนฺตํ) ในที่นี้หมายถึงที่อันเหมาะสมเว้นโทษ ๖ ประการ คือ (๑) ไกลเกินไป (๒) ใกล้เกินไป (๓) อยู่เหนือลม (๔) สูงเกินไป (๕) อยู่ตรงหน้าเกินไป (๖) อยู่ข้างหลังเกินไป (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๑๕)

“ท่านพระโคดม อะไรหนอเป็นฝั่งนี้ อะไรเป็นฝั่งโน้น[๑]”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์

๑. ปาณาติบาตเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นฝั่งโน้น

๒. อทินนาทานเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นฝั่งโน้น

๓. กาเมสุมิจฉาจารเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นฝั่งโน้น

๔. มุสาวาทเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นฝั่งโน้น

๕. ปิสุณาวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นฝั่งโน้น

๖. ผรุสวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นฝั่งโน้น

๗. สัมผัปปลาปะเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นฝั่งโน้น

๘. อภิชฌาเป็นฝั่งนี้ อนภิชฌา(ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) เป็นฝั่งโน้น

๙. พยาบาทเป็นฝั่งนี้ อพยาบาท(ความไม่คิดร้าย) เป็นฝั่งโน้น

๑๐. มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิ(เห็นชอบ) เป็นฝั่งโน้น

พราหมณ์ นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้แลเป็นฝั่งโน้น

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้นมีจำนวนน้อย
ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้ทั้งนั้น
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม
ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ
ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวัฏฏะ
อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก จักถึงฝั่งโน้น
บัณฑิตละธรรมดำ แล้วพึงเจริญธรรมขาว
ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ
ละกามทั้งหลายแล้ว เป็นผู้หมดความกังวล
พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้ยากยิ่ง
บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว
จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย
บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ
ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย
ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑,๒ ข้อ ๑๑๗ หน้า ๒๖๙ ในเล่มนี้

มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก[๑]

สคารวสูตรที่ ๓ จบ

๔. โอริมสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝั่งนี้และธรรมที่เป็นฝั่งโน้น

[๑๗๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงฝั่งนี้และฝั่งโน้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ **ฝั่งนี้และฝั่งโน้น** อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาตเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นฝั่งโน้น
๒. อทินนาทานเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นฝั่งโน้น
๓. กาเมสุมิจฉาจารเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นฝั่งโน้น
๔. มุสาวาทเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นฝั่งโน้น
๕. ปิสุณาวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นฝั่งโน้น
๖. ผรุสวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นฝั่งโน้น
๗. สัมผัปปลาปะเป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นฝั่งโน้น
๘. อภิชฌาเป็นฝั่งนี้ อนภิชฌาเป็นฝั่งโน้น
๙. พยาบาทเป็นฝั่งนี้ อพยาบาทเป็นฝั่งโน้น
๑๐. มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิเป็นฝั่งโน้น

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้แลเป็นฝั่งโน้น

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้นมีจำนวนน้อย
ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้ทั้งนั้น
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม
ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ
ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวัฏฏะ
อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก จักถึงฝั่งโน้น
บัณฑิตละธรรมดำแล้วพึงเจริญธรรมขาว
ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ
ละกามทั้งหลายแล้วเป็นผู้หมดความกังวล
พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้ยากยิ่ง
บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว
จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย

---

[๑] คาถาข้อ ๑๖๙ และข้อ ๑๗๐ นี้ เทียบดูในข้อ ๑๑๗ พร้อมทั้งเชิงอรรถ หน้า ๒๖๙-๒๗๐ ในเล่มนี้

บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ
ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย
ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว
มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก

โอริมสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปฐมอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๑

[๑๗๑] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ ควรทราบทั้งสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑.	ปาณาติบาต	๒.	อทินนาทาน
๓.	กาเมสุมิจฉาจาร	๔.	มุสาวาท
๕.	ปิสุณาวาจา	๖.	ผรุสวาจา
๗.	สัมผัปปลาปะ	๘.	อภิชฌา
๙.	พยาบาท	๑๐.	มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์

สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

คือ ๑.	เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต	๒.	เจตนางดเว้นจากอทินนาทาน
๓.	เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร	๔.	เจตนางดเว้นจากมุสาวาท
๕.	เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจา	๖.	เจตนางดเว้นจากผรุสวาจา
๗.	เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะ	๘.	อนภิชฌา
๙.	อพยาบาท	๑๐.	สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เป็นประโยชน์ ควรทราบทั้งสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม และเป็นประโยชน์” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ปฐมอธัมมสูตร ที่ ๕ จบ

๖. ทุติยอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๒

[๑๗๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตครั้นตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้วเสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปรึกษากันว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทส[๑]โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบ ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นร่วมกันว่า “ท่านมหากัจจานะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถ จะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้าไปหาท่านมหากัจจานะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา”

ครั้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนว่า

“ท่านมหากัจจานะ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสนี้โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่ง ที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจาก พุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ผู้มีอายุ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน พวกกระผมได้ปรึกษากันว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสโดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้

ผู้มีอายุ พวกกระผมได้มีความเห็นร่วมกันว่า “ท่านมหากัจจานะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถ จะจำแนกเนื้อความแห่งอุท

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๑๕ หน้า ๒๖๑ ในเล่มนี้

เทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้าไปหาท่านมหากัจจานะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่ พวกเรา" ขอท่านมหากัจจานะจงจำแนกเถิด"

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพระศาสดาประทับอยู่เฉพาะหน้าผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายละเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสีย สำคัญเนื้อความนี้ว่าควรถามข้าพเจ้า เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที่ยวแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นมีอยู่ ก็มองข้ามรากและลำต้นไปเสีย สำคัญกิ่งและใบว่าเป็นแก่นไม้ที่ตนพึงแสวงหา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้มีพระจักษุ[๑] มีพระญาณ มีพระธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ตรัสบอกได้ ทรงให้เป็นไปได้ ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานั้นแล เป็นเวลาสมควรที่ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ พึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่านทั้งหลาย"

ภิกษุเหล่านั้นเรียนว่า "ท่านมหากัจจานะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้มีพระจักษุ มีพระญาณ มีพระธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ตรัสบอกได้ ทรงให้เป็นไปได้ ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็เวลานั้นแล เป็นเวลาสมควรที่กระผมทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้ และทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่พวกกระผมอย่างแน่นอน ท่านมหากัจจานะเอง พระศาสดาทรงสรรเสริญ และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ย่อมสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ถ้าท่านมหากัจจานะไม่มีความหนักใจแล้ว ขอจงจำแนกเถิด"

พระมหากัจจานะกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ข้าพเจ้าจักกล่าว" ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหากัจจานะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

"ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสโดยย่อว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบ ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์" ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์อะไรบ้าง คือ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑-๕ หน้า ๒๖๒ และเชิงอรรถที่ ๑-๓ หน้า ๒๖๓ ในเล่มนี้

๑. ปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒. อทินนาทานเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๓. กาเมสุมิจฉาจารเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๔. มุสาวาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๕. ปิสุณาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปิสุณาวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญ เต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็น ประโยชน์

๖. ผรุสวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะผรุสวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๗. สัมผัปปลาปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะสัมผัปปลาปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๘. อภิชฌาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อนภิชฌาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะอภิชฌาเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะอนภิชฌา เป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๙. พยาบาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อพยาบาทเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะอพยาบาท เป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๑๐. มิจฉาทิฏฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและ เป็นประโยชน์” ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ เข้าไปยังพระวิหาร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าย่อมรู้เนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดารอย่างนี้ ก็ท่าน ทั้งหลาย เมื่อหวังอยู่ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนี้เถิด ขอท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตอบแก่ท่าน ทั้งหลายเถิด”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำท่านพระมหากัจจานะแล้ว ชื่นชมอนุโมทนาภาษิต ของท่านพระมหากัจจานะแล้วลุกขึ้นจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า “ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่

เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์" ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหลีกไปไม่นาน ข้าพระองค์ ทั้งหลายได้ปรึกษากันว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดย ย่อว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควร ทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์" ไม่ทรงจำแนกเนื้อความไว้โดยพิสดาร เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้"

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีความเห็นร่วมกันว่า "ท่านมหา กัจจานะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่อง ท่านสามารถจะจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงจำแนกไว้โดยพิสดารนี้ให้พิสดารได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะเข้าไปหาท่านมหา กัจจานะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้กับท่าน และจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ตามที่ท่านตอบแก่พวกเรา"

ครั้นแล้วข้าพระองค์ทั้งหลายจึงเข้าไปหาท่านมหากัจจานะถึงที่อยู่แล้วเรียนถามเนื้อความนี้ ท่านมหากัจจานะได้จำแนกเนื้อความอย่างชัดเจนแก่ข้าพระองค์ ทั้งหลายด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ดีละ ดีละ มหากัจจานะเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากเธอทั้งหลายพึงเข้ามาหาเราแล้วถามเนื้อความนี้ ถึงเราเอง ก็พึงตอบเนื้อความนี้อย่างที่มหากัจจานะตอบแล้วนั่นเอง นี้แลเป็นเนื้อความแห่ง อุทเทสนั้น และเธอทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด"

ทุติยอธัมมสูตรที่ ๖ จบ

๗. ตติยอธัมมสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๓

[๑๗๓] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์

สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปาณาติบาตเป็น

ปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒. อทินนาทานเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

๓. กาเมสุมิจฉาจารเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ[๑]

๔. มุสาวาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๕. ปิสุณาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๖. ผรุสวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๗. สัมผัปปลาปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๘. อภิชฌาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อนภิชฌาเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๙. พยาบาทเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อพยาบาทเป็นสิ่งที่เป็นธรรม ฯลฯ

๑๐. มิจฉาทิฏฐิเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุคคลควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม ควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นทราบแล้ว ควรปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ตติยอธัมมสูตรที่ ๗ จบ

๘. กัมมนิทานสูตร

---

[๑] “ฯลฯ” ที่ปรากฏในสูตรนี้ ดูความเต็มข้อ ๑๗๒ ในเล่มนี้

ว่าด้วยต้นเหตุแห่งกรรม

[๑๗๔] ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต เรากล่าวว่า มี ๓ อย่างคือ

๑. ปาณาติบาตมีโลภะเป็นเหตุ

๒. ปาณาติบาตมีโทสะเป็นเหตุ

๓. ปาณาติบาตมีโมหะเป็นเหตุ

อทินนาทาน เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. อทินนาทานมีโลภะเป็นเหตุ

๒. อทินนาทานมีโทสะเป็นเหตุ

๓. อทินนาทานมีโมหะเป็นเหตุ

กาเมสุมิจฉาจาร เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. กาเมสุมิจฉาจารมีโลภะเป็นเหต

๒. กาเมสุมิจฉาจารมีโทสะเป็นเหตุ

๓. กาเมสุมิจฉาจารมีโมหะเป็นเหตุ

มุสาวาท เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. มุสาวาทมีโลภะเป็นเหตุ

๒. มุสาวาทมีโทสะเป็นเหตุ

๓. มุสาวาทมีโมหะเป็นเหตุ

ปิสุณาวาจา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. ปิสุณาวาจามีโลภะเป็นเหตุ

๒. ปิสุณาวาจามีโทสะเป็นเหตุ

๓. ปิสุณาวาจามีโมหะเป็นเหตุ

ผรุสวาจา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. ผรุสวาจามีโลภะเป็นเหตุ

๒. ผรุสวาจามีโทสะเป็นเหตุ

๓. ผรุสวาจามีโมหะเป็นเหตุ

สัมผัปปลาปะ เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. สัมผัปปลาปะมีโลภะเป็นเหตุ

๒. สัมผัปปลาปะมีโทสะเป็นเหตุ

๓. สัมผัปปลาปะมีโมหะเป็นเหตุ

อภิชฌา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. อภิชฌามีโลภะเป็นเหตุ

๒. อภิชฌามีโทสะเป็นเหตุ

๓. อภิชฌามีโมหะเป็นเหตุ

พยาบาท เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. พยาบาทมีโลภะเป็นเหตุ

๒. พยาบาทมีโทสะเป็นเหตุ

๓. พยาบาทมีโมหะเป็นเหตุ

มิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิมีโลภะเป็นเหตุ

๒. มิจฉาทิฏฐิมีโทสะเป็นเหตุ

๓. มิจฉาทิฏฐิมีโมหะเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย โลภะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โทสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โมหะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม เพราะโลภะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโทสะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโมหะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป

กัมมนิทานสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปริกกมนสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นทางหลีกเลี่ยง[๑]

[๑๗๕] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้เป็นทางหลีกเลี่ยง มิใช่ธรรมไม่เป็นทางหลีกเลี่ยง ธรรมนี้เป็นทางหลีกเลี่ยง มิใช่ธรรมไม่เป็นทางหลีกเลี่ยง อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ฆ่าสัตว์

๒. เจตนางดเว้นจากอทินนาทานเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ลักทรัพย์

๓. เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม

๔. เจตนางดเว้นจากมุสาวาทเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดเท็จ

๕. เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดส่อเสียด

๖. เจตนางดเว้นจากผรุสวาจาเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดคำหยาบ

๗. เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดเพ้อเจ้อ

---

[๑] **ทางหลีกเลี่ยง** ในที่นี้หมายถึงทางเว้นจากความชั่ว (ดูเทียบ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๘๕/๗๕-๗๗, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๑๗๗)

๘. อนภิชฌาเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๙. อพยาบาทเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีจิตพยาบาท

๑๐. สัมมาทิฏฐิเป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เห็นผิด

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้เป็นทางหลีกเลี่ยง มิใช่ธรรมไม่เป็นทางหลีกเลี่ยง เป็นอย่างนี้แล

ปริกกมนสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. จุนทสูตร
ว่าด้วยนายจุนทกัมมารบุตร

[๑๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร[๑] เขตกรุงปาวา ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามว่า

“จุนทะ เธอชอบใจความสะอาดของใคร”

นายจุนทกัมมารบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้ ข้าพระองค์ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้อย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร ย่อมชักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า “มาเถิดบุรุษผู้เจริญ ท่านควรลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้า จับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ต้องจับต้องโคมัยสด ถ้าไม่จับต้องโคมัยสด ต้องจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสด ต้องบำเรอไฟ ถ้าไม่บำเรอไฟต้องประคองอัญชลีนอบน้อม ดวงอาทิตย์ ถ้าไม่ประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ ต้องลงน้ำวันละ ๓ ครั้ง” ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้อย่างนี้ ข้าพระองค์ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอ ไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดใน อริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความสะอาดในอริยวินัยเป็นอย่างไร ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่เป็นความสะอาดในอริยวินัยแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

---

[๑] **กัมมารบุตร** หมายถึงบุตรของช่างทอง (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๖/๓๗๗)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จุนทะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส เรื่องนี้ว่า

จุนทะ ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง

ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม คือ เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้แต่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

จุนทะ ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “รู้” หรือรู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” ไม่เห็นก็กล่าวว่า “เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “ไม่เห็น” กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๓. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่หยาบคาย กล้าแข็ง เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระทั่งผู้อื่น ใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๔. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

จุนทะ ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๒. เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี”

๓. เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก”

จุนทะ ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้แลที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ ได้เลย แม้จะจับต้องโคมัยสดก็ตาม ไม่จับต้องโคมัยสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะบำเรอไฟก็ตาม ไม่บำเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะประคองอัญชลี นอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็น ผู้สะอาดไม่ได้อยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็น ธรรมไม่สะอาด และเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สะอาด

จุนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมี ทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต หรือทุคติอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่น

จุนทะ ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความ สะอาดทางใจ ๓ อย่าง

ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุดแม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลาง หมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้าง เป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” หรือรู้ก็กล่าวว่า “รู้” ไม่เห็นก็กล่าวว่า “ไม่เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “เห็น” ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์

ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๒. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด”

๓. เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเซ่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก”

จุนทะ ความสะทางอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่ เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องโคมัยสดก็ตาม ไม่จับต้องโคมัยสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่ นั่นเอง แม้จะบำเรอไฟก็ตาม ไม่บำเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะ ประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็นธรรมสะอาด และเป็นเหตุก่อให้เกิดความสะอาด

จุนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งเทวดาและมนุษย์ หรือสุคติอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่น”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว นายจุนทกัมมารบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

จุนทสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ชาณุสโสณิสูตร
ว่าด้วยชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามเรื่องทาน

[๑๗๗] ครั้งนั้น พราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่ สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

"ท่านพระโคดม พวกข้าพเจ้าชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ย่อมให้ทาน เชื่อว่าทานนี้ต้องสำเร็จแก่ญาติสาโลหิต[๑]ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจง บริโภคทานนี้ ท่านพระโคดม ทานนั้นย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วบ้าง หรือญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้นจะได้บริโภคทานนั้นบ้างหรือ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "พราหมณ์ ทานนั้นย่อมสำเร็จในฐานะเท่านั้น ไม่สำเร็จในอัฏฐานะ"[๒]

เรื่องฐานะและอัฏฐานะ

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามว่า "ท่านพระโคดม ฐานะเป็นอย่างไร อัฏฐานะ เป็นอย่างไร"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในนรก เลี้ยงอัตภาพในนรกนั้น ดำรงอยู่ในนรกนั้นด้วยอาหารของสัตว์นรก[๓]

พราหมณ์ ภูมิที่ทานไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฏฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เลี้ยงอัตภาพในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้น ดำรงอยู่ ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้นด้วยอาหารของเหล่าสัตว์ผู้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน[๔]

พราหมณ์ ภูมิที่ทานไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฏฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติ ผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกมนุษย์ เลี้ยงอัตภาพในมนุษยโลกนั้น ดำรงอยู่ใน มนุษยโลกนั้นด้วยอาหารของพวกมนุษย์[๕]

พราหมณ์ ภูมิที่ทานไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฏฐานะ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๗๑ หน้า ๑๕๗ ในเล่มนี้

[๒] **ฐานะ** ในที่นี้หมายถึงโอกาสที่เป็นไปได้หรือที่เหมาะสม อัฏฐานะ หมายถึงโอกาสที่เป็นไปไม่ได้ หรือที่ไม่เหมาะสม (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗)

[๓] **อาหารของสัตว์นรก** คือ กรรมที่สัตว์เสวยในนรกนั้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗)

[๔] **อาหารของสัตว์ดิรัจฉาน** คือ หญ้า ใบไม้เป็นต้น

[๕] **อาหารของมนุษย์** คือ ข้าวสุก เป็นต้น

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา เลี้ยงอัตภาพในเทวโลกนั้น ดำรงอยู่ในเทวโลกนั้นด้วยอาหารของหมู่เทวดา[๑]

พราหมณ์ ภูมิที่ทานไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฏฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในภูมิแห่งเปรต เลี้ยงอัตภาพอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้น ดำรงอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้นด้วยอาหารของเหล่าสัตว์ผู้เกิดในภูมิแห่งเปรต หรือเลี้ยงอัตภาพอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้น ดำรงอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้นด้วยปัตติทานมัยกุศล[๒]จากมนุษยโลกนี้ที่มิตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตของตนอุทิศให้

พราหมณ์ ภูมิที่ทานสำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นฐานะ”

“ท่านพระโคดม ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นจะไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคทานนั้น”

“พราหมณ์ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่าอื่นของตน ผู้เข้าถึงฐานะนั้นมีอยู่ ญาติสาโลหิตเหล่านั้นย่อมบริโภคทานนั้น”

“ท่านพระโคดม ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น และญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม้เหล่าอื่นของตนไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคทานนั้น”

“พราหมณ์ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วโดยกาลช้านาน ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”

“ท่านพระโคดม ย่อมตรัสข้อกำหนดแม้ในอัฏฐานะหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เรากล่าวข้อกำหนดแม้ในอัฏฐานะ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้วเขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งช้างทั้งหลาย ได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่าง ๆ ในกำเนิดแห่งช้างนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งช้างทั้งหลาย และ เพราะกรรมที่บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ

---

[๑] **อาหารของหมู่เทวดา** คือ สุทธาโภชนะ (ของกินอันเป็นทิพย์, อาหารทิพย์) เป็นต้น

[๒] อาหารของเปรต(จำพวกหนึ่ง) คือ น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น หรือเปรตอีกจำนวนหนึ่งเรียกว่าปรทัตตูปชีวี-เปรตที่ต้องอาศัยผู้อื่นให้ เรียกว่า **ปัตติทานมัยกุศล** หมายถึงบุญกุศลที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ เป็น วิธีทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น (ข้อ ๖ ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐) (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗)

ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และ เครื่องประดับต่าง ๆ ในกำเนิดแห่งช้างนั้น

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งม้า ... หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งโค ... หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งสุนัข ... ได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่าง ๆ ในกำเนิดแห่งสุนัขนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งสุนัข และเพราะกรรมที่บุคคลนั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่อง ประดับต่าง ๆ ในกำเนิดแห่งสุนัขนั้น

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับหมู่มนุษย์ และได้กามคุณ ๕ ที่เป็นของมนุษย์

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจาก การลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับหมู่มนุษย์ และเพราะกรรมที่บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงเป็นผู้ได้กามคุณ ๕ ที่เป็นของมนุษย์

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา และได้กามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็น สัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา และเพราะกรรมที่บุคคลนั้นให้ข้าว

น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงได้กามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น พราหมณ์ ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”

“ท่านพระโคดม น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ข้อที่ทายกเป็นผู้ไม่ไร้ผลนี้ ควรที่จะให้ทาน ควรที่จะศรัทธาโดยแท้”

“พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”

“ท่านพระโคดม ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคดม จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

ชาณุสโสณิสูตรที่ ๑๑ จบ
ชาณุสโสณิวรรคที่ ๒ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	พราหมณปัจโจโรหณิสูตร	๒.	อริยปัจโจโรหณิสูตร
๓.	สคารวสูตร	๔.	โอริมสูตร
๕.	ปฐมอธัมมสูตร	๖.	ทุติยอธัมมสูตร
๗.	ตติยอธัมมสูตร	๘.	กัมมนิทานสูตร
๙.	ปริกกมนสูตร	๑๐.	จุนทสูตร
๑๑.	ชาณุสโสณิสูตร		

๓. สาธุวรรค
ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี

๑. สาธุสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี

[๑๗๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ดีและธรรมที่ไม่ดีแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ดี อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์)
๒. อทินนาทาน (การลักทรัพย์)
๓. กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม)
๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
๕. ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด)
๖. ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ)
๗. สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)
๘. อภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)

๙. พยาบาท (ความคิดร้าย)

๑๐. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ดี

ธรรมที่ดี อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต

๒. เจตนางดเว้นจากอทินนาทาน

๓. เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร

๔. เจตนางดเว้นจากมุสาวาท

๕. เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจา

๖. เจตนางดเว้นจากผรุสวาจา

๗. เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะ

๘. อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา)

๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)

๑๐. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ดี

สาธุสูตรที่ ๑ จบ

๒. อริยธัมมสูตร
ว่าด้วยอริยธรรม และอนริยธรรม

[๑๗๙] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอริยธรรมและอนริยธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อนริยธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อนริยธรรม

อริยธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริยธรรม

อริยธัมมสูตรที่ ๒ จบ

๓. กุสลสูตร
ว่าด้วยกุศลธรรม และอกุศลธรรม

[๑๘๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกุศลธรรมและอกุศลธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อกุศลธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อกุศลธรรม

กุศลธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กุศลธรรม

กุสลสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัตถสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นประโยชน์ และที่ไม่เป็นประโยชน์

[๑๘๑] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์และธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์

ธรรมที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นประโยชน์

อัตถสูตรที่ ๔ จบ

๕. ธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรม และอธรรม

[๑๘๒] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมและอธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอ ทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธรรม

ธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรม

ธัมมสูตรที่ ๕ จบ

๖. สาสวสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะ และที่ไม่มีอาสวะ

[๑๘๓] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีอาสวะและธรรมที่ไม่มีอาสวะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีอาสวะ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีอาสวะ

ธรรมที่ไม่มีอาสวะ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีอาสวะ

สาสวสูตรที่ ๖ จบ

๗. วัชชสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีโทษ และที่ไม่มีโทษ

[๑๘๔] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีโทษและธรรมที่ไม่มีโทษแก่เธอ ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนอง พระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีโทษ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีโทษ

ธรรมที่ไม่มีโทษ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีโทษ

วัชชสูตรที่ ๗ จบ

๘. ตปนียสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุ และไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

[๑๘๕] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนและธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนอง พระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

ตปนียสูตรที่ ๘ จบ

๙. อาจยคามิสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติ ปฏิสนธิ และนิพพาน

[๑๘๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ และ ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพานแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุติและปฏิสนธิ

ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน

อาจยคามิสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุกขุทรยสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์ และที่มีสุขเป็นกำไร

[๑๘๗] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไรและธรรมที่มีสุขเป็นกำไรแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร

ธรรมที่สุขเป็นกำไร อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีสุขเป็นกำไร

ทุกขุทรยสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. วิปากสูตร
ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์ และที่มีสุขเป็นวิบาก

[๑๘๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบากและธรรมที่มีสุขเป็นวิบากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก

ธรรมที่สุขเป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก

วิปากสูตรที่ ๑๑ จบ

สาธุวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	สาธุสูตร	๒.	อริยธัมมสูตร
๓.	กุสลสูตร	๔.	อัตถสูตร
๕.	ธัมมสูตร	๖.	สาสวสูตร
๗.	วัชชสูตร	๘.	ตปนียสูตร
๙.	อาจยคามิสูตร	๑๐.	ทุกขุทรยสูตร
๑๑.	วิปากสูตร		

๔. อริยมัคควรรค
หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค
๑. อริยมัคคสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค และที่ไม่ใช่อริยมรรค

[๑๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็น อริยมรรคและธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ[๑]

ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค

ธรรมที่เป็นอริยมรรค อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

---

[๑] ข้อ ๑๘๙-๑๙๘ ดูความเต็มในข้อ ๑๘๘

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นอริยมรรค

อริยมัคคสูตรที่ ๑ จบ

๒. กัณหมัคคสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝ่ายดำ และที่เป็นฝ่ายขาว

[๑๙๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นฝ่ายดำและธรรมที่เป็นฝ่ายขาวแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ

ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว

กัณหมัคคสูตรที่ ๒ จบ

๓. สัทธัมมสูตร
ว่าด้วยสัทธรรม และอสัทธรรม

[๑๙๑] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัทธรรมและอสัทธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

อสัทธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อสัทธรรม

สัทธรรม อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัทธรรม

สัทธัมมสูตรที่ ๓ จบ

๔. สัปปุริสธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมของสัตบุรุษ และธรรมของอสัตบุรุษ

[๑๙๒] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมของอสัตบุรุษ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมของอสัตบุรุษ

ธรรมของสัตบุรุษ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมของสัตบุรุษ

สัปปุริสธัมมสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุปปาเทตัพพธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น และที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น

[๑๙๓] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรให้เกิดขึ้นและธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น

อุปปาเทตัพพธัมมสูตร ที่ ๕ จบ

๖. อาเสวิตัพพธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพ และที่ไม่ควรเสพ[๑]

[๑๙๔] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเสพและธรรมที่ไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรเสพ อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรเสพ

ธรรมที่ควรเสพ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเสพ

อาเสวิตัพพธัมมสูตรที่ ๖ จบ

๗. ภาเวตัพพธัมมสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ และที่ไม่ควรเจริญ

[๑๙๕] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเจริญและธรรมที่ไม่ควรเจริญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรเจริญ อะไรบ้าง คือ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕๐ หน้า ๒๙๔ ในเล่มนี้

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรเจริญ

ธรรมที่ควรเจริญ อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเจริญ

ภาเวตัพพธัมมสูตรที่ ๗ จบ

๘. พหุลีกาตัพพสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้มาก และที่ไม่ควรทำให้มาก

[๑๙๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรทำให้มากและธรรมที่ไม่ควรทำให้มากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก

ธรรมที่ควรทำให้มาก อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรทำให้มาก

พหุลีกาตัพพสูตรที่ ๘ จบ

๙. อนุสสริตัพพสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรระลึก และที่ไม่ควรระลึก

[๑๙๗] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรระลึกและธรรมที่ไม่ควรระลึกแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรระลึก อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรระลึก

ธรรมที่ควรระลึก อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรระลึก

อนุสสริตัพพสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สัจฉิกาตัพพสูตร
ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และที่ไม่ควรทำให้แจ้ง

[๑๙๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรทำให้แจ้งและธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้งแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ

ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง

ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง

สัจฉิกาตัพพสูตรที่ ๑๐ จบ

อริยมัคควรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	อริยมัคคสูตร	๒.	กัณหมัคคสูตร
๓.	สัทธัมมสูตร	๔.	สัปปุริสธัมมสูตร
๕.	อุปปาเทตัพพธัมมสูตร	๖.	อาเสวิตัพพธัมมสูตร
๗.	ภาเวตัพพธัมมสูตร	๘.	พหุลีกาตัพพสูตร
๙.	อนุสสริตัพพสูตร	๑๐.	สัจฉิกาตัพพสูตร

๕. อปรปุคคลวรรค

หมวดว่าด้วยบุคคล อีกหมวดหนึ่ง

๑. นเสวิตัพพาทิสูตร

ว่าด้วยบุคคลที่ไม่ควรเสพ[๑]เป็นต้น

[๑๙๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเสพ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บุคคล

๑.	เป็นผู้ฆ่าสัตว์	๒.	เป็นผู้ลักทรัพย์
๓.	เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม	๔.	เป็นผู้พูดเท็จ
๕.	เป็นผู้พูดส่อเสียด	๖.	เป็นผู้พูดคำหยาบ
๗.	เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ	๘.	เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙.	เป็นผู้มีจิตพยาบาท	๑๐.	เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่ควรเสพ

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเสพ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บุคคล

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕๕ หน้า ๒๙๘ ในเล่มนี้

๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์

๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม

๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ

๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด

๖. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ

๗. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท

๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นผู้ควรเสพ (๑)

(ในที่นี้ ควรนับสูตรที่ ๒๐๐ เป็นต้นไปตามที่ ฯลฯ ไว้)

[๒๐๐] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรคบ ... ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรคบ ...

[๒๐๑] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรนั่งใกล้ ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเข้าไปนั่งใกล้ ...

[๒๐๒] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรบูชา ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรบูชา ...

[๒๐๓] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรสรรเสริญ ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรสรรเสริญ ...

[๒๐๔] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเคารพ ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเคารพ ...

[๒๐๕] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรยำเกรง ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรยำเกรง ...

[๒๐๖] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรให้ยินดี ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรให้ยินดี ...

[๒๐๗] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่บริสุทธิ์ ... ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริสุทธิ์ ...

[๒๐๘] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะไม่ได้ ... ภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะได้ ...

[๒๐๙] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่เจริญด้วยปัญญา ... ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ... (๒-๑๑)

[๒๑๐] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก ... ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมประสพบุญ เป็นอันมาก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บุคคล

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
๖. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๗. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท
๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสพบุญเป็นอันมาก (๑๒)

นเสวิตัพพาทิสูตร จบ
อปรปุคคลวรรคที่ ๕ จบ
จตุตถปัณณาสก์ จบบริบูรณ์

๕. ปัญจมปัณณาสก์
๑. กรชกายวรรค
หมวดว่าด้วยกรชกาย[๑]
๑. ปฐมนิรยสัคคสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดในนรกและสวรรค์ สูตรที่ ๑

[๒๑๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้

---

[๑] **กรชกาย** หมายถึงร่างกายที่เกิดจากธุลีคือราคะ (เทียบ ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๙/๔๓๑, ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๗๔/๑๖๒, ที.สี.ฏีกา (อภินว) (บาลี) ๑/๔๕/๕๑๘)

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ซึ่งอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม คือ เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของบิดามารดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของโคตร ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

๔. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “รู้” หรือ รู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” ไม่เห็นก็กล่าวว่า “เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “ไม่เห็น” กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๕. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๖. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่หยาบคาย กล้าแข็ง เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระทั่งผู้อื่น ใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๗. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๘. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๙. เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี”

๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บุคคล

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของบิดามารดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของโคตร ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุดแม้แต่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลาง หมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” หรือรู้ก็กล่าวว่า “รู้” ไม่เห็นก็กล่าวว่า “ไม่เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “เห็น” ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็น เหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๕. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชม

ยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๗. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์

๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด”

๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเซ่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ปฐมนิรยสัคคสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุติยนิรยสัคคสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้เกิดในนรกและสวรรค์ สูตรที่ ๒

[๒๑๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปผังไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ ...

๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม ...

๔. เป็นผู้พูดเท็จ ...

๕. เป็นผู้พูดส่อเสียด ...

๖. เป็นผู้พูดคำหยาบ ...

๗. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ ...

๘. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ...

๙. เป็นผู้มีจิตพยาบาท ...

๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ฯลฯ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก”

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปผังไว้

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ ...

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ...

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ ...

๕. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด ...

๖. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ ...

๗. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ...

๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ...

๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท ...

๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ฯลฯ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ทุติยนิรยสัคคสูตรที่ ๒ จบ

๓. มาตุคามสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้มาตุคามเกิดในนรกและสวรรค์

[๒๑๓] ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

มาตุคามสูตรที่ ๓ จบ

๔. อุปาสิกาสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้อุบาสิกาเกิดในนรกและสวรรค์

[๒๑๔] ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

อุปาสิกาสูตรที่ ๔ จบ

๕. วิสารทสูตร
ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้อุบาสิกาเป็นผู้ไม่แกล้วกล้าและผู้แกล้วกล้า

[๒๑๕] ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ แกล้วกล้าอยู่ครองเรือน

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่แกล้วกล้า อยู่ครองเรือน

อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้แกล้วกล้าอยู่ครองเรือน

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้แกล้วกล้าอยู่ครองเรือน

วิสารทสูตรที่ ๕ จบ

๖. สังสัปปติปริยายสูตร
ว่าด้วยเหตุแห่งความกระเสือกกระสน

[๒๑๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมบรรยาย[๑]ที่แสดงเหตุแห่งความ กระเสือกกระสน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมบรรยายที่แสดงเหตุแห่งความกระเสือกกระสน เป็นอย่างไร

คือ สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง บุคคลนั้นย่อมกระเสือกกระสนด้วยกาย วาจา และใจ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของเขาคดเคี้ยว คติของเขาก็คดเคี้ยว การอุบัติของเขาก็คดเคี้ยว

สำหรับผู้มีคติคดเคี้ยว มีอุบัติคดเคี้ยว เรากล่าวว่ามีคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกมีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานที่มีปกติกระเสือกกระสน

กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานที่มีปกติกระเสือกกระสน เป็นอย่างไร

คือ งู แมงป่อง ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้าแมว หรือสัตว์ผู้เข้าถึง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเหล่าใดเหล่าหนึ่งแม้อื่น ๆ เห็นมนุษย์แล้ว ย่อมกระเสือกกระสน การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายย่อมมี

---

[๑] **ธรรมบรรยาย** หมายถึงพระธรรมเทศนา (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑๖/๓๗๙)

ได้เพราะกรรมที่มีแล้วอย่างนี้ คือ สัตว์นั้นย่อมอุบัติด้วยกรรมที่ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากทั้งหลายย่อมถูกต้องสัตว์นี้ผู้อุบัติแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างนี้

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ลักทรัพย์ ...

๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม ...

๔. เป็นผู้พูดเท็จ ...

๕. เป็นผู้พูดส่อเสียด ...

๖. เป็นผู้พูดคำหยาบ ...

๗. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ ...

๘. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ...

๙. เป็นผู้มีจิตพยาบาท ...

๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก” บุคคลนั้น ย่อมกระเสือกกระสนด้วยกาย วาจา และใจ กายกรรม วจีกรรม และมโน-กรรมของเขาคดเคี้ยว คติของเขาก็คดเคี้ยว การอุบัติของเขาก็คดเคี้ยว

สำหรับบุคคลผู้มีคติคดเคี้ยว มีอุบัติคดเคี้ยว เรากล่าวว่ามีคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรก มีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานที่มีปกติกระเสือก กระสน

กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานที่มีปกติกระเสือกกระสน เป็นอย่างไร

คือ งู แมงป่อง ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้าแมว หรือสัตว์ผู้เข้าถึง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเหล่าใดเหล่าหนึ่งแม้อื่น ๆ เห็นมนุษย์แล้ว ย่อมกระเสือกกระสน การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายย่อมมีได้เพราะกรรมที่มีแล้วอย่างนี้ คือ สัตว์นั้นย่อมอุบัติด้วยกรรมที่ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากทั้งหลายย่อมถูกต้องสัตว์นี้ผู้อุบัติแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อ

สรรพสัตว์อยู่ บุคคลนั้นย่อมไม่กระเสือกกระสนด้วยกาย วาจา และใจ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของเขาตรง คติของเขาก็ตรง การ อุบัติของเขาก็ตรง

สำหรับบุคคลผู้มีคติตรง มีอุบัติตรง เรากล่าวว่ามีคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ เป็นคนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือเป็นคนมีตระกูลสูง เช่น ตระกูลกษัตริย์มหาศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาลที่มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินทองมาก มีทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจมาก มีทรัพย์และ ข้าวเปลือกมาก การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายย่อมมีได้เพราะกรรมที่มีแล้วอย่างนี้ คือสัตว์นั้นย่อมอุบัติด้วยกรรมที่ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากย่อมถูกต้องสัตว์นี้ผู้อุบัติแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างนี้

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ ...

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ...

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ ...

๕. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด ...

๖. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ ...

๗. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ...

๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ...

๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท ...

๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเซ่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก” บุคคลนั้นย่อมไม่กระเสือกกระสนด้วยกาย วาจา และใจ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของเขาตรง คติของเขาก็ตรง การอุบัติของเขาก็ตรง

สำหรับบุคคลผู้มีคติตรง มีอุบัติตรง เรากล่าวว่ามีคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ เป็นคนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือเป็นคนมีตระกูลสูง เช่น ตระกูลกษัตริย์มหาศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาลที่มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินทองมาก มีทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือก มาก การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายย่อมมีได้เพราะกรรมที่มีแล้วอย่างนี้ คือ สัตว์นั้นย่อมอุบัติด้วยกรรมที่ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากย่อมถูกต้องสัตว์นี้ผู้อุบัติแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างนี้

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

ภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นธรรมบรรยายที่แสดงเหตุแห่งความกระเสือกกระสน

สังสัปปติปริยายสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมสัญเจตนิกสูตร
ว่าด้วยกรรมที่สัตว์เจตนาสั่งสม สูตรที่ ๑

[๒๑๗] ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นเองที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ในข้อ นั้นแล วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๔ ประการ วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็น กำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ

วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม คือ เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “รู้” หรือรู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” ไม่เห็นก็กล่าวว่า “เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “ไม่เห็น” กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๓. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่หยาบคาย กล้าแข็ง เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระทั่งผู้อื่น ใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๔. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๔ ประการเป็นอย่างนี้แล

วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๒. เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี”

๓. เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ ไม่มี

สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และ โลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก”

วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

เพราะวิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ เพราะวิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๔ ประการ หรือเพราะวิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย เพราะวิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ เพราะวิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๔ ประการ หรือเพราะวิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้ว จึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เปรียบเหมือนแก้วมณีหกเหลี่ยมถูกโยนขึ้นสูงก็กลับลงมาตั้งอยู่ด้วยดีตามปกติ ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นเองที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพ ถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ในข้อนั้นแล สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการ สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ

สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการเป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีทั้งหลายที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุดแม้แต่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการเป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลก

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คืออยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า “ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า “ไม่รู้” หรือรู้ก็กล่าวว่า “รู้” ไม่เห็นกล่าวว่า “ไม่เห็น” หรือเห็นก็กล่าวว่า “เห็น” ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือกล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูด อิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์

สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการเป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา”

๒. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด”

๓. เป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเซ่นสรวงมีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง มีอยู่ในโลก”

สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

เพราะสมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๓ ประการ เพราะสมบัติแห่ง วจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๔ ประการ หรือเพราะสมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนา เป็นกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลาย หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย เพราะสมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๓ ประการ เพราะสมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๔ ประการ หรือเพราะสมบัติแห่ง มโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วจึงไปเกิดใน สุคติโลกสวรรค์ เปรียบเหมือนแก้วมณี ๔ เหลี่ยมที่บุคคลโยนขึ้นข้างบน ตกลงมา ทางเหลี่ยมใด ๆ ก็ตั้งอยู่ได้ตามเหลี่ยมที่ตกลงนั้น ๆ

ปฐมสัญเจตนิกสูตรที่ ๗ จบ

๘. ทุติยสัญเจตนิกสูตร
ว่าด้วยกรรมที่สัตว์เจตนาสั่งสม สูตรที่ ๒

[๒๑๘] ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ในข้อนั้นแล วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๔ ประการ วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ

วิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ[๑] วิบัติคือโทษแห่งกายกรรม ที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ วิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

---

[๑] “ฯลฯ” ที่ปรากฏในสูตรนี้ ดูความเต็มในข้อ ๒๑๗

วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น วิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ วิบัติคือโทษแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

เพราะวิบัติคือโทษแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ เพราะวิบัติคือโทษแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๔ ประการ หรือเพราะวิบัติคือโทษแห่ง มโนกรรมที่มีเจตนาเป็นอกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วจึงไปเกิดใน อบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นเองที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพ ถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ในข้อนั้นแล สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการ สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ

สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ สมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ สมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างไร ฯลฯ สมบัติแห่งมโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย เพราะสมบัติแห่งกายกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๓ ประการ เพราะสมบัติแห่งวจีกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๔ ประการ หรือเพราะสมบัติแห่ง มโนกรรมที่มีเจตนาเป็นกุศล ๓ ประการ สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ทุติยสัญเจตนิกสูตรที่ ๘ จบ

๙. กรชกายสูตร
ว่าด้วยบาปกรรมที่กรชกายเคยทำ

[๒๑๙] ภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นเองที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอัตภาพถัดไปก็มี หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไปก็มี เรายังไม่รู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ของกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สั่งสมขึ้น อริยสาวกนั้นนั่นแลปราศจากอภิชฌา ปราศจากพยาบาท ไม่ลุ่มหลง มี

สัมปชัญญะ มีสติมั่นคง มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน[๑] ทิศเบื้องล่าง[๒] ทิศเฉียง[๓] แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้นย่อม รู้ชัดอย่างนี้ว่า "เมื่อก่อน จิตของเรานี้เป็นปริตตจิต[๔]ยังไม่ได้อบรม แต่บัดนี้ เป็นอัปปมาณจิต[๕] ได้อบรมดีแล้ว กามาวจรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรา" ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ หากเด็กนี้พึงเจริญเมตตาเจโตวิมุตติตั้งแต่เวลายังเป็นเด็กอยู่ เขาจะพึงทำบาปกรรมได้ หรือ"

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ทุกข์พึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมเลยหรือ"

"เป็นไปไม่ได้เลยที่ทุกข์จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรม พระพุทธเจ้าข้า"

"ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตตินี้ สตรีหรือบุรุษควรเจริญแท้ สตรีหรือบุรุษจะพาเอากายนี้ไปไม่ได้ สัตว์ผู้จะต้องตายนี้เป็นผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า "บาปกรรมอะไร ๆ ของเรานี้ที่กรชกายนี้เคยทำมาแล้ว บาปกรรมนั้นทั้งหมดเราพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไป" ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติที่ภิกษุผู้มีปัญญาในธรรมวินัยนี้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง อบรมแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นอนาคามี อริยสาวกมีกรุณาจิต ... มุทิตาจิต ... อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า "เมื่อก่อน จิต ของเรานี้เป็นปริตตจิต ยังไม่ได้อบรม แต่บัดนี้ จิตของเรานี้เป็นอัปปมาณจิตได้อบรม ดีแล้ว กามาวจรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมไม่เหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรา" ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ หากเด็กนี้จะพึงเจริญอุเบกขา เจโตวิมุตติตั้งแต่เวลายังเป็นเด็ก เขาพึงทำบาปกรรมได้หรือ"

"ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ทุกข์พึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมเลยหรือ"

"เป็นไปไม่ได้เลยที่ทุกข์จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรม พระพุทธเจ้าข้า"

---

[๑] **เบื้องบน** หมายถึงเทวโลก (วิสุทฺธิ.มหาฏีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

[๒] **เบื้องล่าง** หมายถึงนรกและนาค (วิสุทฺธิ.มหาฏีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

[๓] **ทิศเฉียง** หมายถึงทิศย่อยของทิศใหญ่หรือทิศรอบ (วิสุทฺธิ.มหาฏีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

[๔] **ปริตตจิต** ในที่นี้หมายถึงจิตที่มีพลังน้อย เป็นจิตที่ยังไม่ได้รับการฝึกฝนจนชำนาญ

[๕] **อัปปมาณจิต** ในที่นี้หมายถึงจิตที่มีพลังมากโดยมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายโดยไม่จำกัด และเป็นจิตที่ถูกฝึกจนชำนาญ (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑๙/๓๘๐)

“ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ สตรีหรือบุรุษควรเจริญแท้ สตรีหรือบุรุษจะพาเอากายนี้ไปไม่ได้ สัตว์ผู้จะต้องตายนี้เป็นผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า “บาปกรรมอะไร ๆ ของเรานี้ ที่กรชกายนี้เคยทำมาแล้ว บาปกรรมนั้นทั้งหมดเราพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไป” ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตติที่ภิกษุผู้มีปัญญาในธรรมวินัยนี้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่งอบรมแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นอนาคามี”

กรชกายสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อธัมมจริยาสูตร
ว่าด้วยความประพฤติอธรรม

[๒๒๐] ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ท่านพระโคดม อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เพราะความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอเป็นเหตุ สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก”

“ท่านพระโคดม อะไรเล่าเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

“พราหมณ์ เพราะความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอเป็นเหตุ สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

“ข้าพเจ้ายังไม่รู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระดำรัสที่ท่านพระโคดมตรัสไว้โดยย่อ นี้โดยพิสดาร ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคดมโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า อย่างที่ข้าพเจ้าจะพึงรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระดำรัสที่ท่านพระโคดมตรัสไว้โดยย่อ นี้โดยพิสดารเถิด”

“พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

พราหมณ์นั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“พราหมณ์ ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ

ความประพฤติอธรรม และความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ[๑] ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้พูดเท็จ ฯลฯ ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ฯลฯ ความประพฤติ อธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

เพราะความประพฤติอธรรมและความประพฤติไม่สม่ำเสมอเป็นเหตุอย่างนี้แล สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

พราหมณ์ ความประพฤติธรรม และความประพฤติสม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ ความประพฤติธรรม และความประพฤติสม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ

ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางกาย ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ ฯลฯ ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางวาจา ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ฯลฯ ความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอทางใจ ๓ ประการ เป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์ เพราะความประพฤติธรรมและความประพฤติสม่ำเสมอเป็นเหตุอย่างนี้แล สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

พราหมณ์กราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคดมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่ วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

---

[๑] ฯลฯ ที่ปรากฏในสูตรนี้ ดูความเต็มในข้อ ๒๑๗ หน้า ๓๕๗ ในเล่มนี้

อธัมมจริยาสูตรที่ ๑๐ จบ

กรชกายวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	ปฐมนิรยสัคคสูตร	๒.	ทุติยนิรยสัคคสูตร
๓.	มาตุคามสูตร	๔.	อุปาสิกาสูตร
๕.	วิสารทสูตร	๖.	สังสัปปติปริยายสูตร
๗.	ปฐมสัญเจตนิกสูตร	๘.	ทุติยสัญเจตนิกสูตร
๙.	กรชกายสูตร	๑๐.	อธัมมจริยาสูตร

๒. สามัญญวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมทั่วไป

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในนรก ๑๐ ประการ

[๒๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	เป็นผู้ฆ่าสัตว์	๒.	เป็นผู้ลักทรัพย์
๓.	เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม	๔.	เป็นผู้พูดเท็จ
๕.	เป็นผู้พูดส่อเสียด	๖.	เป็นผู้พูดคำหยาบ
๗.	เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ	๘.	เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙.	เป็นผู้มีจิตพยาบาท	๑๐.	เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในสวรรค์ ๑๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด

๖. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ

๗. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

๘. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๙. เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท

๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ (๑)

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในนรก ๒๐ ประการ

[๒๒๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์

๒. ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์

๓. ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์

๔. ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์

๕. ตนเองเป็นผู้ประพฤติผิดในกาม

๖. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติผิดในกาม

๗. ตนเองเป็นผู้พูดเท็จ

๘. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ

๙. ตนเองเป็นผู้พูดส่อเสียด

๑๐. ชักชวนผู้อื่นให้พูดส่อเสียด

๑๑. ตนเองเป็นผู้พูดคำหยาบ

๑๒. ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ

๑๓. ตนเองเป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ

๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเพ้อเจ้อ

๑๕. ตนเองเป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๑๖. ชักชวนผู้อื่นให้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๑๗. ตนเองเป็นผู้มีจิตพยาบาท

๑๘. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตพยาบาท

๑๙. ตนเองเป็นมิจฉาทิฏฐิ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน นรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในสวรรค์ ๒๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๓. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๔. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการลักทรัพย์
๕. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
๖. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๗. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๘. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเท็จ
๙. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
๑๐. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๑๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๑๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๑๓. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๑๕. ตนเองเป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๑๖. ชักชวนผู้อื่นให้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๑๗. ตนเองเป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท
๑๘. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตไม่พยาบาท
๑๙. ตนเองเป็นสัมมาทิฏฐิ
๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ (๒)

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในนรก ๓๐ ประการ

[๒๒๓] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปผังไว้

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์
๒. ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์
๓. เป็นผู้พอใจการฆ่าสัตว์
๔. ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์
๕. ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์
๖. เป็นผู้พอใจการลักทรัพย์
๗. ตนเองเป็นผู้ประพฤติผิดในกาม
๘. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติผิดในกาม
๙. เป็นผู้พอใจการประพฤติผิดในกาม
๑๐. ตนเองเป็นผู้พูดเท็จ
๑๑. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ
๑๒. เป็นผู้พอใจการพูดเท็จ
๑๓. ตนเองเป็นผู้พูดส่อเสียด
๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้พูดส่อเสียด
๑๕. เป็นผู้พอใจการพูดส่อเสียด
๑๖. ตนเองเป็นผู้พูดคำหยาบ
๑๗. ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ
๑๘. เป็นผู้พอใจการพูดคำหยาบ
๑๙. ตนเองเป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ
๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเพ้อเจ้อ
๒๑. เป็นผู้พอใจการพูดเพ้อเจ้อ
๒๒. ตนเองเป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒๓. ชักชวนผู้อื่นให้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒๔. เป็นผู้พอใจความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒๕. ตนเองเป็นผู้มีจิตพยาบาท
๒๖. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตพยาบาท
๒๗. เป็นผู้พอใจความมีจิตพยาบาท

๒๘. ตนเองเป็นมิจฉาทิฏฐิ

๒๙. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน นรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในสวรรค์ ๓๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์

๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๔. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์

๕. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการลักทรัพย์

๖. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการลักทรัพย์

๗. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม

๘. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

๙. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

๑๐. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ

๑๑. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเท็จ

๑๒. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเท็จ

๑๓. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด

๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดส่อเสียด

๑๕. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด

๑๖. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ

๑๗. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดคำหยาบ

๑๘. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ

๑๙. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๒๑. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๒๒. ตนเองเป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๒๓. ชักชวนผู้อื่นให้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒๔. เป็นผู้พอใจความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒๕. ตนเองเป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท
๒๖. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตไม่พยาบาท
๒๗. เป็นผู้พอใจความมีจิตไม่พยาบาท
๒๘. ตนเองเป็นสัมมาทิฏฐิ
๒๙. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมาทิฏฐิ
๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ (๓)

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในนรก ๔๐ ประการ

[๒๒๔] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์
๒. ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์
๓. เป็นผู้พอใจการฆ่าสัตว์
๔. สรรเสริญการฆ่าสัตว์
๕. ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์
๖. ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์
๗. เป็นผู้พอใจการลักทรัพย์
๘. สรรเสริญการลักทรัพย์
๙. ตนเองเป็นผู้ประพฤติผิดในกาม
๑๐. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติผิดในกาม
๑๑. เป็นผู้พอใจการประพฤติผิดในกาม
๑๒. สรรเสริญการประพฤติผิดในกาม
๑๓. ตนเองเป็นผู้พูดเท็จ
๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ
๑๕. เป็นผู้พอใจการพูดเท็จ
๑๖. สรรเสริญการพูดเท็จ

๑๗. ตนเองเป็นผู้พูดส่อเสียด
๑๘. ชักชวนผู้อื่นให้พูดส่อเสียด
๑๙. เป็นผู้พอใจการพูดส่อเสียด
๒๐. สรรเสริญการพูดส่อเสียด
๒๑. ตนเองเป็นผู้พูดคำหยาบ
๒๒. ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ
๒๓. เป็นผู้พอใจการพูดคำหยาบ
๒๔. สรรเสริญการพูดคำหยาบ
๒๕. ตนเองเป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ
๒๖. ชักชวนผู้อื่นให้พูดเพ้อเจ้อ
๒๗. เป็นผู้พอใจการพูดเพ้อเจ้อ
๒๘. สรรเสริญการพูดเพ้อเจ้อ
๒๙. ตนเองเป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๐. ชักชวนผู้อื่นให้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๑. เป็นผู้พอใจความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๒. สรรเสริญความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๓. ตนเองเป็นผู้มีจิตพยาบาท
๓๔. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตพยาบาท
๓๕. เป็นผู้พอใจความมีจิตพยาบาท
๓๖. สรรเสริญความมีจิตพยาบาท
๓๗. ตนเองเป็นมิจฉาทิฏฐิ
๓๘. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ
๓๙. เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฏฐิ
๔๐. สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรมที่ให้สัตว์เกิดในสวรรค์ ๔๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๔. สรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๕. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๖. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการลักทรัพย์
๗. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการลักทรัพย์
๘. สรรเสริญการงดเว้นจากการลักทรัพย์
๙. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
๑๐. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๑๑. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๑๒. สรรเสริญการงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๑๓. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๑๔. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเท็จ
๑๕. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเท็จ
๑๖. สรรเสริญการงดเว้นจากการพูดเท็จ
๑๗. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
๑๘. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๑๙. เป็นผู้พอใจในการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๒๐. สรรเสริญการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๒๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๒๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๒๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๒๔. สรรเสริญการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๒๕. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
๒๖. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๒๗. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๒๘. สรรเสริญการงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๒๙. ตนเองเป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๐. ชักชวนผู้อื่นให้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๓๑. เป็นผู้พอใจความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๓๒. สรรเสริญความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๓๓. ตนเองเป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท

๓๔. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตไม่พยาบาท

๓๕. เป็นผู้พอใจความมีจิตไม่พยาบาท

๓๖. สรรเสริญความมีจิตไม่พยาบาท

๓๗. ตนเองเป็นสัมมาทิฏฐิ

๓๘. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

๓๙. เป็นผู้พอใจความเป็นสัมมาทิฏฐิ

๔๐. สรรเสริญความเป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ (๔)

ธรรมที่ให้ถูกกำจัด และที่ไม่ให้ถูกกำจัด

[๒๒๕-๒๒๘] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมา-ทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ ถูกกำจัด ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ ถูกทำลาย

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็น สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย (๕-๘)

ธรรมที่ให้เกิดในอบาย และที่ให้เกิดในสวรรค์

[๒๒๙-๒๓๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขา จะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขา จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมา-ทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็น สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

บุคคลบางคนในโลกนี้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็น สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล หลังจากตายแล้วเขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (๙-๑๒)

ธรรมที่ให้ทราบว่าเป็นพาล และที่ให้ทราบว่าเป็นบัณฑิต

[๒๓๓-๒๓๖] บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นพาล

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ๑๐. เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล พึงทราบว่า เป็นพาล

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ธรรม ๒๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๒๐. ชักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล พึงทราบว่า เป็นพาล

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ธรรม ๓๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๓๐. เป็นผู้พอใจความเป็น สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็น บัณฑิต

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล พึงทราบว่า เป็นพาล

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ธรรม ๔๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ

๔๐. สรรเสริญความเป็น สัมมาทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็น บัณฑิต (๑๓-๑๖)

สามัญญวรรคที่ ๒ จบ

(พึงทราบการนับสูตรในวรรคที่ ๔ และที่ ๕ นี้ ตามที่ ฯลฯ ไว้)

ราคเปยยาล

[๒๓๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคะ(ความกำหนัด)

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อสุภสัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)

๒. มรณสัญญา (กำหนดหมายความตายที่จะต้องมาถึงเป็นธรรมดา)

๓. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา (กำหนดหมายความปฏิกูลในอาหาร)

๔. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา (กำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลก ทั้งปวง)

๕. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๖. อนิจเจ ทุกขสัญญา (กำหนดหมายความทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๗. ทุกเข อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)

๘. ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปธรรมทั้งหลาย)

๙. วิราคสัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๑๐. นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการนี้ เพื่อรู้ยิ่งราคะ (๑)

[๒๓๘] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคะ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อนิจจสัญญา

๒. อนัตตสัญญา

๓. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา

๔. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา

๕. อัฏฐิกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน)

๖. ปุฬุวกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีหนอนคลาคล่ำเต็มไปหมด)

๗. วินีลกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่าง ๆ)

๘. วิปุพพกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มอยู่ตามที่แตกปริออก)

๙. วิจฉิททกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่ขาดจากกันเป็น ๒ ท่อน)

๑๐. อุทธุมาตกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่เน่าพองขึ้นอืด)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการนี้ เพื่อรู้ยิ่งราคะ (๒)

[๒๓๙] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคะ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒.	สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓.	สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔.	สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕.	สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖.	สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗.	สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘.	สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
๙.	สัมมาญาณะ (รู้ชอบ)	๑๐.	สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการนี้ เพื่อรู้ยิ่งราคะ (๓)

[๒๔๐-๒๖๖] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการ เพื่อกำหนดรู้ราคะ

... เพื่อความสิ้นราคะ

... เพื่อละราคะ

... เพื่อความสิ้นไปแห่งราคะ

... เพื่อความเสื่อมไปแห่งราคะ

... เพื่อความคลายไปแห่งราคะ

... เพื่อความดับไปแห่งราคะ

... เพื่อความสละราคะ

... เพื่อความสละคืนราคะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการนี้ เพื่อความสละคืนราคะ (๔-๓๐)

[๒๖๗-๗๔๖] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการ เพื่อรู้ยิ่งโทสะ (ความคิดประทุษร้าย)

... เพื่อกำหนดรู้โทสะ

... เพื่อความสิ้นโทสะ

... เพื่อละโทสะ

... เพื่อความสิ้นไปแห่งโทสะ

... เพื่อความเสื่อมไปแห่งโทสะ

... เพื่อความคลายไปแห่งโทสะ

... เพื่อความดับไปแห่งโทสะ

... เพื่อความสละโทสะ

... เพื่อความสละคืนโทสะ

... โมหะ(ความหลง) ... โกธะ(ความโกรธ) ... อุปนาหะ(ความผูกโกรธ) ... มักขะ (ความลบหลู่คุณท่าน) ... ปฬาสะ(ความตีเสมอ) ... อิสสา(ความริษยา) ... มัจฉริยะ (ความตระหนี่) ... มายา(มารยา) ... สาเฐยยะ(ความโอ้อวด) ... ถัมภะ(ความหัวดื้อ) ... สารัมภะ(ความแข่งดี) ... มานะ (ความถือตัว) ... อติมานะ(ความดูหมิ่นเขา) ... มทะ (ความมัวเมา) ... ปมาทะ (ความประมาท)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๐ ประการนี้ เพื่อความสละคืนปมาทะ ... (๓๑-๕๑๐)

ราคเปยยาล จบ
ปัญจมปัณณาสก์ จบ
ทสกนิบาต จบบริบูรณ์

พระสุตตันตปิฎก
อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. นิสสยวรรค
หมวดว่าด้วยนิสสัย
๑. กิมัตถิยสูตร[๑]
ว่าด้วยคำถามเกี่ยวกับผลแห่งศีล

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศีลที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสาร(ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์”

“อวิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์(ความบันเทิงใจ)เป็นผล มีปราโมทย์เป็น อานิสงส์”

---

[๑] สูตรที่ ๑-๕ ในวรรคนี้เหมือนกับสูตรที่ ๑-๕ ในวรรคแรกของทสกนิบาต ต่างแต่ในทสกนิบาต นิพพิทาและวิราคะรวมเป็นข้อธรรมเดียวกันในหมวดธรรม ๑๐ ประการ ส่วนในเอกาทสกนิบาต นิพพิทาและวิราคะแยกเป็นข้อธรรมคนละข้อกันในหมวดธรรม ๑๑ ประการ

“ปราโมทย์มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปราโมทย์มีปีติ(ความอิ่มใจ)เป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์”

“ปีติมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปีติมีปัสสัทธิ(ความสงบกายสงบใจ)เป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์”

“ปัสสัทธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์”

“สุขมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์”

“สมาธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะ(ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง) เป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์”

“ยถาภูตญาณทัสสนะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา(ความเบื่อหน่าย)เป็นผล มีนิพพิทาเป็นอานิสงส์”

“นิพพิทามีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ นิพพิทามีวิราคะ(ความคลายกำหนัด)เป็นผล มีวิราคะเป็นอานิสงส์”

“วิราคะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะ(ความรู้ความเห็นในวิมุตติ)เป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์

อานนท์ ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณ- ทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา เป็นผล มีนิพพิทาเป็นอานิสงส์ นิพพิทามีวิราคะเป็นผล มีวิราคะเป็นอานิสงส์ วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรหัตตผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ อย่างนี้แล”

กิมัตถิยสูตรที่ ๑ จบ

๒. เจตนากรณียสูตร
ว่าด้วยกรรมที่ไม่ต้องทำด้วยความตั้งใจ

[๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขออวิปปฏิสารจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่อวิปปฏิสารเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลนี้ เป็นธรรมดา[๑]

บุคคลผู้มีอวิปปฏิสารไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปราโมทย์จงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปราโมทย์เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีอวิปปฏิสารนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีปราโมทย์ไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอปีติจงเกิดขึ้นแก่เรา” การที่ปีติเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีปราโมทย์นี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอกายของเราจงสงบ” การที่บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติมีกายสงบนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีกายสงบไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเสวยสุข” การที่บุคคลผู้มีกายสงบเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีสุขไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอจิตของเราจงเป็นสมาธิ” การที่บุคคลผู้มีสุขมีจิต เป็นสมาธินี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงรู้เห็นตามความเป็นจริง” การที่ บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิรู้เห็นตามความเป็นจริงนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงเบื่อหน่าย” การที่ บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงเบื่อหน่ายนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้เบื่อหน่ายไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงคลายกำหนัด” การที่บุคคลผู้เบื่อ หน่ายคลายกำหนัดนี้ เป็นธรรมดา

บุคคลผู้คลายกำหนัดไม่ต้องตั้งใจว่า “ขอเราจงทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะ” การที่บุคคลผู้คลายกำหนัดแล้วทำให้แจ้งวิมุตติญาณทัสสนะนี้ เป็นธรรมดา

วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ นิพพิทา มีวิราคะเป็นผล มีวิราคะเป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาเป็นผล มี นิพพิทาเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอานิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ศีลที่เป็น กุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมให้ธรรมทั้งหลายบริบูรณ์เพื่อออกจากฝั่งนี้สู่ฝั่งโน้น[๑] อย่างนี้แล

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒ หน้า ๓ ในเล่มนี้

เจตนากรณียสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปฐมอุปนิสาสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๑

[๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทาไม่มี วิราคะของบุคคลผู้มีนิพพิทาวิบัติ ชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสาร ไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ เมื่อวิราคะ ไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ อวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปีติมี ปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมี สุขของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ นิพพิทามี วิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่า มีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้นย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ปฐมอุปนิสาสูตรที่ ๓ จบ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒ หน้า ๔ ในเล่มนี้

๔. ทุติยอุปนิสาสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๒

[๔] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัด แล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูก ขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทา ไม่มี วิราคะของบุคคลผู้มีนิพพิทาวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสาร ไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ เมื่อวิราคะ ไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปีติมี ปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมี สุขของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อนิพพิทามี วิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อวิราคะมี วิมุตติ- ญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้นย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ทุติยอุปนิสาสูตรที่ ๔ จบ

๕. ตติยอุปนิสาสูตร
ว่าด้วยธรรมมีเหตุให้ถูกขจัด สูตรที่ ๓

[๕] ณ ที่นั้นแล ท่านพระอานนท์ เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ฯลฯ ท่านพระอานนท์จึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูก ขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติของบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติชื่อว่ามีเหตุถูก ขจัดแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิของบุคคลผู้มีปีติวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขของบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้มีสุขวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อ ยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาของบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่อนิพพิทาไม่มี วิราคะของบุคคลผู้มีนิพพิทาวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูก ขจัดแล้ว เมื่อวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เมื่ออวิปปฏิสาร ไม่มี ปราโมทย์ของบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว ฯลฯ วิมุตติ-ญาณทัสสนะของบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติชื่อว่ามีเหตุถูกขจัดแล้ว เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้นย่อมไม่ถึงความ บริบูรณ์ ฉะนั้น

อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ อวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปราโมทย์มี ปีติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ ปีติมี ปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมี สุขของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมี สัมมาสมาธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมี ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมี นิพพิทาของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ นิพพิทามี วิราคะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เมื่อวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์

ผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลชื่อว่ามีเหตุ สมบูรณ์ เมื่ออวิปปฏิสารมี ปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ เมื่อวิราคะมี วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วย วิราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ สะเก็ด เปลือก กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้น ย่อมถึงความบริบูรณ์ ฉะนั้น

ตติยอุปนิสาสูตรที่ ๕ จบ

๖. พยสนสูตร
ว่าด้วยความพินาศ

[๖] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดก็ตามด่าบริภาษ[๑]เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ว่าร้ายพระอริยะ เป็นไปได้[๒]ที่ภิกษุนั้นจะถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๑ อย่าง

ความพินาศ ๑๑ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ
๒. เสื่อมจากธรรมที่ได้บรรลุแล้ว
๓. สัทธรรมของภิกษุนั้นย่อมไม่ผ่องแผ้ว
๔. เป็นผู้เข้าใจผิดว่าได้บรรลุสัทธรรม
๕. เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์
๖. ต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง
๗. บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์
๘. เป็นโรคร้ายแรง
๙. ถึงความวิกลจริต หรือจิตฟุ้งซ่าน
๑๐. หลงลืมสติมรณภาพ
๑๑. หลังจากมรณภาพแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดก็ตามด่าบริภาษเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ว่าร้ายพระ อริยะ เป็นไปได้ที่ภิกษุนั้นจะถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๑ อย่าง

ภิกษุใดก็ตามด่าบริภาษเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ว่าร้ายพระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๑ อย่าง

ความพินาศ ๑๑ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ
๒. เสื่อมจากธรรมที่ได้บรรลุแล้ว
๓. สัทธรรมของภิกษุนั้นย่อมไม่ผ่องแผ้ว
๔. เป็นผู้เข้าใจผิดว่าได้บรรลุสัทธรรม
๕. เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์
๖. ต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง
๗. บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

---

[๑] **บริภาษ** ในที่นี้หมายถึงกล่าวโทษว่า “ท่านเป็นโจร ท่านเป็นคนพาล ท่านเป็นคนหลง ท่านเป็นขโมย” (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๒/๘๑-๘๒)

[๒] **เป็นไปได้** ในที่นี้หมายถึงยอมรับฐานะ (เหตุ) ที่ให้เป็นไปได้ (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒)

๘. เป็นโรคร้ายแรง

๙. ถึงความวิกลจริต หรือจิตฟุ้งซ่าน

๑๐. หลงลืมสติมรณภาพ

๑๑. หลังจากมรณภาพแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดก็ตามด่าบริภาษเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ว่าร้าย พระอริยะ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะไม่ถึงความพินาศอย่าง ๑ ใน ๑๑ อย่าง

พยสนสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปฐมสัญญาสูตร
ว่าด้วยสัญญา สูตรที่ ๑

[๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมี สัญญา(ความจำได้หมายรู้)ในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน[๑] ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ใน ธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็น อากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตน-ฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ[๒] ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌาน ว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตน-ฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็น เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ใน ธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็น อากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตน

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑,๒,๓,๔ ข้อ ๖ หน้า ๙ ในเล่มนี้

[๒] **อารมณ์ที่ได้ทราบ** ในที่นี้หมายถึงอารมณ์ ๓ คือ คันธารมณ์(กลิ่น) รสารมณ์(รส) โผฏฐัพพารมณ์ (โผฏฐัพพะ) (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๙๖๖/๓๙๖)

ฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ใน อากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตน-ฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่า เป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลส ทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน[๑] อานนท์ มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ใน ธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ใน อากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตน- ฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ใน โลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วเข้าไปหาท่าน พระสารีบุตรถึงที่อยู่ สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า

"ท่านสารีบุตร มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดิน ว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่ รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "ท่านอานนท์ มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

"ท่านสารีบุตร มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

"ท่านอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความ สิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน ท่านอานนท์ มีได้ อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาแม้ในธาตุ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖ หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

ดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

“ผู้มีอายุ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ การที่อรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะของพระศาสดาและพระสาวก เปรียบเทียบกันได้ เสมอกัน ไม่ผิดกัน ในบทอันเลิศ[๑] ท่านผู้มีอายุ เมื่อสักครู่นี้ ผมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ทูลถามเนื้อความนี้แล้ว แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงตอบเนื้อความนี้แก่ผม ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ เหมือนที่ท่านสารีบุตรตอบ ผู้มีอายุ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ การที่อรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะของพระศาสดาและพระสาวก เปรียบเทียบกันได้ เสมอกัน ไม่ผิดกัน ในบทอันเลิศนี้”

ปฐมสัญญาสูตรที่ ๗ จบ

๘. มนสิการสูตร
ว่าด้วยมนสิการ

[๘] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมนสิการ ตา รูป หู เสียง จมูก กลิ่น ลิ้น รส กาย โผฏฐัพพะ(การสัมผัสทางกาย) ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน โลกนี้ โลกหน้า ไม่ต้อง มนสิการแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมนสิการ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้อง มนสิการตา รูป หู เสียง จมูก กลิ่น ลิ้น รส กาย โผฏฐัพพะ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน โลกนี้ โลกหน้า ไม่ต้องมนสิการแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมนสิการ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมนสิการ ตา ฯลฯ ไม่ต้องมนสิการแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมนสิการ”

“อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมมนสิการอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน อานนท์ มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมนสิการ ตา รูป หู เสียง จมูก กลิ่น

---

[๑] **บทอันเลิศ** ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๗๘/๓๘๒)

ลิ้น รส กาย โผฏฐัพพะ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน โลกนี้ โลกหน้า ไม่ต้อง มนสิการ แม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมนสิการ”

มนสิการสูตรที่ ๘ จบ

๙. สันธสูตร
ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่พระสันธะ

[๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คิญชกาวสถาราม ในนาทิกคาม ครั้งนั้นแล ท่านพระสันธะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับท่านดังนี้ว่า

สันธะ เธอจงเพ่ง[๑] อย่างการเพ่งของม้าอาชาไนย[๒]เท่านั้น อย่าเพ่งอย่างการเพ่งของม้ากระจอก

การเพ่งของม้ากระจอก เป็นอย่างไร

คือ ธรรมดาม้ากระจอกถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมเพ่งว่า “ข้าว เหนียว ข้าว เหนียว” ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะม้ากระจอกที่ถูกเขาผูกไว้ใกล้ราง ข้าวเหนียวไม่มีความคิดอย่างนี้ว่า “วันนี้ สารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำเหตุอะไรหนอ เราจะทำอะไรตอบแทนเขา” ม้ากระจอกนั้นถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียวจึงเพ่งว่า “ข้าวเหนียว ข้าวเหนียว” ฉันใด

บุรุษกระจอกบางคนในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี มีจิตถูกกามราคะ(ความกำหนัดในกาม)กลุ้มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ ไม่รู้วิธีสลัดกามราคะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เขาจึงทำกามราคะเท่านั้นไว้ภายในแล้วเพ่ง เพ่งทั่วถึง เพ่งเป็นนิตย์[๓] เพ่งลงต่ำ มีจิตถูกพยาบาท(ความคิดร้าย)กลุ้มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ ... มีจิตถูกถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) กลุ้มรุม ... มีจิตถูกอุทธัจจกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)กลุ้มรุม ... มีจิตถูก วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)กลุ้มรุม ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และไม่รู้วิธีสลัดวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เขาจึงทำวิจิกิจฉาเท่านั้นไว้ภายในแล้วเพ่ง เพ่งอย่างทั่วถึง เพ่งเป็นนิตย์ เพ่งลงต่ำ เขาอาศัยธาตุดินเพ่งบ้าง อาศัยธาตุน้ำเพ่งบ้าง อาศัยธาตุไฟ เพ่งบ้าง อาศัยธาตุลมเพ่งบ้าง อาศัยอากาสานัญจายตนฌานเพ่งบ้าง อาศัยวิญญาณัญจายตนฌานเพ่งบ้าง อาศัยอา

---

[๑] **เพ่ง** ในที่นี้หมายถึงคิด (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๙/๓๘๒)

[๒] **ม้าอาชาไนย** หมายถึงม้าที่รู้เหตุที่ควรและไม่ควร (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๔๓/๒๗๓) อีกนัยหนึ่ง หมายถึงม้าที่สามารถรู้สิ่งที่คนฝึกม้าฝึกให้ทำได้เร็ว (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๗/๑๒๕)

[๓] **เพ่งทั่วถึง เพ่งเป็นนิตย์** หมายถึง เพ่งฌานต่าง ๆ อย่างทั่วถึง หรือเพ่งต่อเนื่องไม่ขาดตอน (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๙/๓๘๒)

กิญจัญญายตนฌานเพ่งบ้าง อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌานเพ่งบ้าง อาศัยโลกนี้เพ่งบ้าง อาศัยโลกหน้าเพ่งบ้าง อาศัยแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจบ้าง

สันธะ การเพ่งของบุรุษผู้กระจอกย่อมเป็นไปได้ อย่างนี้แล

การเพ่งของม้าอาชาไนย เป็นอย่างไร

คือ ธรรมดาว่าม้าอาชาไนยที่ดีที่ถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียวย่อมไม่เพ่งว่า “ข้าวเหนียว ข้าวเหนียว” ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะม้าอาชาไนยที่ดีที่ถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียวมีความคิดอย่างนี้ว่า “วันนี้ สารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำอะไรหนอ เราจะทำอะไรตอบแทนเขา” ม้าอาชาไนยนั้นถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียวไม่เพ่งว่า “ข้าวเหนียว ข้าวเหนียว” เพราะม้าอาชาไนยที่ดีย่อมพิจารณาเห็นการถูกประตักแทง เหมือนคนเป็นหนี้คิดถึงหนี้ เหมือนคนถูกจองจำมองเห็นการจองจำ เหมือนคนเสื่อมทรัพย์นึกถึงความเสื่อมทรัพย์ เหมือนคนมีความผิดเล็งเห็นความผิด ฉันใด

บุรุษอาชาไนยผู้เจริญก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ไม่มีจิตถูกกามราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกกามราคะครอบงำอยู่ รู้วิธีที่จะสลัดกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ไม่มีจิตถูกพยาบาทกลุ้มรุม ... ไม่มีจิตถูกถีนมิทธะ กลุ้มรุม ... ไม่มีจิตถูกอุทธัจจกุกกุจจะกลุ้มรุม ... ไม่มีจิตถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุม ถูก วิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และรู้วิธีที่จะสลัดวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง บุรุษอาชาไนยนั้นย่อมไม่อาศัยธาตุดินเพ่ง ไม่อาศัยธาตุน้ำเพ่ง ไม่อาศัยธาตุไฟเพ่ง ไม่อาศัยธาตุลมเพ่ง ไม่อาศัยอากาสานัญจายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยวิญญาณัญจายตน-ฌานเพ่ง ไม่อาศัยอากิญจัญญายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เพ่ง ไม่อาศัยโลกนี้เพ่ง ไม่อาศัยโลกหน้าเพ่ง ไม่อาศัยแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจเพ่ง แต่ย่อมเพ่ง[๑]

สันธะ อนึ่ง เทวดาทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์ พรหม มนุษย์ย่อมนอบน้อม บุรุษอาชาไนยผู้เจริญซึ่งมีปกติเพ่งอย่างนี้แต่ที่ไกลทีเดียวว่า

ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าแต่ท่านบุรุษผู้สูงสุด
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุนั้น ๆ ได้
เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน”

---

[๑] หมายถึงเพ่งด้วยผลสมาบัติ มีนิพพานเป็นอารมณ์ (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๙/๓๘๓)

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสันธะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษอาชาไนยผู้เจริญซึ่งมีปกติเพ่งย่อมเพ่งอย่างไร คือ บุรุษอาชาไนยนั้น ไม่อาศัยธาตุดินเพ่ง ไม่อาศัยธาตุน้ำเพ่ง ไม่อาศัยธาตุไฟเพ่ง ไม่อาศัยธาตุลมเพ่ง ไม่อาศัยอากาสานัญจายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยวิญญาณัญจายตน-ฌานเพ่ง ไม่อาศัยอากิญจัญญายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เพ่ง ไม่อาศัยโลกนี้เพ่ง ไม่อาศัยโลกหน้าเพ่ง ไม่อาศัยรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจเพ่ง แต่ย่อมเพ่ง

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง เทวดาทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์ พรหม มนุษย์ ย่อมนอบน้อมบุรุษอาชาไนยผู้เจริญซึ่งมีปกติเพ่งอย่างนี้แต่ที่ไกลทีเดียวว่า

ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าแต่ท่านบุรุษผู้สูงสุด
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุนั้น ๆ ได้
เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สันธะ บุรุษอาชาไนยผู้เจริญมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดินแจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำแจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาใน ธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟแจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาในธาตุลมว่าเป็นธาตุลมแจ่มแจ้งแล้ว มี สัญญาในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌานแจ่มแจ้งแล้ว มี สัญญาในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌานแจ่มแจ้งแล้ว มี สัญญาในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌานแจ่มแจ้งแล้ว มี สัญญาในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน แจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้แจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าแจ่มแจ้งแล้ว มีสัญญาในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจแจ่มแจ้งแล้ว

สันธะ บุรุษอาชาไนยผู้เจริญมีปกติเพ่งอย่างนี้แล ไม่อาศัยธาตุดินเพ่ง ไม่อาศัยธาตุน้ำเพ่ง ไม่อาศัยธาตุไฟเพ่ง ไม่อาศัยธาตุลมเพ่ง ไม่อาศัยอากาสานัญจายตนฌาน เพ่ง ไม่อาศัยวิญญาณัญจายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยอากิญจัญญายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌานเพ่ง ไม่อาศัยโลกนี้เพ่ง ไม่อาศัยโลกหน้าเพ่ง ไม่อาศัยแม้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจเพ่ง แต่ย่อมเพ่ง

สันธะ อนึ่ง เทวดาทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์ พรหม มนุษย์ย่อมนอบน้อม บุรุษอาชาไนยผู้เจริญซึ่งมีปกติเพ่งอย่างนี้แต่ที่ไกลทีเดียวว่า

ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าแต่ท่านบุรุษผู้สูงสุด
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุนั้น ๆ ได้
เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน”

สันธสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. โมรนิวาปสูตร
ว่าด้วยปริพพาชการามชื่อโมรนิวาปะ

[๑๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปริพพาชการามอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ ทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด[๑] มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สีลขันธ์(กองศีล)ที่เป็นอเสขะ[๒]
๒. สมาธิขันธ์(กองสมาธิ)ที่เป็นอเสขะ
๓. ปัญญาขันธ์(กองปัญญา)ที่เป็นอเสขะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการแม้อื่นอีก เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อิทธิปาฏิหาริย์[๓] (ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์)

---

[๑] **มีความสำเร็จสูงสุด**(อัจจันตนิฏฐะ) หมายถึงนิพพาน (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๓๘๓)

[๒] **อเสขะ** ในที่นี้หมายถึงธรรมระดับโลกุตตระของพระอเสขะ (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๓๒๐)

[๓] **อิทธิปาฏิหาริย์** หมายถึงการแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ ปรากฏตัวได้ หายตัวได้ เดินทะลุฝา กำแพง ภูเขาได้ ดำดินได้ เดินบนน้ำได้ นั่งขัดสมาธิในอากาศได้ เป็นต้น (องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๔)

๒. อาเทสนาปาฏิหาริย์[๑] (ปาฏิหาริย์คือการทายใจ)

๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์[๒] (ปาฏิหาริย์คืออนุสาสนี)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้ เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการแม้อื่นอีก เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความ เกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาญาณะ

๓. สัมมาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. วิชชา (ความรู้แจ้ง)

๒. จรณะ (ความประพฤติ)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นผู้มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย แม้สนังกุมารพรหมก็ได้กล่าวคาถานี้ไว้ว่า

ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่[๓]
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด

---

[๑] **อาเทสนาปาฏิหาริย์** หมายถึงการกล่าวดักใจบุคคลได้ว่า ใจของบุคคลแต่ละคนเป็นอย่างไร มีสุข มีทุกข์ หรือมีวิตกเรื่องอะไร กำลังคิดอะไรอยู่เป็นต้น และคำกล่าวดักใจนั้นก็เป็นอย่างนั้น ไม่ผิดเพี้ยนกลับกลายเป็นอย่างอื่นไปได้ (องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๔)

[๒] **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** หมายถึงการพร่ำสอนว่า “จงตรึกอย่างนี้ อย่าได้ตรึกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่างได้มนสิการอย่างนี้จงละธรรมนี้ จงบรรลุธรรมนี้” (องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๕)

[๓] หมู่ชนที่ถือโคตรเป็นใหญ่ หมายถึงหมู่ชนผู้ชอบคิดด้วยความภูมิใจว่าโคตรของเราสูงกว่าผู้อื่น เช่น คิดว่า “เราเป็นโคดมโคตร เราเป็นกัสสปโคตร” (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๓๘๓) และดู ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๑๐๑

ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ก็คาถานี้สนังกุมารพรหมได้กล่าวร้อยกรองไว้ถูกต้องดีแล้ว ไม่ใช่ร้อยกรองไว้ผิด ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่ประกอบด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ เรายอมรับ ภิกษุทั้งหลาย ถึงเราเองก็กล่าวไว้อย่างนี้ว่า

ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด
ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

โมรนิวาปสูตรที่ ๑๐ จบ
นิสสยวรรคที่ ๑ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	กิมัตถิยสูตร	๒.	เจตนากรณียสูตร
๓.	ปฐมอุปนิสาสูตร	๔.	ทุติยอุปนิสาสูตร
๕.	ตติยอุปนิสาสูตร	๖.	พยสนสูตร
๗.	ปฐมสัญญาสูตร	๘.	มนสิการสูตร
๙.	สันถสูตร	๑๐.	โมรนิวาปสูตร

๒. อนุสสติวรรค
หมวดว่าด้วยอนุสสติ
๑. ปฐมมหานามสูตร[๑]
ว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ สูตรที่ ๑

[๑๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาคมีจีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป”

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะได้ทรงทราบข่าวอย่างนั้นเหมือนกัน ลำดับนั้น พระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวอย่างนี้ว่า “ได้ทราบว่า ภิกษุจำนวน มากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคมีจีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็

---

[๑] ดู มหานามสูตรที่ ๑๐ (องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๕-๔๒๙)

จักเสด็จจาริกไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรม เป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ มหานามะ การที่พระองค์เสด็จมาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร” นี้เป็นการสมควรแก่พระองค์ผู้เป็นกุลบุตร มหานามะ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ประสบความสำเร็จ[๑] ๑ ผู้ปรารภความเพียรเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลง ลืมสติไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้ง มั่นไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทราม ไม่ประสบความสำเร็จ ๑

มหานามะ พระองค์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้ แล้วเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไป เถิด

ธรรม ๖ ประการนี้ คือ

๑. พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงตถาคตแล้ว สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภตถาคตดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ[๒] ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม[๓] ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจ มีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่าเป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่

---

[๑] **ไม่ประสบความสำเร็จ**(อาราธกะ) หมายถึงไม่ให้ถึงพร้อม ไม่ให้บริบูรณ์ (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑-๑๒/๓๘๔)

[๒] **ความปลาบปลื้มอิงอรรถ**(อตฺถเวท) ในที่นี้หมายถึงปีติและปราโมทย์ที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยอรรถกถา (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๙๖)

[๓] **ความปลาบปลื้มอิงธรรม** ในที่นี้หมายถึงปีติและปราโมทย์ที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยพระบาลี (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๙๖)

สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญพุทธานุสสติอยู่

๒. พระองค์พึงระลึกถึงธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล[๑] ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน[๒] อันวิญญูชน[๓]พึงรู้เฉพาะตน” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงธรรม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิต ของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภธรรม ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญธัมมานุสสติอยู่

๓. พระองค์พึงระลึกถึงสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็น ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก” มหานามะ สมัยใด อริยสาวก ระลึกถึงพระสงฆ์ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมปรารภพระสงฆ์ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มี จิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความ ปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมี ปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิต

---

[๑] **ไม่ประกอบด้วยกาล** หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลาให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลา ทุกโอกาส บรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๔/๑๕๘)

[๒] **ควรน้อมเข้ามาในตน** หมายถึงควรน้อมเข้ามาสู่จิตของตน หรือควรน้อมเข้ามาเพื่อการปฏิบัติ (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๔,๕๗/๑๕๘)

[๓] **วิญญูชน** หมายถึงบัณฑิต (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๔/๑๕๘)

ย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาท อยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญ สังฆานุสสติอยู่

๔. พระองค์พึงระลึกถึงศีลของพระองค์ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศีล สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภศีลดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคต กล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มี พยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญสีลานุสสติอยู่

๕. พระองค์พึงระลึกถึงจาคะของพระองค์ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม[๑] ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือน” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงจาคะ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภจาคะดำเนินไปตรง ทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความ ปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อม สงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญจาคานุสสติอยู่

---

[๑] **มีฝ่ามือชุ่ม** อรรถกถาอธิบายว่า คนที่ไม่มีศรัทธา แม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง ก็ชื่อว่ายังไม่ล้าง มีมือสกปรกอยู่นั่นเอง แต่คนที่มีศรัทธา แม้จะมีมือสกปรก ก็ชื่อว่ามีมือที่ได้ล้างสะอาดแล้ว (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๔๒/๑๔๘)

๖. พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า “มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาชั้นพรหมกาย เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดใน เทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศีลเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตะเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีสุตะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุติ จากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีจาคะเช่นนั้น เทวดา เหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะ กลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภ เทวดาทั้งหลายดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนิน ไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้ม อิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อม เกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอผู้มีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่าเป็นผู้ถึงความ สงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญเทวตานุสสติอยู่

ปฐมมหานามสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุติยมหานามสูตร
ว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ สูตรที่ ๒

[๑๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุง กบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะทรงหายจาก พระประชวรได้ไม่นาน สมัยนั้นแล ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาคผู้มีจีวรสำเร็จแล้วล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จ จาริกไป”

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะได้ทรงทราบข่าวอย่างนั้นเหมือนกัน ลำดับนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวอย่างนี้ว่า “ได้ทราบว่า ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคมี จีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ มหานามะ การที่พระองค์เสด็จมาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร” นี้เป็นการสมควรแก่พระองค์ ผู้เป็นกุลบุตร มหานามะ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้ปรารภความเพียรเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลงลืมสติไม่ ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นไม่ ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทรามไม่ประสบความสำเร็จ ๑

มหานามะ พระองค์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้ แล้วเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไปเถิด

ธรรม ๖ ประการนี้ คือ

๑. พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระ องค์นั้น ฯลฯ[๑] เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระ พุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงตถาคตแล้ว สมัยนั้น จิตของพระอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภตถาคตดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ[๒] ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอผู้มีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ พุทธานุสสตินี้แล พระองค์ แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็

---

[๑] ดูความเต็มในข้อ ๑๑ ในเล่มนี้

[๒] ดูเชิงอรรถ ๑,๒ ข้อ ๑๑ หน้า ๔๑๐ ในเล่มนี้

เจริญได้ กำลังประกอบการงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเบียดเสียดด้วยพระโอรสและพระธิดาก็เจริญได้

๒. พระองค์พึงระลึกถึงพระธรรม ...

๓. พระองค์พึงระลึกถึงพระสงฆ์ ...

๔. พระองค์พึงระลึกถึงศีลของพระองค์ ...

๕. พระองค์พึงระลึกถึงจาคะของพระองค์ ...

๖. พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า “มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช ... เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีล ... สุตะ ... จาคะ ... ปัญญาเช่นใด จุติจากโลกนี้ แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมปรารภเทวดาทั้งหลายดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวก ผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้วย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ เทวตานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบการงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเบียดเสียดด้วยพระโอรสและพระธิดาก็เจริญได้

ทุติยมหานามสูตรที่ ๒ จบ

๓. นันทิยสูตร
ว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่านันทิยะ

[๑๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุง กบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะเสด็จไปจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี เจ้าศากยะพระนามว่านันทิยะได้ทราบข่าวอย่างนี้ว่า ได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะเสด็จไปจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่านันทิยะได้ทรงมีพระดำริดังนี้ว่า “ทางที่ดี แม้เราก็ควรจะ

พักอยู่ตลอดพรรษาในกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น เราจักประกอบการงานและจักเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ตามเวลาอันสมควร”

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงเข้าจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี แม้เจ้าศากยะ พระนามว่า นันทิยะก็ได้พักอยู่ตลอดพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระองค์ได้ทรงประกอบการงาน และได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคตามกาลอันสมควร สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาคผู้มีจีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป”

เจ้าศากยะพระนามว่านันทิยะได้ทรงทราบข่าวอย่างนี้ว่า ได้ทราบว่า ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาคผู้มีจีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป” ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่า นันทิยะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับ ณ ที่ สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวว่า ภิกษุจำนวนมากทำจีวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระ ผู้มีพระภาคผู้มีจีวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป” หม่อมฉันเมื่อ จะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร พระพุทธ-เจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ดีละ นันทิยะ การที่พระองค์เสด็จมาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร” นี้เป็นการสมควรแก่พระองค์ผู้เป็น กุลบุตร นันทิยะ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีศีลเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ทุศีลไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้ปรารภความเพียรเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลงลืมสติไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทรามไม่ประสบความสำเร็จ ๑

นันทิยะ พระองค์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๖ ประการนี้ แล้วตั้งสติมั่นไว้ภายในตนใน ธรรม ๕ ประการเถิด

ธรรม ๕ ประการนี้ คือ

๑. พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระ องค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระ พุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค นันทิยะ พระองค์พึงตั้งสติมั่นไว้ภายในตนปรารภตถาคตอย่างนี้เถิด

๒. พระองค์พึงระลึกถึงพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” นันทิยะ พระองค์พึงตั้งสติมั่นไว้ภายในตนปรารภธรรมอย่างนี้เถิด

๓. พระองค์พึงระลึกถึงเหล่ากัลยาณมิตรว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีกัลยาณมิตรผู้เอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์ กล่าวแนะนำ พร่ำสอน” นันทิยะ พระองค์พึงตั้งสติมั่นไว้ภายในตนปรารภเหล่ากัลยาณมิตรอย่างนี้เถิด

๔. พระองค์พึงระลึกถึงจาคะของพระองค์ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีจิตปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือนในหมู่สัตว์ผู้ถูกความตระหนี่อันเป็นมลทินกลุ้มรุม” นันทิยะ พระองค์พึงตั้งสติมั่นไว้ภายในปรารภจาคะอย่างนี้เถิด

๕. พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า “เทวดาเหล่าใดล่วงความเป็นสหายแห่งเหล่าเทวดาผู้มีคำข้าวเป็นภักษา[๑]แล้ว เข้าถึงกายมโนมัย[๒]อย่างใดอย่างหนึ่ง เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่พิจารณาเห็นกิจที่ควรทำของตน หรือการสั่งสมกิจที่ตนทำแล้ว” นันทิยะ เทวดาเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ล่วงความเป็นสหายแห่งเหล่าเทวดาผู้มีคำข้าวเป็นภักษาแล้วจึงเข้าถึง กายมโนมัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่พิจารณาเห็นกิจที่ควรทำของตน หรือการสั่งสมกิจที่ตนทำแล้ว เปรียบเหมือนภิกษุผู้เป็น อสมยวิมุต[๓]ไม่พิจารณาเห็นกิจที่ควรทำของตนหรือการสั่งสมกิจที่ตน ทำแล้ว นันทิยะ พระองค์พึงตั้งสติมั่นภายในปรารภเทวดาอย่างนี้เถิด

นันทิยะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล ย่อมละ ไม่ยึดมั่นบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย

---

[๑] **เหล่าเทวดาผู้มีคำข้าวเป็นภักษา** หมายถึงเทวดาชั้นกามาวจร (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๓/๓๘๔)

[๒] **กายมโนมัย** ในที่นี้หมายถึงพรหมโลกเป็นที่บังเกิดของผู้บำเพ็ญฌานสมาบัติ มีกายบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจฌาน (องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๙/๓๓๘)

[๓] **ภิกษุผู้เป็นอสมยวิมุต** หมายถึงพระขีณาสพผู้หลุดพ้นด้วยอสมยวิมุตติ (ความหลุดพ้นที่ไม่ขึ้นต่อสมัยหรือชั่วคราวคือยั่งยืนเรื่อยไป) หมายถึงอริยผลโดยเฉพาะอรหัตตผลเป็นโลกุตตรวิมุตติ บางแห่งใช้คำว่าอสมยวิโมกข์ตรงกันข้ามกับสมยวิมุตติ หรือสมยวิโมกข์ ซึ่งหมายถึงสมาบัติ ๘ เป็นโลกิยวิมุตติ (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๓/๓๘๔) และดู ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑๑/๓๔๖-๓๔๘

อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้ ย่อมละ ไม่ยึดมั่นบาปอกุศล- ธรรมทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อที่คว่ำ ย่อมไม่กลับมาบรรจุของที่หกแล้ว และ เปรียบเหมือนไฟที่ลามพ้นไปจากหญ้าแล้ว ย่อมไหม้ของที่ควรไหม้เท่านั้น ย่อมไม่ กลับมาไหม้ของที่ไหม้แล้ว

นันทิยสูตรที่ ๓ จบ

๔. สุภูติสูตร
ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่พระสุภูติ

[๑๔] ครั้งนั้น ท่านพระสุภูติกับภิกษุผู้มีศรัทธาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระสุภูติดังนี้ว่า “สุภูติ ภิกษุนี้[๑] ชื่อไร”

ท่านพระสุภูติกราบทูลว่า “ภิกษุนี้มีศรัทธา เป็นบุตรของอุบาสกผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา พระพุทธเจ้าข้า”

“สุภูติ ภิกษุนี้มีศรัทธา เป็นบุตรของอุบาสกผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา เห็นลักษณะของผู้มีศรัทธาทั้งหลายหรือ”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้ เป็นกาลสมควรแสดงลักษณะของผู้มีศรัทธานั้น ข้าแต่พระสุคต บัดนี้ เป็นกาลสมควรแสดงลักษณะของผู้มีศรัทธานั้น ขอพระผู้มีพระภาคโปรดตรัสลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาเถิด ข้าพระองค์ก็จักทราบ ณ บัดนี้ว่า ภิกษุนี้จะเห็นลักษณะของผู้มีศรัทธาหรือไม่”

“สุภูติ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ท่านพระสุภูติทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

สุภูติ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๒. ภิกษุเป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลาย ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์

---

[๑] หมายถึง ภิกษุผู้เป็นบุตรของอนาถบิณฑิกคหบดี ซึ่งมีศรัทธาออกบวชในสำนักของท่านพระสุภูติเถระผู้เป็นอาว์ ต่อมาพระเถระนำเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค แม้พระองค์จะทรงทราบดีว่า ภิกษุนี้เป็นใคร ชื่ออะไร แต่ก็ตรัสถามเพื่อปรารภเหตุที่จะแสดงพระธรรมเทศนา (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๓๘๔)

ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐินี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๓. ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๔. ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๕. ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำ[๑]ของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ฯลฯ สามารถทำได้ สามารถจัดได้นี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๖. ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์(ความบันเทิงใจ)อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัยนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๗. ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร ฯลฯ นี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๘. ภิกษุเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบากนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๗ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

๙. ภิกษุระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมาก บ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้น เรามี ชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุ อย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็มีชื่อ อย่างนั้น มีตะกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ แม้การที่ภิกษุระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ นี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๑๐. ภิกษุเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ(เคลื่อน) กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล แม้การที่ภิกษุเห็นหมู่สัตว์ ฯลฯ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

๑๑. ภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะ สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน แม้การที่ภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ฯลฯ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสุภูติได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแล้วนี้ มีอยู่พร้อมแก่ภิกษุนี้ และภิกษุนี้ก็เห็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาเหล่านี้ คือ

๑. ภิกษุนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. ภิกษุนี้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. ภิกษุนี้เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี

๔. ภิกษุนี้เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ

๕. ภิกษุนี้เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้

๖. ภิกษุนี้เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัยอยู่

๗. ภิกษุนี้เป็นผู้ปรารภความเพียร ฯลฯ มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

๘. ภิกษุนี้เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

๙. ภิกษุนี้ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๑๐. ภิกษุนี้เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม

๑๑. ภิกษุนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ฯลฯ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาที่พระ

ผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้เหล่านี้ มีอยู่พร้อมแก่ภิกษุนี้และภิกษุนี้ก็เห็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาเหล่านี้"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ดีละ ๆ สุภูติ ถ้าเช่นนั้น เธอพึงอยู่กับภิกษุชื่อว่ามีศรัทธานี้เถิด สุภูติ แต่เมื่อใด เธอหวังจะมาเยี่ยมเยือนตถาคต เมื่อนั้น เธอกับภิกษุชื่อว่ามีศรัทธานี้พึงมาเยี่ยมเยือนตถาคตเถิด"

สุภูติสูตรที่ ๔ จบ

๕. เมตตาสูตร
ว่าด้วยอานิสงส์ของเมตตา

[๑๕] ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว พึงหวังได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ

อานิสงส์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดาทั้งหลายรักษา
๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา กล้ำกรายไม่ได้
๘. จิตตั้งมั่นได้เร็ว
๙. สีหน้าสดใส
๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย
๑๑. เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดยิ่ง[๑] ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว พึงหวังได้อานิสงส์ ๑๑ ประการนี้

เมตตาสูตรที่ ๕ จบ

๖. อัฏฐกนาครสูตร
ว่าด้วยคหบดีชาวอัฏฐกนคร

---

[๑] **คุณวิเศษอันยอดยิ่ง** ในที่นี้หมายถึงอรหัตตผล (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๕/๓๘๕)

[๑๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ เวฬุวคาม เขตกรุงเวสาลี สมัยนั้นแล คหบดีชาวอัฏฐกนครชื่อว่าทสมะ[๑] ได้เดินทางไปถึงเมืองปาตลีบุตร ด้วยกิจที่ต้องทำบางอย่าง

ครั้งนั้นแล ทสมคหบดีชาวอัฏฐกนคร ได้เข้าไปพบภิกษุรูปหนึ่งที่กุกกุฏาราม จึงถามภิกษุนั้นว่า

"ท่านขอรับ เดี๋ยวนี้ ท่านพระอานนท์อยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าต้องการจะพบท่าน"

ภิกษุตอบว่า "คหบดี ท่านพระอานนท์นี้อยู่ที่เวฬุวคาม เขตกรุงเวสาลี"

ครั้งนั้น ทสมคหบดีชาวอัฏฐกนคร ทำกิจที่ควรทำในเมืองปาตลีบุตรเสร็จแล้ว ได้เข้าไปพบท่านพระอานนท์ที่เวฬุวคาม เขตกรุงเวสาลี อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระอานนท์ว่า

"ท่านอานนท์ผู้เจริญ ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว มีอยู่หรือไม่หนอ"

ท่านพระอานนท์ตอบว่า "คหบดี ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยัง ไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว มีอยู่"

ทสมคหบดีถามว่า "ท่านอานนท์ผู้เจริญ ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว เป็นอย่างไร"

ท่านพระอานนท์ตอบว่า คหบดี

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ ย่อมรู้ชัดว่า "แม้แต่ปฐมฌานนี้แล ก็ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งใด สิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา" ภิกษุนั้น

---

[๑] คหบดีที่มีชื่อว่า **ทสมะ** (ที่ ๑๐) เพราะถูกจัดลำดับอยู่ในตำแหน่งที่ ๑๐ โดยกำหนดชาติ โคตร และตระกูลที่มั่งคั่งเป็นเกณฑ์ (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๖/๓๘๖)

ตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะและวิปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ[๑] เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ[๒] สิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรม[๓]นั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น[๔] ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ ของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

๒. เพราะวิตกวิจารสงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น[๕] ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ...

๓. เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌาน ...

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า “แม้แต่จตุตถฌานนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะและวิปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะ

---

[๑] **โอปปาติกะ** คือสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย)ก็หายวับไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่นเทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗๑/๑๔๙) แต่ในที่นี้หมายถึงโอปปาติกะที่ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการได้เป็นพระอริยบุคคลชั้นอนาคามี ไปเกิดในสุทธาวาส ๕ ชั้น มีชั้นอวิหาเป็นต้น แล้วดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้น ๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลสในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๖/๓๘๖)

[๒] **สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ** คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ หรือกามราคะ และพยาบาท หรือปฏิฆะ (องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๖๗/๕๖๐-๕๖๑)

[๓] **ธรรม** ในที่นี้หมายถึงสมถะและวิปัสสนา (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๖/๓๘๖)

[๔] **ภพนั้น** ในที่นี้หมายถึงพรหมชั้นสุทธาวาส (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๖/๓๘๖)

[๕] **ภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น** แปลจากบาลีว่า “เจตโส เอโกทิภาวำ” คำว่า เอโกทิ เป็นชื่อของสมาธิ ทุติยฌานชื่อว่าเอโกทิภาวะ เพราะทำสมาธิที่ชื่อว่าเอโกทิ นี้ให้เกิดเจริญขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น” เพราะสมาธิชื่อเอโกทินี้มีแก่จิตเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ ไม่มีแก่ชีวะ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๑/๑๔๓-๑๔๔)

ทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

๕. ภิกษุมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศ เบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า “แม้เมตตาเจโตวิมุตตินี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะและวิปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินใน ธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

๖. ภิกษุมีกรุณาจิต ...

๗. ภิกษุมีมุทิตาจิต ...

๘. ภิกษุมีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศ เบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า “แม้ อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ ก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะ และวิปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะเพราะ สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕

ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรม นั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความ เพียร อุทิศกายและใจอยู่ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

๙. ภิกษุบรรลุอากาสานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิฆสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า “แม้อากาสา-นัญจายตนฌานนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

๑๐. ภิกษุล่วงอากาสานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุ วิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” อยู่ ฯลฯ

๑๑. ภิกษุล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวงบรรลุอากิญจัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า “แม้อากิญจัญญายตนฌานนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” ภิกษุนั้นตั้งอยู่ ในธรรมนั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม้นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว

เมื่อท่านพระอานนท์กล่าวอย่างนี้แล้ว ทสมคหบดีชาวอัฏฐกนครจึงกล่าวว่า

"ท่านอานนท์ผู้เจริญ ข้าพเจ้า เมื่อแสวงหาประตูอมตธรรมประตูเดียว ได้รับประตูอมตธรรม ๑๑ ประตูคราวเดียวกัน เปรียบเหมือนบุรุษแสวงหาแหล่งขุมทรัพย์ขุมเดียว พึงพบขุมทรัพย์ ๑๑ ขุมคราวเดียวกัน

ข้าพเจ้า จักสามารถทำตนให้ปลอดภัยได้โดยประตูอมตธรรม ๑๑ ประตูนี้ ประตูใดประตูหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษมีเรือน ๑๑ ประตู เมื่อเรือนนั้นถูกไฟไหม้ บุรุษนั้นสามารถทำตนให้ปลอดภัยได้โดยประตูใดประตูหนึ่ง

ท่านผู้เจริญ ธรรมดาอัญเดียรถีย์เหล่านี้ จักแสวงหาทรัพย์บูชาอาจารย์เพื่อ อาจารย์ ส่วนข้าพเจ้าจักไม่ทำการบูชาท่านอานนท์ได้อย่างไร"

ครั้งนั้นแล ทสมคหบดีชาวอัฏฐกนครนิมนต์ภิกษุสงฆ์ชาวกรุงเวสาลีและกรุง ปาตลีบุตรให้ประชุมกันแล้ว อังคาส[๑]ภิกษุสงฆ์นั้นให้อิ่มหนำสำราญด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีต ด้วยมือตนเอง นิมนต์ภิกษุให้ครองผ้ารูปละคู่ ให้ท่านพระอานนท์ครองไตรจีวร และได้สร้างวิหาร ๕๐๐ หลังถวายท่านพระอานนท์

อัฏฐกนาครสูตรที่ ๖ จบ

๗. โคปาลสูตร
ว่าด้วยองค์ประกอบของผู้เลี้ยงโค

[๑๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้ไม่สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

นายโคบาลในโลกนี้

๑.	ไม่รู้รูปโค	๒.	ไม่ฉลาดในลักษณะโค
๓.	ไม่กำจัดไข่ขาง	๔.	ไม่ปกปิดแผล
๕.	ไม่สุมไฟ	๖.	ไม่รู้ท่าน้ำ
๗.	ไม่รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว	๘.	ไม่รู้ทาง
๙.	ไม่ฉลาดในที่หากิน	๑๐.	รีดนมไม่ให้เหลือ

๑๑. ไม่บูชาโคผู้[๒]ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจ่าฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

---

[๑] **อังคาส** เป็นคำภาษาเขมรที่นำมาใช้เป็นคำกริยาในภาษาไทย หมายถึงถวายอาหารพระ, เลี้ยงพระ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ หน้า ๑๓๔๘)

[๒] **ไม่บูชาโคผู้** หมายถึงไม่ให้อาหารอย่างดี ไม่ประดับด้วยของหอม ไม่คล้องพวงมาลัย ไม่สวมปลอกเงินปลอกทองที่เขาของโคจ่าฝูง และในเวลากลางคืน ไม่ติดไฟแล้วให้นอนใต้เพดานผ้า โคจ่าฝูงเมื่อไม่ได้รับการเอาใจใส่เช่นนั้น จึงไม่รักษา ไม่ป้องกันอันตรายให้แก่ฝูงโค (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๙๒)

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยได้

ธรรม ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑.	ไม่รู้รูป	๒.	ไม่ฉลาดในลักษณะ
๓.	ไม่กำจัดไข่ขาง	๔.	ไม่ปกปิดแผล
๕.	ไม่สุมไฟ	๖.	ไม่รู้ท่าน้ำ
๗.	ไม่รู้ธรรมที่ดื่มแล้ว	๘.	ไม่รู้ทาง
๙.	ไม่ฉลาดในโคจร	๑๐.	รีดนมไม่ให้เหลือ

๑๑. ไม่บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

ภิกษุไม่รู้รูป เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้ชัดรูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเป็นจริงว่า “มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔” ภิกษุเป็นผู้ไม่รู้รูป เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่ฉลาดในลักษณะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “คนพาลมีกรรมเป็น ลักษณะ บัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ” ภิกษุไม่ฉลาดในลักษณะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่กำจัดไข่ขาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ... รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ... รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ภิกษุไม่กำจัดไข่ขาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่ปกปิดแผล เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้วรวบถือ แยกถือ[๑] ไม่ปฏิบัติเพื่อ สำรวมในจักขุนทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌา และโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษาจักขุนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้ง ธรรมารมณ์ทางใจแล้วรวบถือ แยกถือ ไม่ปฏิบัติเพื่อ

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๑,๒ ข้อ ๙๙ หน้า ๒๓๖ ในเล่มนี้

สำรวมในมนินทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษามนินทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในมนินทรีย์ ภิกษุไม่ปกปิดแผล เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่สุมไฟ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่แสดงธรรมตามที่ฟังมาแล้ว ตามที่เล่าเรียนมาแล้ว แก่คนอื่น ๆ โดยพิสดาร ภิกษุไม่สุมไฟ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ท่าน้ำ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์[๑] ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาตามเวลาสมควร ไม่สอบสวนไต่ถามว่า “พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร” ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นไม่เปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ไม่ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ทำให้ง่าย และไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น ภิกษุไม่รู้ท่าน้ำ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ธรรมที่ดื่มแล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ไม่ได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ไม่ได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรมในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วซึ่งผู้อื่นแสดงอยู่ ภิกษุไม่รู้ธรรมที่ดื่มแล้ว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ทาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้อริยมรรคมีองค์ ๘ ตามความเป็นจริง ภิกษุไม่ รู้ทาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่ฉลาดในโคจร เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้สติปัฏฐาน ๔ ตามความเป็นจริง[๒] ภิกษุไม่ฉลาด ในโคจร เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุรีดนมไม่ให้เหลือ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้จักประมาณเพื่อจะรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่พวกคหบดีผู้มีศรัทธาปวารณานำไปถวายเฉพาะ ภิกษุรีดนมไม่ให้เหลือ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่บูชาเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็น สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างไร

---

[๑] ดูเชิงอรรถที่ ๔ ข้อ ๑๑ หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

[๒] **ไม่รู้สติปัฏฐาน ๔ ตามความเป็นจริง** ในที่นี้หมายถึงไม่รู้ว่า “สติปัฏฐานอย่างไหนเป็นโลกิยะ อย่างไหนเป็นโลกุตตระ” เมื่อไม่รู้ก็จะน้อมญาณของตนเข้าไปในฐานที่ละเอียด แล้วปักใจอยู่ในสติปัฏฐานที่เป็นโลกิยะเท่านั้น จึงไม่สามารถให้สติปัฏฐานส่วนที่เป็นโลกุตตระเกิดขึ้นได้ (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๙๕)

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ภิกษุไม่บูชาเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยได้

นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

นายโคบาลในโลกนี้

๑.	รู้รูปโค	๒.	ฉลาดในลักษณะโค
๓.	กำจัดไข่ขาง	๔.	ปกปิดแผล
๕.	สุมไฟ	๖.	รู้ท่าน้ำ
๗.	รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว	๘.	รู้ทาง
๙.	ฉลาดในที่หากิน	๑๐.	รีดนมให้เหลือ
๑๑.	บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจ่าฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง		

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล จึงเป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ ฉันใด

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ได้

ธรรม ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑.	รู้รูป	๒.	ฉลาดในลักษณะ
๓.	กำจัดไข่ขาง	๔.	ปกปิดแผล
๕.	สุมไฟ	๖.	รู้ท่าน้ำ
๗.	รู้ธรรมที่ดื่มแล้ว	๘.	รู้ทาง
๙.	ฉลาดในโคจร	๑๐.	รีดนมให้เหลือ
๑๑.	บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็น สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง		

ภิกษุรู้รูป เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดรูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเป็นจริงว่า “มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔” ภิกษุรู้รูปเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุฉลาดในลักษณะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “คนพาลมีกรรมเป็นลักษณะ บัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ” ภิกษุฉลาดในลักษณะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุกำจัดไข่ขาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ... ไม่รับวิหิงสาวิตก ที่เกิดขึ้น ... ไม่รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ภิกษุกำจัดไข่ขาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุปกปิดแผล เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ปฏิบัติเพื่อสำรวมในมนินทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามนินทรีย์ ถึงความสำรวมในมนินทรีย์ ภิกษุปกปิดแผล เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุสุมไฟ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้แสดงธรรมตามที่ฟังมาแล้ว ตามที่เล่าเรียนมาแล้วแก่คนอื่น ๆ โดยพิสดาร ภิกษุสุมไฟ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุรู้ท่าน้ำ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาตามเวลาสมควร สอบสวนไต่ถามว่า “พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร” ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นย่อมเปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น ภิกษุรู้ท่าน้ำ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุรู้ธรรมที่ดื่มแล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรมในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วซึ่งผู้อื่นแสดงอยู่ ภิกษุรู้ธรรมที่ดื่มแล้ว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุรู้ทาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้อริยมรรคมีองค์ ๘ ตามความเป็นจริง ภิกษุรู้ทาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุฉลาดในโคจร เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้สติปัฏฐาน ๔ ตามความเป็นจริง ภิกษุฉลาดในโคจรเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุรีดนมให้เหลือ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณเพื่อจะรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชชบริขารที่พวกคหบดีผู้มีศรัทธาปวารณานำไปถวายเฉพาะ ภิกษุรีดนมให้เหลือ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็น สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ภิกษุบูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็น อย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

โคปาลสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปฐมสมาธิสูตร
ว่าด้วยการได้สมาธิของภิกษุ สูตรที่ ๑

[๑๘] ครั้งนั้นแล ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานา-สัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูป ที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มี สัญญาอย่างนี้ว่า “ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความ สละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน ภิกษุทั้งหลาย มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญา ในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ใน ธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่า เป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ปฐมสมาธิสูตรที่ ๘ จบ

๙. ทุติยสมาธิสูตร
ว่าด้วยการได้สมาธิของภิกษุ สูตรที่ ๒

[๑๙] ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญา ในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก เป็นผู้นำ เป็นที่พึ่ง ขอประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรงอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตนี้ให้แจ่มแจ้งได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็น ธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน ภิกษุทั้งหลาย มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตน-ฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตน-ฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ทุติยสมาธิสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ตติยสมาธิสูตร
ว่าด้วยการได้สมาธิของภิกษุ สูตรที่ ๓

[๒๐] ครั้งนั้น ภิกษุหลายรูปเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า

“ท่านสารีบุตร มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่า เป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ใน วิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานา-สัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดย ไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตาม ด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ภิกษุทั้งหลายเรียนถามว่า “ท่านสารีบุตร มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน ผู้มีอายุ ทั้งหลาย มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็น ธาตุดิน ในน้ำธาตุว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌาน ว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ตติยสมาธิสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. จตุตถสมาธิสูตร
ว่าด้วยการได้สมาธิของภิกษุ สูตรที่ ๔

[๒๑] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มีได้หรือหนอ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌานว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ กระผมทั้งหลายมาแต่ที่ไกลเพื่อจะรู้เนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของท่านสารีบุตร เฉพาะท่านสารีบุตรเท่านั้นที่จะอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตนี้ให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากท่านสารีบุตรแล้วจักทรงจำไว้”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ผมจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

"ผู้มีอายุทั้งหลาย มีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

ภิกษุทั้งหลายเรียนถามว่า "ท่านสารีบุตร มีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่าเป็นธาตุดิน ฯลฯ ไม่ต้องมีสัญญา แม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับ นิพพาน ผู้มีอายุทั้งหลาย มีได้อย่างนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยไม่ต้องมีสัญญาในธาตุดินว่า เป็นธาตุดิน ในธาตุน้ำว่าเป็นธาตุน้ำ ในธาตุไฟว่าเป็นธาตุไฟ ในธาตุลมว่าเป็นธาตุลม ในอากาสานัญจายตนฌานว่าเป็นอากาสานัญจายตนฌาน ในวิญญาณัญจายตนฌาน ว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ในอากิญจัญญายตนฌานว่าเป็นอากิญจัญญายตนฌาน ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌานว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้ ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า ไม่ต้องมีสัญญาแม้ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง ที่แสวงหา ที่ตรองตามด้วยใจ แต่ต้องมีสัญญา"

จตุตถสมาธิสูตรที่ ๑๑ จบ
อนุสสติวรรคที่ ๒ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	ปฐมมหานามสูตร	๒.	ทุติยมหานามสูตร
๓.	นันทิยสูตร	๔.	สุภูติสูตร
๕.	เมตตาสูตร	๖.	อัฏฐกนาครสูตร
๗.	โคปาลสูตร	๘.	ปฐมสมาธิสูตร
๙.	ทุติยสมาธิสูตร	๑๐.	ตติยสมาธิสูตร
๑๑.	จตุตถสมาธิสูตร		

๓. สามัญญวรรค
หมวดว่าด้วยสามัญญลักษณะ

[๒๒-๒๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้ไม่สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

นายโคบาลในโลกนี้

๑. ไม่รู้รูปโค ๒. ไม่ฉลาดในลักษณะโค
๓. ไม่กำจัดไข่ขาง ๔. ไม่ปกปิดแผล
๕. ไม่สุมไฟ ๖. ไม่รู้ท่าน้ำ
๗. ไม่รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว ๘. ไม่รู้ทาง
๙. ไม่ฉลาดในที่หากิน ๑๐. รีดนมไม่ให้เหลือ
๑๑. ไม่บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจ่าฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในจักษุ

ธรรม ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ไม่รู้รูป ๒. ไม่ฉลาดในลักษณะ
๓. ไม่กำจัดไข่ขาง ๔. ไม่ปกปิดแผล
๕. ไม่สุมไฟ ๖. ไม่รู้ท่าน้ำ
๗. ไม่รู้ธรรมที่ดื่มแล้ว ๘. ไม่รู้ทาง
๙. ไม่ฉลาดในโคจร ๑๐. รีดนมไม่ให้เหลือ
๑๑. ไม่บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็น สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นอนัตตาในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสิ้นไปในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเสื่อมไปในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความคลายไปในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความดับไปในจักษุ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสละคืนในจักษุ (๑-๘)
[๓๐-๖๙] ... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในโสตะ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในฆานะ
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในชิวหา
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในกาย
... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในใจ ... (๙-๔๘)

[๗๐-๑๑๗] ... ในรูป ... ในเสียง ... ในกลิ่น ... ในรส ... ในโผฏฐัพพะ ... ในธรรมารมณ์ ... (๔๙-๙๖)

[๑๑๘-๑๖๕] ... ในจักขุวิญญาณ ... . ในโสตวิญญาณ ... ในฆานวิญญาณ ... ในชิวหาวิญญาณ ... ในกายวิญญาณ ... ในมโนวิญญาณ ... (๙๗-๑๔๔)

[๑๖๖-๒๑๓] ... ในจักขุสัมผัส ... ในโสตสัมผัส ... ในฆานสัมผัส ... ในชิวหา-สัมผัส ... ในกายสัมผัส ... ในมโนสัมผัส ... (๑๔๕-๑๙๒)

[๒๑๔-๒๖๑] ... ในเวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส ... ในเวทนาที่เกิดแต่โสต- สัมผัส ... ในเวทนาที่เกิดแต่ฆานสัมผัส ... ในเวทนาที่เกิดแต่ชิวหาสัมผัส ... ในเวทนา ที่เกิดแต่กายสัมผัส ... ในเวทนาที่เกิดแต่มโนสัมผัส ... (๑๙๓-๒๔๐)

[๒๖๒-๓๐๙] ... ในรูปสัญญา ... ในสัททสัญญา ... ในคันธสัญญา ... ใน รสสัญญา ... ในโผฏฐัพพสัญญา ... ในธัมมสัญญา ... (๒๔๑-๒๘๘)

[๓๑๐-๓๕๗] ... ในรูปสัญเจตนา ... ในสัททสัญเจตนา ... ในคันธสัญเจตนา ... ในรสสัญเจตนา ... ในโผฏฐัพพสัญเจตนา ... ในธัมมสัญเจตนา ... (๒๘๙-๓๓๖)

[๓๕๘-๔๐๕] ... ในรูปตัณหา ... ในสัททตัณหา ... ในคันธตัณหา ... ใน รสตัณหา ... ในโผฏฐัพพตัณหา ... ในธัมมตัณหา ... (๓๓๗-๓๘๔)

[๔๐๖-๔๕๓] ... ในรูปวิตก ... ในสัททวิตก ... ในคันธวิตก ... ในรสวิตก ... ใน โผฏฐัพพวิตก ... ในธัมมวิตก ... (๓๘๕-๔๓๒)

[๔๕๔-๕๐๑] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นอนัตตาในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสิ้นไปในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเสื่อมไปในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความคลายไปในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความดับไปในรูปวิจาร

... ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสละคืนในรูปวิจาร

... ในสัททวิจาร ... ในคันธวิจาร ... ในรสวิจาร ... ในโผฏฐัพพวิจาร ... ในธัมมวิจาร ... (๔๓๓-๔๘๐)

สามัญญวรรค จบ

๔. ราคเปยยาล

[๕๐๒] ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

นายโคบาลในโลกนี้

๑. รู้รูป ฯลฯ ฉันใด

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในจักษุ ฯลฯ พิจารณาเห็นความสละคืนในจักษุ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคะ(ความกำหนัด)

ธรรม ๑๑ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑.	ปฐมฌาน	๒.	ทุติยฌาน
๓.	ตติยฌาน	๔.	จตุตถฌาน
๕.	เมตตาเจโตวิมุตติ	๖.	กรุณาเจโตวิมุตติ
๗.	มุทิตาเจโตวิมุตติ	๘.	อุเบกขาเจโตวิมุตติ
๙.	อากาสานัญจายตนฌาน	๑๐.	วิญญาณัญจายตนฌาน
๑๑.	อากิญจัญญายตนฌาน		

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการนี้ เพื่อรู้ยิ่งราคะ (๑)

[๕๐๓-๕๑๑] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการ เพื่อกำหนดรู้ราคะ

... เพื่อความสิ้นราคะ

... เพื่อละราคะ

... เพื่อความสิ้นไปแห่งราคะ

... เพื่อความเสื่อมไปแห่งราคะ

... เพื่อความคลายไปแห่งราคะ

... เพื่อความดับไปแห่งราคะ

... เพื่อความสละราคะ

... เพื่อความสละคืนราคะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการนี้ เพื่อความสลละคืนราคะ (๒-๑๐)

[๕๑๒-๖๘๑] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการ เพื่อรู้ยิ่ง โทสะ(ความคิดประทุษร้าย)

... เพื่อกำหนดรู้โทสะ

... เพื่อความสิ้นโทสะ

... เพื่อละโทสะ

... เพื่อความสิ้นไปแห่งโทสะ

... เพื่อความเสื่อมไปแห่งโทสะ

... เพื่อความคลายไปแห่งโทสะ

... เพื่อความดับไปแห่งโทสะ

... เพื่อความสละโทสะ

... เพื่อความสละคืนโทสะ ... โมหะ(ความหลง) ... โกธะ(ความโกรธ) ... อุปนาหะ (ความผูกโกรธ) ... มักขะ(ความลบหลู่คุณท่าน) ... ปฬาสะ(ความตีเสมอ) ... อิสสา (ความริษยา) ... มัจฉริยะ(ความตระหนี่) ... มายา(มารยา) ... สาเถยยะ(ความโอ้อวด) ... ถัมภะ(ความหัวดื้อ) ... สารัมภะ(ความแข่งดี) ... มานะ(ความถือตัว) ... อติมานะ (ความดูหมิ่น) ... มทะ(ความมัวเมา) ... ปมาทะ(ความประมาท) ...

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๑๑ ประการนี้ เพื่อความสละคืนปมาทะ (๑๑-๑๗๐)

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

ราคเปยยาล จบ

อังคุตตรนิกายประกอบด้วยพระสูตร ๙,๕๕๗ สูตร

เอกาทสกนิบาต จบ

อังคุตตรนิกาย จบบริบูรณ์